

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

PANDEMİDEN KAYNAKLANAN NEDENLERLE
SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI

TEZİ YAZAN
Tansu Ceren ÖZÇELİK

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Orhan ÇETİN
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Kemal ATASOY
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Selin SERT SÜTÇÜ (Akdeniz Üniversitesi)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / HAZİRAN 2022

ONAY
T.C
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' NE

2020005010 numaralı öğrencimiz olan **Tansu Ceren ÖZÇELİK** tarafından hazırlanan “**Pandemiden Kaynaklanan Nedenlerle Sözleşmenin Uyarlanması**” başlıklı bu tez çalışması jüri üyelerimiz tarafından **oybirliği** ile **Özel Hukuk** Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

(Enstitü Müdürlüğü'nde kalan sureti imzalıdır.)

Üniv. İçi asıl üye-Tez Danışmanı-Jüri Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Orhan ÇETİN

(Enstitü Müdürlüğü'nde kalan sureti imzalıdır.)

Üniv. Dışı – Jüri asıl Üyesi: Doç. Dr. Selin SERT SÜTÇÜ

(Akdeniz Üniversitesi)

(Enstitü Müdürlüğü'nde kalan sureti imzalıdır.)

Üniv. İçi - Jüri asıl Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Kemal ATASOY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

(Enstitü Müdürlüğü'nde kalan sureti imzalıdır.)

15 / 06 / 2022

Prof. Dr. Murat KOÇ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ITHAF

Anneme...

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

Bildirir, aksi durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

15/06/2022

Tansu Ceren ÖZÇELİK

TEŞEKKÜR

Tez yazım sürecinin her aşamasında desteğini hissettiren, bu süreçte fikir ve eleştirileriyle tezin olgunlaşmasını sağlayan ve beni motive eden danışmanım Dr. Orhan ÇETİN'e,

Tez jürimde yer almayı kabul eden saygıdeğer hocalarım Doç. Dr. Selin SERT SÜTÇÜ ve Dr. Kemal ATASOY'a,

Azmi ve vizyonu ile beni motive eden, fakültenin ilk yılından bugünlere kadar bana destek olan arkadaşım ve meslektaşım Av. Naila ATMACA'ya,

Eğitimim için çok emek harcayan, lisansüstü eğitim konusunda beni motive eden ve tez yazım süreci boyunca desteğini hissettiren annem Cavidan ÖZÇELİK'e,

Her zaman ve her konuda yanımda olan, bana yol gösteren, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen babam Vedat ÖZÇELİK'e ve ablam Fatma Cansu YAVUZ'a,

Teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

PANDEMİDEN KAYNAKLANAN NEDENLERLE SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI

Tansu Ceren ÖZÇELİK

Yüksek Lisans Tezi, Özel Hukuk Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Orhan ÇETİN

Haziran 2022, 157 Sayfa

Tüm Dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi ülkemizde de çeşitli alanlarda etkilerini göstermiştir. Hayatın her alanında olduğu gibi hukuk alanında da olağanüstü durumlara sebebiyet vermiştir. 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından covid-19'un pandemi kategorisine alınması, öngörülemeyen durum ve güçlüklerle neden olmuş, birçok sözleşmenin uyarlanması gündeme gelmiştir.

Çalışmamızda pandeminin özel hukuk sözleşmelerine etkisi, mücbir sebep, imkânsızlık, aşırı ifa güçlüğü ve ödemezlik def'i bakımından incelenecektir. Pandemiden kaynaklanan nedenlerle borcun ifa edilememesi durumunda, diğer tarafın da borcu sona erecek ya da uyarlama talep edilebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Aşırı İfa Güçlüğü, Pandemi, İşlem Temelinin Çökmesi, Covid-19, Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması.

ABSTRACT

ADJUSTMENT OF CONTRACT DUE TO THE PANDEMIC

Tansu Ceren ÖZÇELİK

Institute of Social Sciences, Department of Private Law

Thesis Supervisor: Dr. Orhan ÇETİN

June 2022, 157 Pages

The covid-19 pandemic, which affects the whole world, has also shown its effects in various areas in our country. The pandemic has caused extraordinary situations in the field of law as in all fields of life. Adaptation of contract became a current issue due to the unforeseen circumstances and complications caused by the covid-19 which was included in the pandemic category by the World Health Organization on March 11, 2020.

In this study, we will evaluate the effects of pandemic on private law contracts according to force majeure, impossibility, hardship and exceptio non adimpleti. When an obligation cannot be performed due to pandemic, other party will also no longer be bound by his obligation or the other party may demand for the adaptation of contract to new circumstances.

Key Words: Covid-19, Adjustment Of Contract To The Changed Circumstances, Pandemic, Disturbance Of The Contractual Basis, Hardship

İÇİNDEKİLER

KAPAK	i
ONAY	ii
İTHAF	iii
ETİK BEYANI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
EKLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

PANDEMİNİN TANIMI, TARİHSEL GELİŞİMİ VE HUKUKÎ NİTELİĞİ

1.1. Pandemi Kavramı ve Tarihsel Gelişimi	3
1.2. Pandeminin Hukukî Niteliği	7
1.2.1. Mücbir Sebep	8
1.2.1.1. Sözleşmelerde Yer Alan Mücbir Sebep Kayıtları	11
1.2.2. İmkânsızlık	12
1.2.2.1. Mantıkî, Fiili ve Hukukî İmkânsızlık	14
1.2.2.2. Başlangıçtaki ve Sonraki İmkânsızlık	15
1.2.2.3. Objektif ve Sübjektif İmkânsızlık	18
1.2.2.4. Tam ve Kısmî İmkânsızlık	20
1.2.2.5. Sürekli ve Geçici İmkânsızlık	21
1.2.2.6. Ekonomik İmkânsızlık	24
1.2.2.7. İmkânsızlık Kavramının Pandemi ile İlişkisi	24
1.2.3. Ödemezlilik Def'i	26
1.2.4. İfa Güçsüzlüğü (Aciz Def'i)	28
1.2.5. Pandeminin Hukukî Niteliğine İlişkin Değerlendirme	31

İKİNCİ BÖLÜM

SÖZLEŞMENİN UYARLANMASINA İLİŞKİN TEORİLER VE UYARLAMANIN BENZER KAVRAMLARLA KARŞILAŞTIRILMASI

2.1. Sözleşmeye Bağlılık İlkesi ve Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması	35
2.1.1. Sözleşmeye Bağlılık İlkesi	35
2.1.2. Sözleşmenin Uyarlanması İlkesi	37
2.2. Sözleşmenin Uyarlanması Konusunda Geliştirilen Teoriler	39
2.2.1. Clausula Rebus Sıc Stantibus Teorisi	39
2.2.2. İşlem Temelinin Çökmesi Teorisi	41
2.2.3. Emprevizyon Teorisi	44
2.2.4. Frustration Teorisi	46
2.3. Uluslararası Hukukta Sözleşmenin Uyarlanması	48
2.4. Türk Hukukunda Sözleşmenin Uyarlanması	52
2.4.1. Sözleşmenin Uyarlanmasının Türk Hukukundaki Gelişimi	52
2.4.2. Sözleşmenin Uyarlanması ile İlgili Teorilerin Türk Hukukundaki Yeri	53
2.4.3. Sözleşmenin Uyarlanması ile İlgili Teorilerin İsviçre-Türk Karşılaştırmalı Hukukundaki Yeri	55
2.5. Uyarlamanın Yakın Kavramlarla Karşılaştırılması	57
2.5.1. Sözleşmenin Yorumu ve Tamamlanması	58
2.5.2. Temel Hatası	58
2.5.3. Sonraki İmkânsızlık	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PANDEMİDEN KAYNAKLANAN NEDENLERLE SÖZLEŞMENİN UYARLANMASININ UYGULAMA ALANI VE ŞARTLARI

3.1. Sözleşmenin Uyarlanmasının Uygulama Alanı	61
3.1.1. Tek Taraflı Hukukî İşlemlerin Uyarlanması	62
3.1.2. İki veya Çok Taraflı Hukukî İşlemlerin Uyarlanması	62
3.1.3. Ani Edimli ve Sürekli Edimli Sözleşmelerin Uyarlanması	64
3.1.4. Edimleri İfa Edilmiş Sözleşmelerin Uyarlanması	65

3.2. Aşırı İfa Güçlüğü'nün Uygulanma Şartları	66
3.2.1. Sözleşmenin Kurulmasından Sonra Ortaya Çıkan Durum Değişikliği	67
3.2.1.1. İşlem Temeli Oluşturan Durumlarda Değişiklik	68
3.2.1.1.1. Edimler Arası Dengenin Sarsılması	70
3.2.1.1.2. Aşırı İfa Güçlüğü	71
3.2.1.1.3. Amacın Boşa Çıkması	72
3.2.1.2. Olağanüstü Durum Değişikliği	73
3.2.1.2.1. Sosyal Felaket Niteliğinde Olağanüstü Durum Değişikliği	73
3.2.1.2.2. Sosyal Felaket Niteliğinin Aranmaması Hâli	75
3.2.2. Öngörülemelik Kavramı ve Ölçütleri	76
3.2.3. Durum Değişikliğinin Uyarılma İsteyen Tarafa İsnat Edilememesi Gereği	80
3.2.4. Katlanılmazlık	82
3.2.4.1. Risk Dağılımı Kuralları Karşısında İfanın Beklenemezliği	83
3.2.4.1.1. Sözleşmede Yer Alan Risk Dağılımı	84
3.2.4.1.2. Kanunda Yer Alan Risk Dağılımı	85
3.2.4.2. Katlanılmazlık Unsurunun Pandemi Bağlamında Değerlendirilmesi ...	86
3.2.5. Borçlunun Borcunu Henüz İfa Etmemiş veya Haklarını Saklı Tutarak İfa Etmiş Olması	87

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYARLAMANIN SONUÇLARI VE PANDEMİNİN BAZI SÖZLEŞME

TÜRLERİNE ETKİSİ

4.1. Genel Olarak	89
4.2. Sözleşmenin Uyarlanması Hakkı	89
4.2.1. Uyarılma Hakkının Hukukî Niteliği	89
4.2.2. Uyarılmanın Hâkimden Talep Edilmesi	91
4.2.3. Uyarılmanın Yenilik Doğuran Hak Olarak Tanınması	93
4.2.4. Uyarılmadan Önce Bildirim ve Yeniden Müzakere	93
4.2.4.1. Bildirim	94
4.2.4.2. Yeniden Müzakere	95
4.2.5. Uyarılma Hakkının Sona Ermesi ve Hak Düşürücü Süre	96

4.3.Uyarılama Hakkının Kullanılmasının Sonuçları	97
4.3.1.Dar Anlamda Sözleşmenin Uyarlanması	97
4.3.2.Sözleşmenin Sona Erdirilmesi	100
4.3.2.1. Sözleşmeden Dönme	101
4.3.2.2. Sözleşmenin Feshi	102
4.4.Uyarılama Davası	102
4.5. Pandemi Tedbirlerinden Etkilenen Bazı Sözleşme Türlerinin Uyarlanması ..	103
4.5.1. Kira Sözleşmesi	103
4.5.1.1. İşyeri Kira Sözleşmesi	103
4.5.1.1.1. Kiraya Verenin Ayıptan Sorumluluğu	104
4.5.1.1.2. İşyeri Kira Sözleşmesinin Önemli Nedenle Feshi	106
4.5.1.1.3. Sözleşmeye Konu Amacın Boşa Çıkması	106
4.5.1.2. Konut Kira Sözleşmesi	107
4.5.1.3. Konut ve İşyeri Kira Sözleşmesinin Uyarlanması	107
4.5.2. Eser Sözleşmesi	109
4.5.2.1. Pandeminin Eser Sözleşmesine Etkisi	110
4.5.2.2. Eser Sözleşmesinin Uyarlanması	111
4.5.3. Paket Tur Sözleşmesi	113
4.5.3.1. Pandeminin Paket Tur Sözleşmesine Etkisi	114
4.5.4. Okul Sözleşmesi	116
4.5.5. Nakit Kredi Sözleşmesi	118
SONUÇ	120
KAYNAKÇA	126
EKLER.....	140

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AIDS	: Edinsel Bağışıklık Yetmezliği Sendromu
BAM	: Bölge Adliye Mahkemesi
BATİDER	: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Dergisi
BGB	: Alman Medeni Kanunu
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CCPIT	: Çin Uluslararası Ticareti Geliştirme Konseyi
CESL	: Ortak Avrupa Satım Hukuku
CISG	: Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması
DCFR	: Ortak Referans Noktalarına İlişkin Taslak
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
EBK	: 818 sayılı Borçlar Kanunu
E.	: Esas sayısı
Ed.	: Editör
FDA	: Amerika Birleşik Devletleri Gıda ve İlaç İdaresi
HD	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HIV	: İnsan İmmün Yetmezlik Virüsü
ICC	: Milletlerarası Ticaret Odası
K.	: Karar sayısı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ÖÖKK	: 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu
PECL	: Avrupa Sözleşme Hukuku İlkeleri
PICC	: Milletlerarası Ticari Sözleşmelere İlişkin İlkeler
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa aralığı
TBK	: 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu

TKHK	: 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanun
TMK	: 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu
TTK	: 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu
TÜBA	: Türkiye Bilimler Akademisi
UNIDROIT	: International Institute for the Unification of Private Law
Vd.	: ve devamı
ZGB	: İsviçre Medeni Kanunu

EKLER LİSTESİ

Ek 1. Tez Etik İzin İstek Formu	140
Ek 2. Tez Etik İzin İstek Yazısı	142
Ek 3. Tez Etik İzin Yazısı	143

GİRİŞ

İlk olarak 2019 yılının 31 Aralık günü Çin'in Hubei eyaletinin Vuhan kentinde görülmeye başlayan ve akabinde hızla diğer ülkelere yayılan covid-19 virüsü, Dünya Sağlık Örgütü tarafından, 11 Mart 2020 günü pandemi olarak ilân edilmiştir. Tüm dünyayı etkisi altına alan covid-19 virüsü olağanüstü nitelikte bir durum meydana getirerek, birçok insanın ölümüne neden olmuş ve farklı disiplinlerde de fazlaca sorunu beraberinde getirmiştir. Pandemi, hukuk alanında da birçok sorun ve karmaşaya neden olmuştur. Pandeminin hukuk alanındaki en büyük etkisi sözleşmelerin ifasına ilişkin olmuştur. Bu nedenle pandeminin hukukî nitelendirmesinin yapılması, bu doğrultuda mevcut mevzuatın hukukî ilişkilere uygulanmasını sağlama ve mevcut mevzuatın yetersiz kaldığı durumlar için gerekli yeni düzenlemeleri yapma ihtiyacı doğmuştur.

Çalışmamızın ilk bölümünde öncelikle pandeminin tarihsel gelişimi incelenmiştir. Devamında pandeminin sözleşmelere etkisinin incelenebilmesi için öncelikle hukukî nitelendirmesinin yapılması amacıyla; mücbir sebep, imkânsızlık, ödemezlik def'î ve ifa güçsüzlüğü kavramları açıklanmıştır.

İkinci bölümde, sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin teoriler, teorilerin tarihsel gelişimi ile bağlantılı olarak araştırılmıştır. Bu kapsamda Türk hukukunda uyarlama ile ilgili geliştirilen çözüm yolları, bu çözüm yollarının hukuki temeli ve benzer kavramlar ile ilişkisi değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 138'inci maddesi ile mevzuatımıza kazandırılan aşırı ifa güçlüğü ve bu sebeple pandemiden kaynaklanan nedenlerle sözleşmenin uyarlanmasının uygulanma şartları izah edilmiştir.

Son bölüm olan dördüncü bölümde ise, sözleşmenin uyarlanması hakkı ve bu hakkın kullanılmasının sonuçları ele alınmıştır. Bu bağlamda sözleşmenin uyarlanması ve sona ermesi incelenerek, uyarlama davasına değinilmiştir. Çalışmamızın bu bölümünde pandemi sürecinden etkilenen bir takım sözleşme türleri ayrıca değerlendirilerek, bu süreçte getirilen yeni düzenlemeler ve bunlarla bağlı olarak bazı sözleşme türlerinin uyarlanma koşul ve şekillerinden bahsedilmiştir.

Sonuç kısmında dört bölümde yapılan incelemelerle varılan sonuçlar özetlenerek ifade edilmiştir.

Tezimizin özünde pandemi durumu aşırı ifa güçlüğü özelinde değerlendirilmiş ve aşırı ifa güçlüğü nedeniyle sözleşmenin uyarlanmasının şartları açıklanmıştır. Bu

kapsamda borçlar hukuku kapsamı dışında kalan sözleşme ilişkilerine ve sözleşme dışı hukukî ilişkilere değinilmemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

PANDEMİNİN TANIMI, TARİHSEL GELİŞİMİ VE HUKUKİ NİTELİĞİ

1.1. Pandemi Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Pandemi; Yunanca bütün anlamına gelen “*pan*” ve insanlar anlamına gelen “*demos*” kelimelerinden oluşmaktadır. TDK Hemşirelik Terimleri Sözlüğü’nde pandemi; bir hastalığın, bir kıta ya da birden fazla ülke üzerinde, aynı zaman diliminde yaygın olarak görülmesi olarak tanımlanmıştır¹. Epidemi ise, Yunanca üzerinde anlamına gelen “*epi*” ve insanlar anlamına gelen “*demos*” kelimelerinden oluşmaktadır. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük’te epidemi, salgın olarak tanımlanmıştır². Epidemi, bulaşıcı bir hastalığın, belirli bir konumda kısa bir süre içerisinde hızla yayılarak vaka sayısında normalden fazla bir artışın meydana gelmesini ifade eder³. Salgının epidemi olarak nitelendirilebilmesi için hastalığın ilk defa görülmüş olması ya da bilinen bir hastalığın ya da bilinen bir hastalığın mutasyon geçirmiş hâlinin olması konusunda bir ayrım yoktur. Her üç hâlde de gerekli vaka sayısı, yayılma hızı ve içinde bulunulan duruma göre epidemi olarak ifade edilebilir. Epidemi, belirli bir konum dışında diğer ülkelere veya kıtalara yayılırsa pandemi olarak nitelendirilir. Bu bağlamda pandemiler, görüldükleri ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarında değişikliğe yol açacak boyutta epidemiler olmakla birlikte; pandemiler ile epidemiler arasındaki en önemli fark, pandemilerin bütün insanlığı tehdit edecek boyutta olmasıdır⁴. Pandemilerin ortak özellikleri ise hastalığa neden olan mikroorganizmanın kolay ve hızlı bulaşması ile tedavisinin güç olmasıdır⁵.

Dünya Sağlık Örgütü’ne göre, pandemiden söz edebilmek için; dünyada nüfusun daha önce maruz kalmadığı bir hastalığın ortaya çıkması, hastalığın kolayca enfekte⁶ edebilme özelliğine sahip olması ve insandan insana kolayca bulaşabilmesi, hastalığa

¹ Türk Dil Kurumu, Hemşirelik Terimleri Sözlüğü, www.sozluk.gov.tr e.t: 15.09.2021.

² Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, www.sozluk.gov.tr e.t: 15.09.2021.

³ John M. Last, **A Dictionary of Epidemiology**, New York 2001, Fourth Edition, s.60.

⁴ Çiğdem Kırca, F. Tülay Karakaş, “Mücbir Sebep – İmkânsızlık” **Pandeminin (Covid-19’un) Sözleşmelerin İfasına Etkisi**, Ed. Çiğdem Kırca, Ed. F. Tülay Karakaş, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, ss. 1-56, s.2.

⁵ Kırca, Karakaş, s.2.

⁶ İngilizce “*infected*” kelimesi ile ifade edilir. Enfeksiyon etkeni ile bulaşmış olan anlamına gelir. Türk Dil Kurumu, Hemşirelik Terimleri Sözlüğü, www.sozluk.gov.tr e.t: 15.09.2021.

karşı çok az sayıda kişinin bağışıklığının olması ve hastalığın yayılmaya başladığı sürede henüz aşısının olmaması gerekmektedir⁷.

Pandemiler, tarih boyunca insanlık için ciddi sorunlar oluşturmuştur. Pandemiler yalnızca enfekte bireyleri değil, tüm toplumu pek çok yönden etkileyip toplumsal ve ekonomik sorunlara sebep olmuştur. İnsanların yerleşik hayata geçmesi ile hastalıklar daha hızlı yayılmaya başlamış ve toplumsal yapıları değiştirecek seviyede etkili olmuştur. Geçmişten günümüze salgınlar, savaş, nüfus artış hızında dengesizlikler, kıtlık, evsizlik ve çevre kirliliği gibi durumları etkilemiştir. Tarih boyunca Afrika'daki yoksulluk ve ölümler, kolera, ebola, AIDS ve tüberküloz nedeniyle daha da artmış, Asya'nın gecekondü bölgelerine HIV, Kuzey Amerika'nın bir takım bölgelerinde hanta virüs yayılmıştır. Salgın hastalıklar, imparatorlukları çökertmiş, orduları kırmış, yaşama biçimlerimizi sürekli değiştirmiştir; ancak tüm bunların yanı sıra kolera salgınları, hijyen önlemlerinin artmasını ve hemşireliğin gelişmesini sağlamış, oral sıvı tedavisinin uygulanmasını gündeme getirmiş, çiçek hastalığı salgınları aşının bulunmasına, verem salgınları ise canlı aşıların geliştirilmesine neden olmuştur, veba salgını karantina önlemlerinin geliştirilmesini sağlamış, sıtma ise vektör kontrolünün temelini oluşturmuştur⁸.

Bilinen ilk pandemi, Bizans İmparatorluğu'nun zayıflamasına neden olduğu için "*Justinianus Vebası*" olarak adlandırılan vebanın ilk pandemisidir⁹. 541 yılında Mısır'da başlamıştır ve 750'ye kadar devam etmiştir. Kuzey Afrika, Avrupa, Orta ve Güney Asya nüfusunun %50-60'ının bu pandemide kaybedildiği kabul edilmektedir¹⁰.

İnsanlığın gördüğü en büyük pandemi olarak kabul edilen ve "*kara ölüm*" olarak adlandırılan ikinci veba salgını 1347-1353 tarihleri arasında etkili olmuş ve Avrupa nüfusunun yaklaşık üçte birinin ölümüne neden olmuştur¹¹. Bu salgın hastalık, siyah renkli şişkinliklere sebep olması sebebiyle kara ölüm olarak adlandırılmıştır. Kara ölüm, sıcak ve kuru rüzgârlar ile Moğolların yerleşim yerlerine ulaşmış, baharat ve ipek

---

⁷ Ömer Lütfi Tapısız, Şadıman Kıykaç Altınbaş, "Mikroorganizmalar Mavi Gezegende Bizden Çok Önce Vardı: Pandemiler Tarihi" **Türk Kadın Sağlığı ve Neonatoloji Dergisi**, C.2 S.2, 2020, ss.53-69, s.55.

⁸ Hülya Parıldar, "Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları" **Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi**, S.30, İstanbul, 2020, ss.19-26, s.20.

⁹ Parıldar, s.22; Özlem Söğütü Erişgin, "Roma Hukukunda Sözleşmesel Sorumlulukta Casus ve Vis Maior" **Prof. Dr. Türkan Rado'nun Anısına Armağan**, İstanbul, 2020, s.555; Tapısız, Kıykaç Altınbaş, s.59.

¹⁰ Parıldar, s.22; Tapısız, Kıykaç Altınbaş, s.59.

¹¹ Muzaffer Şeker, Ali Özer, Zekeriya Tosun, Cem Korkut, Mürsel Doğrul (ed.), TÜBA Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu, 6. Güncelleme, Ankara, 2020, s.21, www.tuba.gov.tr e.t: 15.09.2021; Tapısız, Kıykaç Altınbaş, s.59.

ticareti ile Asya ve Avrupa'ya taşınmış ve Avrupa'yı *birkaç nükleer savaşın şiddetiyle*¹² etkilemiştir. Kara ölüm, 1950'li yıllardan itibaren koruyucu hekimlik önlemleri ve antibiyotiklerin kullanılması ile azalmışsa da hâlen epidemi niteliğinde küçük salgınlar görülebilmektedir.

Avrupalılar, Eski Dünya'dan, 15. yüzyılda Yeni Dünya'ya ilk geldiklerinde bir dizi yeni hastalığı da beraberinde getirmişlerdir ve bu nedenle "*çiçek hastalığı*" *Eski Dünya'nın Yeni Dünya'ya armağanı* olarak ifade edilmiştir. Tarihte en çok ölüme neden olan çiçek salgını tahminen 300 ile 500 milyon kişinin ölümüne sebebiyet vermiştir¹³. Çiçek salgını bir takım uygarlıkların sonunu getirmiştir. Dr. Edward Jenner'm 1796 yılında inek çiçeği virüsü üzerinden elde ettiği aşısıyla birlikte hastalığın azalması sağlanmıştır ve çiçek aşısı, uluslararası halk sağlığı alanında çok büyük bir başarı olarak kabul edilmiştir¹⁴. 1980 yılında DSÖ, dünyayı bu hastalıktan arınmış olarak ilân etmiştir ve bu özelliği ile çiçek hastalığı dünya üzerinde eradikasyonu¹⁵ yapılabilmiş tek hastalık olarak kabul edilmiştir¹⁶.

Su ve kontamine¹⁷ olmuş gıdalar aracılığıyla bulaşan ve bir enfeksiyon hastalığı olan "*kolera pandemisi*" ilk olarak 1817'de ortaya çıkmış ve 19. yüzyılın en öldürücü hastalığı halini almıştır¹⁸. İki milyonun üzerinde vakaya sebep olarak 45.543 ölüme neden olmuştur. Günümüzde halen salgınlar yapabilmektedir. Tarihte ilk kolera salgını Asya'da 1817-1824 yılları arasında görülmüş ve milyonlarca kişinin ölümüne sebep olmuştur¹⁹. Üçüncü büyük kolera salgını 1852 yılında başlayıp, 1860 yılına kadar devam etmiş ve Hindistan'da yer alan Ganj Nehri Deltası'ndan diğer kıtalara yayılarak bir milyonun üzerinde insanın ölümüne sebep olmuştur²⁰.

20. yüzyıl ile birlikte grip pandemileri başlamıştır. Bu pandemilerin en şiddetlisi 1918 yılı ile 1920 yılı arasında etkili olan "*İspanyol Gribi*"dir. H1N1 virüsünden kaynaklanan İspanyol Gribi, tarihte bilinen en büyük grip salgını olarak bilinmektedir. İspanyol Gribi, 1918 yılında Birinci Dünya Savaşı sırasında başlaması sebebiyle askerî

---

¹² Parıldar, s.22.

¹³ Tapısız, Kıykaç Altınbaş, s.60.

¹⁴ Parıldar, s.24.

¹⁵ Fransızca "*eradication*", İngilizce "*eradication*" olarak ifade edilir. Bir hastalığı, bir toplumda, belirli büyük bir alanda, dünyada sonradan ortaya çıkmayacak biçimde ortadan kaldırma ve yok etme anlamına gelir. Türk Dil Kurumu, Hemşirelik Terimleri Sözlüğü, www.sozluk.gov.tr e.t: 15.09.2021.

¹⁶ Tapısız, Kıykaç Altınbaş, s.61.

¹⁷ İngilizce "*contaminated*" kelimesi ile ifade edilir. Bulaşık ya da bulaşmış anlamına gelir. Türk Dil Kurumu, Tıp Terimleri Klavuzu, www.sozluk.gov.tr e.t: 15.09.2021.

¹⁸ Parıldar, s.23; Tapısız, Kıykaç Altınbaş, s.61.

¹⁹ Tapısız, Kıykaç Altınbaş, s.61.

²⁰ Parıldar, s.23; Tapısız, Kıykaç Altınbaş, s.61.

kamplarda yayılarak pandemi haline gelmiştir²¹. Söz konusu hastalık İspanya gazeteleri tarafından haber yapılması sebebiyle İspanyol Gribi olarak anılmaktadır²².

Hipokrat'ın "*Salgın Hastalıklar*" adlı eserinde bazı çeşitlerini tanımlamış olduğu salgın hastalık "*sıtma*" hastalığıdır. Dişi anofel²³ sivrisinekleri aracılığı ile insanlara bulaşan bir hastalıktır²⁴.

Cinsel yolla bulaşan bir enfeksiyon olan "*Sifiliz Salgını*" 18 ve 19. yüzyıllarda Avrupa'da yaygın olarak görülmüştür. Sifiliz, 1493'te Kristof Kolomb'un gemisinde bulunan denizciler ile Avrupa kıtasına gelmiştir²⁵.

Sahra altı Afrika olarak ifade edilen bölgede yaygın olarak görülen "*Ebola Virüsü Hastalığı*" (EVD), ölümcül bir salgın hastalıktır. ABD Gıda ve İlaç İdaresi (FDA)'nin onayladığı RVSZ-ZEBOV aşısının ebola virüs türlerine karşı güvenli ve koruyucu olduğunun tespit edilmesi ile yayılma hızı azalmıştır²⁶.

İnsandan insana bulaşan MERS-CoV enfeksiyonu "*MERS Salgını*" olarak adlandırılmakta ve tüm yaşlarda görülmektedir²⁷. İlk olarak 2012 yılının Eylül ayında Suudi Arabistan'dan bildirilmişse de yapılan araştırmalar sonucu ilk olarak 2012 yılının Nisan ayında Ürdün'de ortaya çıktığı belirlenmiştir²⁸. Hâlen tüm yıl boyunca yeni vakalar görülebilmesi sebebiyle korunma ve kontrol önlemleri oldukça önem teşkil etmektedir.

Koronavirüsün neden olduğu bir solunum yolu hastalığı olan SARS-CoV enfeksiyonu, "*SARS Salgını*" olarak adlandırılan ve insandan insana bulaşan bir hastalıktır. 2002 ve 2003 yıllarında ilk olarak Hong Kong'da görülmüş, akabinde otuz yedi ülkeye yayılarak çoğunlukla 65 yaş ve üzerini etkilemiştir²⁹.

Kontamine içme suları ve hijyenik olmayan yiyecekler ile bulaşan "*Tifo Salgını*" her yıl dünyada yaklaşık 20 milyon kadar görülmektedir. İçme sularının kontrolü, sağlıklı ve yeterli beslenme, besin hijyeni, kanalizasyon altyapısının hijyen kurallarına uygun yapılması sayesinde önlenmektedir³⁰.

---

²¹ Tapısız, Kıykaç Altınbaş, s.61.

²² Tapısız, Kıykaç Altınbaş, s.61.

²³ "*Sıtma sivrisineği*." Türk Dil Kurumu, Zooloji Terimleri Sözlüğü, www.sozluk.gov.tr e.t: 15.09.2021.

²⁴ Parıldar, s.21.

²⁵ Parıldar, s.20.

²⁶ Parıldar, s.20; Tapısız, Kıykaç Altınbaş, s.64.

²⁷ Parıldar, s.20; Tapısız, Kıykaç Altınbaş, s.64.

²⁸ Parıldar, s.20; Tapısız, Kıykaç Altınbaş, s.64.

²⁹ Parıldar, s.20; Tapısız, Kıykaç Altınbaş, s.62.

³⁰ Parıldar, s.23.

İnsan immün³¹ yetmezlik virüsü(HIV)'nün bağışıklık hücrelerine saldırarak enfeksiyona sebep olması ile oluşan AIDS, ilk olarak Kongo Demokratik Cumhuriyeti sınırları içerisinde 1976 yılında görülmüştür³². Çoğunlukla Afrika'daki çocuk ve genç kadınlarda görülmektedir³³.

Şiddetli akut solunum sendromu koronavirüsü-2 (SARS-CoV-2), adını taç anlamına gelen Latince “*Corona*” dan almaktadır³⁴. İlk olarak 2019 yılının Aralık ayında Çin'in Hubei bölgesinin başkenti Wuhan'da görülen bu hastalık kısa sürede yayılmıştır³⁵. Covid-19 salgını; 11 Mart 2020'de, 114 ülkeye yayılmış, vaka sayısı 118.000'in üzerine çıkmış ve ölüm sayısı da 4291'e ulaşmıştır; bunun üzerine DSÖ tarafından pandemi niteliğinde olduğu onaylanmıştır³⁶.

DSÖ'nün covid-19'u pandemi olarak onayladığı tarihten bu yana küresel çapta hızla yayılmıştır. DSÖ ve Avrupa Hastalık Önleme ve Kontrol Merkezi web sitelerinde güncellenmiş vaka sayıları ve etkileşimli dünya haritası aktif halde bulunmaktadır³⁷.

Dünyada covid-19 vakasının ilk tespitinden yaklaşık üç ay sonra, 11 Mart 2020 günü ülkemizde ilk vaka tespit edilmiş ve bu tespitten yalnızca altı gün sonra ilk ölüm meydana gelmiştir³⁸. 11 Mart 2020 tarihinden itibaren hastalığın yayılmasını önlemek ve hastaları tedavi etmek için toplumu bir bütün olarak kapsayan önleyici tedbirler alınmaya başlanmıştır.

1.2. Pandeminin Hukukî Niteliği

Dünyada ilk defa 31 Aralık 2019 tarihinde Çin'de görülen ve hızla dünyaya yayılan covid-19 virüsü, 11 Mart 2020 tarihinde DSÖ tarafından pandemi olarak ilân edilmiştir. Akabinde ülkemizde ve dünyada birçok hukukî ilişki çıkmaza girmiştir. Ancak pandeminin hukukî ilişkilere etkisinin değerlendirilebilmesi için öncelikle nitelendirmesinin yapılması gerekir. Pandemi, savaş ve deprem gibi, halkın tamamını veya büyük bir çoğunluğunu etkileyen sosyal felaket niteliğinde bir olgudur³⁹. Ancak

³¹ İngilizce “*immune*” kelimesi ile ifade edilir. Bağışık anlamına gelir. Türk Dil Kurumu, Tıp Terimleri Klavuzu, (<https://sozluk.gov.tr/>), e.t: 15.09.2021.

³² Parıldar, s.23; Tapısız, Kıykaç Altınbaş, s.63.

³³ Tapısız, Kıykaç Altınbaş, s.63.

³⁴ Tapısız, Kıykaç Altınbaş, s.65.

³⁵ Tapısız, Kıykaç Altınbaş, s.65; Pınar Uzun Uslu, “Pandemi ve İnsomni” **Eskisehir Med J.** C:1 S:1, Eskişehir, 2020, ss.5-9, s.7; Volkan Murat Samancı, “Birinci Basamak, Sağlık Hizmetleri ve Pandemi Süreci” **Konuralp Tıp Dergisi**, S:12/1, 2020, ss.391-393, s.392.

³⁶ Samancı, s.392; Uslu, s.7.

³⁷ Samancı, s.392; bkz. www.euro.who.int ; bkz. www.ecdc.europa.eu/en

³⁸ Tapısız, Kıykaç Altınbaş, s.65.

³⁹ Baysal, Uyanık, Yavuz, s. 381.

bu nitelendirme uyuşmazlıkların çözümü için yeterli değildir. Bu nedenle her somut olay özelinde değerlendirme yapılması gerekir.

Sosyal felaket niteliğindeki olguların hukukî nitelendirmesi için ilk akla gelen seçenekler, mücbir sebep niteliği ve bunun sonucunda ortaya çıkan imkânsızlık ya da ifa güçlüğü durumlarıdır⁴⁰.

1.2.1 Mücbir Sebep

Mücbir sebep⁴¹, Roma Hukukundan bu yana var olagelmıştır, ancak kanunda tanımlı değildir. Mücbir sebep doktrinde, borçlunun etki alanı dışında meydana gelen, borcun ihlaline mutlak ve kaçınılmaz bir şekilde neden olan, öngörülmesi ve engellenmesi mümkün olmayan, olağanüstü nitelikte bir olay şeklinde tanımlanmıştır⁴².

Sözleşme birliği sürerken tarafların iradesi dışında gerçekleşen bir olay nedeniyle borçlu borcunu ifâ edemeyebilir. Mücbir sebep, tarafların iradesi ve etki alanı dışında ortaya çıkan ve borçlunun borcunu ifâ edememesinden dolayı borçlunun sorumluluğunu sınırlayan ya da ortadan kaldıran hâllerden biridir⁴³. Yargıtay bir kararında “Mücbir sebep tanım olarak borcun ihlalini kaçınılmaz duruma sokan hal ve

---

⁴⁰ Baysal, Uyanık, Yavuz, s. 382.

⁴¹ “*Höhere Gewalt*”, “*force majeure*”, “*vis maior*” Mücbir sebep, İş Hukukunda “*zorlayıcı neden*” olarak nitelendirilmektedir.

⁴² Hâluk Tandoğan, **Türk Mes’uliyet Hukuku Akit Dışı ve Akdî Mes’uliyet**, İstanbul, 2010, s.464; Selahattin Sulhi Tekinay, Sermet Akman, Haluk Burcuoğlu, Atilla Altop, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, İstanbul 1993, s.1003; Fikret Eren, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019, [Borçlar Genel] N.1730 vd., s. 640 vd.; Fikret Eren, **Sorumluluk Hukuku Açısından Uygun İlliyet Bağı Teorisi**, Ankara, 1975, [Sorumluluk] s.176; Ahmet Kılıçoğlu, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2018, s. 413.

⁴³ Vahit Doğan, “Mücbir Sebeplerin Akreditife Etkisi” **Public and Private International Law Bulletin**, 41(2), ss.559–579, s.565.

⁴⁴ Yargıtay 14.HD, 01.11.2006 tarihli, 2006/9323 E ve 2006/12267 K sayılı ilamı. Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 15.09.2021; “Mücbir sebebi düzenleyen BK.’nun 117. maddesine göre, mücbir sebebin söz konusu olabilmesi için, önceden tahmin edilememiş bulunması, borçluya kabili isnat olmaması ve önlenemeyen, giderilemeyen, yenilemeyen bir nitelik taşıması ve borcun ifasını imkânsız bir hale getirmesi gerekir” Yargıtay HGK, 17.10.1980 tarihli, 1978/11-773 E ve 1980/2310 K sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 15.09.2021; İsviçre Federal Mahkemesi’ne göre, “Mücbir sebep, karşı konulamayan bir güçle dışarıdan gelen, öngörülmeleyen olağanüstü olaylardır” BGE 111 II 429; BGE 102 II 257, 262 (Kırca, Karakaş, s. 4.). Alman Federal Mahkemesi’ne göre mücbir sebep, “Sorumlu veya borçlunun faaliyet ve işletmesi dışında, doğal olaylar veya üçüncü kişinin davranışları sebebiyle meydana gelen, borcun ihlaline mutlak olarak kaçınılmaz bir şekilde yol açan, insan yeteneği açısından öngörülemeyen, somut olaya göre makul olarak beklenen özene göre engellenmesi veya zarar vermesi önlenemeyen olaylardır” BGH 16.10.2007 -VI ZR 173/06, NJW-RR 2008, 335, 336 (Kırca, Karakaş, s. 4.). “Zorunlu neden ancak sözleşmeden sonra meydana gelen ve borcun ödenmesi olanağını ortadan kaldırıp giderilmesi borçlunun elinde olmayan nedendir. Bu bakımdan sözleşmeden sonra fiyatların yükselmesi mazeret gösterilerek “zorunluluk nedeninden” bahisle icabın yerine getiril memesi geçerli bir neden değildir. Kaldı ki ticari hayatta kâr ve zarar eşit ihtimaller olduğu ve satıcının da vaktinde tedbir almış olması gerektiğinden meselenin zorunluluk hali ile izahı yapılamaz.” Yargıtay 4. HD, 24.02.1970 tarihli ve 12400/1455 sayılı ilamı, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası e.t.: 15.09.2021.

sebepleri ifade eder. Burada borçlunun hiçbir etkisi olmadan borcunu ihlali kaçınılmazdır.” diyerek mücbir sebebi tanımlamıştır. Mücbir sebeplerle tarafların borcunu ifâ edememesine ilişkin hüküm ve sonuçlar hem ulusal hem de uluslararası metinlerde kabul edilmektedir⁴⁵.

TBK'nın 117'nci maddesine göre borçlu, borcunu hiç veya gereği gibi ifa etmediği takdirde hakkında temerrüde ilişkin hüküm ve sonuçlar uygulama alanı bulacaktır ancak; borçlu, mücbir sebeplerin varlığını ileri sürerek temerrüdün hüküm ve sonuçlarından kurtulabilme imkânına sahiptir.

Bu açıklamalarımız neticesinde mücbir sebebin üç unsuru olduğu ifade edilebilmektedir; mücbir sebep oluşturan bir olayın varlığı, haricilik unsuru ve kaçınılmazlık.

Mücbir sebep kavramından söz edebilmek için öncelikle mücbir sebep oluşturan bir olayın varlığından söz etmek gerekir. Bu olay sel, deprem, yangın gibi doğal afet niteliğinde ya da salgın hastalık gibi doğal nitelikli bir olay olabileceği gibi, savaş, grev gibi toplumsal nitelikli hukukî olaylar olması da muhtemeldir⁴⁶. Ancak meydana gelen bu olayların mücbir sebep oluşturup oluşturmadığı hususunda olayın özüne ve sözleşmede yer alan mücbir sebep kayıtlarına (force majeure) bakılması gerekmektedir⁴⁷.

Mücbir sebebi oluşturan olayın borçlunun sorumluluk alanının dışında meydana gelmesi haricilik olarak nitelendirilmektedir. Ancak bir olayın mücbir sebep kabul edilmesine ilişkin kaçınılmazlık unsuru hususunda objektif ve sübjektif teori olmak üzere iki farklı teori bulunmaktadır. Sübjektif teoriye göre sözleşmenin tarafları azamî ölçüde özen gösterse dahi olayın gerçekleşmesine engel olunamayan durumlar mücbir sebep kabul edilmektedir. Objektif teoriye göre ise hayatın olağan akışı içerisinde gerçekleşmesi mümkün olmayan ve beklenmeyen, borçlunun işletmesi ve faaliyet alanı

---

⁴⁵ Doğan, s.565.

⁴⁶ "Sel, kar, deprem gibi doğal olaylar nedeniyle ulaşımın kesilmesi, salgın hastalık sebebiyle karantina uygulaması gibi durumlar zorlayıcı nedenlerdir." Yargıtay 9. HD, 18.09.2019 tarihli, 2016/9116 E ve 2019/16141 K sayılı ilam ve Yargıtay 9. HD, 20.11.2018 tarihli, 2016/14140 E ve 2018/21011 K sayılı ilam, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 15.09.2021. Salgın hastalığın mücbir neden kabul edildiği bir diğer Yargıtay kararı için bkz. Yargıtay HGK, 27.06.2018 tarihli, 2017/90 E ve 2018/1259 K sayılı ilam. Buna karşılık bir kararda somut olayın şartları nedeniyle bir salgın hastalık olan kuş gribi mücbir neden kabul edilmemiştir Yargıtay 23. HD, 11.02.2016 tarihli, 2015/7538 E ve 2016/719 K sayılı ilamı, Kazancı İçtihat Bankası e.t.: 15.09.2021.

⁴⁷ "Davacı tarafından sunulan ihale şartnamesinde ve davalının da imzaladığı sözleşmede, enflasyonist olaylar ve Hükümetçe alınacak ekonomik tedbirler zorlayıcı sebepler arasında sayılmamışsa ilke olarak basiretli bir iş adamı gibi davranmak zorunda olan davalı tacir, fiyatların yükselmesini aşırı güçlük kabul ederek ifadan kaçınmaz." Yargıtay 13. HD, 16.04.1996 tarihli, 1996/3653 E ve 1996/3920 K sayılı ilam, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 15.09.2021.

dışında gerçekleşen olaylar mücbir sebep olarak kabul edilmektedir⁴⁸. Doktrinde ağırlıklı görüş olan objektif teoriye göre harici olmayan olaylar mücbir sebep teşkil etmezler.

Mücbir sebebin son unsuru kaçınılmazlıktır. Mücbir sebebi oluşturan olayın doğuracağı ihlal, kaçınılmaz olmalıdır. Bu noktada dikkat edilmelidir ki kaçınılmaz olan mücbir sebebi oluşturan olay değil, bu olayın doğuracağı ihlaldir⁴⁹. Bu sebeple bir olayın mücbir sebep sayılması için mutlaka olayın özüne ve koşullara bakılması gerekir. Nitekim bazı durumlarda borçlunun öngöreceği ve alacağı tedbirlerle ihlalden kaçınmak mümkündür⁵⁰.

Mücbir sebebin borç ilişkisine etkisi hususunda hukuk sistemlerinde hangi olayların mücbir sebep olarak kabul edilebileceği hususunda farklı yaklaşımlar olsa da hemen her hukuk sisteminde; ifaya engel teşkil eden bir olayın mücbir sebep kabul edilebilmesi için aranan unsurlar ayniyet göstermektedir. Bu unsurların tam olarak bulunmadığı ve ifaya engel teşkil eden hâller beklenmeyen hâl olarak kabul edilir.

Milletlerarası ticarete ilişkin UNIDROIT prensipleri, Avrupa Sözleşmeler Hukuku Prensipleri Ole Lando İlkeleri ve ICC model mücbir sebep maddesinde mücbir sebep ve aşırı ifa güçlüğü hâllerine ilişkin düzenlemelerde de, iç hukuk bağlamında izah edilen unsurların ihtiva edildiği görülmektedir. Milletlerarası hukukta hangi durumların mücbir sebep niteliğinde kabul edilebileceği konusunda en kapsamlı düzenleme, ICC'nin 2003 yılında yayımlanmış olduğu model mücbir sebep düzenlemesi⁵¹ olmakla birlikte Mart 2020 tarihinde güncellenmiş mücbir sebep maddesi⁵² birden fazla dilde yeniden yayınlanmıştır. Buna göre; savaş hâli, yabancı düşmanların eylemleri, istila, askerî seferberlik, iç savaş, isyan ya da ayaklanma, askerî güç kullanımı, devrim, terör eylemleri, sabotaj, korsanlık, döviz veya ticarî kısıtlamalar, ambargo, yetkili mercilerin kararları, ambargo, herhangi bir kanun veya kararnameye uygunluk, kamulaştırma,

---

⁴⁸Kemal Oğuzman ve Turgut Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Cilt 1, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2021, s.45 vd; Abdullah Pulat Gözübüyük, **Hukuki Mesuliyet Bakımından Mücbir Sebepler ve Beklenmeyen Haller**, Kazancı Yayınevi, Ankara, 1977, s.29 vd; Şemsi Barış Özçelik, **Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sebeplerle Borcun İfa Edilmemesi ve Mücbir Sebep Kayıtları**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009, s. 85 vd.

⁴⁹ Tandoğan, s.465; Eren, **Borçlar Genel**, N.1741, s. 643-644; Eren, İliyet, s.195; Müjde Kurt, **Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık (TBK m.136)**, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2016, s.192.

⁵⁰ Mücbir sebepteki kaçınılmazlık unsuru için bkz. Rona Serozan, **Borçlar Hukuku Genel Bölüm, C.III., İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme**, İstanbul, 2016, §15 N4.

⁵¹ ICC Force Majeure Clause için bkz. <https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2017/02/ICC-Force-Majeure-Hardship-Clause.pdf> e.t.: 27.09.2021.

⁵² MTO model mücbir sebep maddesi için bkz. <https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2020/04/icc-forcemajeure-hardship-clauses-march2020-tur.pdf> e.t.:27.09.2021

işlere el konulması, istimval, istimlak, ölümcül salgın hastalık, doğal afet veya olağanüstü doğa olayları, patlama, yangın, ulaşım, telekomünikasyon, bilgi sistemleri veya enerjinin uzun süreli kesilmesi, boykot, grev ve lokavt veya iş yavaşlatma gibi sebepler mücbir sebep olarak kabul edilen örneklerdir.

Covid-19 pandemisinin mücbir sebep olarak nitelendirilebilmesi için pandeminin sebebiyet verdiği durumlar ile borcun ifasının arasında bir illiyet bağı olması gerekir bu nedenle pandemi kendiliğinden mücbir sebep olarak kabul edilemez⁵³. Bu bağlamda covid-19 pandemisinin genelleme yapılmadan her somut olay için ayrıca değerlendirilmesi gerekir.

Mücbir sebep, tarafların iradesi dışında meydana gelen, öngörülmesi ve karşı konulması mümkün olmayan ve borcun ihlaline yol açan, olağanüstü bir olay olduğundan; covid-19 pandemisinin mücbir sebep olarak nitelendirilebilmesi için öncelikle öngörülemez nitelikte olması gerekir. DSÖ, 11.03.2020 tarihinde covid-19'u pandemi olarak ilan etmiştir. Bu nedenle Türkiye ve birçok diğer ülke açısından 11.03.2020 tarihi öngörülebilirlik tarihi olarak kabul edilmektedir⁵⁴.

Mücbir sebep hâllerinin taraflar arasında kurulmuş olan sözleşme hükümleri arasında tespit edilmesinin dışında; sözleşme ilişkisi ve edimlerin ifasına etkisi ve mücbir sebebin meydana gelmesi hâlinde, sözleşmenin diğer tarafına ne kadar süre içinde bildirimde bulunulması gerektiğinin de taraflar arasında kurulmuş olan sözleşme hükümlerinde düzenlenmesi gerekir.

1.2.1.1. Sözleşmelerde Yer Alan Mücbir Sebep Kayıtları

Ulusal ve uluslararası metinlerde sözleşmeye konu edimlerin ifasına ya da edimlerin gereği gibi ifa edilmesini engelleyen mücbir sebep hâlleri örneklenerek sayılmışsa da mücbir sebep hâli değerlendirilirken somut olayın durumu da dikkate alınır; çünkü taraflar arasındaki durum metinlerde mücbir sebep olarak kabul edilmemiş olsa da somut olayda mücbir sebep niteliği taşıyabilir⁵⁵. Bir başka ifade ile somut olayda tarafların iradesi dışında gerçekleşen, öngörülemeyen ve kaçınılması mümkün olmayan bir olay meydana gelmiş ve bu olay ile borcun ifa edilememesi arasında illiyet bağı gerçekleşmiş olabilir. Gerçekleşen olay ulusal ve uluslararası metinlerde mücbir sebep olarak sayılmasa da, somut olayda mücbir sebebin genel ilkelerini barındırıyor olması

---

⁵³ Eren, İlliyet, s. 195.

⁵⁴ Kırca, Karakaş, s. 7.

⁵⁵ Doğan, s. 568.

durumunda somut olaya bakarak mücbir sebep değerlendirmesi yapılmalıdır. Bunun yanı sıra taraflar, ulusal ve uluslararası metinlerde mücbir sebep olarak düzenlenmemiş olan hâllere sözleşmede yer vererek; tarafların edimin ifasından kurtulup kurtulamayacağı ve bu durumda karşı edimin ifasının safahatının ne olacağına ya da mücbir sebep hâline rağmen ifa sorumluluğunun devam edeceğine sözleşmede yer verdikleri kayıtlar ile karar verebilir⁵⁶. Sözleşmede mücbir sebebin düzenlendiği kurallar mücbir sebep kayıtları olarak ifade edilir⁵⁷.

Sözleşmelere eklenen mücbir sebep kayıtları ile edimin ifasının ertelenmesi, sorumluluktan kurtulma, fesih veya dönme kararlaştırılabileceği gibi mücbir sebep hâlinde borcun ifasından sorumluluğun devam edeceğine de kararlaştırılmış olabilir. Ancak bu durumda öncelikle mücbir sebep kayıtlarının geçerli olup olmadığı incelenir.

Mücbir sebep kayıtlarına sözleşmede yer alan genel işlem koşulları arasında yer verilmesi hâlinde genel işlem koşullarının geçerliliği ve yorumlanmasına ilişkin hükümler uygulanır⁵⁸.

1.2.2. İmkânsızlık

Roma hukukunda *impossibilium nulla obligatio*⁵⁹ şeklinde ifade edilen imkânsızlık, eski zamanlardan günümüze kadar çoğu hukuk sistemlerinde düzenlemelere konu olmuştur. İmkânsızlık kavramı İsviçre Borçlar Kanunu'nda olduğu gibi Türk Borçlar Kanunu'nda da tanımlanmamıştır. Ancak İsviçre Borçlar Kanunu'na paralel olarak Türk Borçlar Kanunu'nda da iki ayrı yerde düzenlenmiştir; borçlunun borcun hiç ifa edilememesi durumundaki sorumluluğundan bahseden, borçluya yüklenen bir sebepten dolayı⁶⁰ imkânsızlık hâlini düzenleyen TBK'nın 112'nci maddesi ve borçlunun sorumlu tutulamadığı imkânsızlık hâlini⁶¹ düzenleyen TBK'nın 136'ncı madde⁶² hükümleri.

---

⁵⁶ Kırca, Karakaş, s. 8.

⁵⁷ *Force majeure clause*.

⁵⁸ Kırca, Karakaş, s. 8.

⁵⁹ İmkânsızlık borç doğurmaz.

⁶⁰ TBK'nın 112'nci maddesinde "*imkânsızlık*" terimi 136'ncı madde ve devamındaki maddeleri aksine kullanılmamıştır. 112'nci maddedeki "*hiç ifa etmeme*" kavramının içine borçlunun sorumlu olduğu imkânsızlığın da dahil olduğu kabul edilir. Eren, Genel, s.1027; Gökçe Kurtulan, "Türk Hukukunda İmkânsızlık ve Aşırı İfa Güçlüğü Kurumlarının Karşılaştırması" **Batider**, C.XXXII, S.3, s. 200.

⁶¹ TBK'nın 136'nci maddesi İfa imkânsızlığı "*Borcun ifası borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle imkânsızlaşır, borç sona erer.*"

COS art. 119/al.1 *Impossibilité de L'exécution "L'obligation s'éteint lorsque l'exécution en de vient impossible par suite de circonstances non imputables au débiteur."*

OR art. 378/Abs.1 *Unmöglichkeit der Erfüllung "Wird die Vollendung des Werkes durch einen beim Besteller eingetretenen Zufall unmöglich, so hat der Unternehmer Anspruch auf Vergütung der geleisteten Arbeit und der im Preise nicht inbegriffenen Auslagen."*

Ancak imkânsızlık kavramı genel itibariyle Kanun'da tanımlanmadığından bu kavramın içi doktrin ve yargı kararları ile doldurulmuştur.

Doktrindeki bir görüşe göre imkânsızlık, edimin borçlunun etkinliği ile aynen gerçekleştirilmesinin sürekli olarak mümkün olmaması, diğer bir ifade ile borçluya karşı aynen ifanın zorla sağlanamamasıdır⁶³. Bu görüşe göre imkânsızlık, sürekli, kalıcı ve temelli bir ifa engelidir ve bu özelliği ile temerrüdün karşıtıdır⁶⁴. Bir başka görüşe göre imkânsızlık, edimin baştan geçerli doğmasını ya da sonradan yerine getirilmesini önleyen engellerdir⁶⁵. Bir başka görüşe göre imkânsızlık, mevcut bir borcun ifasının cebri icra yolu ile elde edilemeyecek hale gelmesidir⁶⁶. Başka bir görüşe göre ise imkânsızlık, doğa ve mantık kuralları uyarınca edimin ifasının mümkün olmamasıdır⁶⁷.

İmkânsızlık, bir veya birden çok edimi kapsayabileceği gibi asli edimlerin yanı sıra yan edimleri de kapsayabilir. Yargıtay'ın bir kararına göre imkânsızlık genellikle edim sonucuna dâhil olmalıdır ancak bazı durumlarda edim fiiline dair de olabilir⁶⁸.

İsviçre Federal Mahkemesi'nin 1931 tarihli bir kararında imkânsızlığı, edimin ifasının borçluya makul bir şekilde yüklenemeyecek fedakârlıklara mal olacak nitelikte olması şeklinde ifade etmiş ve bunun gerekçesi olarak da alacaklının borçludan dürüstlük kuralının gerektirdiğinden daha fazla talep edemeyeceğini sunmuştur⁶⁹. Mahkeme, 1956 yılında verdiği bir kararda ise yine dürüstlük kuralını esas almış ve borçludan dürüstlük kuralına göre ifanın beklenemeyeceği hallerin de dürüstlük kuralı kapsamında değerlendirilmesi gerektiği görüşüne yer vermiştir⁷⁰. Bu kararlar ile imkânsızlığın sınırları genişletilmiştir.

SCO art.119/par.1 Impossibility of Performance “An obligation is deemed extinguished where its performance is made impossible by circum stances not attributable to the obligor.” İlhan Helvacı, **Türkçe-Fransızca-Almanca-İngilizce Medeni Hukuk ve Borçlar Hukuku Terimleri ve Kullanım Örnekleri**, On İki Levha Yayınları, 2021, s.150-151.

⁶² TBK'nın 136'ncı maddesinin 2'nci fıkraya hükmü emredici değildir. Bu sebeple sözleşmelerde; sözleşme kurulduktan sonra taraflardan birinin borcu herhangi bir sebeple borçlunun kusuru olmaksızın imkânsız hale gelirse yine de karşı tarafın borcunun varlığını koruyacağı kararlaştırılabilir.

⁶³ Serozan, §14 N.1-2.

⁶⁴ Serozan, §14 N.1-2.

⁶⁵ Eren, Borçlar Genel, N. 3253, s. 1174.

⁶⁶ Nomer, s.308; Oğuzman, Öz, s.441; Seçkin Topuz, Ferhat Canbolat, “Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda İmkânsızlığın Düzenlenişi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2008, C. 57, S. 3, ss. 673-718, s. 685.

⁶⁷ Mustafa Dural, “İmkânsızlık Kavramı ve Türleri” **Batider**, C.VII, S1, 1973, ss. 11-58, s.12 vd.

⁶⁸ Yargıtay 3. HD, 05.02.2013 tarih, 2012/18832 E ve 2013/1562 K sayılı ilam, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 26.09.2021.

⁶⁹ Kurtulan, s. 201.

⁷⁰ Kurtulan, s. 201.

İmkânsızlık yalnızca bir insan fiili ya da tabiat olayından doğmaz, aynı zamanda mantıkî, fiili veya hukukî sebeplerden de kaynaklanabilir⁷¹. Buna ek olarak imkânsızlık, ortaya çıkma zamanına göre, devamlılığına, tarafların sorumluluğuna ve edimin ifasının herkes tarafından mümkün olup olmamasına göre türlere ayrılmaktadır⁷². Yargıtay imkânsızlığı, ortaya çıkış şekli ve nedenine göre bazı ayrımlar yaparak; ifa imkânsızlığı aynı sözleşme ilişkisinin tüm tarafları için söz konusu ise buna objektif imkânsızlık, yalnızca sözleşmenin taraflarından birinin etki alanından doğmuşsa subjektif imkânsızlık; sözleşme kurulduktan sonra ve taraflardan birinin etki alanı veya kusurundan kaynaklanmışsa kusurlu imkânsızlık ve tarafların kusuru yoksa kusursuz imkânsızlık olarak sınıflandırmıştır⁷³.

1.2.2.1. Mantıkî, Fiili ve Hukukî İmkânsızlık

Bir edimin ifasının bir doğa olayı⁷⁴ ya da bir insan davranışı sonucu imkânsız hale gelmesi mantıkî(maddi) imkânsızlıktır⁷⁵. Söz konusu edimin ifasının mantık kuralları ve doğa kanunlarına göre kesin surette imkânsız olması hâlidir⁷⁶. Bunun yanı sıra bilim ve teknolojiadaki mevcut bilgi düzeyine göre ifanın mümkün olmaması da maddi imkânsızlık olarak kabul edilmektedir⁷⁷.

Borç ilişkisi kurulduktan sonra edimin ifası için gerekli olan masraf ve harcamalar ile menfaat arasında büyük bir dengesizlik meydana gelmesi hâlinde fiili imkânsızlık söz konusu olur. Fiili imkânsızlık halinde edimin ifasının mantık kuralları ya da doğa kanunlarına göre imkânsız olması gerekmez⁷⁸. Fiili imkânsızlıkta borçlunun masrafları orantısız bir şekilde artarken alacaklının ifa menfaati aynı kalmaktadır⁷⁹.

---

⁷¹ Eren, Borçlar Genel, N. 3255, s. 1174-1175; Yargıtay 3.HD, 05.02.2013 tarih, 2012/18832 E ve 2013/1562 K sayılı ilam, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 26.09.2021.

⁷² Dural, İmkânsızlık, s.12 vd.; Kurtulan, s.200-201.

⁷³ Yargıtay 11. HD, 12.11.2015 tarihli, 2015/3197 E ve 2015/11946 K sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 26.09.2021.

⁷⁴ COVID-19 pandemisi, salgın hastalık olması sebebiyle doğa olayı kabul edilebilir ve bu nedenle mantıkî imkânsızlığa sebebiyet verebilir. Örneğin, borçlunun şahsen ifa etmesi gereken borcu, covid-19 nedeniyle ölmesi halinde mantıkî imkânsızlık hâli söz konusu olacaktır. Kırca, Karakaş, s.19.

⁷⁵ H. Kübra Ercoşkun Şenol, **İmkânsızlık ve Kısmi İmkânsızlık**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.44.

⁷⁶ Dural, İmkânsızlık, s.15.; Tekinay, Akman, Burcuoğlu, Altop, s.904; Serozan, §14, N5; Eren, Borçlar Genel, N. 3255, s. 1174; Özçelik, Mücbir Sebep, s.571; Kurt, s.92.

⁷⁷ Kurt, s.91-93.

⁷⁸ Kurtulan, s.203; Dural, İmkânsızlık, s. 9; Serozan, §14, N7.

⁷⁹ Örneğin, antika bir yüzüğün okyanusa düşmesi durumunda yüzüğün okyanustan çıkarılması çok masraflı ve zor olacaktır yani borçlunun ifa masrafları olağanüstü şekilde artacaktır ancak alacaklının menfaati bu durum karşısında değişmeyecektir.

Fiili imkânsızlık konusunda bir görüşe göre borcun ifası ne kadar zahmetli olursa olsun hala mümkün ise bu durum aşırı ifa güçlüğü olarak nitelendirilip TBK'nın 138'inci madde hükümleri uygulanmalıdır⁸⁰.

Alman Borçlar Hukuku'nun Modernleştirilmesi Hakkında 26.11.2001 tarihli Kanun ile Alman Medeni Kanunu'nda imkânsızlık ile ilgili bir değişiklik yapılarak 275'inci paragrafa fiili imkânsızlığın da bir imkânsızlık hâli olduğu eklenmiştir⁸¹.

Bir edimin ifası fiili ya da mantıkî olarak imkânsız olmasa da bir hukuk normu ifaya engel olabilir⁸². Hukuk normunun edimin ifasına engel olduğu hâllerde hukukî imkânsızlık vardır⁸³. Bu durumda edimin hukuken imkânsız olması yeterlidir aynı zamanda mantıkî ya da fiili olarak imkânsız hâle gelmesine gerek yoktur. Ancak doktrinde bir görüş bazı hukukî imkânsızlık hâllerini mantıkî imkânsızlık olarak değerlendirmektedir⁸⁴. Bu görüşe göre edimin ifasının bir hukuk kuralıyla yasaklandığı hâllerde bu yasak edimi tek başına imkânsız hâle getirmemektedir, ancak ifanın gerçekleşmemesi halinde imkânsızlık söz konusu olacaktır, bu bağlamda söz konusu durum mantıkî imkânsızlık hâli olacaktır⁸⁵. Aynı görüşe göre edimin ifası sonradan imkânsız hâle geldiği takdirde de bu durum imkânsızlık olarak değil kesin hükümsüzlük olarak değerlendirilecektir⁸⁶.

1.2.2.2. Başlangıçtaki ve Sonraki İmkânsızlık

TBK'nın 27'nci maddesi hükmüne göre sözleşmenin kurulmasından önce mevcut olan imkânsızlık, sözleşmeyi geçersiz hale getirir. Bu imkânsızlığa başlangıçtaki imkânsızlık denir ve butlan sonucunu doğurur⁸⁷. Başlangıçtaki imkânsızlığın objektif ve sürekli olması şarttır⁸⁸.

TBK'nın 112 ve 136'ncı maddelerinde ise sözleşmenin kurulmasından sonra ortaya çıkan imkânsızlığa yer verilmiştir. TBK'nın 112'nci maddesine göre borçlu,

⁸⁰ Kurt, s.61; Başak Baysal, **Sözleşmenin Uyarlanması**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020, s.196.

⁸¹ BGB 275/2'ye göre edimin ifası için borçlunun yapacağı masraf ile alacaklının menfaati arasında olağanüstü bir dengesizlik olduğu hâllerde fiili imkânsızlık meydana gelmiştir ve borçlu, edimin ifasından kaçınabilir. Bu durumda borç kendiliğinden sona ererse de borçlu, def'i ileri sürerek ifadan kaçınabilir. Seçkin Topuz, **Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda Denge Bozulması ve İfa Güçlüğü Durumlarında Sözleşmeye Müdahale**, Yetkin Yayınları, 2009, s.209-220.

⁸² Eren, Borçlar Genel, N. 3256, s. 1175; Oğuzman, Öz, s.555; Kurt, s.94.

⁸³ Tekinay, Akman, Burcuoğlu, Altop, s. 906; Kılıçoğlu, s.854; Kurt, s.93; Ercoşkun Şenol, s.44.

⁸⁴ Mustafa Dural, **Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık (BK 117)**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1976, s.23.

⁸⁵ Dural, Sonraki İmkânsızlık, s.23.

⁸⁶ Dural, Sonraki İmkânsızlık, s.24.

⁸⁷ Eren, Borçlar Genel, N. 3257, s. 1175.

⁸⁸ Kırca, Karakuş, s.26.

imkânsızlığa kusuru ile sebep olduğunda bundan sorumludur ancak borçlunun kusuru olmadan imkânsızlık meydana gelmişse borçluya yüklenemeyen sebeplerle sonraki ifa imkânsızlığı meydana gelmiştir. Söz konusu sonraki imkânsızlık TBK'nın 136'ncı maddesinde düzenlenmiştir ve ifa engeli teşkil ettiğinden borcu kendiliğinden sona erdirir.

TBK'nın 136'ncı madde hükmüne göre ifayı imkânsız hâle getiren ifa engelini ortaya çıktığı anda borcu kendiliğinden sona erdiren sonraki imkânsızlıkta borcun sona ermesinin hüküm ve sonuç doğurması, taraflardan birinin irade beyanına ya da imkânsızlıktan haberdar olmasına bağlı değildir⁸⁹.

Borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlıkta borçlunun, aynen ifa ya da tazminat yükümlülüğü bulunmadığı gibi borç yerini ikincil bir borca bırakmadan kendiliğinden sona erer⁹⁰.

TBK'nın 136'ncı maddesinin 2'nci fıkrasına göre karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde borçlu borcundan kurtulduğunda, alacaklıdan da karşı edimi isteme hakkını kaybeder ancak alacaklı edimini önceden ifa etmişse, borçlu, almış olduğu karşı edimi sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca geri verir. Buna ek olarak borcun ifası için masraf yapan borçlu yaptığı masrafları alacaklıdan talep edemez. İlgili hükme göre borçlunun karşı edimin ifasını talep hakkı olmayacağından genel kural⁹¹, karşı edim riskine borçlunun katlanmasıdır⁹². Her ne kadar genel kural karşı edim riskinin borçluya, edim riskinin de alacaklıya yükletilmesi olsa da TBK'nın 136'ncı maddesi emredici değil, düzenleyici niteliktedir. Bu sebeple taraflar sözleşme ile aksini kararlaştırabilirler. Edim hasarına borçlunun katlanmasına karar verilen durumlarda borçlu tazminat ödeyebilir ya da tarafların aralarında kararlaştırdığı alternatif bir edimi

---

⁸⁹ Kurt, s.213; Osman Gökhan Antalya, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, C. V/1.3, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2019, s. 246 vd.

⁹⁰ Kırca, Karakaş, s.33; Dural, Sonraki İmkânsızlık, s. 125; Eren, Borçlar Genel, N. 3257, s. 1175-1176; Antalya, s. 246-247.

⁹¹ Karşı edim riskine borçlunun katlanacağı genel kuralına TBK'nın 208'inci madde hükmü ile istisna getirilmiştir buna göre; karşı edim riski alıcıya zilyetliğin devriyle veya taşınmazın tesciliyle birlikte ifa anında geçer. Bu durumda TBK'nın 136'ncı maddesinde olduğu gibi ifa gerçekleşinceye kadar, karşı edim riski borçludadır. Buna rağmen alacaklının temerrüde düşmesi ve taşınırın başka bir yere gönderilmesi hâlinde ve taşınır satışlarında, alıcının, satılan taşınırın zilyetliğini devralmada temerrüde düşmesi hâlinde zilyetliğin devri gerçekleşmiş gibi satılanın yarar ve hasarı alıcıya geçer. Madde hükmünün devamına göre satıcı, alıcının talebi üzerine, satılan taşınırı ifa yeri dışında yere taşıyıcı ile gönderirse, satılanın taşıyıcıya teslim edildiği anda yarar ve hasar, alıcıya geçer.

⁹² Serozan, § 15 N. 8; Eren, Borçlar Genel, N. 3257, s. 1176; Oğuzman, Öz, s. 560.

ifa edebilir⁹³. Bunun yanı sıra karşı edim riskine alacaklının katlanması durumunda, borç sona erse de alacaklı karşı edimi borçluya ifa eder⁹⁴.

Borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık nedeniyle borcun sona erdiği durumlarda taraflar arasındaki borç ilişkisinin ne şekilde etkileneceği hususu incelenmelidir. Borç ilişkisinin sona ermesi halinde sözleşme konusunun birden fazla edimden oluşması durumunda bu edimlerden sadece bir kısmı imkânsız hâle gelmiş ise ya da dönemlik borçlar söz konusu olduğunda ve bir döneme karşılık gelen edime ilişkin imkânsızlık gerçekleşmiş ise imkânsızlık borç ilişkisini sona erdirmez. Sözleşme konusu borç ilişkisi tek bir edimden oluşması hâlinde bu edimin imkânsız hâle geldiği durumlarda da sadece dar anlamda borcun sona ereceği; tarafların koruma ve sadakat yükümlülükleri ile ikame değer varsa bunu alacaklıya devretme yükümlülüğünün devam edeceği kabul edilmelidir⁹⁵.

Genel kural dar anlamda borcun sona ermesi ile asli edime bağlı yan hakların da sona ermesidir; ancak borcun, borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık nedeniyle sona ermesi hâlinde sözleşmede ceza koşulunun talep edilebileceği kararlaştırılmışsa TBK'nın 182'nci maddesinin 2'nci fıkrası gereğince ceza koşulu talep edilebilir⁹⁶. Bu durumda asli edim yükümünün sona ermiş olmasının bir etkisi yoktur. Buna ek olarak borç ilişkisinde yan haklar yalnızca asli edime değil de borcun tamamına bağlı olduğu hâllerde, asli edimin sona ermesi ile sona ermez⁹⁷.

TBK'nın 136'ncı maddesinin 3'üncü fıkrasına göre borçlunun ifa imkânsızlığını alacaklıya bildirme ve zararın daha fazla artmaması için gereken önlemleri alma yükümlülüğü bulunmaktadır. Aynı şekilde mücbir sebep hâlinde de borçlu, mücbir sebebe neden olan durumu ve süresini gecikmeden alacaklıya bildirmelidir aksi takdirde alacaklının uğrayacağı zararı gidermekle yükümlü olur⁹⁸. Bu durumun istisnası alacaklının imkânsızlığı bildiği ya da bilme ihtimalinin olduğu hallerdir, bu durumda borçlunun bunu bildirme yükümlülüğü yoktur⁹⁹. Ancak doktrindeki bir başka görüşe göre alacaklının imkânsızlığı bildiği ya da bilme ihtimalinin olduğu haller borçlunun

---

⁹³ Antalya, s. 247.

⁹⁴ Dural, Sonraki İmkânsızlık, s. 165; Oğuzman, Öz, s. 560; Kurt, s.267; Kılıçoğlu, s.1083.

⁹⁵ Serozan, § 15, N. 8; Kurt, s.216-257; Antalya, s. 247 vd.

⁹⁶ Kurt, s. 215; Ş. Barış Özçelik, "Sözleşmeden Doğan Borçların İfasında Hukukî İmkânsızlık", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.63, S.3, Ankara, 2014, ss. 569-622, s. 595; Antalya, s. 248.

⁹⁷ Kurt, s. 216; Antalya, s. 248; Örneğin; rehin sözleşmesinin içeriğinden teminatın sadece asli edim borcunun ifasını temin etmek üzere değil, sözleşmeden doğan tüm borçların ifasını temin etmek üzere verildiği anlaşıldığı durumlarda yan haklar tasfiye ilişkisi tamamlanana kadar veya borçlu ikame değeri alacaklıya devredene kadar devam eder.

⁹⁸ Oğuzman, Öz, s. 561; Antalya, s. 250.

⁹⁹ Antalya, s. 251.

bildirim yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır¹⁰⁰. Bu durumun istisnası da alacaklı imkânsızlığı biliyorsa borçlunun bildirimde bulunmamasından dolayı zarara uğradığını iddia edemez ve bu sebeple tazminat talebinde bulunamaz.

Borç ilişkisine konu edimin imkânsızlaşması hâlinde borçlunun malvarlığında söz konusu borç ilişkisine konu edim nedeniyle meydana gelen artışa ikame değer denir¹⁰¹. İkame değer TBK'da düzenlenmemiştir ancak doktrinde alacaklının ikame değeri borçludan talep edebileceği kabul edilmektedir¹⁰². Alacaklının, borçludan ikame değeri talep ettiği durumlarda borçlu bu değeri alacaklıya vermek zorundadır¹⁰³, bunun yanı sıra sözleşme ilişkisi iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme ise alacaklının ikame değeri borçludan talep ettiği durumlarda karşı edimi borçluya ifa etme yükümlülüğü doğar¹⁰⁴. Ek olarak borçlunun ikame değeri teklif etmesi hâlinde, alacaklının ikame değeri kabul etme yükümlülüğü bulunmamaktadır.

İkame değer için borçlunun bilgi verme ve koruma yükümlülüğü bulunmaktadır¹⁰⁵. Bu bağlamda bilgi verme yükümlülüğü kapsamında borçlunun ikame değeri elde etmesi için bildirimde bulunması gerekiyorsa, bildirimde bulunması gerekir¹⁰⁶. Koruma yükümlülüğü kapsamında ise ikame değer miktarı olması gerektiğinden az belirlenmişse borçlunun yetkili mercilere itirazda bulunması gerekir; ek olarak borçlunun ikame değer üzerinde zararın artmamasını sağlaması gerekir¹⁰⁷.

Borcun ifasının imkânsız olması durumunda borç, geleceğe etkili olarak sona ereceğinden konusu sürekli edim olan sözleşmelerde imkânsızlığın gerçekleşmesinden önce doğmuş olan borçlar varlığını sürdürür¹⁰⁸.

1.2.2.3. Objektif ve Sübjektif İmkânsızlık

Borç ilişkisine konu ifa hiç kimse tarafından yerine getirilemiyor ise objektif imkânsızlık¹⁰⁹; yalnızca borçlu tarafından yerine getirilemiyor ise sübjektif imkânsızlık durumu vardır¹¹⁰.

---

¹⁰⁰ Kurt, s. 212.

¹⁰¹ Örneğin, edimin imkânsız hale gelmesiyle borçluya verilen tazminat ve sigorta bedelleri.

¹⁰² Serozan, § 15, N. 15.

¹⁰³ Dural, Sonraki İmkânsızlık, s. 190.

¹⁰⁴ Yargıtay 13.HD, 07.02.1991 tarih, 1990/6878 E ve 1991/1034 K sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 05.10.2021.

¹⁰⁵ Kurt, s. 236.

¹⁰⁶ Antalya, s. 283 vd.

¹⁰⁷ Antalya, s. 283 vd.

¹⁰⁸ Antalya s. 283 vd.; Kurt, s. 252.

¹⁰⁹ Eren, Borçlar Genel, N. 3258, s. 1176.

¹¹⁰ Eren, Borçlar Genel, N. 3258, s. 1176.

Objektif imkânsızlık, mantıkî, fiili ve hukukî nedenlerden kaynaklanabilir, önemli olan borçlu dâhil hiç kimse tarafından yerine getirilemiyor olmasıdır.

Sözleşme amacının ortadan kalkması veya sözleşme amacının ifa dışında bir yolla gerçekleşmesi halinde de objektif imkânsızlık söz konusudur¹¹¹¹².

Doktrindeki bir görüşe göre yalnızca borçlu tarafından ifa edilebilen, borçlunun şahsının, edimin bir parçası hâline geldiği¹¹³ durumlarda edimlerin yerine getirilememesi hâlinde de objektif imkânsızlık söz konusudur¹¹⁴¹⁵. Ancak başka bir görüşe göre başkaları tarafından ifa edilemeyecek olan bir edim, borçlunun şahsı sebebiyle imkânsız hâle gelmiş ise sübjektif imkânsızlık söz konusudur¹¹⁶. Bu görüşe göre objektif imkânsızlığın söz konusu olması için imkânsızlığın borçlunun şahsından doğmamış olması gerekir. Bu bağlamda kişisel edimlerde borçlunun ifaya engel teşkil eden durumu sebebi ile yaşanan imkânsızlık hâli sübjektif imkânsızlık olarak değerlendirilmelidir¹¹⁷.

Mutlak kesin vadeli işlemlerde¹¹⁸ de vade, edimin esaslı bir unsurunu oluşturduğundan, edimin zamanında ifa edilememesi halinde objektif imkânsızlık gerçekleşir¹¹⁹.

Borçlanılan edimin yalnız borçlu tarafından yerine getirilemiyor olmasına karşın, borçlu dışında diğer kişiler tarafından yerine getirilebiliyor olması hâlinde sübjektif imkânsızlık hâli mevcuttur¹²⁰.

---

¹¹¹ Örneğin, uzman görüşü alınarak çözülecek bir sorunun kendiliğinden çözülmesi halinde görüş alınmasına gerek kalmayacaktır. Bu durumda halen görüş alınabilecek olsa da sorun çözülmüş olduğundan baştaki amaca uygun olarak edimin yerine getirilmesi mümkün değildir. Bu durumda uzman ile danışan arasındaki sözleşmeye konu olay, ifa amacının dışında bir yolla gerçekleştiğinden objektif imkânsızlık söz konusu olur.

¹¹² Kurt, s. 99-103.

¹¹³ Kurt, s. 106.

¹¹⁴ Kırca, Karakaş, s. 27; Kurt, s.106.

¹¹⁵ Örneğin, Andre Rieu'nun Türkiye'de vereceği bir konserden birkaç gün önce covid-19'a yakalanması ve bu nedenle tedavi görmeye başlaması hâlinde borçlunun şahsı, edimin ifasında asıl unsur olduğu için ifa imkânsız hâle gelecektir.

¹¹⁶ Tekinay, Akman, Burcuoğlu, Altop, s. 908.

¹¹⁷ Serozan, §14 N.15.

¹¹⁸ Kesin vadeli işlemler, nispi ve mutlak kesin vadeli işlemler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mutlak kesin vadeli işlemlerde ifanın zamanı edimin esaslı unsurlarındandır ve gecikmiş ifa mümkün değildir. Nispi kesin vadeli işlemlerde ise ifa zamanı önemli olsa da edimin esaslı unsuru değildir.

¹¹⁹ Örneğin, Andre Rieu'nun Türkiye'de vereceği bir konserden aylar önce tüm planlama ve bilet satışları yapılmış olduğu durumda konserden birkaç gün önce covid-19 pandemisi nedeniyle konserlerin geçici olarak durdurulması sebebiyle söz konusu sözleşme edimi mutlak kesin vadeli olduğundan borç imkânsızlık sebebiyle sona erecektir.

¹²⁰ Serozan, §14 N9; Eren, Borçlar Genel, N. 3258, s. 1176; Kurt, s.116; Oğuzman, Öz, s.447; Ercoşkun Şenol, s.85; Seda Kara Kılıçarslan "Sübjektif İmkânsızlık Kavramı ve Benzer Kavramlardan Ayırt Edilmesi" **Terazi Hukuk Dergisi**, C.14, S. 150, 2019, ss. 306-320, s.311.

Doktrinadaki bir görüş subjektif imkânsızlığı imkânsızlık olarak kabul etmemekte ve bu gibi durumlarda temerrüt ya da aşırı ifa güçlüğü hükümlerinin uygulanması gerektiğini, bu uygulama ile daha fazla olanak elde edileceğini savunmaktadır¹²¹.

Bir başka görüşe göre subjektif imkânsızlığın dar yorumlanması gerektiği, sadece borçlu bakımından kesin, sürekli ve aşılması mümkün olmayan bir ifa engeli bulunan hâllerin subjektif imkânsızlık oluşturacağı savunulmaktadır¹²².

Bir başka görüş subjektif imkânsızlığı geniş yorumlayarak dar anlamdaki subjektif imkânsızlığa ek olarak; dürüstlük kuralına göre borçludan ifanın beklenemeyeceği hâlleri de subjektif imkânsızlık olarak kabul etmiştir¹²³. Bu görüşe göre subjektif imkânsızlık borçlunun kişisel durumu veya kişisel ilişkilerinden kaynaklanabilir¹²⁴.

1.2.2.4. Tam ve Kısmî İmkânsızlık

Borç ilişkisinde borçlanılan edimin tamamının imkânsızlaşması hâlinde tam imkânsızlık söz konusudur¹²⁵. Ancak borçlanılan edim konu itibariyle bölünebilirse, edimin belirli bir kısmının imkânsız hâle gelmesi, kısmî imkânsızlık durumudur¹²⁶. Bu sebeple kısmî imkânsızlıktan bahsedebilmek için edimin mutlaka bölünebilir olması gerekir.

Kısmî imkânsızlık durumunda borçlu borcun sadece imkânsızlaşan kısmından kurtulmaktadır ancak bu durum sözleşme ilişkisi kurulurken taraflarca öngörüldüğü hâlde, sözleşme yapılmayacağı durumdan açıkça anlaşılıyor ise borcun tamamı sona erer.

Karşılıklı iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde ise borçlunun ediminin kısmen imkânsızlaşması hâlinde alacaklının buna razı olması hâlinde karşı edim de kısmen ifa edilir ancak alacaklının kısmî ifaya razı olmaması durumunda, karşı edim bölünebilir değilse söz konusu durum artık tam imkânsızlık hâline gelecek ve buna ilişkin hükümler uygulama alanı bulacaktır¹²⁷.

---

¹²¹ Dural, İmkânsızlık, s.89; Eren, Borçlar Genel, N. 3258, s. 1176-1177.

¹²² Kurt, s.17; Serozan, §14, N.9; Örneğin, edim konusu mal yok olduğunda borçlu da bu mal üzerindeki tasarruf yetkisini kaybetmiş olacaktır. Bu durum borçlu açısından aşılması mümkün olmayan, kesin ve sürekli bir ifa engeli teşkil edeceğinden subjektif imkânsızlık durumu meydana gelmiş olacaktır.

¹²³ Tekinay, Akman, Burcuoğlu, Altop, s. 907; Oğuzman, Öz, s.448.

¹²⁴ Kurt, s.117; Kırca, Karakuş, s. 29; Örneğin, eşi ağır bir kaza geçirmiş olan doktorun yakın süre zarfında edimini ifa edemeyecek olması subjektif imkânsızlık hâlidir.

¹²⁵ Eren, Borçlar Genel, N. 3263, s. 1179.

¹²⁶ Eren, Borçlar Genel, N. 3263, s. 1179; Dural, İmkânsızlık, s.37; Oğuzman, Öz, s.563.

¹²⁷ TBK m.114. Oğuzman, Öz, s.564.

1.2.2.5. Sürekli ve Geçici İmkânsızlık

Borcun ifasını engelleyen sebep giderilemeyecek nitelikteyse sürekli imkânsızlık söz konusudur¹²⁸. Ancak söz konusu engel ortadan kaldırılabilir ve bu sayede borç ifa edilebilecek nitelikte ise geçici imkânsızlık söz konusu olur¹²⁹.

TBK'da düzenlenmemiş olan geçici imkânsızlık, ifa zamanında edimin ifasının mümkün olmadığı ancak daha sonra engelin ortadan kalkması ile ifanın mümkün olması hâlidir. Doğrudan ifa engeli olarak nitelendirilemeyen geçici imkânsızlık doktrinde imkânsızlık ile temerrüt arasında bir yerdedir. Bu sebeple geçici imkânsızlığın hukukî niteliği ve uygulanması hususunda farklı görüşler mevcuttur.

İsviçre ve Türk Hukukunda savunulan bir görüşe göre geçici imkânsızlık hâlinde ifa engelinin ne zaman ortadan kalkacağı belirli ya da belirlenebilir durumda ise engel ortadan kalktığı anda ifa gerçekleştirilebileceğinden, imkânsızlık söz konusu değildir ve ifanın gecikmesi nedeniyle temerrüt hükümleri uygulanmalıdır¹³⁰. Nitekim imkânsızlığın tanımında engelin sürekli olması unsuru da yer almaktadır¹³¹. Bu sebeple geçici imkânsızlık olarak ifade edilen durum, imkânsızlık olarak kabul edilmemelidir. Bu görüşü savunanların bir kısmı, engelin ortadan kalkacağı zamanın belirli olup olmamasını dikkate almadan geçici imkânsızlık olarak nitelendirilen durumda temerrüt hükümlerinin uygulanması gerektiğini; bu sayede imkânsızlık durumunda borcun kendiliğinden sona ermesi sonucu yerine temerrüt ile taraflara sözleşmeden dönme imkânı tanınmasının daha hakkaniyetli olduğu görüşündedirler¹³².

Doktrinde temerrüt görüşünü savunanlar olduğu gibi, eleştirenler de mevcuttur. Temerrüt görüşünü savunanlar, geçici imkânsızlık hâlinde durumun imkânsızlık olarak nitelendirilmemesi ile ifa engelinin varlığı devam ederken ifanın nasıl yapılacağı hususunda yeterli açıklamayı yapamamakla eleştirilmişlerdir¹³³. Bu eleştiriyi yapanlar ifa engeli devam ederken, borçludan aynen ifanın talep edilemeyeceğini ileri sürmektedirler¹³⁴.

Bir görüşe göre temerrüt, ifası mümkün ve muaccel bir borcun ifa edilememesi durumu olduğundan geçici imkânsızlık hâlinde temerrüt hükümlerine başvurmak

¹²⁸ Kurt, s.169; Erçoşkun Şenol, s.94.

¹²⁹ Dural, İmkânsızlık, s.45; Kılıçoğlu, s. 1080.

¹³⁰ Dural, İmkânsızlık, s. 50; Serozan, § 11, N. 2; Tekinay, Akman, Burcuoğlu, Altop, s. 909; Eren, Borçlar Genel, N. 3262, s. 1178-1179; Fatih Gündoğdu, **Borca Aykırılık Hallerinden Kusurlu İfa İmkânsızlığı ve Hukukî Sonuçları**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 103; Kurt, s. 143.

¹³¹ Kurt, s. 143.

¹³² Kurt, s. 173-177.

¹³³ Kurt, s. 312; Özçelik, İmkânsızlık, s. 595.

¹³⁴ Kurt, s. 312; Özçelik, İmkânsızlık, s. 154.

isabetli değildir¹³⁵. Nitekim geçici imkânsızlık, geçici de olsa borcun ifasının imkânsız olması iken; temerrüt, ifası mümkün bir borcun ifa edilememesi hâlidir¹³⁶. Bunun yanı sıra temerrüt hükümlerini savunmak ileride ifa edilmesi muhtemel bir edimin ifasını engelleyip, alacaklının aynen ifa talebinin elinden alınmasına neden olacağı için engelin kısa bir sürede ortadan kalkacağı durumlarda aynen ifanın neden engellendiği sorunu açıklanamamaktadır¹³⁷.

Geçici imkânsızlık ile ilgili temerrüt görüşünün dışında, geçici imkânsızlığın sürekli imkânsızlığa dönüşmesi görüşünü savunanlar da mevcuttur¹³⁸. Doktrinde hâkim olan bu görüşe göre geçici imkânsızlığın ne zaman sona ereceğinin öngörülemediği, imkânsızlık hâlinin ne zaman sona ereceğinin bilinmediği ve dürüstlük kuralına göre karşı tarafın sözleşmeye bağlı kalmasının beklenemeyeceği hâllerde, geçici imkânsızlık niteliği sürekli imkânsızlığa dönüşür ve sürekli imkânsızlık hükümleri uygulanır¹³⁹. Geçici imkânsızlık hâli sürekli imkânsızlığa dönüştüğünde borç sona erer ve daha sonra imkânsızlık hâli sona erse dahi borç geçerli hâle gelmemektedir¹⁴⁰.

Başka bir ülkede iç karışıklık veya savaş çıkması hâlinde sözleşmeye konu edimin ifası imkânsız hâle gelirse bu durum geçici de olsa sürekli imkânsızlık olarak kabul edilmektedir¹⁴¹. Aynı şekilde edimin ifası için izin ya da ruhsat alınması gereken durumlarda da iznin ne zaman verileceği belirli değilse ve iznin sonradan verilmesi ile edimin ifası sözleşmeye uygun düşmeyecek ise geçici imkânsızlık sürekli imkânsızlığa dönüşmüş kabul edilir¹⁴².

Yargıtay da geçici imkânsızlık hâlinin ne zaman sona ereceğinin öngörülemediği durumlarda, akde tahammül süresi¹⁴³ geçtikten sonra borç ilişkisinin sona ereceğini kabul etmektedir¹⁴⁴.

---

¹³⁵ Oğuzman, Öz, s. 468.

¹³⁶ Oğuzman, Öz, s. 468.

¹³⁷ Kırca, Karakaş, s. 39.

¹³⁸ Eren, Borçlar Genel, N. 3262, s. 1178-1179; Serozan, § 14, N. 2; Gündoğdu, s. 104; Kurt, s. 176.

¹³⁹ Eren, Borçlar Genel, N. 3262, s. 1178-1179; Serozan, § 14, N. 2; Gündoğdu, s. 104; Kurt, s. 176.

¹⁴⁰ Kırca, Karakaş, s. 40.

¹⁴¹ Kırca, Karakaş, s. 40.

¹⁴² Kırca, Karakaş, s. 41.

¹⁴³ Yargıtay HGK, 28.04.2010 tarih, 2010/193 E ve 2010/235 K sayılı ilam “Şüphesiz geçici imkânsızlığın varlığı, beraberinde tarafların bu sözleşme ile ne kadar bağlı kalacakları sorununu gündeme getirir. Bu konudaki kural ‘ahde vefa, söze sadakat’ ilkesi gereği tarafların sözleşmeyle bağlı tutulmasıdır. Ancak bazı özel durumlar vardır ki tarafları o sözleşme ile bağlı saymak hem onların ekonomik özgürlüklerini engeller, hem de bir başkası ile sözleşme yapma fırsatını ortadan kaldırır. Uygulamada, geçici imkânsızlık hâlinde tarafların o sözleşme ile bağlı tutulma süresine ‘akde tahammül süresi’ denilmektedir. Bu sürenin gerçekleşip gerçekleşmediğini de her somut olaya göre ve onun çerçevesinde değerlendirmek gerekir.” Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 15.10.2021.

¹⁴⁴ Yargıtay 15.HD, 27.06.2018 tarih, 2018/828 E ve 2018/2740 K sayılı ilam, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası e.t.: 15.10.2021.

Alman Hukukuna da hâkim olan bir görüşe göre, geçici imkânsızlıkta imkânsızlık hâlinin ne zaman sona ereceği öngörülemese de temerrüt hükümlerini uygulamak ya da mevcut durumun sürekli imkânsızlığa dönüştüğünü peşinen kabul etmek yerine; edimin ifası, kendiliğinden imkânsızlığın ortadan kalkacağı zamana kadar ertelenir¹⁴⁵. Bu görüşe göre temerrüt, edim ifa edilebilecek olmasına rağmen borçlunun ifa etmemesi hâlidir, o hâlde temerrüt hükümlerinin imkânsızlık hâline uygulanması uygun düşmez¹⁴⁶. Bunun yanı sıra imkânsızlık hâli mevcut olduğu sürece, borçluyu ifaya zorlamak da imkânsızlık teorisine aykırı ve ölçüsüz bir taleptir¹⁴⁷. Nitekim temerrüt hükümlerinin uygulanması ya da taraflara yalnızca sözleşmeden dönme hakkının tanınması, aynen ifaya hazır borçlu ya da aynen ifayı isteyen alacaklının da aleyhine bir durum olmakla birlikte, sözleşmelerin ayakta tutulması ilkesine de aykırılık teşkil etmektedir¹⁴⁸.

İfanın, ifa engelinin kalktığı zamana ertelenmesi görüşüne göre TBK'nın 136'ncı madde hükümleri bu duruma kıyasen uygulanır¹⁴⁹ ve karşı edimin ifası da ertelenmekle birlikte karşı edimi ifa etmiş olan taraf, sözleşmeye bağlı kalma isteği devam ettiği müddetçe, borcun ifasının ertelenmesi gerekçesi ile edimin iadesini talep edemez¹⁵⁰.

İfanın ertelenmesi görüşünde taraflara belirli bir süre sonunda sözleşmeden dönme hakkı tanınıp tanınmayacağı hususunda bir görüşe göre, temerrüt hükümleri ile alacaklı tarafa sözleşmeden dönme hakkı tanındığı için kıyas yolu ile ifanın, engelin ortadan kalktığı zamana ertelenmesi görüşünde de alacaklıya yenilik doğuran bir beyanla sözleşmeden dönme hakkı tanınmalıdır¹⁵¹. Sözleşmeden dönme hakkının tanınması hususunda, alacaklının öncelikle borçluya engeli ortadan kaldırması ya da engelin kendiliğinden ortadan kalkması için süre tanınması ve bu sürenin sonuçsuz kalması üzerine sözleşmeden dönme hakkını kullanması gerekir¹⁵². Tanınan bu süre belirlenirken tarafların menfaat dengesi ve engelin niteliği göz önünde tutulmalıdır¹⁵³.

---

¹⁴⁵ Oğuzman, Öz, s. 557; Zafer Kahraman, "COVID-19 Salgınının İfa Engelleri Bakımından Değerlendirilmesi" **Covid-19 Küresel Salgınının Hukuktaki Yansımaları Ed. Kemal Şenocak**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, ss.11-38, s. 19; Tamer Pekdiñer, İrem Toprakkaya Babalık, "Koronavirüs Salgınının Sözleşmelere Etkisi, İfa İmkânsızlığı, İfa Güçlüğü ve Uyarılma" **COVID-19 Salgınının Hukuki Boyutu, Hukukun Tüm Alanlarında Değerlendirmeler Ed. Muhammet Özekeş**, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, ss.417-438 s. 426.

¹⁴⁶ Oğuzman, Öz, s. 557; Kahraman, s. 19; Pekdiñer, Toprakkaya Babalık, s. 312; Kırca Karakaş s. 42.

¹⁴⁷ Kırca, Karakaş, s. 42.

¹⁴⁸ Kırca, Karakaş, s. 42.

¹⁴⁹ Kırca, Karakaş, s. 43.

¹⁵⁰ Kırca, Karakaş, s. 43.

¹⁵¹ Kırca, Karakaş, s. 43.

¹⁵² Kırca, Karakaş, s. 44; Başak Baysal, Murat Uyanık, M. Selim Yavuz "Koronavirüs 2019 ve Sözleşmeler" **COVID-19 Salgınının Hukukî Boyutu, Hukukun Tüm Alanlarında Değerlendirmeler**

İfa engelinin kalkması hâlinde ifanın artık bir anlamının kalmayacağı ya da ifa engelinin kalkmayacağından baştan görülmesi durumunda geçici imkânsızlık, sürekli imkânsızlık hâline gelmiş kabul edilir ve bu sebeple borç ilişkisi kendiliğinden sona erer¹⁵⁴.

Son olarak mutlak kesin vadeli işlemlerde borç konusu edim yalnızca belirlenen zaman diliminde ifa edilebildiği ve vade edimin esaslı unsuru¹⁵⁵ olduğu için geçici imkânsızlık hâli sürekli imkânsızlık olarak kabul edilir ve değerlendirilir¹⁵⁶.

1.2.2.6. Ekonomik İmkânsızlık

Ekonomik imkânsızlık, Türk-İsviçre hukukunda imkânsızlık olarak kabul edilememektedir. Nitekim TBK'nın 138'inci maddesinde aşırı ifa güçlüğü düzenlenmiştir ve bu düzenleme ile birlikte ekonomik güçsüzlüğün imkânsızlık olarak nitelendirilmesi isabetli olmayacaktır¹⁵⁷. Bu nedenle paranın her zaman temin edilebilir olması sebebiyle, ekonomik güçsüzlüğün temerrüt ya da aşırı ifa güçlüğü hükümleri kapsamında değerlendirilmesi gerekir¹⁵⁸.

1.2.2.7. İmkânsızlık Kavramının Pandemi ile İlişkisi

Covid-19 pandemisinin başlaması ile birçok alanda duraklama ve ertelemeler yaşanmış bu durum da hukukî uyuşmazlıklara sebebiyet vermiş ve vermeye de devam etmektedir. Yaşanabilecek uyuşmazlıklar için önlem almak ve yaşanan uyuşmazlıklara çözüm üretebilmek amacıyla pandemi ve sebebiyet verdiği durumların hukukî nitelendirmesinin yapılması oldukça önemlidir. Ancak bu nitelendirme yapılırken somut olay özelinde ele alınmalıdır.

Covid-19 pandemisi açısından fiili imkânsızlığı ele aldığımızda, üretim faaliyeti yürüten bir işyerinde covid-19 enfeksiyonunun yayılması hâlinde işçilerin karantinaya girmesi ve üretime ara verilmesi gerekir. Bu durumda işyeri karantina süresince üretim yapamayacağından ve üretim yapmak için gerekli koşulların sağlanması olağanüstü

Ed. Muhammet Özekeş, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 379-393, s. 392-393; Gündoğdu, s. 104.

¹⁵³ Baysal, Uyanık, Yavuz, s. 392-393; Gündoğdu, s. 104; Kırca, Karakaş, s. 44.

¹⁵⁴ Kahraman, s. 21.

¹⁵⁵ Dural, İmkânsızlık, s. 43; Kurt, s. 107; Serozan, § 15 N.1.

¹⁵⁶ Dural, İmkânsızlık, s. 43; Kurt, s. 107; Serozan, § 15 N.1; Tekinay, Akman, Burcuoğlu, Altop, s. 909; Keskin, s. 225.

¹⁵⁷ Kırca, Karakaş s. 31.

¹⁵⁸ Baysal, Uyanık, Yavuz, s. 391.

masraf ve çaba gerektireceğinden üretim borcu fiili imkânsızlık nedeniyle ifa edilemeyecektir.

Covid-19 pandemisi ile mücadele kapsamında birçok devlet, önlemler almış ve kısıtlamalara gitmiştir. Ülkemizde de pandemi ile mücadele kapsamında çeşitli tedbirler alınmış, bu tedbirlerle çeşitli kısıtlama ve yasaklamalar gündeme gelmiştir. İdare tarafından getirilen bu düzenlemelerin, bir edimin ifasına engel olması hâli hukukî imkânsızlık olarak nitelendirilir. Çünkü söz konusu edimin ifasının önünde hukukî bir engel bulunmaktadır¹⁵⁹.

Covid-19 pandemisi ile mücadele bağlamında alınan önlemlerden bir diğeri de kalabalık etkinliklerin yasaklanmasıdır. Bu kapsamda yasaklamalardan önce organizasyonu yapılmış bir konser etkinliğinin, yasaklama nedeniyle ifa edilememesi hâlinde, edimin ifasının sadece konser sanatçısı değil herhangi başka biri tarafından da ifası imkânsız hâle geldiği için objektif imkânsızlık olarak nitelendirilir. Ancak bu noktada yasaklamanın hukukî imkânsızlık, ifanın hiç kimse tarafından gerçekleştirilemiyor olmasının objektif imkânsızlık olarak nitelendirildiğine dikkat edilmelidir.

Organizasyonu önceden yapılmış bir konser etkinliğinin pandemi döneminde herhangi bir yasaklama olmadan ancak edimi ifa edecek borçlu tarafından iptal edilmesi hâlinde sübjektif imkânsızlık söz konusu olur. Dikkat edilmelidir ki bu noktada hukukî bir imkânsızlık söz konusu değildir, borçlu hastalığın yayılma riskini göze alamayarak etkinliği iptal etmiştir. Bu noktada söz konusu durumu, geniş anlamda sübjektif imkânsızlık olarak nitelendirenlere göre; borç ilişkisi imkânsızlık sebebiyle sona erse de durumu dar anlamda sübjektif imkânsızlık olarak nitelendirenlere göre aşırı ifa güçlüğüne ilişkin hükümler uygulanarak borç sona erer¹⁶⁰.

Bir sözleşme ilişkisi devam ederken tarafların kusurundan bağımsız olarak covid-19 pandemisi sebebiyle sözleşmeye konu borcun ifa edilemediği hâllerde covid-19 pandemisi, sonraki ifa imkânsızlığı olarak nitelendirilir. Yasaklamalardan önce organizasyonu yapılmış bir konser etkinliğinin yasaklama nedeniyle ifa edilememesi hâlinde, organizasyonun planlandığı ve biletlerin satıldığı dönemde henüz pandeminin başlamamış olması, ancak organizasyonun gerçekleşeceği tarihte pandemiden kaynaklı olarak edimin ifa edilememesi sonraki ifa imkânsızlığı olarak nitelendirilir.

---

¹⁵⁹ Örneğin pandemi nedeniyle uluslararası uçuşların durdurulması ile havayolu şirketinin taşıma borcunu ifa edememesinin nedeni hukukî imkânsızlıktır.

¹⁶⁰ Kırca, Karakaş, s. 30.

Covid-19 pandemisi ile mücadele kapsamında alınan önlemler genel itibariyle geçici niteliktedir. Bu sebeple bu sürede devam eden sözleşme ilişkisinde edimin ifası geçici olarak imkânsız hâle gelmektedir. Ancak bu noktada mutlak kesin vadeli işlemlerin ifasına dikkat edilmelidir. Mutlak kesin vadeli işlemlerin niteliği itibariyle, vade edimin esaslı bir unsuru olduğundan geçici süreyle alınan tedbir ve yasaklar geçici değil sürekli imkânsızlığa sebebiyet verir.

Covid-19 pandemisi ekonomik imkânsızlık bağlamında değerlendirildiğinde, paranın temini her zaman mümkün olduğundan pandemi sebebiyle ekonomik sıkıntıya girilen durumlarda borç imkânsızlık sebebiyle sona ermemekte, temerrüt ya da aşırı ifa güçlüğü seçeneklerinden duruma uygun düşen nitelendirme yapıp ilgili hükümler uygulanmaktadır¹⁶¹. Nitekim Türk-İsviçre borçlar hukukunda ekonomik imkânsızlık, imkânsızlık olarak kabul edilmemektedir.

1.2.3. Ödemezlilik Def'i

TBK'nın 97'nci ve 98'nci maddelerinde ifa engeli sebebiyle, borç ilişkisinde edimin ifa edilememesi durumuna ilişkin karşı tarafı koruyan def'i kurumu düzenlenmiştir.

Ödemezlilik def'i¹⁶² karşılıklı borç ilişkisi doğuran sözleşmelerde edimini ifa edemeyen alacaklının, diğer tarafa yönelmiş olduğu ifa talebine borçlunun ileri sürebileceği bir haktır¹⁶³. TBK'nın 97'nci maddesinde düzenlenen ödemezlilik def'i ile aynı anda ifa ilkesi düzenlenmeye çalışılmıştır. Bu sayede borçluya, karşı taraf borcunu ifa edene ya da ifa teklifinde bulunana kadar muaccel olan borcunu ifa etmekten kaçınma imkânı tanınmıştır¹⁶⁴.

Ödemezlilik def'i ile taraflar bir yandan karşı edim alacağını elde edememe tehlikesini önlerken; diğer taraftan karşı edim borçlusuna, borcunu yerine getirmesi için baskı yaparak sözleşmede yer alan iradeye bağlı kalınmasını amaçlar¹⁶⁵. Bu sayede sözleşmeyi sona erdirme imkânı veren diğer hukukî kurumlardan ayrışır¹⁶⁶.

Ödemezlilik def'inin ileri sürülebilmesi bazı şartlara bağlıdır. İlk olarak TBK'nın 97'nci maddesinde de belirtildiği gibi karşılıklı, tam iki tarafa borç yükleyen bir

---

¹⁶¹ Baysal, Uyanık, Yavuz s. 390 vd.; Eren, Borçlar Genel, N. 3259, s. 1175.

¹⁶² *exceptio non adimpleti contractus*.

¹⁶³ Eren, Borçlar Genel, N. 3079, s. 1117; Oğuzman, Öz, s. 337; Kılıçoğlu, s. 767.

¹⁶⁴ Eren, Borçlar Genel, N. 3079, s. 1117; Serozan, § 6, N. 1-2; Kılıçoğlu, s. 767; Cüneyt Pekmez, **Borcun İfa Edilmediği Def'i (Ödemezlilik Def'i)**, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2019, s. 80; Salamon Kaniti, **Akadin İfa Edilmediği Def'i**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1962, s. 1.

¹⁶⁵ Kaniti, s. 2; Pekmez, s. 43.

¹⁶⁶ Kaniti, s. 2; Eren, Borçlar Genel, N. 3080, s. 1117-1118; Serozan, §6, N. 17.

sözleşmenin varlığı gerekir¹⁶⁷. Karşılıklı borç yükleyen sözleşmenin geçerli olarak doğmuş ve varlığını devam ettiriyor olması gerekir¹⁶⁸. Mevcut olmayan bir borcun ifasından kaçınılamayacağından, imkânsızlık ya da sözleşmeden dönme gibi sebeplerle sözleşme ilişkisinin sona erdiği durumlarda ödemezlik def'î ileri sürülemez¹⁶⁹.

Ödemezlik def'inin ileri sürülebilmesi için karşılıklı edimlerin muaccel olması gerekir¹⁷⁰. Edim borcu muaccel olmadan borçlu ödemezlik def'î ileri süremez.

TBK'nın 97'nci maddesine göre ödemezlik def'inin ileri sürülebilmesinin bir diğer şartı, öncelikle ifa yükümlülüğünün bulunmamasıdır¹⁷¹. Önce ifa yükümlülüğü sözleşmeden doğabileceği gibi, kanundan veya örf adetten de doğabilir. Önce ifa yükümlüsünün öncelikle kendi borcunu ifa etmesi gerektiğinden, ödemezlik def'îni ileri sürmesi kural olarak mümkün değildir. Bu durumda önce ifa yükümlülüğünden bahsedebilmek için taraflardan birinin, ediminin ifasının muaccel olması diğer tarafın edimini ifa etmesine bağlanmış olduğundan; edimlerin ifasında vade tarihleri arasındaki fark önce ifa yükümlülüğünü doğurmayacaktır¹⁷². Bu nedenle önce ifa yükümlülüğü ile edimlerden birinin ifa zamanının önce olması karıştırılmamalıdır. Ancak bir başka görüşe göre karşı edimin ifa yükümlüsü, edimi ifa edemeyeceğini belirtir ise edim borçlusunu dürüstlük kuralına göre ödemezlik def'îni ileri sürebilir¹⁷³.

TBK'nın 97'nci maddesine göre ödemezlik def'inin ileri sürülebilmesinin bir diğer koşulu ise karşı edimin henüz ifa edilmemiş veya ifası teklif dahi edilmemiş olmalıdır. Karşı edimin gereği gibi ifa edildiği hâllerde borç sona ereceğinden borçlu, ödemezlik def'îni ileri süremez¹⁷⁴. Yine karşı edimin ifasının teklif edildiği durumlarda ödemezlik def'î ileri sürülemez¹⁷⁵.

Ödemezlik def'î saymış olduğumuz bütün şartların gerçekleşmesi hâlinde ileri sürülebilir ve hüküm ve sonuçlarından da şartlar varlığını devam ettirdiği sürece yararlanılabilir özelliği ile geçici niteliktedir¹⁷⁶. Bu bağlamda alacaklı, karşı edimi ifa

---

¹⁶⁷ Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelere örnek olarak kira sözleşmesi, satış sözleşmesi, eser sözleşmesi, paket tur sözleşmesi gösterilebilir. Eksik iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde kural olarak ödemezlik def'î ileri sürülemez. Serozan, §6, N. 21; Eren, Borçlar Genel, N. 3088, s. 1120; Kılıçoğlu, s. 768; Pekmez, s.103; Oğuzman, Öz, s. 340.

¹⁶⁸ Kırca, Karakaş, s.49.

¹⁶⁹ Kaniti, s. 105; Eren, Borçlar Genel, N. 3094 vd, s. 1122 vd.; Oğuzman, Öz, s.342.

¹⁷⁰ Kırca, Karakaş, s. 50.

¹⁷¹ Kırca, Karakaş, s. 50.

¹⁷² Serozan, § 6, N. 13; Oğuzman, Öz, s. 346.

¹⁷³ Kaniti, s.141; Oğuzman, Öz, s. 345.

¹⁷⁴ Kırca, Karakaş, s. 51.

¹⁷⁵ Kırca, Karakaş, s. 51.

¹⁷⁶ Pekmez, s. 395; Eren, Borçlar Genel, N. 3111, s. 1128; Oğuzman, Öz, s. 347; Kılıçoğlu s. 771, Kırca, Karakaş, s. 51.

eder veya ifasını teklif ederse, borçlu artık ödemelik def'ini ileri süremez, daha önce ileri sürmüş olduğu ödemelik def'inin hüküm ve sonuçlarından faydalanamaz.

Ödemelik def'i, geçmişe etkili sonuç doğurması niteliği ile borçlunun temerrüdü durumunda ileriye sürülürse, temerrüt hâlini ortadan kaldırır. Ancak bu durumda ödemelik def'i, temerrüde düşme anından itibaren değil, def'inin şartları oluştuğu andan itibaren hüküm ifade edeceğinden kısmî etkiye sahiptir¹⁷⁷. Bu sebeple borçlu, temerrüde düşülen an ile ödemelik def'inin şartlarının oluştuğu an arasındaki temerrüt hâlinde sorumludur.

Borçlunun edimini ifaya hazır olmasına rağmen, ödemelik def'ini ileri sürdüğü hâllerde borca aykırı davranmış olmayacağından temerrüde düşmüş olmaz¹⁷⁸.

1.2.4. İfa Güçsüzlüğü (Aciz Def'i)

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde taraflarca, borçlar gereği gibi ifa edilerek sona erdirilmek istense de; başlangıçta borcu ifa etme gücüne sahip taraflar, sözleşme kurulduktan sonra ifa güçsüzlüğüne düşebilirler. Borç muaccel olmadan taraflardan birinin ifa güçsüzlüğüne düşmesi hâlinde kanun, hakları tehlikeye düşen tarafa aciz def'ini ileri sürme imkânı tanımıştır¹⁷⁹. Aciz def'i, ifa güçsüzlüğü¹⁸⁰ başlığı ile TBK'nın 98'inci maddesinde düzenlenmiştir. TBK'nın 98'inci maddesi ile karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde, taraflardan birinin ifa güçsüzlüğüne düşmesi¹⁸¹ ile vade tarihinde borcun ifasını gerçekleştiremeyeceği hâlinde diğer tarafın haklarını korumaya yönelik hukukî imkânlar düzenlenmiştir. Bir diğer deyişle ifa güçsüzlüğü sebebiyle vade tarihinde alacağı tehlikeye düşen taraf, vade tarihini beklemeksizin TBK'nın 98'inci maddesinde tanınmış olan hukukî imkânları kullanabilecektir¹⁸².

¹⁷⁷ Kırca, Karakaş, s. 51; Pekmez, s. 423; Vedat Buz, "Ödemelik Def'inin Borçlu Temerrüdüne Etkisi" **BATİDER**, C. 29/4, 2013, ss. 83-111, s. 102.

¹⁷⁸ Kırca, Karakaş, s. 51.

¹⁷⁹ Gökhan Antalya, Pelin Çavdar, "İfa Güçsüzlüğüne Genel Bakış ve Onun Kira Sözleşmesindeki Görünümü" **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C.26, S.1, İstanbul, 2020, ss. 219-237, s. 20.

¹⁸⁰ TBK m.98 İfa Güçsüzlüğü "Karşılıklı borç yükleyen bir sözleşmede, taraflardan birinin borcunu ifada güçsüzlüğe düşmesi..."

COS art. 83/ al. 1 Résiliation unilatérale en cas d'insolvabilité "Si, dans un contrat bilatéral, les droits de l'une des parties sont mis en péril parce que l'autre est devenue insolvable..."

OR Art. 83 / Abs. 1 Rücksicht auf einseitige Zahlungsunfähigkeit "Ist bei einem zweiseitigen Vertrag der eine Teil zahlungsunfähig geworden..."

SCO art. 83 / par. 1 Allowance for unilateral insolvency "Where one party to a bilateral contract has become insolvent..." Helvacı, s. 150-151.

¹⁸¹ Örneğin, taraflardan birinin hakkında haciz işlemlerinin sonuçsuz kalması ya da iflas etmesi...

¹⁸² Antalya, Çavdar, s. 220.

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde borcun vade tarihinde ifa edilemeyeceği derecede ifa güçsüzlüğüne düşülmesine ek olarak; borçlunun vade tarihi belirli olmayan borçlarını ifa edebilecek ekonomik güce sahip olmaması da ifa güçsüzlüğü kapsamında değerlendirilmektedir¹⁸³. Başka bir ifade ile borçlunun muaccel borçlarını ödemekten sürekli yoksun olması ve ekonomik durumunda meydana gelen olumsuz değişiklikler ifa güçsüzlüğünü ifade etmektedir¹⁸⁴.

TBK'nın 98'inci maddesinde ifa güçsüzlüğü olarak ifade edilebilecek hâllerden bazıları sayılmışsa da, hükmün lafzından bu hâllerin sınırlı sayıda olmadığı anlaşılmaktadır¹⁸⁵. İlgili hükümde borçlunun iflas etmesi ve hakkındaki haciz işleminin sonuçsuz kalması durumları belirtilmiş; doktrinde ise borçlu aleyhine geçici aciz vesikası düzenlenmiş olması, borçlunun ödemelerini durdurması yada tatil etmesi, aşırı borçlanma, borçlarını sürekli olarak ödeyememesi, indirim veya erteleme talep etmesi, kıymetli evraklar için protesto çekilmiş olması, süreklilik arz eden icra takipleri, kredi güvenilirliğinin kaybedilmesi, konkordato, borçların yeniden yapılandırılmasına ilişkin sözleşmeler yapılması, vergi ve diğer kamu borçlarının zamanında ödenememesi, ticari işletmenin kapatılması gibi hâllerin de ifa güçsüzlüğü anlamına geldiği kabul edilmektedir¹⁸⁶. Ancak sayılanlar ve benzeri durumlarda alacaklının basit şüpheye düşmesi durumun ifa güçsüzlüğü olarak nitelendirilmesi için yeterli değildir. Bu durum objektif gerekçeler¹⁸⁷ ile ifade edilmelidir¹⁸⁸. Bu bağlamda ifa güçsüzlüğünün genel ve sürekli olması gerekmektedir.

Doktrinde ifa güçsüzlüğünün hukuki niteliğine ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilkinde göre ifa güçsüzlüğü hükmü, sözleşmenin değişen koşullara uyarlanmasının özel bir görünümüdür¹⁸⁹. Bu bağlamda kurulan sözleşme ilişkisine

---

¹⁸³ Eren, Borçlar Genel, N.3113, s. 1128-1129; Sezer Çabri, "Karşılıklı Borç Yükleyen Sözleşmelerde İfa Güçsüzlüğü ve Buna Bağlı Hukuki Sonuçlar" **Prof. Dr. Mustafa Dural'a Armağan**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2013, ss. 414-440, s.417.

¹⁸⁴ Çabri, s.424; Eren, Borçlar Genel, N.3113, s. 1128-1129; Emre Cumalıoğlu, **TBK, CISG ve Karşılaştırmalı Hukukta Öngörülebilir İhlal**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s.124.

¹⁸⁵ Çabri, s.420; Hüseyin Hatemi, Emre Gökyayla, **Borçlar Hukuku Genel Bölüm**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2017, §25, N.97; Eren, Borçlar Genel, N.3120-3121, s. 1130-1132; Kaniti, s.144; Ercoşkun Şenol, s.27; Pekmez, s.373.

¹⁸⁶ Kaniti, s.144 Serozan, § 6, N.23; Çabri, s.420; Eren, Borçlar Genel, N.3120, s. 1130-1131; Ercoşkun Şenol, s. 27; Serozan, Sözleşmeden Dönme, s. 333; Cumalıoğlu, s. 199.

¹⁸⁷ Çabri, s.420; Eren, Borçlar Genel, N.3121, s. 1131.

¹⁸⁸ Borçlunun ödemelerinin küçük bir kısmında meydana gelen tıkanık veya borçlunun bir süreliğine nakit sıkıntısı çekmesi gibi durumlar ile geçici olarak borçlarını ödeyememe ve geçici erteleme talepleri ifa güçsüzlüğü hâlini oluşturmaz.

¹⁸⁹ Ayşe Arat, **Sözleşmenin Değişen Şartlara Uyarlanması**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s.132.

konu ifa borcu, başlangıçtaki durumun değişmesi sebebiyle ortadan kalkar ya da farklı düzenlemeler ile birlikte devam eder¹⁹⁰.

Bir diğer görüşe göre ifa güçsüzlüğü hâlinde sözleşmenin temelinde değil, borçlunun ekonomik ve kredi durumunda bir değişiklik meydana gelmesi sebebiyle, ifa güçsüzlüğü sözleşmenin değişen koşullara uyarlanmasının özel bir hâli değildir¹⁹¹ ve bundan bağımsızdır¹⁹².

Bu bağlamda ifa güçsüzlüğü hükmü *clausula rebus sic stantibus*, imkânsızlık ya da temerrüt hâli olarak değerlendirilmemelidir¹⁹³. Nitekim bahsi geçen durumlarda borcun ifasının mümkün olmaması veya borcun muaccel olmasına rağmen ifa edilememesi söz konusu olduğu için bu kurumlardan faydalanmak isteyen alacaklının vade tarihini beklemesi gerekir. Ancak ifa güçsüzlüğü hâlinde vade tarihinden önce borcun ifa edilemeyeceği anlaşıldığından öncelenmiş temerrüt¹⁹⁴ durumu söz konusudur ve alacaklıya vade tarihini beklemeden harekete geçme imkânı tanınır. Ancak bu noktada dikkat edilmelidir ki her ne kadar ifa güçsüzlüğü borçlunun temerrüdünden farklı bir kurum olarak ifade edilse de hukukî nitelik bakımından benzerlikleri sebebiyle borçlunun temerrüdü hükmünü ifade eden TBK'nın 117'nci maddesinin, ifa güçsüzlüğü hâline mümkün mertebede kıyasen uygulanacağı kabul edilir.

İfa güçsüzlüğü kurumundan bahsedebilmek için TBK'nın 98'inci madde hükmünden de anlaşıldığı üzere beş temel olgunun gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlar; sözleşmenin karşılıklı borç yükleyen bir sözleşme olması¹⁹⁵, borçlunun sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra ifa güçsüzlüğüne düşmüş olması¹⁹⁶ veya sözleşme kurulmadan önce ifa güçsüzlüğü mevcut ise bu durum alacaklı tarafından bilinmiyor olmalı, borçlunun ifa güçsüzlüğü alacaklının hakkını tehlikeye düşürmeli¹⁹⁷, alacağı tehlikeye düşen alacaklı, borcunu aynı anda ama özellikle önce ifa etmekle yükümlü

---

¹⁹⁰ Kaniti, s.143.

¹⁹¹ Eren, Borçlar Genel, N. 3114, s. 1129.

¹⁹² Antalya, Çavdar, s. 223.

¹⁹³ Antalya, Çavdar, s. 223.

¹⁹⁴ Borçlunun borcunu süresinde ve temerrüde düşmeden ifa edemeyeceğine dair beyan ve tutumu konusunda bir düzenlemeye yer verilmemesi, Türk hukukunda yer alan bilinçli bir boşluktur. Cumaloğlu, s.5; Doktrinde bu konuda bilinçli bir boşluk bırakıldığı çünkü bu kurumun CISG m.72 ve BGB § 323/IV. maddelerinde yer alan düzenlemeler karşısında bir tercih olarak ele alınmadığı ileri sürülmektedir. Rona Serozan, "BK Tasarısı'nın Eksiklik ve Aksaklıklarının İfa ve İfa Engelleri Hukuku Alanından Örneklerle Sergilenmesi" **Hukukî Perspektifler Dergisi**, Sayı:6, Mayıs, 2006, ss. 38-51, s.47.

¹⁹⁵ Hatemi, Gökyayla, §25, N.97; Eren, Borçlar Genel, N. 3117, s. 1130; Kaniti, s.142; Cumaloğlu, s.125, Çabri, s. 416.

¹⁹⁶ Antalya, Çavdar, s.224.

¹⁹⁷ Pekmezci, s.374.

olmalı¹⁹⁸ ve son olarak alacağı tehlikeye düşen tarafın borcunu henüz ifa etmemiş olması¹⁹⁹ gerekmektedir.

İfa güçsüzlüğü, ödemezlik def'inde olduğu gibi taraflara belirli durumlarda ifadan kaçınma hakkı, teminat isteme hakkı ve sözleşmeden dönme hakkı tanımaktadır; ancak bu noktada ifa güçsüzlüğü ile ödemezlik def'inin farkına da değinmek gerekir. İfa güçsüzlüğü hükmü esasen önce ifa yükümlülüğünün bulunduğu veya borcun muaccel olmadığı durumlarda önem arz etse de ödemezlik def'inden farklı olarak hem aynı anda hem de önce ifa yükümlülüğünün bulunduğu durumlarda uygulanır²⁰⁰.

Aynı anda ifa yükümlülüğünün bulunduğu hâllerde hakkı tehlikeye düşen tarafı koruma konusunda ödemezlik def'i yeterlidir ancak yine de kanun koyucu bu gibi durumlarda taraflara TBK'nın 97'nci ve 98'inci maddeleri arasında seçme hakkı tanımıştır²⁰¹.

Yine ifa güçsüzlüğünün ödemezlik def'inden bir farkı olarak hakkı tehlikeye düşen tarafa yeterli teminat gösterilene kadar ifadan kaçınma ve teminat gösterilmemesi hâlinde sözleşmeden dönme hakkı tanınmıştır. Bu konuda doktrinde ifa güçsüzlüğü hükmünün ödemezlik def'inin uygulama alanı bulunmadığı hâllerde ifadan kaçınma hakkını genişlettiği yönünde eleştiriler bulunmaktadır²⁰². Bu noktada dikkat edilmelidir ki buradaki ifadan kaçınma hakkı, ödemezlik def'inde olduğu gibi geçici nitelikte bir haktır ve diğer taraf teminat gösterdiği takdirde ortadan kalkar; ancak teminat gösterilmezse alacaklının ifadan kaçınma hakkının yanında sözleşmeden dönme hakkı da bulunmaktadır²⁰³. Teminat gösterme hususunda gereken makul sürenin ne kadar olduğu konusunda TBK'nın 123'üncü madde hükmü ve dürüstlük kuralı birlikte dikkate alınarak değerlendirme yapılmalıdır²⁰⁴.

1.2.5. Pandeminin Hukukî Niteliğine İlişkin Değerlendirme

Pandeminin sözleşmelere etkisinin tespit edilebilmesi için öncelikle nitelendirmesinin yapılması gerekir ancak, bazı sözleşmelerde mücbir sebep ya da

---

¹⁹⁸ BGB § 321'de, "her iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde, önce ifa ile yükümlü olan taraf..." hükmü mevcuttur.

¹⁹⁹ Eren, Borçlar Genel, N. 3124, s. 1132; Özer Seliçi, Borçlar Kanununa Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, **İstanbul Üniversitesi Yayınları**, İstanbul, 1977, s.173.

²⁰⁰ Kırca, Karakuş, s. 55.

²⁰¹ Oğuzman, Öz, s. 347; Kırca, Karakuş, s. 55; Ödemezlik def'inin yeterli güvenceyi oluşturması sebebiyle daha avantajlı olduğu yönündeki görüşler için bkz. Kılıçoğlu, s. 773 ve Pekmez, s. 314.

²⁰² Pekmez, s. 315.

²⁰³ Kırca, Karakuş, s. 55.

²⁰⁴ Kırca, Karakuş, s. 55.

uyarlama klozları arasında pandemiye yer verilmiş olabilir²⁰⁵. Bu durumda öncelikle bu klozlara bakmak gerekir²⁰⁶. Bu klozlara yer verilmediği ya da pandeminin bu klozlara dâhil edilmediği sonucuna ulaşıldığı takdirde, somut olay ve sözleşmenin tamamı dikkate alınarak, TBK'nın ilgili hükümleriyle birlikte değerlendirme yapılmalıdır²⁰⁷.

Pandemi, esas itibariyle sözleşme taraflarının etki alanı dışında gerçekleştiği için borçlunun sorumlu olduğu ifa imkânsızlığı olarak nitelendirilmesi güçtür²⁰⁸. Ancak pandeminin ilanından sonra bunu göz ardı eden ve gerekli önlemleri almadan temerrüde düşen sözleşme tarafı için borçlunun sorumlu olduğu ifa imkânsızlığı gündeme gelebilir. Bu bağlamda pandeminin tek başına sözleşmeye konu edimin ifasını engellemeyeceği sabit olmakla birlikte; pandemi nedeniyle alınan tedbirler ifa engeli oluşturabilir²⁰⁹.

Yargıtay geçmişte birçok kararında²¹⁰ salgın hastalıkları mücbir sebep olarak nitelendirmiştir ve borçlunun sorumlu olmadığı ifa imkânsızlığı, mücbir sebep hâllerini de kapsamaktadır²¹¹. Bu bağlamda pandemi tek başına ifayı engellemese de, pandemi nedeniyle işyerlerinin geçici süreyle kapatılması, seyahat yasağı, karantina gibi durumlar sözleşmeye konu edime ve ifa şekline göre bazı sözleşmelerde mücbir sebep niteliği taşıyacaktır²¹². Ancak Yargıtay ve İstinaf mahkemelerinin pandemi döneminde verdiği kararlara baktığımızda; pandeminin neden olduğu bazı durumlarda TBK'nın 138'inci madde hükmünün uygulanabileceği belirtilmekle, aşırı ifa güçlüğü nitelendirmesi yapıldığı söylenebilir²¹³.

Pandemi nedeniyle alınan tedbirler, sözleşme taraflarının etki alanı dışında gerçekleştiği için kural olarak taraflara kusur atfedilemez²¹⁴. Ancak yine de pandemi tedbirlerinin alındığı süreçte bu durumun sözleşmenin tarafları için öngörülebilir olup

²⁰⁵ Baysal, Uyanık, Yavuz, s. 383; Pekdinçer, Toprakkaya Babalık, s. 423.

²⁰⁶ Baysal, Uyanık, Yavuz, s. 383; Şemsi Barış Özçelik, "Covid-19 Salgını Çerçevesinde Alınan Önlemlerin Sözleşme Hukuku ve Mücbir Sebep Kavramı Açısından Değerlendirilmesi" **Covid-19 Salgınının Hukukî Boyutu Ed. Muhammet Özkeş**, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 395-407, s. 398; Pekdinçer, Toprakkaya Babalık, s. 423.

²⁰⁷ Baysal, Uyanık, Yavuz, s. 383; Pekdinçer, Toprakkaya Babalık, s. 423.

²⁰⁸ Baysal, Uyanık, Yavuz, s. 385.

²⁰⁹ Özçelik, Covid-19, s. 398.

²¹⁰ Yargıtay HGK, 27.06.2018 tarihli, 2017/90 esas ve 2018/1259 karar sayılı ilamı "Deprem, sel, yangın, salgın hastalık gibi doğal afetler mücbir sebep sayılır."; Yargıtay 9. HD, 20.11.2018 tarihli, 2016/14140 esas ve 2018/21011 karar sayılı ilamı "...salgın hastalık sebebiyle karantina uygulaması gibi durumlar zorlayıcı nedenlerdir." Lexpera Hukuk Bilgi Sistemi. e.t. 02.05.2022.

²¹¹ Baysal, Uyanık, Yavuz, s. 385; Özçelik, Covid-19, s. 398.

²¹² Özçelik, Covid-19, s. 398.

²¹³ Yargıtay 3. HD, 04.06.2021 tarihli, 2021/3452 E ve 2021/6001 K sayılı ilamı, Bursa BAM 4. HD, 07.10.2020 tarihli, 2020/1226 E ve 2020/1086 K sayılı ilamı, Bursa BAM 4. HD, 28.09.2020 tarihli, 2020/1103 E ve 2020/1008 K sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 25.05.2022.

²¹⁴ Özçelik, Covid-19, s. 399.

olmadığına bakmak gerekir²¹⁵. Örneğin karantina uygulaması tarafların etki alanı dışında olsa da pandemi döneminde yapılan bir sözleşmede öngörülebilir bir durumdur. Taraflar bu durumu göz ardı ederek sözleşme hükümlerini düzenlemişse, ifa engeline ilişkin riski üstlenmiş olacaklardır. Bu durumda mücbir sebepten bahsetmek mümkün değildir; borçlunun sorumlu olduğu ifa imkânsızlığından söz edilebilir.

Pandemi tedbirlerinin öngörülemez olduğu durumlarda ise borçlu sorumluluktan kurtulacaktır²¹⁶. Bu durumda sözleşmeye konu edimin ifası sürekli olarak imkânsız hâle gelmiş ise, borçlunun aynen ifa yükümlülüğü sona erecek ve olası bir tazminat sorumluluğundan da kurtulacaktır²¹⁷.

Uzun süreli sözleşmelerde pandemi nedeniyle ortaya çıkan durumlar mücbir sebep niteliği taşımayabilir. Nihayetinde pandemi geçici bir süreçtir ve uzun süreli sözleşmelerde, sözleşme konusu edime göre geçici imkânsızlık olarak nitelendirilebilir²¹⁸. Geçici imkânsızlık hâlinde kural olarak temerrüt hükümleri uygulanır²¹⁹ ancak, bir görüşe göre temerrüt hükümlerinin uygulanabilmesi için sözleşmedeki çıkar dengesine bakmak gerekir²²⁰.

Yargıtay, geçici imkânsızlık hâlinde taraflara *akde tahammül süresi* tanınması gerektiğini öngörmüştür²²¹. Bu durumda taraflara, sürecin normale dönmesi ve ifanın olağan hâli ile mümkün olması için bir süre tanınmalı, ancak bu süre sona ermiş ise artık sözleşmenin bağlayıcı olmadığı kabul edilir²²².

Pandemi nedeniyle alınan tedbirler borcun ifasını imkânsızlaştırmayıp, gereği gibi ifa edilmesini engellemiş olabilir²²³. Örneğin pandemi nedeniyle alınan seyahat kısıtlaması tedbirinden dolayı borçlu, borcu sözleşmedekinden farklı bir yerde ifa edebilir. Bu durumda borçlu, etki alanı dışında gerçekleşen bir nedenden dolayı borcu gereği gibi ifa edemediğinden tazminat yükümlülüğü bulunmayacaktır.

---

²¹⁵ Özçelik, Covid-19, s. 399.

²¹⁶ Özçelik, Covid-19, s. 399.

²¹⁷ Özçelik, Covid-19, s. 399-400.

²¹⁸ Baysal, Uyanık, Yavuz, s. 386; Özçelik, Covid-19, s. 400; Pekdinçer, Toprakkaya Babalık, s. 427.

²¹⁹ Özçelik, Covid-19, s. 400.

²²⁰ Emre Cumalıoğlu, "Covid-19 (Yeni Korona Virüs) Pandemisinin Özel Hukuk Sözleşmelerine Etkisinin; İmkânsızlık, Amacın Bozulması, Uyarılma ve Ödemezlilik Def'i Bakımından Değerlendirilmesi" **Covid-19 Salgınının Hukukî Boyutu** Ed. **Muhammet Özekeş**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, ss. 409-416, s. 410.

²²¹ Yargıtay HGK, 28.04.2010 tarihli, 2010/15-193 esas ve 2010/235 karar sayılı ilamı, Legalbank Hukuk Bilgi Sistemi. e.t. 02.05.2022.

²²² Baysal, Uyanık, Yavuz, s. 388.

²²³ Özçelik, Covid-19, s. 400.

İfayı imkânsızlaştırmayan ancak zorlaştıran durumlarda ise aşırı ifa güçlüğü gündeme gelir²²⁴. Pandeminin aşırı ifa güçlüğü yaratan bir durum olarak nitelendirilebilmesi için sözleşme ilişkisinin kurulduğu sırada, pandeminin ya da pandeminin etkilerinin öngörülür olup olmadığının tespiti önemlidir. Bu noktada pandeminin aşırı ifa güçlüğü olarak nitelendirilmesi ve bunun sonucu olarak sözleşmenin uyarlanması en doğru seçim olacaktır²²⁵.

---

²²⁴ Özçelik, Covid-19, s. 400; Baysal, Uyanık, Yavuz, s. 388-389.

²²⁵ Yargıtay 3. HD, 04.06.2021 tarihli, 2021/3452 E ve 2021/6001 K sayılı ilamı, Bursa BAM 4. HD, 07.10.2020 tarihli, 2020/1226 E ve 2020/1086 K sayılı ilamı, Bursa BAM 4. HD, 28.09.2020 tarihli, 2020/1103 E ve 2020/1008 K sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 25.05.2022.

İKİNCİ BÖLÜM

SÖZLEŞMENİN UYARLANMASINA İLİŞKİN TEORİLER VE

UYARLAMANIN BENZER KAVRAMLARLA KARŞILAŞTIRILMASI

2.1. Sözleşmeye Bağlılık İlkesi ve Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması

TBK'nın 1'inci maddesinin 1'inci fıkrasına göre tarafların iradelerini karşılıklı ve birbirlerine uygun olarak açıklamaları ile sözleşme ilişkisi kurulur²²⁶. Anayasa'nın 48'inci maddesinde de düzenlendiği üzere kişiler sözleşme yapma konusunda özgürdür²²⁷. Sözleşme özgürlüğü, hukukî sınırlar içerisinde özel borç ilişkilerinin özgürce düzenlenmesi anlamına gelir²²⁸. Bu ilke anayasal bir ilke olduğu gibi TBK'nın da temel ilkelerindendir²²⁹. Nitekim TBK'nın 1'inci maddesinin lafzından da anlaşıldığı üzere sözleşme ilişkisi kişilerin kendi iradeleri ile kendileri tarafından kurulur²³⁰. Avrupa Sözleşme Hukuku İlkeleri'nin²³¹ ilk maddelerinde de sözleşme özgürlüğü kabul edilmiş ancak iyi niyet kuralları ve emredici hükümler ile sınırlandırılmıştır²³². Burada bahsedilen emredici kurallar, milli hukukta yer alan emredici kuralları ifade etmektedir.

2.1.1. Sözleşmeye Bağlılık İlkesi

Sözleşmeye bağlılık ilkesi²³³, sözleşme özgürlüğünün bir sonucu olduğu gibi TBK'nın da temel ilkelerindendir. Aynı zamanda sözleşmeye bağlılık ilkesi, sözleşme hukukuna da hâkim olan bir ilkedir²³⁴.

---

²²⁶ COS art. 1/al.1 Contrat “*Le contrat es parfait lorsque les parties ont, réciproquement et d'une manière concordante, manifesté leur volonté.*”

OR art. 1/Abs.1 Vertrag “*Zum Abschlusse eines Vertrages ist die übereinstimmende gegenseitige Willensäußerung der Parteien erforderlich.*”

SCO art. 1/par.1 Contract “*The conclusion of a contract requires a mutual expression of intent by the parties.*” Helvacı, , s.306-307.

²²⁷ Eren, Borçlar Genel, N. 954, s. 346.

²²⁸ Eren, Borçlar Genel, N. 954, s. 346; Tekinay, Akman, Burcuoğlu, Altop, s. 362; Oğuzman, Öz, s. 19; Kılıçoğlu, s. 149; Arat, s. 43.

²²⁹ Eren, Borçlar Genel, N. 955, s. 346; Arat, s. 43.

²³⁰ Oğuzman, Öz, s. 23; Kılıçoğlu, s. 115; Yargıtay HGK, 15.10.2003 tarih, 2003/13-599 E ve 2003/599 K sayılı ilamı “...sözleşme serbestliği ilkesi tarafların birbirleri karşısında eşit hak sahibi olarak bulunmalarını gerektirir.” Legalbank Hukuk Bilgi Sistemi. e.t. 06.02.2022.

²³¹ Ole Lando İlkeleri.

²³² Cemre Kocaçimen, “Avrupa Sözleşme Hukuku İlkeleri” **Terazi Hukuk Dergisi**, Yıl: 2 Sayı: 15, 2007, ss. 105-117, s. 110; Kemal Dayınlarlı, “Avrupa Birliği Ülkelerinde Sözleşme Hukukunu Yeknesaklaştırma Çalışmaları ve Ole Lando İlkeleri” **Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan**, Yetkin Yayınları, 2006, ss. 327-396, s. 340.

²³³ Pacta sund servanda, ahde vefa.

Sözleşmeye bağlılık ilkesi, tarafların sözleşmenin kurulduğu hâliyle ifa edileceğine güvenmesi anlamına gelir ve bu ilkeye göre sözleşme ilişkisi tarafların iradesi ve kanun ile sözleşmeden kaynaklanan hâller dışında tek taraflı sona ermeyecektir²³⁵. Bu bağlamda bu ilke sözleşmeye güvenin korunmasının da bir gereği olarak koşullar değişse de tarafların sözleşmeye yapıldığı hâli ile uyması anlamına gelmektedir²³⁶.

Sözleşmeye bağlılık ilkesi, Hristiyanlık inancının temel değerleri ile bağlantılı olarak ahlakî bir ilke şeklinde ortaya çıkmıştır; buna rağmen Roma hukukunda taraflar arasında kanun hükmünde²³⁷ görülmesine rağmen katı bir şekilde değil istisnalar getirilerek anlaşılmış ve uygulanmıştır²³⁸. Ancak modern düşünce birey iradesini temel alıp sözleşme kavramını kutsallaştırarak; hukuk kurallarını dinî ve ahlakî tutumlardan arındırmaya çalışmıştır²³⁹. Bu bağlamda sözleşmeye bağlılık ilkesi sözleşme özgürlüğü ilkesi ile açıklanmış ve ilkenin temelini, söze yüklenen manevî değerden ziyade bireylerin iradesi oturtulmuştur²⁴⁰. Bu bağlamda sözleşmeye bağlılık ilkesi, sözleşme özgürlüğü ilkesinin bir gereği ve yansıması olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır²⁴¹. Ancak zamanla sözleşmeye bağlılık ilkesi, sözleşme özgürlüğü ilkesinden bağımsızlaşmıştır²⁴².

Sözleşmeye bağlılık ilkesinin yorumlanmasının zaman içinde değişmesinin sebebi, bu süreç içerisinde siyasi, hukukî ve ekonomik olarak dünyada meydana gelen değişiklikler ve hukuk kurallarının bu değişikliklere uyarlanması ile dünya düzenine yansımalarından kaynaklanır²⁴³. Aynı şekilde bir sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra da koşullar, siyasi, hukukî, ekonomik ve toplumsal faktörlere bağlı olarak değişebilir²⁴⁴.

Sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra koşulların değişmesi sözleşmeye konu borç ve alacak (edim ile karşı edim) arasındaki dengenin bozulmasına neden olabileceği gibi

---

²³⁴ Seçkin Topuz, “Sözleşmenin İçeriğine Müdahalenin Sözleşmeye Bağlılık İlkesine Aykırılık Oluşturup Oluşturmadığı Sorunu” **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.19, S.2, 2011, ss. 283-295, s. 285.

²³⁵ Sözleşme özgürlüğü ve sözleşmeye bağlılık ilkesi taraflara kendi kanunlarını yapma yetkisi verirken aynı zamanda bu kanunlara uyma yükümlülüğü de verir. Bu durum Fransız Medeni Kanunu’nun 1103’üncü maddesinde “*Hukuka uygun olarak kurulmuş sözleşmeler, tarafların kanunu hâline gelir.*” hükmü ile ifade edilir. Topuz, Sözleşme İçeriğine Müdahale, s. 286.

²³⁶ Topuz, Sözleşme İçeriğine Müdahale, s. 285.

²³⁷ Arat, s. 51.

²³⁸ Baysal, Uyarlama, s. 10.

²³⁹ Baysal, Uyarlama, s. 11; Topuz, Sözleşme İçeriğine Müdahale, s. 287.

²⁴⁰ Baysal, Uyarlama, s. 11.

²⁴¹ Topuz, Sözleşme İçeriğine Müdahale, s. 286; Baysal, Uyarlama, s. 9.

²⁴² Baysal, Uyarlama, s. 15; Topuz, Sözleşme İçeriğine Müdahale, s. 287.

²⁴³ Topuz, Sözleşme İçeriğine Müdahale, s. 287.

²⁴⁴ Örneği covid-19 pandemisi ile çalışma kavramı ve iş ortamında meydana gelen değişiklikler ve bunların sürdürülebilir olduğunun görülmesi gibi.

sözleşme içeriğine olduğu gibi bağlı kalmak, sözleşme adaleti ve işlem güvenliği ilkesini de zedeler²⁴⁵. Bu hâlde sözleşmeye bağlılık ilkesinin katı bir şekilde uygulanması haksız bir duruma sebep olacağı için; sözleşmenin içeriğine müdahale edilerek söz konusu haksız durumun önlenmesi ya da haksız duruma son verilmesi gerekir. Olağan koşullarda sözleşmenin içeriğine yapılan müdahale, sözleşmeye bağlılık ilkesi ile çatışacak olsa da; koşulların sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra değiştiği durumlarda, sözleşme içeriğine yapılan müdahale sözleşme adaletini sağlamaya yönelik olduğundan aykırılık teşkil etmez²⁴⁶. Nitekim söz konusu durumda sözleşmeye yapılan müdahale ile sözleşmeye bağlılık ilkesinin nihai amacı ortak olarak sözleşme adaletini sağlamaya yöneliktir²⁴⁷. Bu bağlamda sözleşmeye bağlılık ilkesi ile sözleşmenin değişen koşullara uyarlanması birbirini tamamlar niteliktedir²⁴⁸. Nitekim sözleşmeye bağlılık ilkesinin nihai amacı olan sözleşme adaletinin sağlanması, koşulların değiştiği durumlarda sözleşmenin uyarlanması ile sağlanabilir²⁴⁹.

2.1.2. Sözleşmenin Uyarlanması İlkesi

Sözleşmeye bağlılık ilkesi, tarafların sözleşme yaparken tüm ihtimalleri değerlendirmesi ve değişebilecek koşullara ilişkin koruyucu tedbirler belirlemesini gerekli kılar. Aksi hâlde tedbirsizliklerinin sonuçlarına katlanmaları gerekir²⁵⁰. Sözleşmenin uyarlanması ilkesi²⁵¹ de sözleşmenin yapıldığı andaki koşulların değişmeyeceği aksi hâlde sözleşmenin sona ereceği görüşünü içinde barındırır²⁵².

Sözleşmenin uyarlanması ilkesi, Roma hukukunda doğmuş ancak 16.yüzyılda yaygınlaşmış ve geliştirilmeye başlanmıştır²⁵³. Bu dönemde yalnızca sözleşme hukukunda değil diğer hukukî ilişkilerde de yer verilmiş ve her hukukî işlemin altında

---

²⁴⁵ Baysal, Uyarlama, s. 18; Topuz, Sözleşme İçeriğine Müdahale, s. 287.

²⁴⁶ Yargıtay HGK, 15.10.2003 tarih, 2003/13-599 E ve 2003/599 K sayılı ilamı ile sözleşme ilişkisi kurulduğu sırada edimler arasında mevcut bulunan dengenin sonradan koşulların olağanüstü nitelikte değişikliğe uğramasıyla, dengenin taraflardan birinin aleyhine katlanılamayacak derecede bozulabileceği; bu durumda ise sözleşmeye bağlılık ve sözleşme adaleti ilkeleri arasında meydana gelen çelişkinin hakkaniyete uygun olmayacağı nedeniyle; sözleşmenin uyarlanması ilkesine işlerlik kazandırılarak giderilmesi gerektiği görüşündedir. Legalbank Hukuk Bilgi Sistemi. e.t. 15.01.2022; Topuz, Sözleşme İçeriğine Müdahale, s. 288.

²⁴⁷ Baysal, Uyarlama, s. 14 vd.

²⁴⁸ Baysal, Uyarlama, s. 14 vd.

²⁴⁹ Baysal, Uyarlama, s. 19.

²⁵⁰ Arat, s. 52.

²⁵¹ Clausula rebus sic stantibus.

²⁵² Erzan Erzurumluoğlu, **Türk-İsviçre Borçlar Hukuku Sistemine Göre Borçluya Yüklenemeyen Nedenlerden Dolayı Edimin Yerine Getirilememesi**, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1970, s. 54; Arat, s. 52.

²⁵³ Arat, s.52-53.

yatan örtülü bir şart olarak ifade edilmiştir²⁵⁴. 17. ve 18.yüzyıllarda uygulama alanının genişletilmesine karşın hukuk güvenliğini bozduğu iddiası ile eleştirilmiş ve uygulama alanının genişletilmemesi gerektiği savunulmuştur²⁵⁵. Ancak bunun yanı sıra birtakım Alman kanunlaştırma çalışmalarında²⁵⁶ sözleşmenin uyarlanması ilkesine hüküm olarak yer verilmiştir. 19.yüzyılda sözleşmenin uyarlanması ilkesinin önemini yitirmeye başlamasıyla ve sözleşmeye bağlılık ilkesini zedeleyeceği düşüncesiyle uyarlamanın her hukukî işlemin altında yatan örtülü bir şart olması fikri reddedilmiştir²⁵⁷. Bunun üzerine sözleşmeye bağlılık ilkesi katı bir biçimde uygulanmaya başlanmış ancak hem Birinci Dünya Savaşı hem de büyük buhran²⁵⁸ ile sözleşmenin uyarlanması ilkesi tekrar gündeme gelmiş ve uygulama alanı bulmuştur. Tarihi süreç içerisinde özellikle 19.yüzyıla kadar olan süreçte sözleşmeye bağlılık ilkesi ve sözleşmenin uyarlanması ilkesi birbirinin zıttı olarak görülse de Devletler Genel Hukukunda bu iki ilke birbirinin tamamlayıcısı olarak görülmüştür²⁵⁹.

Sözleşmenin uyarlanması ilkesi iki şekilde yorumlanmaktadır. İlk olarak geniş anlamda, sözleşme ilişkisi devam ederken, sonradan ortaya çıkan beklenmeyen her hâl bu ilke kapsamında ele alınmaktadır²⁶⁰. Bu ilke geniş anlamda yorumlanarak beklenmeyen hâlin yanı sıra sözleşmenin değişen koşullara uyarlanmasını da kapsamaktadır²⁶¹. Bir diğer yorum da ilkeyi dar anlamda ele alarak her hukukî işlemin altında yatan örtülü bir şart olarak kabul etmektedir ancak Türk hukuk doktrininde bu görüş kabul edilmemektedir²⁶². Bu bağlamda taraflar sözleşmeyi ileride koşullarda bir değişiklik olmayacağı, olsa da bu değişikliğin sözleşmeyi etkilemeyeceği düşüncesi ile yaptıkları için; koşullarda esaslı ve katlanılamayacak bir değişiklik olması hâlinde sözleşme bu şarta göre sona erer²⁶³.

---

²⁵⁴ Cemil Bilsel, **Devletlerarasında Andlaşmalar**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1936, s. 212; Tanju Oktay Yaşar, **Enflasyonun İstisna Sözleşmesi Üzerindeki Etkisi ve Clausula Rebus Sic Stantibus İlkesi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1989, s. 8.

²⁵⁵ Arat, s. 53.

²⁵⁶ 1796 tarihli Bavyera Kanunu, 1794 tarihli Prusya Kanunu vb.

²⁵⁷ Arat, s. 53.

²⁵⁸ 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı; 24 Ekim 1929 perşembe günü New York Menkul Kıymetler Borsasının dibe vurması ile başlayan önce Amerika ve Avrupa sonra dünyanın tamamını etkisi altına alan ekonomik kriz; dünyada yaşanmış olan en büyük ekonomik kriz olarak nitelendirilir.

²⁵⁹ Yaşar, s. 11.

²⁶⁰ Arat, s. 54.

²⁶¹ Tekinay, Akman, Burcuoğlu, Altop, s. 783; Arat, s. 55; Yargıtay 11. HD, 22.09.2000 tarihli, 2000/5723 E ve 2000/6969 K sayılı ilamı, Yargıtay HGK, 07.05.2003 tarihli, 2003/13-332 E ve 2003/340 K sayılı ilamı, Legalbank Hukuk Bilgi Sistemi. e.t. 20.01.2022.

²⁶² Arat, s. 54; Dural, İmkânsızlık, s. 30; Erzurumloğlu, s. 56; Yargıtay 13. HD, 06.04.1995 tarihli, 1995/145 E ve 1995/339 K sayılı ilamı, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası e.t. 20.01.2022.

²⁶³ Arat, s. 54.

Birinci Dünya Savaşı ve büyük buhranın etkisi ile sözleşmenin uyarlanması ilkesi daha çok uygulama alanı bulmuş, hatta yeterli olup olmadığı tartışılmış ve bu konuda birçok teori ortaya çıkmıştır²⁶⁴.

2.2. Sözleşmenin Uyarlanması Konusunda Geliştirilen Teoriler

Dünyanın yaşadığı iki büyük dünya savaşı, ekonomik krizler, salgın hastalıklar ve kıtlık gibi durumlar nedeniyle tarih boyunca yapılan sözleşmelerin devamlılığı sürecinde sorunlar yaşanmış ve bu nedenle sözleşmenin devamlılığını sağlamak amacıyla çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda sözleşmenin uyarlanması konusunda da teoriler üretilmeye başlanmıştır. Bu teoriler zaman içerisinde ihtiyaca verdiği cevaba ya da birbirlerini etkileyerek farklı coğrafyalarda gelişmiş ve evrilmiş ya da yeni teoriler üretilmiştir. Bu teorilerden ilki klasik teori olarak da nitelendirilen *clausula rebus sic stantibus* teorisidir. Bu teori Fransız hukukunun etkisi ile emprevizyon teorisine evrilmiştir. *Clausula rebus sic stantibus* teorisinden bağımsız olarak sözleşmenin uyarlanması konusunda Alman hukukunda işlem temelinin çökmesi teorisi geliştirilmiştir. Bu teorilerden farklı olarak Anglo-Amerikan hukuk sisteminde ise *frustration* teorisi geliştirilmiştir.

2.2.1. Clausula Rebus Sic Stantibus Teorisi

Sözleşmenin uyarlanması hususunda klasik teori olarak da nitelendirilen *clausula rebus sic stantibus* teorisi bir bakıma diğer teorilerin de temelini oluşturmaktadır²⁶⁵. *Clausula rebus sic stantibus* teorisi, kilise hukuku döneminde ortaya çıkmıştır ve tarihsel anlamda diğer teorilerin de kökenini oluşturmaktadır²⁶⁶. Bu teori Roma hukukuna²⁶⁷ başta yabancı ve kabul görmeyen bir kavram olmakla birlikte *pacta sunt servanda* ilkesi hâkim konumdadır. Ancak yine de *clausula rebus sic stantibus* ilkesi Roma hukukuna tamamıyla yabancı bir kavram değildir. Romalı düşünürler Cicero ve Seneca'nın eserlerinde *clausula rebus sic stantibus* teorisinin ilk izlerine rastlanmaktadır²⁶⁸.

---

²⁶⁴ Arat, s. 54.

²⁶⁵ Baysal, Uyarlama, s. 33.

²⁶⁶ Arat, s. 21.

²⁶⁷ Antalya, s. 254.

²⁶⁸ Hayri Pakdil, **Türk Borçlar Kanunu Madde 138 Çerçevesinde Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması**, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020, s. 11.

Clausula rebus sic stantibus teorisinin Roma hukukuna etkileri, pacta sunt servanda ilkesinin yumuŝatılması dűŝüncesiyle yer bulmaya baŝlamıŝ ve ortaçağda bu dűŝüncelerin devamı niteliğinde kilise hukukçuları ve postglossatörlerin de etkileriyle tam anlamıyla teori geliŝtirilmeye baŝlanmıŝtır ve genel hatlarıyla bir clausula rebus sic stantibus teorisi ortaya konulmuŝtur²⁶⁹. Bu dönemde teori, sözleşmede vaat edilen edimin yerine getirilmesi için ŝartların zaman içerisinde deęiŝmemesi gerektiğini ifade eden zımnî bir ŝart olarak savunulmuŝtur²⁷⁰. 16. ve 17.yüzyıla kadar clausula rebus sic stantibus savunulmuŝ ve bir ilke olarak kabul edilmiŝtir. Bu dönemde clausula rebus sic stantibus ilkesi, pacta sunt servanda ilkesi ile birlikte savunulmuŝ hatta bu iki ilke birbiriyle çeliŝkili olarak değil birbirini tamamlayan ilkeler olarak nitelendirilmiŝtir²⁷¹.

16. ve 17. yüzyıllarda clausula rebus sic stantibus teorisi Kıta Avrupası'nda yaygın şekilde kabul görmüŝtür; ancak buna rağmen, doğal hukuk etkisindeki bazı hukukçular tarafından çapraŝık ve belirsizliğe yol açabilecek bir teori olduğu gerekçesiyle eleŝtirilmiŝtir²⁷². Özellikle Fransız hukukunda bu eleŝtirilere paralel olarak doğal hukuk ekolü takip edilmiş ve irade özerkliği ilkesi ile sözleşmeyle bağlılık ilkelerine bağlı kalınmıŝtır²⁷³. 18. yüzyıla gelindiğinde clausula rebus sic stantibus teorisi kodifikasyon hareketleri ile birlikte yaygın olarak kabul edilmeye başlanmıştır. 1756 tarihli Codex Maximilianeus Bavaricus Civilis clausula rebus sic stantibus teorisine yer vermiştir. 1794 tarihli Prusya Allgemeine Landrecht, istisna olarak uygulanmak üzere sonradan değişen koşullar nedeniyle sözleşmenin feshine imkân tanımıŝtır²⁷⁴.

Clausula rebus sic stantibus teorisi özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, savaş öncesinde yapılan sözleşmelerin koşullarının bozulması ve sözleşme taraflarının ağır yükümlölükler altında kalması nedeniyle yeniden önem kazanmaya baŝlamıŝtır²⁷⁵.

Clausula rebus sic stantibus teorisi dar anlamıyla uzun süre devam edeceęi dűŝünölen sözleşmelerin, kurulduęu sırada mevcut olan hâl ve ŝartların gelecekte de deęiŝmemesi dűŝüncesiyle zımnî bir bozucu ŝarta baęlı olarak kurulduęunu kabul

---

²⁶⁹ Arat, s. 21

²⁷⁰ Arat, s. 21.

²⁷¹ Baysal, Uyarlama, s. 35.

²⁷² Pakdil, s. 12.

²⁷³ Baysal, Uyarlama, s. 36.

²⁷⁴ Pakdil, s. 12.

²⁷⁵ Mehmet Tezcan, **Clausula Rebus Sic Stantibus İlkesi ve Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamıŝ Yüksek Lisans Tezi, 2004, s. 14.

eder²⁷⁶. Bir diğ er deyiş le *rebus sic stantibus* ifadesi, sözleşmenin geçerliliğ inin kurulduğ u andaki ş artlara bağı l olduğ unu ifade eder ve sözleşmenin tarafları sözleşmenin kurulma anındaki koş ulların değı şmeyeceğ i düş üncesindedir²⁷⁷.

Günümüzde *clausula rebus sic stantibus* teorisi, sözleşmenin kurulduğ u sırada mevcut olan hâl ve ş artların gelecekte de değı şmemesi düş üncesiyle zımnî bir bozucu ş arta bağı l olarak kurulduğ u kabulünün muğ lâk olduğ u iddiasıyla doktrinde eleştirilmektedir²⁷⁸. Bunun yanı sıra teorinin muğ lâk olması sebebi ile *pacta sunt servanda* ilkesine istisna olarak kabul edilmesinin sözleşme güvenliğ i ve hukuki ö ngörülebilirlik ilkelerini tehdit ettiğ i düş ünülmektedir.

Günümüzde teori klasik hâli ile savunulmasa da çoğ u ÷ lke hukukunda sözleşmenin uyarlanması *clausula rebus sic stantibus* adı altında ifade edilmekte²⁷⁹ ve incelenmektedir ancak bu teori adı altında farklı teorilere de dayanmaktadır²⁸⁰. Bu nedenle günümüzde *clausula rebus sic stantibus* teorisinin geçerliliğ ini yitirdiğ i ifade edilebilir²⁸¹. Ancak yine de doktrinde *clausula rebus sic stantibus* ifadesi ile sözleşmenin değı ş en ş artlara uyarlanması anlaşı lmaktadır.

2.2.2. İş lem Temelinin Ç ökmesi Teorisi

Sözleşmenin uyarlanması hususunda geliştirilmiş bir diğ er teori, Alman hukukunda geliştirilmiş olan iş lem temelinin ç ökmesi teorisidir²⁸². TBK'nın 138'inci madde

---

²⁷⁶ Baysal, Uyarlama, s. 35; Hannes Rösler, *Alman Ve Uluslararası Sözleşme Hukukunda Değı ş en Ve Ö ngörülemeyen Koş ullar*, (Ç ev. Aydın Ünver T.), **İ ÜHFD** 2008, C.66, S.1, ss. 353-363, s. 354; Kemal Tahir Gürsoy, **Hususi Hukukta Clausula Rebus Sic Stantibus- Emprevizyon Nazariyesi**, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara, 1950, s. 11 vd; Hasan Erman, **İ stisna Sözleşmesinde Beklenilmeyen Haller**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1979, s. 33; Antalya, s. 252; Kılıçoğ lu, s. 348 vd; Karl Oftinger, *Cari Akitlerin Temelinde Buhran İ cabı Tahavvül (Clausula rebus sic stantibus hakkında)* (Ç ev. Bü lent Davran), **İ ÜHFM** 1942, C. 8, S. 3-4, ss. 674-684, s. 678 vd; Arat, s. 53, Dural, İ mkânsızlık, s. 29.

²⁷⁷ Ferhat Canbolat, **Sözleşmelerde Amacın Gerçekleşmesi Ç ökmesi ve Boş a Ç ıkması**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012, s. 188.

²⁷⁸ Baysal, Uyarlama, s. 40.

²⁷⁹ İ sviçre hukukunda *clausula* ifadesi sıklıkla kullanılsa da aslında sözleşmenin uyarlanması konusu bu teori ile değı l, sözleşmede değı ş en koş ullara ilişkin bir boş luk bulunması ile uyarlamanın hukukî temeli ifade edilir. Türk hukukunda bir görüş ise teorinin günümüzde geçerliliğ ini yitirdiğ ini savunmanın yanı sıra *clausula* teriminin kullanımını Borçlar Hukukuna yabancı bir kavram olması ve Devletler Özel Hukuku alanına ait bir kavram olması sebebi ile eleştirmekte ve karşı çıkmaktadır. Kenan Tunçomağ, ‘‘Alman Hukukunda Borcun İ fasında Aş ırı Güçlük (Muamelenin Temeli) ile İ lgili Objektif Görüşler’’, **İ stanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 32, S. 2-4, 1966, s. 884-905, s.887.

²⁸⁰ Baysal, Uyarlama, s. 40.

²⁸¹ Yargıtay HGK, 07.05.2003 tarih, 2003/13-332 E ve 2003/340 K sayılı ilamı, Legalbank Hukuk Bilgi Sistemi. e.t. 21.01.2022.

²⁸² Kenan Tunçomağ, ‘‘Borcun İ fasında Aş ırı Güçlük ve Alman Yargıtayı’’ **İ stanbul Üniversitesi Mukyeseli Hukuk Araştırma Dergisi**, İstanbul, 1967, ss. 86-108.

hükümü de Alman hukukundan etkilenecek düzenlenmiş ve madde gerekçesinde işlem temelinin çökmesi teorisine atıf yapılmıştır²⁸³.

İşlem temelinin çökmesi kavramı ilk olarak 20.yüzyılın başlarında kullanılsa da teorinin temeli çok daha eskiye dayanır; Windscheid'ın 1847'de ileri sürdüğü kayıt teorisi²⁸⁴, işlem temelinin çökmesi teorisinin temelini oluşturmaktadır²⁸⁵. Windscheid'ın ileri sürdüğü kayıt teorisinin çıkış noktası, sözleşme taraflarının sözleşme kurulurken açıkça belirtmedikleri, geleceğe yönelik tasavvurlardır²⁸⁶. Kayıt teorisi iradenin kısıtlanmasını ifade eder, bu bağlamda sözleşme kurulurken irade beyanında bulunan taraf aslında bu beyanına bağlanan hukukî koşulları ve sonuçları kayıtsız şartsız istemiş olarak kabul edilse dahi, bunun yanı sıra irade beyanıyla ortaya koyduğu bazı beklentilerinin gerçekleşmemesi hâlinde bu kurulan sözleşme nedeniyle meydana gelen hukukî sonuçla bağlanmama çekincesini de ortaya koymuş kabul edilir²⁸⁷. Windscheid tarafından ifade edilen bu çekince aslında nitelikli bir saik ve bunun yanı sıra geliştirilmemiş bir şart ve irade kısıtlamasıdır²⁸⁸. İrade beyanında bulunan kişi böyle bir kayıt ile sözleşme ilişkisi içerisine girerken geleceğe yönelik tasavvurlarının gerçekleşeceğinden son derece emin olduğu için bu kaydı sözleşmenin bir şartı²⁸⁹ hâline getirme ihtiyacı duymamıştır²⁹⁰.

Lenel, kayıt teorisini sınırları belirsiz olması bu bağlamda saik ile kayıt arasında somut bir sınır çizilememesi ve alternatif üretmeden sözleşmenin sona ermesini öngörmesi nedeniyle eleştirmiştir²⁹¹. Bu eleştirilerle birlikte kayıt teorisi işlem güvenliğini tehlikeye sokacak bir teori olarak görülmüş ve yapılan bu eleştiriler BGB'nin hazırlık çalışmalarını da etkilemiş ve kayıt teorisi BGB'de kendisine yer bulamamıştır²⁹². Ancak BGB'nin kabulünden sonra da kayıt teorisi hakkındaki tartışmalar devam etmiştir.

---

²⁸³ TBK'nın Genel Gerekçesinde 138'inci maddenin, doktrin ve uygulamada sözleşmeye bağlılık ilkesinin istisnalarından biri olarak kabul edildiği ve işlem temelinin çökmesine ilişkin olduğu bilgisi yer almaktadır. www.tbmm.gov.tr e.t. 21.01.2022.

²⁸⁴ “*Die Voraussetzung*” Türkçe'ye farklı şekillerde çevrilmiştir. Serozan, *Gerek* kavramı şeklinde ifade etmeyi tercih ettiği gibi Oğuzman, *önolgu* olarak da ifade etmektedir.

²⁸⁵ Serozan, *Sözleşmeden Dönme*, s. 347; Baysal, *Uyarlama*, s. 42.

²⁸⁶ Pakdil, s. 16.

²⁸⁷ Baysal, *Uyarlama*, s. 43; Pakdil, s. 16.

²⁸⁸ Baysal, *Uyarlama*, s. 43; Pakdil, s. 16.

²⁸⁹ Pakdil, s. 17.

²⁹⁰ Serozan, *Sözleşmeden Dönme*, s. 347.

²⁹¹ Pakdil, s. 17.

²⁹² Baysal, *Uyarlama*, s. 41; Tunçomağ, *Alman Yargıtayı*, s. 87; Rona Serozan, *Yeni Alman İfa Engelleri Hukuku (Türk Hukukunda Bilimsel Kaynak Olarak Yararlanılabilecek Yenilikler)*, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, İstanbul, 2000, C. 58, S. 1-2, s. 231-248.

Oertmann, kayıt teorisinin modernize edilerek uygulanabilir hâle getirilebileceğini ancak bu hâli ile bile hak ettiği değeri görmediğini ifade etmişse de Alman Yargıtay'ı Birinci Dünya Savaşı'na kadar bu görüşü kabul etmemiştir²⁹³.

Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Oertmann, Windscheid'in kayıt teorisini modernize ederek geliştirmiş ve işlem temeli teorisini ortaya atmıştır²⁹⁴. İşlem temeli teorisi, Birinci Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu buhran döneminde doktrinde ve yargıda geniş kabul görmüştür²⁹⁵. Oertmann, kayıt teorisinde yer bulan tasavvurları, sözleşmenin karşı tarafı tarafından bilmesi veya bilmesi gerekmesi şartı ile hukuki işlemin temeli hâline getirmiş ve işlem temeli teorisini ortaya koymuştur²⁹⁶.

İşlem temeli kavramı Alman hukukunda, *sözleşme içeriğine girmeksizin, sözleşmenin kurulması aşamasında ortaya çıkan, mevcut yahut gelecekteki bazı hal ve şartlara ilişkin öyle ortak veya karşı tarafça bilinebilir de itiraz edilmeyen bir taraflı tasavvurlardır ki, tarafların işlem iradeleri bunlar üzerine inşa edilir* şeklinde tanımlanmıştır²⁹⁷.

İşlem temelinin çökmesi teorisinin hukukî temeli Alman hukukunda uzun yıllar tartışılmıştır. Sözleşmenin yorumlanması ile işlem temelinin çökmesine ulaşılabileceği ortaya atılsa da yorum yolu ile sözleşmenin içeriğine dâhil olmayan bir unsura ulaşılması mümkün olmayacağı gerekçesi ile taraftar bulamamıştır²⁹⁸.

Bir başka görüşe göre sözleşmede taraflar, tasavvurun gerçek olmadığı ya da olmayacağını bildikleri durumlarda sözleşmenin kurulmasına yönelik bir irade açıklamasında bulunmayacakları için sözleşmede risk dağılımı hususunda boşluk²⁹⁹ bulunduğu iddiası ileri sürülmüşse de bu durumda sözleşmenin tamamlanmasının yetersiz bir çözüm olacağı gerekçesiyle taraftar bulamamıştır³⁰⁰.

Bir diğer görüş ise teorinin temelini dürüstlük kuralına³⁰¹ dayandırmaktadır³⁰². Bu görüşe göre sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra meydana gelen durumlar ile taraflardan biri için sözleşme ilişkisine aynen devam edilmesi dürüstlük kuralı çerçevesinde

²⁹³ Tunçomağ, Alman Yargıtayı, s. 87.

²⁹⁴ Antalya, s. 255.

²⁹⁵ Baysal, Uyarlama, s. 45; Tunçomağ, Alman Yargıtayı, s. 88 vd.

²⁹⁶ Serozan, Sözleşmeden Dönme, s. 347; Baysal, Uyarlama, s. 45; Arat, s. 58; Tunçomağ, Alman Yargıtayı, s. 88 vd.

²⁹⁷ Necip Kocayusufpaşaoğlu, "İşlem Temelinin Çökmüş Sayılabilmesi İçin Sosyal Felaket Olarak Nitelenebilecek Olağanüstü Bir Olayın Gerçekleşmesi Şart mıdır?" **Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman'ın Anısına Armağan**, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2000, ss. 503-514, s. 506.

²⁹⁸ Baysal, Uyarlama, s. 46.

²⁹⁹ Baysal, Uyarlama, s. 46; Antalya, s. 258.

³⁰⁰ Baysal, Uyarlama, s. 46.

³⁰¹ *Treu und Glauben*

³⁰² Antalya, s. 257.

beklenemez hâle gelmesi durumunda; hâkim sözleşmeye müdahalede bulunabilir³⁰³. Alman hukukuna hâkim olan bu görüşte hâkimin sözleşmeye müdahalesi dürüstlük kuralı ile sınırlandırılmıştır³⁰⁴.

Alman doktrininde işlem temelinin çökmesi teorisi, sözleşme tarafları için işlemin temelini teşkil eden saiklerin tespitinin zor olması ve bu saikler belirlense dahi sözleşmeden dönme konusunda nasıl işlerlik kazanacağı hususunda eleştirilmiştir³⁰⁵.

Almanya’da borçlar hukuku alanında 2001 yılında yapılan düzenlemeler ile işlem temelinin çökmesi teorisi yasal düzenlemeye kavuşmuştur³⁰⁶. BGB’nin 313’üncü madde hükmü ile işlem temelinin sarsılması başlığı altında; işlem temelinin baştan eksikliğinin³⁰⁷ yanı sıra işlem temelinin sonradan çökmesi de düzenlenmektedir³⁰⁸.

2.2.3. Emprevizyon Teorisi

Fransız hukukunda pacta sunt servanda ilkesi katı bir şekilde benimsenip uygulanmakla birlikte; Fransız Medeni Kanunu’nun 1103’üncü maddesinde de sözleşmenin taraflar arasında kanun hükmünde olduğu düzenlenmiştir³⁰⁹.

Fransız hukukunda pacta sunt servanda ilkesinin katı bir şekilde benimsenmesinin nedeni hukukî güvenlik ilkesinden kaynaklanmaktadır. Kurulan sözleşme ilişkisinde edimlerin ifasına ahlakî bir önem atfedilmiş ve bu sorumluluk ile sözleşme taraflarının yanı sıra topluma da fayda sağlayacağı düşünülmeyle birlikte mahkemelerin adaletsiz uygulamalarının önüne geçebilmek amacıyla, sözleşme ilişkisi mahkemenin müdahalesinden korunmaya çalışılmıştır. Bu görüşler doğrultusunda sözleşme ilişkisine müdahale veya borçlunun borcundan kurtulmasının yolu yalnızca mücbir sebep hâlinde açılmıştır. Çünkü her sözleşme ilişkisinde risk unsurunun bulunduğu ve tarafların bu riskleri üstlenerek sözleşme ilişkisini kurduğu düşünülmeyle birlikte; tarafların üstlenmiş oldukları risklerden ötürü sözleşmeyi ifa etmekten kaçınamayacağı

---

³⁰³ Baysal, Uyarlama, s. 47.

³⁰⁴ Antalya, s. 257.

³⁰⁵ Arat, s. 59.

³⁰⁶ Türk Borçlar Kanunu Adalet Komisyonu Raporunda yer alan BGB m. 313(işlem temelinin sarsılması) hükmünün çevirisi için bkz: www.tbmm.gov.tr, s. 272-273, e.t.: 17.03.2022.

³⁰⁷ İşlem temelinin baştan eksikliği kavramı Türk hukukunda TBK’nın 32’nci maddesinde düzenlenen temel hatası kavramı ile karşılanmaktadır.

³⁰⁸ Kocayusufpaşaoğlu, s. 511; Pınar Altınok Ormancı, “İşlem Temelinin Çökmesi ve Temel Hatası Arasındaki İlişki”, **Halûk Konuralp Anısına Armağan**, Yetkin Yayınları, Ankara 2009, ss. 95-117, s. 109 vd.

³⁰⁹ Gürsoy, s. 42. Turhan Feyzioğlu, “İdare Hukukunda Emprevizyon Nazariyesi”, **Millî Eğitim Basımevi**, Ankara, 1947, s. 3.

savunulmuştur. Bu nedenlerle sözleşmenin değişen koşullara uyarlanmasının sözleşmelerin amacına ve ruhuna aykırı olduğu iddia edilmiştir³¹⁰.

Sözleşme ilişkisinin esaslı unsurlarında önceden öngörülemeyen bir durum ya sebebiyle değişiklik meydana gelmesi sonucu sözleşmenin sona ermesi Fransız hukukunda emprevizyon teorisi ile ifade edilmiştir. Emprevizyon kavramı öngörülemezliği ifade etmektedir³¹¹. Emprevizyon teorisine göre beklenmedik hal³¹² ortaya çıkmaya bile, sözleşmenin ekonomik temelini zayıflaması veya çökmesi durumunda sözleşmede değişiklik yapılabileceği savunulmaktadır ancak; bu teori, yalnızca idare hukukunda uygulanmıştır. Bunun gerekçesi ise kamu hizmetinin devamlı ve doğru bir şekilde işlemesi ihtiyacına karşılık özel hukukta böyle bir ihtiyaç olmadığı iddiasıdır³¹³. Hatta Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan ekonomik buhranda dahi sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerin ancak mücbir sebep hallerinin bulunması durumunda sona ereceği gerekçesiyle Fransız Yargıtayı emprevizyon teorisinin özel hukukta uygulama alanı bulmayacağını savunmuştur³¹⁴.

Emprevizyon teorisi, Fransa’da 2016 yılında yapılan borçlar hukuku reformu ile Fransız Medeni Kanununa girmiştir³¹⁵. Fransız Medeni Kanunu’nun 1195’uncü madde hükmünde BGB’de yapılan düzenlemeden farklı olarak; öngörülemez bir durum değişikliği yaşanması ile taraflardan biri sözleşme ilişkisinin devam ettirilmesinin aşırı derecede güçleşmesi durumunda bu tarafın sözleşmenin diğer tarafından sözleşmenin yeniden müzakeresini talep edebilecek olması, yapılan düzenlemenin en önemli

---

³¹⁰ Fransız Danıştay, 1916 yılında verdiği *Gaz de Bourdeaux* kararında; bir şirketin Bourdeaux şehri için 30 yıl süreli, sabit fiyattan kömür ve elektrik sağlamak üzere, idare ile yaptığı sözleşmenin, Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması üzerine kömür fiyatlarının artması nedeniyle uyarlanması talebiyle dava açması üzerine, Fransız Danıştay kömür şirketini haklı bularak, tarafları anlaşmaya davet etmiş, anlaşamamaları hâlinde kömür şirketinin zararını tüketicilere yansıtılabileceğine karar vermiştir. Kararın gerekçesinde ise şirketin hizmetlerine devam etmesinin sağlanmasının nedeni olarak kamu yararının dikkate alındığı belirtilmiştir. Bu kararlar birlikte Fransız idare hukukunda emprevizyon teorisi uygulanmaya başlanmış ancak; Fransız Yargıtayı, özel hukuka ilişkin alanlarda emprevizyon teorisinin uygulanmasına karşı çıkmaya devam etmiştir. Baysal, Uyarlama, s. 59 vd.

³¹¹ Kenan Tunçomağ, “Alman Hukukunda Borcun İfasında Aşırı Güçlük (Muamelenin Temeli) ile İlgili Objektif Görüşler” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.32, S. 2–4, 1967, ss. 884-905, s. 887.

³¹² *force majeure*

³¹³ Feyzioğlu, s. 6.

³¹⁴ Feyzioğlu, s. 10.

³¹⁵ Fransız Medeni Kanunu’nun 1195’uncü maddesi: “Sözleşmenin kuruluşu esnasında öngörülemez bir durum değişikliği borcun ifasını sözleşmede bunun riskini üstlenmemiş taraf için aşırı derecede güçleştirir ise, bu kişi sözleşmenin diğer tarafından sözleşmenin yeniden müzakeresini talep edebilir. Yeniden müzakere esnasında borcun ifasına devam edilir.

Yeniden müzakere talebinin reddi veya başarısızlığa uğraması durumunda, taraflar sözleşmeyi belirledikleri tarih ve şartlarla sonlandırabilir veya ortak bir kararla hâkimden sözleşmenin uyarlanmasını talep edebilir. Makul bir süre içerisinde bu konuda ortak bir karara varılamazsa, taraflardan birinin talebi üzerine, hâkim belirlediği tarih ve şartlarla sözleşmeyi uyarlayabilir veya sonlandırabilir.” Baysal, Uyarlama, s. 74.

noktasıdır³¹⁶. Buna ek olarak uyarılama, yalnızca hâkimden talep edilebilecek nitelikte bir hak olarak düzenlenmiş olmakla birlikte; hâkimin de yalnızca taraflardan birinin talebi ile sözleşmeye müdahale edebileceği ve sözleşmeyi uyarlayabileceği veya sonlandırabileceği şeklinde hukuki güvenlik ilkesini muhafaza eden bir düzenleme yapılmıştır³¹⁷.

Emprevizyon teorisi kavramı Türk hukukunda da doktrin ve yargı içtihatlarında yer bulmuş, geniş anlamda sözleşmenin değişen şartlara uyarlanmasını ifade etmek için kullanılmıştır. Yargıtay da *clausula rebus sic stantibus* teorisi ile emprevizyon teorisini geniş anlamda sözleşmenin değişen koşullara uyarlanması olarak ifade etmekte ve teorik farklılıkları önemsenmemektedir³¹⁸.

2.2.4. Frustration Teorisi

Frustration teorisi, İngiliz hukukunda geliştirilmiş ve tüm *common law* hukuk sistemlerinde etkili olmuş bir teoridir. Bu teori şartları ve sonuçları itibariyle Kıta Avrupası hukukunda geliştirilen teorilerden önemli farklar taşımakla birlikte esasında bir imkânsızlık teorisidir³¹⁹. Bu teoriyi Kıta Avrupası hukukunda geliştirilen teorilerden ayıran en önemli fark, sözleşme ilişkisinin kurulmasından sonra ve edimin ifasından önce ortaya çıkan koşullardaki değişikliklerin yalnızca edimler arasındaki dengeyi bozması, sözleşmenin ifasını güçleştirmesi ya da öngörülen amacın mümkün olmaması hâllerini değil; bunların yanı sıra koşullardaki değişikliklerin sözleşmenin ifasını fiziki, ticari veya hukuki sebeplerle imkânsız hâle getirmesini de kapsamaktadır.

İngiliz hukukunda sözleşmenin uyarlanması konusu ilk olarak 1647 yılında verilen *Paradine v. Jane* kararı³²⁰ ile ele alınmıştır³²¹. 1863 yılına kadar İngiliz sözleşme

---

³¹⁶ Baysal, Uyarılama, s. 75.

³¹⁷ Baysal, Uyarılama, s. 75.

³¹⁸ Yargıtay HGK, 12.11.2014 tarih, 2014/13-1614 E. ve 2014/900 K. sayılı ilamı “Bu noktada, kurulmuş bir sözleşmede sonradan ortaya çıkan bazı olgular nedeniyle değişiklik yapılabilmesi, bugün çağdaş tüm hukuk sistemlerinde kabul edilen, beklenmeyen hal (Emprevizyon) veya *Clausula Rebus Sic Stantibus* Kuramının koşullarının gerçekleşmiş olması halinde mümkün görülmektedir. Bu kuramın, borçlunun şartları ne olursa olsun mutlaka akde sadık kalmasını zorunlu gören, bir bakıma artık eskimiş olarak nitelendirilebilecek *Ahde Vefa* veya *Pacta Sunt Servanda* Kuramını sınırlamak için konulduğu benimsenmektedir.

Beklenmeyen hâl kuramı, şöyle açıklanmaktadır; akit yapıldığı sırada mevcut bulunan şartlar önemli surette değişmişse taraflar akitle bağlı olmamalıdır. Buna, *Clausula Rebus Sic Stantibus* denmektedir. Bu görüş öğretilde Emprevizyon Teorisi olarak anılmaktadır. Öğretilde, sözleşmenin, yapıldığı andaki durumun değişmeyeceği şeklindeki bir zımni kabul ile yapıldığı, aynen uygulanmasının taraflarca bu zımni şarta bağlı tutulduğu varsayılmaktadır.” Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 17.03.2022.

³¹⁹ Baysal, Uyarılama, s. 75.

³²⁰ *Paradine v. Jane*, [1647] EWHC KB J5, 82 ER 897 www.trans-lex.org e.t.: 25.05.2022

³²¹ Baysal, Uyarılama, s. 75.

hukukundaki temel kural, tarafların sözleşme ilişkisinden kaynaklanan edimlerinin ifası ile mutlak suretle bağlı olduğu, sözleşme ilişkisinin kurulmasından sonra meydana gelen olaylar nedeniyle edimin ifasının imkânsızlaşması durumlarında bile borçlunun borcundan kurtulmayacağı yönündeydi³²². *Paradine v. Jane* kararında, davaya konu somut olayda sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra değişen koşullar nedeniyle kira bedelini ödemek istemeyen Jane'in, koşullar değişmiş olsa dahi kira borcundan kurtulamayacağına karar verilmiştir³²³. Bu kararda ele alınan genel ilke ile sözleşme ilişkisi kurulurken özgür iradesiyle borç altına giren tarafların her ne olursa olsun borcunu ifa etmek ile yükümlü olduğu ve bu sebeple sonradan değişen koşullar nedeniyle sözleşmenin uyarlanmasının mümkün olmadığına hükümlenmiştir³²⁴.

İngiliz hukukunda katı bir şekilde savunulmuş olunan *doctrine of absolute contracts* teorisine ilk istisna, 1863 yılında verilen *Taylor v. Caldwell* kararıyla³²⁵ getirilmiş ve frustration teorisi gelişmeye başlamıştır³²⁶. Bu davaya konu somut olayda bir konser salonu 4 gün sürecek konserler için kiralanmış ancak henüz konserler başlamadan önce konser salonu yanmıştır. Akabinde kiracılar konser hazırlıkları için yapılan masrafın tazmini amacıyla dava açmıştır. Mahkeme, sözleşmede sözleşmenin konusunu oluşturan edimin imkânsızlaşmaması şeklinde zımni bir şartın yer aldığı gerekçesi ile sözleşmenin sona erdiğine karar vermiş ve davalıyı tazminata mahkûm etmemiştir³²⁷.

Taylor v. Caldwell davasında kabul edilen zımni şart teorisi zaman içerisinde gelişmiş ve teorinin kapsamına imkânsızlık hâlinin yanı sıra sözleşmede öngörülen amacın boşa çıkması hâlinin de eklenmesi ile uygulama alanının genişletildiği ilk ve en önemli karar *taç giyme töreni davaları*³²⁸ adı ile de bilinen 1903 tarihli *Krell v. Henry* kararı³²⁹ olmuştur³³⁰. Davaya konu somut olayda Henry, Kral 7. Edward'ın taç giyme törenini izlemek amacıyla Krell'in tören alanına bakan evini tören tarihi için kiralamış, ancak sözleşmede taç giyme törenini izleme amacına dair bir atıf yapılmamıştır. Kral 7. Edward'ın rahatsızlanması üzerine taç giyme töreninin duyurulan tarihten sonraki bir tarihe ertelenmesi ile konu mahkemeye taşınmıştır. Krell, sözleşmede öngörülen kira

---

³²² Bu görüş İngiliz hukukunda *doctrin of absolute contracts* teorisi olarak ifade edilmekle birlikte Roma hukukundaki *pacta sunt servanda* ilkesine karşılık gelmektedir.

³²³ Baysal, Uyarlama, s. 76.

³²⁴ Baysal, Uyarlama, s. 76; Tezcan, s. 23; Erman, s. 41.

³²⁵ *Taylor v. Caldwell*, 122 E.R. 309 www.trans-lex.org e.t.: 25.05.2022

³²⁶ Baysal, Uyarlama, s. 76.

³²⁷ Baysal, Uyarlama, s. 76; www.trans-lex.org e.t.:15.03.2022

³²⁸ *coronation cases*

³²⁹ *Krell v. Henry*, [1903] 2 K.B. 740 www.trans-lex.org e.t.:15.03.2022

³³⁰ Baysal, Uyarlama, s. 76.

bedelinin kendisine ödenmesini talep etmiş, Henry ise ödemiş olduğu depozito bedelinin kendisine iadesini talep etmiştir. Somut olayda sözleşme konusu edimin ifası fiziken imkânsız hâle gelmese de mahkeme, taç giyme törenine sözleşmede atıf yapılmamış olsa da taraflarca sözleşmenin yegâne amacının bu tören olarak görüldüğü ve törenin ertelenmesi sonucu sözleşmenin amacının boşa düştüğü gerekçesiyle Henry'yi haklı bulmuştur. Verilen bu karar ile *Taylor v. Caldwell* davasında ortaya konulan teori, sözleşmenin konusunun imkânsızlaşmadığı hallerde de sözleşmede öngörülen amacın gerçekleşmesinin mümkün olmadığı ve sözleşmenin amacının boşa düştüğü halleri kapsayacak şekilde genişletilmiş; bu karar ile birlikte İngiliz hukukunda, frustration teorisi -sözleşmenin temeli teorisi- kabul edilmeye başlanmıştır.

Frustration teorisine göre koşullarda önceden tahmin edilemeyen bir değişiklik meydana geldiğinde sözleşmeye müdahale edilebilmesinin şartı bu değişikliklerin sözleşmenin esaslı unsurlarında meydana gelmiş olmasıdır³³¹. Bu teori, esasında bir imkânsızlık teorisi olmakla birlikte, Kıta Avrupası'nda geliştirilen teorilerden en önemli farkı sonucu itibariyle yalnızca sözleşmenin sona erdirilmesine imkân vermesidir³³². Teorinin uygulanması ile sözleşme kendiliğinden sona erecektir³³³. Frustration teorisi, *Krell v. Henry* davası ile sözleşme ilişkisi kurulurken asıl amacın zarar görmesi halinde sözleşmenin uyarlanması kurumunun Alman işlem temelinin çökmesi öğretisine girmesini sağlayarak Kıta Avrupası hukuklarını etkilemiştir³³⁴.

2.3. Uluslararası Hukukta Sözleşmenin Uyarlanması

Sözleşmenin uyarlanması hususunda uluslararası hukukta birçok düzenleme mevcuttur³³⁵. Milletlerarası Ticari Sözleşmelere İlişkin İlkeler (PICC), Avrupa Sözleşme Hukuku İlkeleri (PECL) ve Ortak Referans Noktalarına İlişkin Taslak (DCFR) bu konudaki en önemli çalışmalardır³³⁶. Bunların yanı sıra Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması (CISG) ve Ortak

---

³³¹ Tezcan, s. 24.

³³² Baysal, Uyarlama, s. 80-81; Tezcan, s. 24.

³³³ Baysal, Uyarlama, s. 80-81; Tezcan, s. 24

³³⁴ Baysal, Uyarlama, s. 80-81.

³³⁵ Çin Uluslararası Ticareti Geliştirme Konseyi (China Council for the Promotion of International Trade – CCPIT) tarafından *force majeure* sertifikaları verilmiştir. Pekdinçer, Toprakkaya Babalık, s. 425; Baysal, Uyanık, Yavuz, s. 385.

³³⁶ Baysal, Uyarlama, s. 100.

Avrupa Satım Hukuku'nda (CESL) da sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin somut düzenlemeler mevcuttur³³⁷.

Milletlerarası Ticari Sözleşmelere İlişkin İlkeler, bir diğer deyişle Unidroit İlkeleri, uluslararası bir enstitü olan Unidroit tarafından 1994 yılında yayımlanmıştır³³⁸. PICC'nin 6.2.1 - 6.2.3 maddelerinde hardship klozları düzenlenmiştir³³⁹.

PICC'nin 6.2.1'inci maddesi ahde vefa başlığını taşımaktadır ve bu madde ile sözleşmeye bağlılığın ana ilke özelliği korunmaktadır³⁴⁰.

PICC'nin 6.2.1'inci maddesinde hardship vurgulanırken, 6.2.2'inci maddede hardshipten bahsedilebilmesi için gerekli koşullar sayılmıştır³⁴¹. İlgili maddede edimlerin dengesini esaslı olarak sarsacak olayların varlığı aranırken; bu olayların nasıl olaylar olması gerektiği konusunda tespitite bulunulmamıştır. Bu nedenle her somut olayda, yaşanan olay ve değişen durumların edimlerin dengesine etkisi ayrı ayrı değerlendirilmelidir. İlgili hükme göre sözleşmedeki edimlerin dengesini sarsacak olay sözleşmenin kurulması anında da mevcut olabilir. Bu durumda olayın, sözleşmenin kurulduğu anda taraflarca bilinmiyor olması gerekir. Böyle bir durumda sözleşme uyarlanabilir. PICC'nin 6.2.2'inci maddesi bu yorumuyla Kıta Avrupası hukukundaki düzenlemelerden farklılık göstermektedir; çünkü Kıta Avrupası hukukunda sözleşmenin kurulduğu anda var olan bir durum sebebiyle hataya düşülmesinin yaptırımı sözleşmenin iptal edilebilirliğidir³⁴². Kıta Avrupası hukukundaki düzenlemelerden Alman hukukundaki işlem temeli teorisinin irade bozukluğu sonucu ortaya çıkan temel hatasının yaptırımı olarak dar anlamda sözleşmenin uyarlanmasını kabul etmesi ile PICC'nin 6.2.2'inci maddesi benzerlik göstermektedir³⁴³.

PICC'nin 6.2.2'inci maddesinde sayılan hardship için gerekli şartlardan biri de olayın öngörülemesidir. Bunun yanı sıra tarafların bu riski üstlenmemiş olmaları ve olayın mağdur tarafın kontrolü dışında gerçekleşmiş olması gerekir.

---

³³⁷ Baysal, Uyarlama, s. 101; Pekdiğer, Toprakkaya Babalık, s. 425.

³³⁸ Baysal, Uyarlama, s. 102.

³³⁹ www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-Turkish-bl.pdf

³⁴⁰ "Sözleşmenin ifası, taraflardan biri için daha külfetli hale gelse dahi, o taraf yine de aşığıdaki aşırı ifa güçlüğüne ilişkin hükümlere tabi olarak borcunu ifa etmekle yükümlüdür." www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-Turkish-bl.pdf

³⁴¹ www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-Turkish-bl.pdf

³⁴² Baysal, Uyarlama, s. 105.

³⁴³ Baysal, Uyarlama, s. 105.

PICC'nin 6.2.3'üncü maddesinde ise edimler arasında dengesizlik oluşması hâlinde yeniden müzakere imkânı getirilmiş; müzakere ile bir sonuca varılamazsa hâkimden uyarılma talep edilebileceği düzenlenmiştir³⁴⁴.

Avrupa Sözleşme Hukuku İlkeleri, bir diğer deyişle Ole Lando İlkeleri, hâl ve şartların değişmesi başlığı taşıyan 6:111'inci maddesi ile sözleşmenin uyarlanmasına yer vermiştir³⁴⁵. PECL'in 6:111'inci maddesinde sözleşmede edimler arasında dengesizlik oluşması hâlinde, bu dengesizliğe sebep olan olayın sözleşmenin kurulmasından sonra gerçekleşmesi gerektiği belirtilerek, bu yönüyle PICC'den farklılık göstermektedir³⁴⁶. Edimler arasında dengesizlik oluşması durumunda taraflara yeniden müzakere imkânı getirilmiş ve müzakere ile bir sonuca varılamazsa hâkimden uyarılma talep edilebileceği düzenlenmiştir³⁴⁷.

Henüz Avrupa Birliği hukukunun bir parçası olmayıp yalnızca akademik metin niteliği olan Ortak Referans Noktalarına İlişkin Taslak, Avrupa Medeni Kanunu Çalışma Grubu ile Avrupa Topluluğu Mevcut Özel Hukuku Araştırma Topluluğu'nun ortak çalışmasıdır³⁴⁸.

DCFR'ın III.-1:110'uncu maddesinde sözleşmenin uyarlanması düzenlenmiştir³⁴⁹. İlgili hükümde taraflara yeniden müzakere imkânı getirilmiş; müzakere ile bir sonuca varılamazsa hâkimden uyarılma talep edilebileceği düzenlenmiştir³⁵⁰. Hatta hâkime, müzakerenin dürüstlük kuralına uygun gerçekleşmediği kanaatine varırsa sözleşmenin uyarlanması ya da sona erdirilmesi kararını vermekten kaçınabileceği yetkisi de verilmiştir³⁵¹. DCFR düzenlemesi, PECL ve PICC'den farklı olarak tek taraflı hukukî işlemlerin de uyarlanabileceğini kabul etmiştir; bir diğer fark da değişen koşullar nedeniyle oluşan edim dengesizliğinden sadece borçlunun mağdur olacağını kabul etmiş olmasıdır³⁵². Bu iki farkı ile DCFR düzenlenmesi eleştirilmiştir³⁵³.

Konumuz için önem arz eden bir diğer uluslararası metin olan Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması, 1984 yılında

---

³⁴⁴ www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-Turkish-bl.pdf

³⁴⁵ Dayınlarlı, s. 356.

³⁴⁶ Dayınlarlı, s. 356.

³⁴⁷ Dayınlarlı, s. 356.

³⁴⁸ DCFR, outline edition, s. 3-7. www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf e.t.:20.03.2022.

³⁴⁹ DCFR, outline edition, s. 232-233. www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf e.t.:20.03.2022.

³⁵⁰ Baysal, Uyarılma, s. 109; Başak Baysal, "Yeniden Müzakere Ödevi" **Prof. Dr. Hasan Erman'a Armağan**, Der Yayınevi, İstanbul, ss. 185-198, s. 190.

³⁵¹ Baysal, Uyarılma, s. 109; Baysal, Yeniden Müzakere, s. 190.

³⁵² Baysal, Uyarılma, s. 108-109.

³⁵³ Baysal, Uyarılma, s. 109.

yürürlüğe girmiş ve geldiğimiz tarihte 84 ülke tarafından kabul edilmiştir³⁵⁴. CISG, 1 Ağustos 2011 tarihinden itibaren³⁵⁵ de iç hukukumuzun bir parçası olarak hem satım hukukumuzu hem de TBK'nın genel hükümlerini etkilemiştir³⁵⁶. CISG'nin 79'uncu maddesinde sözleşmenin uyarlanması açıkça düzenlenmiştir³⁵⁷. “*Sorumluluktan Kurtulma*” başlıklı maddenin ilk fıkrası ile sözleşmede sonradan gelişen ve öngörülemez nitelikte olan durumlar için tarafların sorumluluğu ele alınsa da uyarlama konusuna açıkça yer verilmemiştir. Bu nedenle uluslar arası satım sözleşmelerinde, sözleşmenin uyarlanması hususu sıklıkla gündeme gelirken CISG'nin 79'uncu maddesinin nasıl ele alınacağı konusunda tartışmalar mevcuttur. İlk tartışma madde hükmünün aşırı ifa güçlüğünü kapsayıp kapsamadığı hususundadır. Bu konuda baskın görüş, *taraflardan birinin edimini ifa edememesinin bir engelden kaynaklanabileceğine* madde hükmünde yer verilmiş olması sebebiyle, bu ifadenin mücbir sebep anlamına gelmeyip daha esnek bir ifade olan aşırı ifa güçlüğünü ifade ettiği gerekçesiyle aşırı ifa güçlüğü hâllerinin 79'uncu madde kapsamında değerlendirilmesi gerektiğidir³⁵⁸. Bir diğer tartışma ise sözleşmenin dar anlamda değerlendirilmesinin 79'uncu maddeye göre mümkün olup olmadığı hususundadır. Bir görüşe göre madde hükmü ile yalnızca sözleşmeden dönme hakkının kullanılabilmesi mümkünken, bir diğer görüşe göre PICC'de yer alan yeniden müzakere ve uyarlama imkânları 79'uncu madde ile de tanınmalıdır³⁵⁹.

Uyarlama bakımından önem arz eden bir diğer uluslararası metin olan Ortak Avrupa Satım Hukuku'nda sözleşmenin uyarlanması 89'uncu madde ile düzenlenmiştir³⁶⁰. Bu

³⁵⁴ Baysal, Uyarlama, s. 110.

³⁵⁵ “2/4/2009 tarihli ve 5870 sayılı Kanunla katılmamız uygun bulunan Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması'na katılmamız; Dışişleri Bakanlığının 1/3/2010 tarihli ve HUMŞ/717215 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 11/3/2010 tarihinde kararlaştırılmıştır.” 07.04.2010 tarih ve 27545 sayılı Resmi Gazete. www.resmigazete.gov.tr e.t.:20.03.2022; Pekdinçer, Toprakkaya Babalık, s. 425.

³⁵⁶ 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu için bkz. <https://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0499.pdf> e.t.:20.03.2022.

³⁵⁷ “(1) Taraflardan biri yükümlülüklerinden birini ifa etmemesinin, denetimi dışında kalan bir engelden kaynaklandığını ve bu engeli, sözleşmenin kurulması anında hesaba katmasının veya engelden ve sonuçlarından kaçınmasının veya bunları aşmasının kendisinden makul olarak beklenemeyeceğini ispatlaması halinde ifa etmemeden dolayı sorumlu tutulmaz.” CISG m.79/1. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/04/20100407-1.htm> e.t.:20.03.2022; Pekdinçer, Toprakkaya Babalık, s. 425.

³⁵⁸ Tartışmaların detayları için bkz. Yeşim Atamer, **Uluslararası Satım Sözleşmelerine İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşması (CISG) Uyarınca Satıcının Yükümlülükleri ve Sözleşmeye Aykırılığın Sonuçları**, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2005, s. 464; Baysal, Uyarlama, s. 112-113-114.

³⁵⁹ Tartışmaların detayları için bkz. Atamer, CISG, s. 466; Baysal, Uyarlama, s. 112-113-114.

³⁶⁰ Common European Sales Law, s. 73. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011PC0635&from=EN> e.t.: 20.03.2022.

madde ile de diğer düzenlemelerde olduğu gibi sözleşmeye bağlılık ilkesi ana ilke olma özelliğini korumaktadır. CESL'nin diğer düzenlemelerde en önemli ayrımı, tarafları hâkimin müdahalesini son çare olarak görmesidir³⁶¹. CESL'de edimler arasında dengesizlik meydana gelmesi hâlinde taraflar öncelikle yeniden müzakereye yönlendirilmiştir³⁶².

2.4. Türk Hukukunda Sözleşmenin Uyarlanması

2.4.1. Sözleşmenin Uyarlanmasının Türk Hukukundaki Gelişimi

Türk hukukunda 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu yürürlüğe girene kadar, sözleşmenin uyarlanması somut olarak düzenlenmemiştir. Hatta 1940'lı yıllara kadar özel hukukta içtihat dahi oluşmamıştır. Türk hukukunda sözleşmenin uyarlanması konusunun Avrupa hukukuna göre daha geç ortaya çıkmasının nedeni İkinci Dünya Savaşı'na katılmamış olmamızdır³⁶³. Ancak yine de Avrupa'daki savaştan ve bunun getirdiği ekonomik krizlerden Türkiye de etkilenmiş ve özellikle de bu krizlerin yabancı para borçlarına etkisi çok yüksek olmuştur.

Türk hukukunda sözleşmenin uyarlanması, İsviçre hukukuna paralel şekilde; önce içtihatla kabul edilmiştir³⁶⁴.

Türk hukukunda ilk olarak Danıştay'ın 1937 yılında verdiği bir karar ile idari sözleşmelerde sözleşmenin uyarlanması kabul edilmiştir³⁶⁵. Söz konusu kararda İstanbul Haliç Şirketi, 1910 yılından 1934 yılına kadar yolcu sayısında olağanüstü düşüş yaşanması sebebiyle zarara uğramaya başladıkları iddiası ile imtiyaz sözleşmesinin uyarlanmasını talep etmiş, Danıştay da uyarlama yapılabileceği yönünde görüş bildirerek karar vermiştir³⁶⁶. Yargıtay da ilk defa 1942 yılında sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin bir karar vermiştir³⁶⁷. Eser sözleşmesinin uyarlanmasına ilişkin olan bu kararlar somut olay gereğince her ne kadar sözleşmenin uyarlanmasına karar verilirse de; Yargıtay, eBK'nın 365'inci maddesinin 2'nci fıkrası ve dürüstlük kuralı

---

³⁶¹ Baysal, Uyarlama, s. 117; Başak Baysal, **Zarar Görenin Kusuru (Müterafik Kusur)**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 330 vd.

³⁶² Baysal, Uyarlama, s. 117; Baysal, Zarar Görenin Kusuru, s. 330 vd.

³⁶³ Baysal, Uyarlama, s. 119.

³⁶⁴ Baysal, Uyarlama, s. 125.

³⁶⁵ Şurayı Devlet Dava Daireleri Umumi Heyeti, 23.11.1937 tarih, 1937/286 E ve 1937/256 K sayılı ilam; Feyzioğlu, s. 30.

³⁶⁶ Gürsoy, s. 70-73.

³⁶⁷ Gürsoy, s. 75; Feyzioğlu, s. 24.

gereğince genel olarak sözleşmenin uyarlanabileceğini kabul etmiştir³⁶⁸. Yargıtay, uyarlama konusundaki ilk kararlarında mücbir sebep kavramı ile konuya çözüm üretmiştir³⁶⁹.

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte, sözleşmenin değişen şartlara uyarlanması konusu, TBK'nın 138'inci maddesinde yer alan aşırı ifa güçlüğü hükmüyle yasal bir dayanağa kavuşmuştur. 6101 sayılı Türk Borçlar Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 7'nci maddesi ile de TBK'nın 138'inci maddesinin görülmekte olan davalarda³⁷⁰ da uygulanacağı kabul edilmiştir³⁷¹. Yargıtay da uyarlama davalarında temyiz aşamasında dahi olursa TBK'nın 138'inci madde hükmünün uygulanacağını kabul etmiştir³⁷².

2.4.2. Sözleşmenin Uyarlanması ile İlgili Teorilerin Türk Hukukundaki Yeri

Türk hukukunda sözleşmenin uyarlanması önce içtihatla kabul edilmiş ve hukukî bir teoriye dayandırılmamıştır; bu yönüyle İsviçre hukukuna paralel bir tutum geliştirilmiştir³⁷³. Konu hukukî bir teoriye dayandırılmadığı için birçok farklı görüş belirlemiştir. Ancak baskın görüş, konuyu dürüstlük kuralına dayandırmaktadır³⁷⁴.

Türk hukukunda sözleşmenin uyarlanması konusunda baskın görüş TMK'nın 2'nci maddesinin 1'inci fıkrasında yer alan dürüstlük kuralı görüşüdür³⁷⁵. Sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra koşulların değişmesi ile edimler arasında olağanüstü dengesizlik meydana gelmesi hâlinde sözleşme ilişkisinin olduğu hâliyle devam etmesinde ısrarcı olmak dürüstlük kuralına aykırılık teşkil etmektedir³⁷⁶. Yargı kararlarında da konunun temeli çoğunlukla dürüstlük kuralına dayandırılmaktadır; ancak yargı kararlarında

---

³⁶⁸ Feyzioğlu, s. 26.

³⁶⁹ Gürsoy, s. 89.

³⁷⁰ Başak Baysal, "Türk Borçlar Kanunu'nun Yürürlüğü", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 70, S. 1, İstanbul, 2012, ss. 221-244, s. 235.

³⁷¹ www.mevzuat.gov.tr e.t.: 20.03.2022.

³⁷² Yargıtay 13. HD, 07.02.2013 tarih, 2012/3259 E ve 2013/21304 K sayılı ilam; Yargıtay 13. HD, 28.10.2013 tarih, 2013/11149 E ve 2013/26086 K sayılı ilam, Yargıtay 3. HD, 04.06.2021 tarihli, 2021/3452 E ve 2021/6001 K sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 25.05.2022.

³⁷³ Baysal, Uyarlama, s. 124-125.

³⁷⁴ Akyol, Dürüstlük Kuralı, s. 83; Erman, Beklenilmeyen Hâller, s. 54, Baysal, Uyarlama, s. 125; Saim Gönensay, "Mukavelelerin Hâkim Tarafından Tadil veya Feshi" **Cemil Bilsel'e Armağan**, Kenan Basımevi, İstanbul, 1939, ss. 161-171, s. 170.

³⁷⁵ Gönensay, s. 170; Baysal, Uyarlama, s. 125.

³⁷⁶ Gönensay, s. 170; Baysal, Uyarlama, s. 125.

dürüstlük kuralına ek olarak, hakkın kötüye kullanılması ve sözleşme boşluğu görüşlerine bir arada yer verildiği görülmektedir³⁷⁷.

Türk hukukunda baskın görüş olan dürüstlük kuralı görüşü, sözleşme ilişkisi kurulurken öngörülemeyen nedenlerle, sonradan koşulların değişmesi ile edimler arasında olağanüstü dengesizlik meydana gelmesi hâlinde edimlerin ifasının beklenemeyeceğine dayanır³⁷⁸. Bu noktada dürüstlük kuralı açısından önemli olan husus, şartların değişmesi hâlinde ifanın beklenip beklenemeyeceğidir³⁷⁹.

Türk hukukundaki bir diğer görüş, TMK'nın 2'nci maddesinin 2'nci fıkrasında yer alan hakkın kötüye kullanılması görüşüdür³⁸⁰. Bu görüş doktrinde pek taraftar bulamamıştır; çünkü hakkın kötüye kullanılması görüşüne göre hâkim, sözleşmenin uyarlanması konusunu re'sen dikkate alabilir, bu konuda bir talep olmasına gerek yoktur³⁸¹. Bu hâliyle hakkın kötüye kullanılması görüşü, tarafların sözleşme üzerindeki iradesini kısıtlamaktadır.

Türk hukukundaki bir diğer görüş ise sözleşme boşluğu görüşüdür³⁸². Bu görüşe göre sözleşmede ya da kanunda uyarlamaya ilişkin bir hüküm kararlaştırılmadığı takdirde bu boşluk, hâkim tarafından TMK'nın 1'inci maddesinin 2'nci fıkrasına göre ve dürüstlük kuralı da dikkate alınarak doldurulmalıdır³⁸³. Bir takım yargı kararlarında da sözleşme boşluğu görüşü; sözleşmedeki dengelerin başlangıçtaki duruma göre olağanüstü şekilde değişmesi ve süreç içerisinde tarafların bu durum için bir tedbir öngörmemeleri nedeniyle sözleşmede boşluk oluştuğunu, bu boşluğun dürüstlük kuralına uygun olarak yorum yolu ile mahkeme tarafından doldurulması gerektiği gerekçesi ile sözleşmenin uyarlanmasının hukukî dayanağı olarak ifade edilmiştir³⁸⁴.

Sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin TBK öncesi dönemde kanunda hüküm bulunmadığı için bu kanun boşluğunun hâkimin hukuk yaratması yolu ile doldurulabileceği savunulmuştur³⁸⁵. Ancak TBK'nın 138'inci maddesi ile bu boşluk

---

³⁷⁷ Yargıtay HGK, 15.10.2003 tarih, 2003/13-599 E ve 2003/599 K sayılı ilam, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 21.03.2022.

³⁷⁸ Gönensay, s. 170.

³⁷⁹ Gönensay, s. 170; Baysal, Uyarlama, s. 127.

³⁸⁰ Gürsoy, s. 36-37; Yargıtay HGK, 19.02.1997 tarih, 1996/11-762 E ve 1997/77 K sayılı ilam, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 21.03.2022.

³⁸¹ Baysal, Uyarlama, s. 127; Arat, s. 83.

³⁸² Eren, Borçlar Genel, N. 1503-1510, s. 555-557; İbrahim Kaplan, **Hâkimin Sözleşmeye Müdahalesi**, Kadioğlu Matbaası, Ankara, 1987, s. 129.

³⁸³ Eren, Borçlar Genel, N. 1510, s. 557; Kaplan, s. 129.

³⁸⁴ Yargıtay HGK, 15.10.2003 tarih, 2003/13-599 E ve 2003/599 K sayılı ilam; Yargıtay HGK, 07.05.2003 tarih, 2003/13-332 E ve 2003/340 K sayılı ilam, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 21.03.2022.

³⁸⁵ Dural, İmkânsızlık, s. 64; Topuz, Denge Bozulması, s. 312 vd.

doldurulduğundan ve 6101 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 7'nci maddesi ile de TBK'nın 138'inci maddesinin görülmekte olan davalarda da uygulanacağı kabul edildiğinden, bu görüşe çalışmamızda yer verilmemiştir.

Türk hukukunda sözleşmenin uyarlanması kendi iç hukuk doktrinimizde üretilen teorilerin yanı sıra diğer ülke hukuklarında üretilen teorilerden de etkilenmiştir. Bu bağlamda Türk hukukunun, clausula rebus sic stantibus teorisi, frustration teorisi, emprevizyon teorisi ve işlem temelinin çökmesi teorisi olmak üzere üç teoriden etkileneceği düşünülebilir. Frustration teorisi, Anglo-Sakson sisteminin getirdiği kendine özgü yapısı ve farklılığı nedeniyle Türk hukukuna uygun değildir³⁸⁶. Bu nedenle doktrinde ve yargı kararlarında etkisi görülmemiştir. Clausula rebus sic stantibus teorisi, günümüzde uygulama alanı kalmaması nedeniyle Türk hukukunda etkisi görülmemiştir³⁸⁷. Emprevizyon teorisi, Türk hukukunda idare hukukundan başlayarak kabul görmüştür³⁸⁸. Türk hukukundaki bazı görüşlere de uygun olarak emprevizyon teorisinde edimlerin dengesizliği söz konusu olduğunda buradaki dengesizlik parasal açıdan olmalıdır³⁸⁹. İşlem temelinin çökmesi teorisi ise her ne kadar teorinin Türk-İsviçre hukukunda kabul edilmediğini savunan görüşler³⁹⁰ olsa da, Türk hukukunda son yıllarda artarak kabul görmeye başlamış, doktrin ve yargı kararlarında sıklıkla yer bulmuştur³⁹¹. Ancak geldiğimiz noktada aslında teoriler bağlamında hala bir karmaşa mevcuttur, nitekim Yargıtay bazı kararlarında birden fazla teoriye bir arada yer vermektedir³⁹².

2.4.3. Sözleşmenin Uyarlanması ile ilgili Teorilerin İsviçre - Türk Karşılaştırmalı Hukukundaki Yeri

İsviçre Hukukunda sözleşmenin uyarlanması hususunda genel bir düzenleme bulunmamaktadır. İsviçre'nin de diğer ülkeler gibi Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrasında yaşanan ekonomik buhranlardan olumsuz etkilenmesine rağmen 20.yüzyılın

---

³⁸⁶ Baysal, Uyarlama, s. 147.

³⁸⁷ Topuz, Denge Bozulması, s. 247 vd.

³⁸⁸ Şurayı Devlet Dava Daireleri Umumi Heyeti, 23.11.1937 tarih, 1937/286 E ve 1937/256 K sayılı ilam; Feyzioğlu, s. 30.

³⁸⁹ Feyzioğlu, s. 46.

³⁹⁰ Topuz, Denge Bozulması, s. 306.

³⁹¹ Serozan, Sözleşmeden Dönme, s. 347 vd.

³⁹² Yargıtay HGK, 19.02.1997 tarih, 1996/11-762 E ve 1997/77 K sayılı ilam, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 21.03.2022.

başlarında sözleşmeye bağlılık ilkesi katı bir şekilde uygulanmıştır³⁹³. Yaşanan ekonomik sıkıntılara rağmen sözleşmenin uyarlanması konusunda özel bir hukukî düzenlemeye gidilmemesinin sebebi olarak, İsviçre Hukukunda bu sorunlara çözüm getirebilecek farklı hükümler bulunması gösterilebilir³⁹⁴.

Federal Mahkeme, sözleşmenin uyarlanması hususunda (ZGB art.2) İsviçre Medeni Kanunu'nun 2'nci maddesinde yer alan dürüstlük kuralı, hata hükümleri, gabin hükümleri ve eser sözleşmesindeki özel düzenlemeler ile çözülebileceği yönünde çeşitli kararlar vermiştir³⁹⁵. Federal Mahkeme, sözleşmenin uyarlanması hususunda katı bir tutum sergileyerek, sözleşmenin uygulanmasının taraflardan birinin mahvına neden olacak olması halinde uyarlamanın mümkün olduğu görüşünderken; 1933 yılından sonra, sözleşme ilişkisi devam ederken koşulların değişmesi hâlinde sözleşmeye konu edimler arasındaki menfaat dengesinin bozulmuş olmasını, uyarlama için yeterli görmüştür³⁹⁶.

İsviçre Hukukunda sözleşmenin değişen koşullara uyarlanması konusu, doktrinde tartışılmıştır. Bu konuda sözleşme boşluğu görüşünün baskın olduğu görülmektedir³⁹⁷.

Sözleşme boşluğu görüşü, sözleşmede oluşan boşluğun hâkim tarafından doldurulmasını savunmaktadır³⁹⁸. Bu görüşe göre sonradan ortaya çıkan durum taraflarca öngörülemediği için sözleşmede boşluk oluşmuştur³⁹⁹. Sözleşmede ne olursa olsun sözleşmenin uyarlanamayacağına ilişkin hüküm bulunmadığı takdirde hâkim tarafından, oluşan boşluk doldurulacaktır. Hâkim, sözleşmedeki boşluğu doldururken sözleşmede yer alan risk dağılımı ilkelerini esas alacaktır. Ancak sözleşmede uyarlanamayacağına ilişkin bir hüküm bulunduğu takdirde bu noktada artık uyarlama boşluğundan söz edilemeyecektir⁴⁰⁰.

Uyarlama konusunda bir başka görüş (ZGB art.2) İsviçre Medeni Kanunu'nun 2'nci maddesinde yer alan dürüstlük kuralına dayanan görüştür. Sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra koşullarda meydana gelen değişiklik ile edimler arası dengesizlik oluşuyor, taraflardan birinin mağduriyeti meydana geliyor ve bu şekilde sözleşme ilişkisine devam etmek dürüstlük kuralına göre beklenemeyecek bir hâl alıyor ise

---

³⁹³ Baysal, Uyarlama, s. 87.

³⁹⁴ Arat, s. 28.

³⁹⁵ Arat, s. 28.

³⁹⁶ Murat Baykal, "Yabancı Para Borcu Üzerinden Yapılan Banka Kredi Sözleşmelerinde Uyarlama Sorunu ve Yargıtay'ın Yaklaşımı", **BATİDER**, Ankara, 1998, C.19, S.4, ss. 229-265, s. 258.

³⁹⁷ Baysal, Uyarlama, s. 89.

³⁹⁸ Baysal, Uyarlama, s. 90.

³⁹⁹ Baysal, Uyarlama, s. 90.

⁴⁰⁰ Baysal, Uyarlama, s. 90.

sözleşme uyarlanmalıdır⁴⁰¹. Federal Mahkeme de uyarlamaya ilişkin birçok kararını dürüstlük kuralı ve hakkın kötüye kullanılması yasağına dayandırmaktadır⁴⁰².

Alman Hukukunda kabul gören ve Türk Hukuk doktrinini de büyük ölçüde etkileyen işlem temelinin çökmesi teorisi; İsviçre Hukuk doktrininde, İsviçre sözleşme hukukunun yapısına ve hukuk güvenliğine aykırı olduğu gerekçesiyle reddedilmektedir⁴⁰³. İsviçre Hukuk doktrininde işlem temelinin çökmesi teorisi sözleşmelerin uyarlanmasının yanı sıra sözleşmenin haklı nedenle feshini ve temel hatasını da kapsamaktadır; ancak İsviçre Hukukunda bunlar ayrı kurumlar olarak kabul edildiğinden işlem temelinin çökmesi teorisi kabul görmemiştir⁴⁰⁴.

İsviçre Borçlar Kanunu'nda sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin açık bir hüküm bulunmamakla birlikte borçlar kanunu ile ilgili reform çalışmalarında sözleşmenin uyarlanmasına yer verilmiştir⁴⁰⁵. İlgili çalışma tasarısının 19'uncu maddesinde; sözleşme ilişkisinin kurulmasından sonra, taraflardan biri, borcun ifasının beklenemeyeceği ölçüde dürüstlük kuralına aykırı, öngörülemez durum değişiklikleri yaşamış ise, hâkimin sözleşmeyi uyarlayabileceği veya sonlandırabileceği yer almıştır⁴⁰⁶.

İlgili düzenleme ile uyarlamanın ancak hâkimden talep edilebileceği hükme bağlanmıştır. Ancak bu hüküm, uyarlama ve sona erdirme açısından bir öncelik sıralaması öngörmemesi ve yeniden müzakere ödevine yer vermemesi nedeniyle eleştirilmiştir⁴⁰⁷.

2.5. Uyarlamanın Yakın Kavramlarla Karşılaştırılması

Sözleşmenin taraflarının sözleşmenin kuruluş anında öngöremedikleri durumların sözleşme kurulduktan sonra ortaya çıkıp edim dengesini etkilemesi hâlinde sözleşmenin uyarlanması gerekebilir. Sözleşmenin tamamlanması, yorumlanması, sebepsiz zenginleşme ve imkânsızlık hâlleri gibi kavramlar uyarlama ile karıştırılsa da esasında kavramsal açıdan farklılık göstermektedir.

---

⁴⁰¹ Baysal, Uyarlama, s. 92.

⁴⁰² Örnek kararlar için bkz. BGE 97 II 390, 398; BGE 101 II 17,19,21; BGE 100 II 345, 349; BGE 107 II 343, 348. www.swisslex.ch e.t.:17.03.2022.

⁴⁰³ Baysal, Uyarlama, s. 96.

⁴⁰⁴ Baysal, Uyarlama, s. 97.

⁴⁰⁵ Baysal, Uyarlama, s. 98; detaylı bilgi için bkz.: Ali Haydar Yağcıoğlu, **Model Bir Kanun Tasarısı Niteliğindeki İsviçre Borçlar Kanununun Genel Hükümleri Hakkındaki 2020 Tasarısı (Or 2020) Hükümlerine İlişkin Açıklamalar**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2021.

⁴⁰⁶ Baysal, Uyarlama, s. 99.

⁴⁰⁷ Baysal, Uyarlama, s. 99.

2.5.1. Sözleşmenin Yorumu ve Tamamlanması

Sözleşmenin yorumu, hâkim tarafından sözleşmenin taraflarının irade beyanlarının tespitini ifade eder⁴⁰⁸. Sözleşmenin yorumundan söz edebilmek için sözleşme taraflarının, kurulmuş olan sözleşme içeriği üzerinde bir uyuşmazlığı bulunmalı ve hâkimden bu uyuşmazlık sebebiyle sözleşmenin yorumlanması talep edilmelidir⁴⁰⁹.

Sözleşmenin uyarlanması hususunda, sözleşme içeriğinin değişen koşullar sebebiyle sözleşmenin kurulduğu zamandaki amacının dışına çıkıp çıkmadığının tespiti bağlamında sözleşmenin yorumu oldukça önemlidir. Nitekim tarafların değişen koşullar karşısında uyarlama iradesinin bulunup bulunmadığının tespiti de yorum yoluyla yapılabilir⁴¹⁰.

Sözleşmenin tamamlanması hâli, kurulmuş olunan sözleşmede boşluk bulunması durumunda taraflarca ya da hâkim tarafından boşluğun doldurulmasıdır⁴¹¹. Sözleşmede, uyuşmazlık olan konuya ilişkin bir düzenleme bulunmaması veya değişen koşullar karşısında sözleşmede boşluk oluşmuş olması halinde bu boşluk sözleşmenin tamamlanması ile doldurulur. Ancak sözleşmenin uyarlanması hususunda yalnızca değişen koşullar sonucu ortaya çıkan boşluk uyarlamaya konu edilebilir⁴¹². Bunun yanı sıra tamamlamanın aksine uyarlamada hâkim, yalnızca sözleşmedeki boşluğa değil sözleşmenin tamamına müdahalede bulunabilir⁴¹³.

Sözleşmenin uyarlanması söz konusu olduğunda yorumlama ve tamamlamanın aksine, uyarlamaya konu olan sözleşme hükmünün varlığı veya anlamı konusunda bir uyuşmazlık bulunmamaktadır⁴¹⁴.

2.5.2. Temel Hatası

Temel hatası, TBK'nın 32'nci maddesinde düzenlenmiş olup; maddede kural olarak saikte yanılmanın esaslı bir yanılma olmadığı ancak yanılanın yanıldığı saiki sözleşmenin temeli sayması, bunun iş ilişkilerinde geçerli dürüstlük kurallarına uygun olması ve karşı tarafça da bilinebilir olması hâlinde esaslı yanılma sayılacağı ifade edilmiştir. Temel hatası esas olarak; bir kişiyi, sözleşme yapmaya yönelten bir durum

---

⁴⁰⁸ Kaplan, s. 29.

⁴⁰⁹ Arat, s. 33.

⁴¹⁰ Arat, s. 40.

⁴¹¹ Kaplan, s. 85.

⁴¹² Arat, s.42.

⁴¹³ Arat, s. 42.

⁴¹⁴ Baysal, Uyarlama, s.191 vd.

ya da olay hakkındaki saiklerde yanılma hâlidir⁴¹⁵. Ancak bu yanılmanın temel hatası kabul edilebilmesi için sözleşmenin temeline etkili olması gerekir⁴¹⁶. Bu bağlamda temel hatası, en geç sözleşmenin kuruluş anındaki yanlış tasavvurlar açısından uygulanma alanı bulmaktadır⁴¹⁷. Bir başka deyişle temel hatasında geçmişe veya şimdiki zamana ilişkin yanlış tasavvurlar bakımından söz konusu olmaktadır⁴¹⁸.

Sözleşmenin uyarlanması, sözleşmenin kuruluşundan sonra meydana gelen, önceden görülemeyen değişiklikler açısından söz konusu olmakla birlikte geleceğe yönelik tasavvurlara ilişkindir⁴¹⁹. Bu bağlamda temel hatası ile sözleşmenin uyarlanması kavramları arasındaki en önemli ayırım zamansal açıdandır⁴²⁰.

Geçmişe veya şimdiki zamana yönelik tasavvurlarda hataya düşülmesi hâli temel hatası iken, geleceğe yönelik tasavvurlarda hataya düşülmesi işlem temelinin çökmesi hâli ve sözleşmenin uyarlanması sebebidir. İki kavram arasındaki kronolojik fark, bu kavramlar arasındaki en temel ve belirgin ayırımdır.

2.5.3. Sonraki İmkânsızlık

İmkânsızlık kavramı TBK’da tanımlanmamıştır. Genel olarak imkânsızlık, edimin ifasının hiçbir şekilde mümkün olmamasıdır⁴²¹.

TBK’nın 136’ncı maddesinde borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkânsızlık düzenlenmiştir. Buna göre, edimin ifasının imkânsız hale gelmesine yol açan sebepler, sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra ortaya çıkmış ve borçluya yükletilemez durumda ise borç ilişkisini sona erdirir ve meydana gelen imkânsızlıktan borçlu sorumlu tutulamaz⁴²².

Sonraki imkânsızlık ile ifa güçlüğü birbirine karıştırılabilen kavramlardır⁴²³. İfa güçlüğü, edimin ifasının mümkün ancak borçlu için güçlük doğuracak nitelikte olduğu

---

⁴¹⁵ Işıl Tüzün Arpacıoğlu, “Türk Borçlar Hukuku’nda Temel Hatası” **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, C.4, S.1, 2012, ss. 149-156, s. 153.

⁴¹⁶ Arpacıoğlu, s. 15.

⁴¹⁷ Baysal, Uyarlama, s. 209.

⁴¹⁸ Baysal, Uyarlama, s. 210.

⁴¹⁹ Canbolat, s. 202; Dural, s. 47; Baysal, Uyarlama, s. 210.

⁴²⁰ Baysal, Uyarlama s. 210.

⁴²¹ Kılıçoğlu, s. 495; Oğuzman, Öz, s.441; Topuz, Canbolat, s.75.

⁴²² Cem Baygın, “Türk Borçlar Kanunu’nun Borç İlişkisinin Hükümleri Borçların ve Borç İlişkilerinin Sona Ermesi Konularında Getirdiği Bazı Yenilik ve Değişiklikler”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XIV, S. 3-4, Erzincan, 2010, ss. 119-144, s.138; Ferhat Canbolat, **Sözleşmelerde Amacın Gerçekleşmesi Çökmesi ve Boşa Çıkması**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012, s. 237.

⁴²³ Baysal, Uyarlama, s. 194.

hâllerdir⁴²⁴. Bu bağlamda baskın görüşe göre, sonradan değişen koşullar neticesinde ifa güçlüğü doğan durumlarda dürüstlük kuralı gereği borçludan ifanın beklenilebileceği ancak bunun çok daha üstünde bir çaba gerekirse; bu noktadan sonra ifanın imkânsız hâle geleceği kabul edilir⁴²⁵.

Sözleşmenin uyarlanması ile sonraki imkânsızlık ilişkisinde ise TBK'nın 138'inci madde hükmünde yer verilen aşırı ifa güçlüğü hâlinde öncelikle bu durumun gözetilmesi gerektiği ve bu hususta öncelikli olarak sözleşmenin uyarlanmasının çözüm olacağı; ancak bu çözüm ile de sözleşmenin ifa edilmesinin mümkün olmaması hâlinde sözleşmeye sonraki imkânsızlığa ilişkin düzenlemelerin uygulanmasına gidilerek sözleşmenin sona erdirilmesi gerektiği görüşü baskındır⁴²⁶.

---

⁴²⁴ Kılıçoğlu, s. 495.

⁴²⁵ Arat, s. 71; Gürsoy, s. 25; Erzurumluoğlu, s. 60; Canbolat, s. 238.

⁴²⁶ Arat, s. 72-73.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PANDEMİDEN KAYNAKLANAN NEDENLERLE SÖZLEŞMENİN

UYARLANMASININ UYGULAMA ALANI VE ŞARTLARI

3.1. Sözleşmenin Uyarlanmasının Uygulama Alanı

Kamu ve özel hukuk alanındaki sözleşmelerin şartlar mevcut olduğu takdirde, değişen koşullar sonucu uyarlanması mümkündür. Özel hukuk bağlamında somut düzenlemeler üzerinden değerlendirdiğimizde ise TBK'nın 138'inci madde lafzından anlaşıldığı üzere sözleşmeler uyarlanabilir. Ancak doktrindeki bazı görüşlere ve Yargıtay'ın görüşüne göre TBK'nın 138'inci maddesi yalnızca sözleşmeleri değil, sözleşme dışında kalan borç ilişkilerini kapsamaktadır⁴²⁷. Uyarlama için önemli olan hukukî ilişkinin sözleşme niteliğinde olmasından ziyade işlem temelinden bahsedilebilir olmasıdır.

TMK'nın 5'inci maddesinde yer alan, Türk Medeni Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu'nun genel nitelikli hükümlerinin uygun düştüğü ölçüde, tüm özel hukuk ilişkilerine uygulanabileceği yönündeki atıf gereği TBK'nın 138'inci maddesi tüm özel hukuk ilişkilerine uygulanabilecektir⁴²⁸. Nitekim TBK'nın 138'inci maddesi "Borçların ve Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, Zamanaşımı" başlıklı üçüncü bölümün altında düzenlenmiştir. Bu nedenle tüm borç ilişkileri bakımından uygulanabilir niteliktedir.

TBK'nın 138'inci madde hükmüne göre özel hukuk alanındaki sözleşmeler bakımından uyarlama mümkündür. Ancak hukukî ilişkilerin uyarlanması bakımından, taraf sayısı açısından tek taraflı ve iki veya çok taraflı hukukî ilişkiler olarak, edimin niteliği açısından ise ani edimli ve sürekli edimli hukukî ilişkiler olarak incelenmesi gereklidir.

---

⁴²⁷ Baysal, Uyarlama, s. 161; Baysal, Haksız Fiil, s. N. 518 vd; Yargıtay 15.HD, 06.12.2011 tarih, 2011/515 E ve 2011/7200 K sayılı ilam, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası e.t.: 23.03.2022.

⁴²⁸ Osman Berat Gürzumar, "Türk Medeni Kanunu'nun 5.maddesi ve Özel Hukuk Uygulamasındaki Yeri" *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Erden Kuntalp'e Armağan*, C. 1, ss. 105-161.

3.1.1. Tek Taraflı Hukukî İşlemlerin Uyarlanması

Tek taraflı hukukî işlemler, istenilen hukukî sonucun doğması için tek bir kişinin⁴²⁹ irade açıklamasının yeterli olduğu ve tek bir kişinin irade açıklamasıyla istenilen sonucu doğuran hukukî işlemlerdir⁴³⁰. Tek taraflı hukukî işlemlerde irade açıklamasının bazen belirli bir kişiye yöneltilmesi gerekirken, bazen de bir muhataba yöneltmeden sadece iradenin açıklanmasıyla istenilen sonuca ulaşılabilir⁴³¹.

Sözleşmelere ilişkin çoğu düzenleme, tek taraflı hukukî işlemlere kıyas yolu ile uygulanabilir ancak; tek taraflı hukukî işlemler için sınırlı sayı ilkesi mevcutken bu durum sözleşmeler için geçerli değildir⁴³².

Alman hukuk doktrinine göre tek taraflı hukukî işlemlerde, işlem temelinin oluşturan bir tasavvurdan bahsedilemeyeceği için işlem temelinin çökmesi kural olarak mümkün değildir⁴³³.

Türk hukukunda da tek taraflı hukukî işlemlerde işlem temelinin çökmesi kuramına yer olmadığı görüşü hâkimdir⁴³⁴. Tek taraflı hukukî işlemlerden yenilik doğuran hakların kullanılması özelinde, şarta ve vadeye bağlanamayıp kullanılmakla sonuç doğurduğu gerekçesiyle; hakkın kullanılması ve sonuç doğurması arasında süre geçmediği için öngörülemeyen durumların meydana gelebileceği ve bu nedenle uyarlamaya konu olamayacağı savunulmaktadır⁴³⁵. Bir başka tek taraflı hukukî işlemlerden olan vakıf kurma ve vasiyetname özelinde değerlendirildiğinde ise, işlem temelinin çökmesine yer olmadığı için tamamlama veya yorumlama yolu ile meseleye çözüm bulunabileceği savunulmaktadır⁴³⁶.

3.1.2. İki Veya Çok Taraflı Hukukî İşlemlerin Uyarlanması

Birden çok kişinin irade açıklaması ile hüküm ve sonuç doğuran hukukî ilişkiler, iki veya çok taraflı hukukî işlemlerdir⁴³⁷. İki veya çok taraflı hukukî işlemler, sözleşme ve karar⁴³⁸ olarak ikiye ayrılır⁴³⁹.

---

⁴²⁹ Birden fazla kişinin aynı sonuca yönelmiş irade beyanlarında eğer bu kişiler aynı ve tek bir tarafı temsil ediyorsa işlem yine tek taraflıdır ve bu tarz işlemlere *ortak işlem* denir. Antalya, s. 158.

⁴³⁰ Kılıçoğlu, s. 33; Eren, Borçlar Genel, N. 440, s. 172; Dural, Sarı, s. 203; Antalya, s. 157.

⁴³¹ Eren, Borçlar Genel, N. 441, s. 173; Antalya s. 158.

⁴³² Eren, Borçlar Genel, N. 442, s. 173; Antalya, s. 157.

⁴³³ Baysal, Uyarlama, s. 163-164.

⁴³⁴ Baysal, Uyarlama, s. 163 vd.

⁴³⁵ Buz, Yenilik Doğuran Haklar, s. 59; Oğuzman, Barlas, N. 568.

⁴³⁶ Baysal, Uyarlama, s. 164-165, Antalya, s. 157.

⁴³⁷ Eren, Borçlar Genel, N. 443, s. 173; Antalya s. 158.

TBK'nın 1'inci maddesinin ilk fıkrasına göre tarafların iradelerini karşılıklı ve birbirine uygun olarak açıklamalarıyla kurulan hukukî ilişkilere sözleşme denir⁴⁴⁰. Sözleşmeler, en az iki tarafın bulunduğu ve tarafların birbirlerine uygun irade açıklamalarını değişmesi ile kurulan ilişkilerdir⁴⁴¹.

Uyarılma söz konusu olduğunda iki veya çok taraflı hukukî işlemlerden karardan ziyade iki tarafa borç yükleyen sözleşmeler gündeme gelse de taraflardan yalnızca birine borç yükleyen sözleşmelerin uyarlanmasının mümkün olup olmadığı hususu doktrinde tartışmalıdır⁴⁴². Taraflardan yalnızca birine borç yükleyen sözleşmelerde edimler arası dengenin bozulması söz konusu olmayacağı için; uyarlamayı edim ve karşı edim ilişkisi ile sınırlı inceleyerek sözleşmenin uyarlanmasının mümkün olmayacağı yönünde görüş belirtenler mevcutsa da, işlem temelinin çökmesi halleri edimler arası dengenin bozulmasıyla sınırlı olmadığı gerekçesiyle bu görüşe karşı çıkanlar da bulunmaktadır⁴⁴³. Doktrinde bu yönde ağırlıklı görüş tek tarafa borç yükleyen sözleşmelerde de uyarılmanın mümkün olduğu yönündedir⁴⁴⁴. Ancak uyarılmanın ne şekilde olacağı yönünde de doktrinde tartışmalar mevcuttur. Bazı görüşlere göre⁴⁴⁵ tek tarafa borç yükleyen sözleşmelerde sözleşme içeriğinin uyarlanması yerine sözleşmenin çözülmesi yoluyla problemin çözülebileceği savunulsa da, bazı görüşlerde⁴⁴⁶ böyle bir sınırlamaya gerek olmadığı ve dar anlamda uyarılma ya da sözleşmenin sona erdirilmesi yoluna gidilebileceği savunulmaktadır.

---

⁴³⁸ Kararlar, aynı topluluğa dâhil olan iki veya daha çok kişinin, ortak bir amaca yönelik irade açıklamalarını yöneltmesidir. Örneğin, bir derneğin yönetim kurulunda verilen bir karar çok taraflı bir hukukî işlemdir. Eren, Borçlar Genel, N. 446, s. 174; Antalya s. 158.

⁴³⁹ Karar ve sözleşme ayırımına ek olarak *toplu işleme* yer veren bir görüş de mevcuttur. İrade açıklamalarının karşılıklı değil aynı yönde yapıldığı çok taraflı işlemlere toplu işlemler denir. Örneğin, tüzel kişilerin kurucu senetlerinde aynı yönde olan irade açıklamaları toplu işlemdir. Antalya, s. 158.

⁴⁴⁰ Eren, Borçlar Genel, N. 444, s. 173; Antalya, s. 159.

⁴⁴¹ Eren, Borçlar Genel, N. 444, s. 173; Antalya, s. 159.

⁴⁴² Baysal, Uyarılma, s. 166 ve s. 177.

⁴⁴³ Bkz. Rona Serozan, "Karşılıklı Sözleşmelerde Baştan Dayatılmış Veya Sonradan Oluşmuş Edimler Arası Dengesizliğin Uyarılma Yoluyla Düzeltilmesi", **Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman'ın Anısına Armağan Ed. Rona Serozan, İlhan Ulsan, Nami Barlas**, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2000, ss. 1013-1030, s. 1018; Baysal, Uyarılma, 178-179.

⁴⁴⁴ Serozan, Uyarılma, s. 1018; Baysal, Uyarılma, s. 179; Dural, İmkânsızlık, s. 30. Örneğin, TBK'nın 296'ncı maddesinde -bağışlama sözleşmesi tek tarafa borç yükleyen bir sözleşme olmasına rağmen- bağışlama sözleşmesinin uyarlanmasına ilişkin özel bir hüküm mevcuttur.

⁴⁴⁵ Serozan, Uyarılma, s. 1018.

⁴⁴⁶ Baysal, Uyarılma, s. 179.

Eksik iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde de sözleşmenin uyarlanmasının mümkün olduğu nitekim bu tür sözleşmelerde de edimler arası dengenin bozulabileceği doktrinde kabul edilmiştir⁴⁴⁷.

3.1.3. Ani Edimli ve Sürekli Edimli Sözleşmelerin Uyarlanması

İfa süresi dikkate alınarak sözleşmeleri ani edimli ve sürekli edimli sözleşmeler olarak ayırabiliriz⁴⁴⁸.

Sürekli edimli sözleşmeler, edimin zaman içerisinde sürekli ve aralıksız ifa edildiği ve ilişkinin asli ediminin sürekli olduğu sözleşmelerdir⁴⁴⁹. Ani edimli sözleşmeler ise zaman içerisinde tek bir hareket ile ifa edilen, asli ediminin ani edim olduğu sözleşmelerdir⁴⁵⁰.

Sözleşmelerin uyarlanması bakımından, ifanın zamana yayılması nedeniyle daha çok sürekli edimli sözleşmelerde söz konusu olacağı düşünülse de doktrinde uyarlanma sürekli borç ilişkilerine özgü olarak değerlendirilmemiştir⁴⁵¹. Doktrinde ani edimli sözleşmelerin de uyarlamaya konu edinilebileceği savunulmuştur⁴⁵². Nitekim sözleşmenin kuruluş anı ile ifa anı arasında sürenin kısa ya da uzun olması fark etmeksizin, ani edimli sözleşmelerin de uyarlanması mümkündür⁴⁵³. Çünkü sözleşmenin kuruluş anı ile ifa anı farklı zamanlarda gerçekleştiğinden hal ve şartlarda değişiklik meydana gelebilir⁴⁵⁴.

Türk hukukunda uyarlama şartları gerçekleştiğinden sonra sözleşmenin ani ya da sürekli edimli olmasının fark etmediği görüşü hâkimdir⁴⁵⁵. Ancak Yargıtay'ın eski tarihli içtihatlarında ani edimli sözleşmelerin uyarlamaya konu olamayacağı açıkça belirtilmekte iken⁴⁵⁶ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararlarında ani edimli

---

⁴⁴⁷ Baysal, Uyarlama, s. 178; İbrahim Kaplan, **Hâkimin Sözleşmeye Müdahalesi**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2007, s. 151.

⁴⁴⁸ Ani ve sürekli edim ayrımı hakkında bkz. Antalya, s. 104.

⁴⁴⁹ Antalya, s. 103; Efrail Aydemir, **Aşkın Zarar Sözleşmenin Uyarlanması Ceza Koşulu**, Seçkin Yayınları, 2013, s. 119.

⁴⁵⁰ Antalya, s. 103.

⁴⁵¹ Baysal, Uyarlama, s. 180.

⁴⁵² Baysal, Uyarlama, s. 180, Dural, İmkânsızlık, s. 30; Kaplan, s. 151.

⁴⁵³ Baysal, Uyarlama, s. 180, Dural, İmkânsızlık, s. 30.

⁴⁵⁴ Baysal, Uyarlama, s. 180; Gürsoy, s. 122; Kaplan, s. 151; Ani edimli sözleşmelerde sözleşmenin kuruluş anı ile ifa anı arasında zaman olduğu takdirde hal ve şartlarda değişiklik olabileceği bu nedenle uyarlanabileceği görüşü, aslında sorunun ani edimli sözleşmelere ilişkin değil de; uyarlamanın ifadan sonra mümkün olup olmayacağı sorunu olduğunu göstermektedir. Serozan, Sözleşmeden Dönme, s. 340.

⁴⁵⁵ Gürsoy, s. 123; Kaplan, s. 159.

⁴⁵⁶ Yargıtay 11. HD, 22.09.2000 tarihli, 2000/ 5723 E ve 2000/6969 K. sayılı ilamında "Clausula Rebus Sic Stantibus ilkesinin ani edimli sözleşmelerde uygulanamayacağı benimsenmektedir. Çünkü edim

sözleşmelerde de işlem temelinin çökmesinin söz konusu olabileceği kabul edilmiştir⁴⁵⁷.

3.1.4. Edimleri İfa Edilmiş Sözleşmelerin Uyarlanması

Edimleri ifa edilmiş sözleşmelerin uyarlanıp uyarlanamayacağı doktrinde tartışmalı bir konudur.

Doktrinde baskın olan görüşlere göre edimin ifa edilmemiş olması uyarlamanın şartları arasındadır⁴⁵⁸. Sözleşme ilişkisi edimlerin ifası ile değil tam ifa ile sona ermişse sözleşmenin uyarlanması mümkün değildir⁴⁵⁹. Bu görüşe göre tam ifa gerçekleşmemiş, taraflardan yalnızca biri ifada bulunmuş ise sözleşme uyarlanabilir⁴⁶⁰. Bir diğer görüşe göre borcun ifa edilmiş olması, ifanın güçleşmediğini gösterdiği için sözleşmenin uyarlanamayacağını savunur⁴⁶¹. Yargıtay da 2003 tarihli bir kararında edimin ifa edilmemiş olmasını uyarlamanın koşulları arasında kabul etmiştir⁴⁶².

Bir başka görüşe göre sözleşmeye konu borcun ifa edilmiş olması ifa güçlüğü olmadığını anlamına gelmemektedir; nitekim sözleşmenin alacaklısı da uyarlama talebinde bulunabilir⁴⁶³. Üstelik edimler ifa edilmiş olsa dahi alacaklının da uyarlama tarafında bulunabileceği Türk hukukunda kabul edilmektedir⁴⁶⁴. Nitekim Yargıtay da

---

yerine getirildikten sonra artık şartların ağırlaştığını öne sürmek söz konusu olamaz. O halde, anılan ilkenin sürekli edimli sözleşmelerde uygulanacağı gibi, bu ilkenin gelecekte sonuç doğuracak veya gelecekte yerine getirilecek yahut derhal ifa ile sona ermemiş sözleşmelerde de uygulanabileceği uygulamada kabul edilmektedir.” hükmü kurulmuştur; Yargıtay 13. HD, 21.04.2003 tarihli, 2002/15326 E ve 2003/4726 K sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 27.03.2022

⁴⁵⁷ Yargıtay HGK, 27.01.2010 tarihli, 2010/14-14 E ve 2010/15 K. sayılı ilamında “Acaba bu ilke sadece sürekli edimli iki taraflı borç ilişkilerine mi uygulanabilecektir? Federal mahkeme, 4.5.1922 günlü bir kararında bir alım-satım aktinde de, İtalya'dan ithal edilip teslim edilecek bir otomobil alım-satımı konusunda da bu ilkenin uygulanma olanağının bulunduğunu kabul etmiştir (Gürsoy, age, sh. 62) . O halde, Clausula Rebus Sic Stantibus ilkesini sadece sürekli edimli sözleşmelerle sınırlamak doğru olmaz. Daha geniş bir ifadeyle, bu ilkenin gelecekte sonuç doğuracak veya gelecekte yerine getirilecek yahut derhal ifa ile sona ermemiş sözleşmelerde de uygulanabileceğinin benimsenmesi gerekir (Uygun görüş için bkz. Gürsoy, age sh 121-123).(Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 3.2.1988 gün ve 1987/11-411 E, 1988/66 K. sayılı ilamı)” hükmü kurulmuştur. Yargıtay HGK, 30.10.2002 tarihli, 2002/13-852 E ve 2002/864 K sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 27.03.2022

⁴⁵⁸ Arat, s. 123; Haluk Burcuoğlu, **Hukukta Beklenmeyen Hal ve Uyarlama**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 12; Kaplan, s. 152; Akyol, Dürüstlük Kuralı, s. 91.

⁴⁵⁹ Kaplan, s. 152-153; Şener Akyol, **Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2006, s. 93; Yeşim Güleklî, “Aşırı İfa Güçlüğü ve Alacaklının Tasavvurunun Boşa Çıkması Halinde İşlem Temelinin Çökmesi Öğretisi”, **İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 1990, C. 15, S. 18, ss. 43 – 69, s. 53.

⁴⁶⁰ Güleklî, s. 53.

⁴⁶¹ Kaplan, s. 153; Arat, s. 123.

⁴⁶² Yargıtay 13. HD, 21.04.2003 tarihli, 2002/15326 E ve 2003/4726 K tarihli ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 27.03.2022

⁴⁶³ Baysal, Uyarlama, s. 184; Arat, s. 123.

⁴⁶⁴ Örneğin, kira sözleşmesinin üzerinden belirli bir süre geçtikten sonra ev sahibini kira bedelinin uyarlanması talebinde aslında karşılıklı olarak edimler ifa edilmiştir.

uyarlama konusunda verdiği ilk kararda borcun ifa edilmiş olmasının uyarlamayı engellemeyeceğini savunmuştur⁴⁶⁵.

Son yıllarda ağırlık kazanan görüşe göre sözleşme ilişkisinde edimlerin ifa edilmiş olması her durumda uyarlamayı engellememektedir⁴⁶⁶. Böyle bir durumda somut ilişkinin özelliklerine değerlendirme yapılmalıdır.

3.2. Aşırı İfa Güçlüğü'nün Uygulanma Şartları

Sözleşmenin uyarlanması, ahde vefa, irade özerkliği ve irade serbestisi ilkelerine istisna oluşturduğu için; sözleşme ilişkisi devam ederken her durumda mümkün değildir⁴⁶⁷. Sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra edimlerin ifa edilmesi için karşılaşılan her zorluk için sözleşmenin uyarlanması mümkün değildir; nitekim sözleşmeye müdahale son çare⁴⁶⁸ olarak uygulanmalıdır⁴⁶⁹.

TBK'nın 138'inci maddesi gereği sözleşmeye müdahalenin bazı şartları mevcuttur⁴⁷⁰; sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra ortaya çıkan esaslı bir durum değişikliği söz konusu olmalı, durum değişikliği öngörülemeyen ve öngörülmesi de beklenemeyen bir değişiklik olmalı, durum değişikliği borçludan kaynaklanmıyor olmalı, durum değişikliği sözleşme ilişkisinin kurulduğu sıradaki mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek ölçüde borçlu

⁴⁶⁵ Feyzioğlu, s. 25-26.

⁴⁶⁶ Serozan, Sözleşmeden Dönme, s. 341.

⁴⁶⁷ Çiğdem Kırca, "Pandemi Sebebiyle Sözleşmelerin Uyarlanması" **Pandeminin (COVID-19'un Sözleşmelerin İfasına Etkisi) Ed. Çiğdem Kırca, Tülay Karakaş**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, ss. 57-96, s. 69; Yargıtay HGK, 07.05.2003 tarih, 2003/13-332 E ve 2003/340 K tarihli ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 27.03.2022

⁴⁶⁸ *Ultima ratio*.

⁴⁶⁹ Gürsoy, s. 108; Topuz, Sözleşmeye Müdahale, s. 265 vd; Tekinay, Akman, Burcuoğlu, Altop, s. 1005; Kırca, s. 70; Baysal, Uyarlama, s. 223; Akyol, s. 77; Süleyman Yılmaz, "Dövizde Endeksli Tüketici Kredilerinde Uyarlama Sorunu ve Yargıtay'ın Bakışı", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2010, C. 59, S. 1, ss. 131-174, s. 133; Emile Thilo, "Laesio Enormis" ve "Clausula Rebus Sic Stantibus" ile Bir Para Borcunda Mücbir Sebep Hakkında Not (Çev. Bülent Esen), **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 1935, C. 1, S. 3, ss. 344-351, s. 346 vd; Ümmühan Kaya, "Sözleşmenin Uyarlanmasında Sonradan Değişen Şartlar Ve Öngörülemezlik İlkesi", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 2016, C. 22, S. 3, s. 1569 – 1593, s. 1570 vd.

⁴⁷⁰ Pekdiğer, Toprakaya Babalık, s. 431; TBK'nın 138'inci madde hükmünün gerekçesinde aranacak şartlar aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

"Sözleşmenin değişen koşullara uyarlanması ya da dönme hakkının kullanılması, tasarının 137'inci maddesinde belirtilen şu dört koşulun birlikte gerçekleşmesine bağlıdır:

Sözleşmenin yapıldığı sırada, taraflarca öngörülmeyen ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum ortaya çıkmış olmalıdır.

Bu durum borçludan kaynaklanmamış olmalıdır.

Bu durum, sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek şekilde borçlu aleyhine değiştirmiş olmalıdır.

Borçlu, borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olmalıdır." www.tbmm.gov.tr e.t.:05.04.2022

aleyhine değiştirmiş olmalı ve son olarak borçlu, borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı derecede güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olmalıdır⁴⁷¹.

Görüldüğü üzere sözleşmenin uyarlanmasının temel koşulu durum değişikliğinin meydana gelmesidir. Bu durum değişikliğinin esaslı bir değişiklik olması ve sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra ortaya çıkması gereklidir. Aksi halde sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra değil de zaten sözleşme kurulurken var olan ve taraflarca bilinmeyen durum değişikliklerinde temel hatası hâli söz konusu olacaktır⁴⁷².

TBK'nın 138'inci madde hükmüne göre sözleşmenin uyarlanabilmesi için gerekli şartların uygulamada nasıl aranacağı hususunda doktrinde çeşitli görüşler mevcuttur. Bir görüşe göre söz konusu şartların tamamının aynı anda gerçekleşmiş olması gerekir, aksi halde uyarlama söz konusu olmayacaktır⁴⁷³. Bir başka görüşe göre şartların tamamı aynı anda gerçekleşmese de şartlardan birinin eksik olması diğer şartın baskın özellik göstermesi ile ikame edilebilir⁴⁷⁴.

3.2.1. Sözleşmenin Kurulmasından Sonra Ortaya Çıkan Durum Değişikliği

Sözleşmenin uyarlanmasına gidilebilmesi için sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra durum değişikliği meydana gelmiş olmalıdır; ancak her durum değişikliğinde de sözleşmenin uyarlanmasına gidilmesi mümkün değildir. Sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin teorilerin hemen hemen hepsinde durum değişikliğinden bahsedilse de, yalnızca işlem temelinin çökmesi teorisinde bu durum değişikliğinin esaslı olması gereğinden bahsedilmektedir⁴⁷⁵.

---

⁴⁷¹ Yargıtay 3. HD, 04.06.2021 tarihli, 2021/3452 E ve 2021/6001 K sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 25.05.2022.

⁴⁷² Topuz, Denge Bozulması, s. 126; Baysal, Uyarlama, s. 226; Kırca, s. 70.

⁴⁷³ Arat, s. 94, Haluk Burcuoğlu, "Hukukta Uyarlama – Özellikle Taşınmaz Kiralarında ve Dövize Endeksli Kredi Sözleşmelerinde Uyarlama", **İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 1996, C. 20, S. 0, ss. 59-91, s. 62.

⁴⁷⁴ *Kum yığını kuramına* göre etkenlerden birinin zayıflığı başka bir etkenin ağırlığı ile kapatılabilir; Baysal, Uyarlama, s. 227. Örneğin sözleşmede aşırı ifa güçlüğü o derece ağır olabilir ki, sonradan meydana gelen durum değişikliklerinin öngörülebilir olmasını veya bu riski sözleşme ile üstlenen mağdur tarafın riske katlanma yükümlülüğünün göz ardı edilmesini gerektirebilir; Serozan, İfa, s. 226-227.

⁴⁷⁵ Avrupa Sözleşmeler Hukuku İlkelerinin "*durum değişiklikleri*" başlıklı 6:111 numaralı maddesi hiçbir teoriye atıfta bulunmadan bağımsız bir nitelik taşısa da, hükmün içeriğinden her durum değişikliğinin sözleşmeye müdahaleye sebebiyet vermeyeceği anlaşılmaktadır. Dayınlarlı, s. 356; Baysal, Uyarlama, s. 228-229.

Türk hukukunda da doktrin ve yargı kararlarında her durum değişikliğinin sözleşmenin uyarlanmasına sebebiyet vermeyeceği görülmektedir⁴⁷⁶. TBK'nın 138'inci madde hükmünde sözleşmenin uyarlanması öngörülemeyen ve öngörülmesi beklenemeyen bir olayın meydana gelmesi koşuluna bağlanmıştır. Bu bağlamda Türk hukukunda sözleşmenin uyarlanması, işlem temelini oluşturan durumlarda meydana gelecek değişikliklere bağlanarak nesnel bir sınırlama getirilmiştir⁴⁷⁷.

Sözleşmenin uyarlanmasının koşulu olarak meydana gelen durum değişikliği hususunda, bu durum değişikliğinin olağanüstü bir değişiklik olmasının gerekli olup olmadığı konusunda tartışmalar mevcuttur⁴⁷⁸. TBK'nın 138'inci madde hükmünde durum değişikliğinin olağanüstü nitelik taşıması gerektiği ifade edilmiştir. Doktrinde hâkim olan görüşe göre de şartlardaki değişikliğin olağanüstü nitelikte bir başka deyişle sosyal felaket olması gerekir⁴⁷⁹.

Sözleşmenin uyarlanmasının koşulu olarak meydana gelen durum değişikliğine ilişkin bir diğer husus da, bu durum değişikliğinin sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra meydana gelmiş olması gereğidir⁴⁸⁰. Nitekim sözleşme ilişkisi kurulurken var olan bir durum sebebiyle, işlem temelini çökmesi teorisine dayanılarak sözleşmenin uyarlanması talep edilemez⁴⁸¹.

Bu bağlamda pandemi ilan edilmeden önce kurulan sözleşmeler için; pandemi ilan edildikten ve gerekli tedbirler alınmaya başlandıktan sonra, sözleşmeye konu edimlerin ifasını etkileyen durumların ortaya çıkması mümkündür. Hatta pandeminin ilanından sonra kurulan sözleşme ilişkilerinde de somut olayın özelliklerine göre, alınan bazı tedbirler sonradan durum değişikliği meydana getirecek nitelikte olabilir.

3.2.1.1. İşlem Temeli Oluşturan Durumlarda Değişiklik

Sözleşmenin uyarlanması için öncelikle sözleşmenin kurulduğu anda mevcut olan koşullarda, sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra bir değişiklik meydana gelmesi gereklidir. TBK'nın 138'inci maddesinde de uyarlamanın yapılabilmesi için sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olgularda değişiklik meydana gelmesinden

---

⁴⁷⁶ Yargıtay HGK, 07.05.2003 tarih, 2003/13-332 E ve 2003/340 K sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 05.04.2022; Arat, s. 95; Tekinay, Akman, Burcuoğlu, Altop, s. 1005.

⁴⁷⁷ Tekinay, Akman, Burcuoğlu, Altop, s. 1005; Baysal, Uyarlama, s. 229; Kocayusufpaşaoğlu, s. 506-507.

⁴⁷⁸ Baysal, Uyarlama, s. 229.

⁴⁷⁹ Burcuoğlu, Beklenmeyen Hal, s. 10-11; Pekdinçer, Toprakkaya Babalık, s. 432.

⁴⁸⁰ Arat, s. 95; Baysal, Uyarlama, s. 230.

⁴⁸¹ Baysal, Uyarlama, s. 230.

bahsedilmektedir. Doktrindeki görüşe göre bu noktada bahsedilen mevcut olgular, işlem temeli niteliğindeki olguları ifade etmektedir⁴⁸². Bu nedenle işlem temeli niteliği taşımayan durumlardaki değişiklik, sözleşmenin uyarlanması için gerekli koşulları sağlamaz⁴⁸³.

İşlem temeli, sözleşmenin kuruluş anında taraflarca sözleşmenin temeli olarak görülen ve sonrasında da değişmesinin beklenmediği durumlardır⁴⁸⁴. İşlem temeli, sözleşmenin kuruluş anındaki ekonomik, politik ya da sosyal şartlara ilişkin olabilir. Bu bağlamda işlem temelinden kasıt bu şartların değişmeyeceğine ilişkin beklentiler olarak ifade edilebilir⁴⁸⁵.

Sözleşme kurulduktan sonra işlem temeli olarak nitelendirilebilen durum ve olgularda meydana gelecek değişiklikler, sözleşmenin uyarlanabilmesi için yalnızca bir ön koşuldur. Bu noktada önemli olan durumun işlem temeli niteliğinde olup olmadığının tespiti; bu tespitten sonra diğer şartların sağlanıp sağlanmadığına bakılacaktır⁴⁸⁶.

Ahde vefa, irade özerkliği ve irade serbestisi ilkeleri gereğince her değişiklik sözleşmenin uyarlanması imkânı vermez. Sözleşmenin uyarlanabilmesi için işlem temeli olarak nitelendirilen değişikliğin esaslı bir değişiklik olması gerekir⁴⁸⁷. Her değişiklik her sözleşme için aynı ölçüde etkiye sahip olmayacağı için bir değişikliğin esaslı olup olmadığı her somut olaya göre ayrıca incelenip tespit edilir⁴⁸⁸.

TBK'nın 138'inci madde hükmünde ve Adalet Komisyon Raporu'nda⁴⁸⁹ yalnızca aşırı ifa güçlüğü açıkça ifade edilse de⁴⁹⁰; esaslı değişiklikler ile işlem temelinin çökmesi hâlleri doktrinde üç başlıkla ifade edilmiştir; edimler arası dengenin sarsılması, aşırı ifa güçlüğü ve amacın boşa çıkması hâlleri⁴⁹¹.

---

⁴⁸² Kırca, s. 71.

⁴⁸³ Baysal, Uyarlama, s. 231 vd.

⁴⁸⁴ Kırca, s. 71.

⁴⁸⁵ Kırca, s. 72.

⁴⁸⁶ Baysal, Uyarlama, s. 235.

⁴⁸⁷ Baysal, Uyarlama, s. 236; "Sözleşmedeki durumun önemli ölçüde ve esaslı olarak değişmesi maddi unsur olarak nitelendirilir." Kırca, s. 76.

⁴⁸⁸ Kırca, s. 76.

⁴⁸⁹ "Madde 137 (III. Aşırı ifa güçlüğü)

Tasarının 137 nci maddesinde, aşırı ifa güçlüğü konusundaki bu yeni düzenleme, öğreti ve uygulamada sözleşmeye bağlılık (ahde vefa) ilkesinin istisnalarından biri olarak kabul edilen, "işlem temelinin çökmesi"ne ilişkindir. İmkânsızlık kavramından farklı olan aşırı ifa güçlüğüne dayanan uyarlama isteminin temeli, Türk Medenî Kanununun 2 nci maddesinde öngörülen dürüstlük kurallarıdır. Ancak, aşırı ifa güçlüğü hâlinde, sözleşmenin değişen koşullara uyarlanması ya da dönme hakkının kullanılması, maddede ve gerekçesinde belirtilen dört koşulun birlikte gerçekleşmesine bağlanmıştır."

www.tbmm.com.tr e.t.:06.04.2022

⁴⁹⁰ Canpolat, s. 232.

⁴⁹¹ Baysal, Uyarlama, s. 236.

3.2.1.1.1. Edimler Arası Dengenin Sarsılması

Edim ve karşı edim ilişkisi bulunan sözleşmelerde sonradan ortaya çıkan nedenlerle aşırı orantısızlığın meydana gelmesi edimler arası dengenin sarsılmasını ifade eder⁴⁹². Edimler arası dengenin sarsılmasından bahsedebilmek için edim ve karşı edim ilişkisi bulunması gerekir; bu nedenle yalnızca iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde edimler arası dengenin sarsılması söz konusu olabilir⁴⁹³. Doktrindeki bazı görüşlere göre yalnızca edimler arası dengenin sarsılması hâlinde sözleşmeler uyarlanabilir; bu nedenle edim ve karşı edim ilişkisi içermeyen, tek tarafa borç yükleyen sözleşmeler uyarlamaya konu edilemez⁴⁹⁴. Ancak bu görüş tek tarafa borç yükleyen sözleşmelerin uyarlanamaması sonucunu doğurması sebebiyle eleştirilmiştir⁴⁹⁵.

Edimler arası dengenin bozulması, sözleşme rizikosunun tarafların katlanmasının beklenilemeyeceği kadar aşılması ve edimler arasında açık bir orantısızlık meydana gelmesi anlamına gelmektedir⁴⁹⁶. Bu nedenle edimler arası dengenin bozulması genellikle ekonomik krizler sebebiyle gündeme gelir⁴⁹⁷. Avrupa hukukunda 1920'lerden sonra sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin teorilerin kabul görmesi ve işlem temelinin çökmesi teorisinin gelişmesinin sebebi özellikle Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan ekonomik krizlerdir. Türk hukukunda ise 1994 ve 2001 yılında yaşanan ekonomik krizler sebebiyle edimler arası dengenin sarsılmasıyla işlem temelinin çökmesi sonucu sözleşmenin uyarlanması yönündeki çalışma ve içtihatlar artış göstermiştir. Özellikle covid-19 pandemisi ve getirdiği ekonomik kriz ile sözleşmenin uyarlanması tekrar gündeme gelmiştir. Çünkü ekonomik krizler nedeniyle sözleşmede edimler arası denge sarsılır ve taraflar sözleşmenin uyarlanması yoluna gidilmesini talep eder⁴⁹⁸.

Ekonomik krizle birlikte paranın değer kaybetmesi ile edimler arası dengenin sarsılması nedeniyle sözleşmenin uyarlanması yoluna gidilmesi tek başına yeterli bir sebep değildir. Bu noktada önemli olan tek başına paranın değer kaybetmesi değil, sözleşmenin kuruluş anında taraflarca öngörülemeyen bir olay sonucu paranın değer kaybetmesi koşuludur⁴⁹⁹. Nitekim her ekonomik krizde sözleşmenin uyarlanması

---

⁴⁹² Baysal, Uyarlama, s. 237.

⁴⁹³ Baysal, Uyarlama, s. 237.

⁴⁹⁴ Gürsoy, s. 119 vd.

⁴⁹⁵ Dural, İmkânsızlık, s. 69.

⁴⁹⁶ Pekdiğer, Toprakkaya Babalık, s. 433-434.

⁴⁹⁷ Burcuoğlu, Beklenmeyen Hâl, s. 13.

⁴⁹⁸ Burcuoğlu, Beklenmeyen Hâl, s. 13.

⁴⁹⁹ Baysal, Uyarlama, s. 238-239.

yoluna gidilemeyeceği doktrin ve yargı kararlarında da tartışılmıştır. Yargıtay, ekonomik krizlerin her zaman önceden görülemezlik koşulunu sağlamadığını birçok kararında⁵⁰⁰ belirtmekle birlikte, çeşitli kararlarında edimler arası dengenin aşırı şekilde bozulmasının borçlunun yıkımına neden olacak nitelikte olmasına⁵⁰¹ ve edimler arası dengenin bozulmasının hakkın kötüye kullanılmasına neden olacağı nitelik ve hâllerde⁵⁰² sözleşmenin uyarlanacağını belirtmiştir⁵⁰³.

3.2.1.1.2. Aşırı İfa Güçlüğü

Sözleşmeye konu edimin imkânsızlaşmamasına rağmen, borçlunun edimini ifa edebilmek için çok ağır çaba sarf etmesinin gerekli olması hâli aşırı ifa güçlüğü olarak ifade edilir⁵⁰⁴. Bir başka deyişle sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra meydana gelen bir durum sebebiyle borçludan borcun ifasının istenmesinin açıkça dürüstlük kuralına aykırılık teşkil edecek şekilde ifanın güçleşmesi durumu aşırı ifa güçlüğü hâlidir⁵⁰⁵. TBK'nın aşırı ifa güçlüğü başlığını taşıyan 138'inci maddesi aşırı ifa güçlüğüne açıklamakla birlikte bu gerekçeye dayanarak yalnızca borçluya uyarlama talebinde bulunma hakkı tanımıştır. Bu durum doktrinde eleştirilmektedir⁵⁰⁶. Nitekim aşırı ifa güçlüğüne ortaya çıktığı çoğu durumda edimler arası denge de sarsılmaktadır ve TBK, aşırı ifa güçlüğü durumunda yalnızca borçluya uyarlama talebinde bulunma hakkı tanırken; edimler arası dengenin sarsılması hâlinde sözleşmenin tüm tarafları mağdur olabilecek ve uyarlama talebinde bulunabilecektir⁵⁰⁷. Bu nedenle uygulamada edimler arası dengenin sarsılması ile işlem temelinin çökmesi durumuna daha çok dayanılmaktadır.

---

⁵⁰⁰ Yargıtay HGK, 15.10.2003 tarih, 2003/13-599 E ve 2003/599 K sayılı ilamı, Yargıtay HGK, 07.05.2003 tarih, 2003/13-332 E ve 2003/340 K sayılı ilamı, Yargıtay 13. HD, 28.06.2004 tarih, 2004/2610 E ve 2004/10082 K sayılı ilamı, Yargıtay HGK, 12.11.2014 tarih, 2014/13-1614 E ve 2014/900 K sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 06.04.2022.

⁵⁰¹ Yargıtay HGK, 15.10.2003 tarih, 2003/13-599 E ve 2003/599 K sayılı ilamı, Yargıtay 13. HD, 03.03.2005 tarih, 2004/14870 E ve 2005/3171 K sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 06.04.2022.

⁵⁰² Yargıtay 3. HD, 09.10.2019 tarih, 2018/5741 E ve 2019/7695 K sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 06.04.2022.

⁵⁰³ Topuz, Denge Bozulması, s. 248.

⁵⁰⁴ Baysal, Uyarlama, s. 240.

⁵⁰⁵ Halil Akkanat, Gökçen Doğan, "Covid-19'un Nakdi Kredi Sözleşmeleri Bağlamında Olası Etkileri" **COVID-19 Salgınının Hukuki Boyutu, Hukukun Tüm Alanlarında Değerlendirmeler Ed. Muhammet Özekeş**, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 457-488, s. 470.

⁵⁰⁶ Baysal, Uyarlama, s. 289 vd.

⁵⁰⁷ Baysal, Uyarlama, s. 240.

3.2.1.1.3. Amacın Boşa Çıkması

Sözleşme ilişkisi kurulduğu sırada öngörülemeyen ve sonradan ortaya çıkan değişiklikler nedeniyle, sözleşmenin amacının ulaşılamaz hâle geldiği ancak ifanın halen mümkün olduğu durumlar sözleşme ile izlenen amacın boşa çıkması durumudur⁵⁰⁸. Sözleşme ile izlenen amacın boşa çıkması her hâlde sözleşmenin uyarlanmasına doğrudan sebebiyet vermez⁵⁰⁹. Sözleşme ile izlenen amacın boşa çıkması ile işlem temelinin çökmesi gerekir⁵¹⁰.

İngiliz hukukunda sözleşmenin uyarlanması konusunu ele alan en önemli davalardan biri olan Krell v. Henry kararı⁵¹¹ bu konudaki en önemli örnektir. Krell v. Henry kararında, taç giyme töreni her iki taraf için de sözleşmenin temeli olarak görüldüğü gerekçesiyle sözleşme amacının zedelendiğini sonucuna varılmıştır⁵¹². Somut olayda her ne kadar Henry için edimin ifası mümkün olsa da, sözleşme ilişkisinin kurulmasının asıl amacı olan taç giyme töreninin iptal edilmesiyle sözleşmenin amacı anlamsızlaşmış ve Henry için sözleşme anlamını yitirmiştir⁵¹³. Bu taç giyme davaları İngiliz hukuku başta olmak üzere diğer ülke hukuklarında da sözleşme ile izlenen amacın boşa çıkması ile işlem temelinin çökmesi nedeniyle sözleşmenin uyarlanmasına örnek oluşturmuştur⁵¹⁴.

Sözleşme ile izlenen amacın boşa çıkması nedeniyle sözleşmenin uyarlanması oldukça tartışmalı bir konu olmakla birlikte günümüzde Alman hukuku dışında çoğu ülke hukukunda⁵¹⁵ kabul görmemektedir⁵¹⁶.

Sözleşme ile izlenen amacın boşa çıkması durumunda bu amacın sözleşme içeriğine dâhil olmaması gerekir. Taç giyme davalarında olduğu gibi amacın sözleşme içeriğine dâhil olmadığı durumlarda işlem temeli çökmüş kabul edilebilir ve uyarlama yoluna gidilebilir; ancak amacın sözleşme içeriğine dâhil olduğu durumlarda problemin sözleşme dâhilinde çözülmesi gerekir⁵¹⁷.

---

⁵⁰⁸ Arat, s. 121; Baysal, Uyarlama, s. 242.

⁵⁰⁹ Arat, s. 121.

⁵¹⁰ Baysal, Uyarlama, s. 246.

⁵¹¹ Paul Krell v CS Henry [1903] 2. K.B. 740 (taç giyme davaları) https://www.trans-lex.org/311100/_/krell-v-henry-%5B1903%5D-2-kb-740/ e.t.: 24.05.2022.; bkz. Başlık 2.2.4.

⁵¹² Arat, s. 121; Baysal, Uyarlama, s. 82; Erman, s. 42-43; Gülekli, s. 60.

⁵¹³ Baysal, Uyarlama, s. 243; Gülekli, s. 60.

⁵¹⁴ Arat, s. 121; Baysal, Uyarlama, s. 242; Erman, s. 42-43.

⁵¹⁵ İsviçre hukukunda ve Fransız hukukunda sözleşme ile izlenen amacın boşa çıkması nedeniyle sözleşmenin uyarlanması kabul edilmemektedir. Fransız hukukunda bu durum hata kavramı ile açıklanmaktadır.

⁵¹⁶ Baysal, Uyarlama, s. 242-243.

⁵¹⁷ Arat, s. 122; Baysal, Uyarlama, s. 246.

3.2.1.2. Olağanüstü Durum Değişikliği

Sözleşmenin uyarlanabilmesi için meydana gelen durum değişikliğinin olağanüstü nitelikte olması gerekir. TBK'nın 138'inci maddesinde durum değişikliğinin niteliği “*olağanüstü bir durum*” ibaresi ile açıkça belirtilmiştir. Yargıtay da, gerek 818 sayılı Borçlar Kanunu gerekse 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu dönemindeki birçok kararında olağanüstülük niteliğini aramıştır⁵¹⁸. Ancak durum değişikliğinin olağanüstü nitelikte olmasının gerekliliği ve olağanüstülüğün nasıl anlaşılması gerektiği hususunda doktrinde tartışmalar mevcuttur⁵¹⁹.

Olağanüstü durum değişikliğinden ilk olarak anlaşılan deprem, sel gibi doğal afetler ve olağanüstü ekonomik kriz gibi sosyal felaketlerdir. Ancak sözleşmenin uyarlanması için her zaman toplumun genelini kapsayan büyük felaketler olmayabilir; sözleşmenin tarafları için olağanüstülük niteliği taşıyan durum değişiklikleri de meydana gelmiş olabilir.

Pandeminin milyonlarca insanı etkilediği ve dünya çapında ulusal ve uluslararası önlemler alınmasına neden olduğu düşünüldüğünde olağanüstü bir durum değişikliği olduğu kabul edilebilir. Ancak yine de pandemi ve beraberinde getirdiği önlemler dikkate alınarak her somut olay özelinde ayrıca değerlendirilmeli ve illiyet bağı kurulmalıdır. Yine de pandeminin olağanüstülük niteliğinin tek başına yeterli olmayacağı unutulmamalıdır.

3.2.1.2.1. Sosyal Felaket Niteliğinde Olağanüstü Durum Değişikliği

Sözleşmenin uyarlanması için olağanüstü durum değişikliğini savunan görüşlerden birine göre, meydana gelen değişikliğin olağanüstü nitelikte ve objektif olması gerekmektedir⁵²⁰. Bu görüşün savunucularına göre sözleşmenin uyarlanabilmesi için toplumun tamamını veya azımsanmayacak bir kısmını direk olarak etkileyen, sosyal felaket⁵²¹ niteliğinde olayların meydana gelmesi gerekmektedir⁵²². Aynı doğrultuda bir

---

⁵¹⁸ Yargıtay HGK, 19.02.1997 tarihli, 1996/11-762 E ve 1997/77 K sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 07.04.2022.

⁵¹⁹ Tartışmalar için bkz. Kocayusufpaşaoğlu, s. 503-514.

⁵²⁰ Kaplan, s. 147-148, Gürsoy, s. 106, Oğuzman, Öz, s. 157; Burcuoğlu, s. 62-63; Erman, s. 74; Kılıçoğlu, s. 204.

⁵²¹ Sosyal felaket niteliğindeki olaylar, tarafların iradesi dışında gerçekleşen, çok sayıda kişiyi etkileyen, pek çok sözleşmeyi etkileyen objektif nitelikteki olaylardır. Kocayusufpaşaoğlu, s. 504-505.

⁵²² Kaplan, s. 147-148.

başka görüşe göre ise meydana gelen olayın bir bölgede bulunan herkesi etkileyen, genel nitelikte bir olay olması gerekmektedir⁵²³.

Doktrinde bu görüşün savunucuları sosyal felaket olarak nitelendirilebilecek olayları; doğa olayları, sosyal olaylar ve ekonomik olaylar olarak sınıflandırmışlardır⁵²⁴.

Sosyal felaket olarak nitelendirilen doğa olayları denilince akla ilk olarak doğal afetler gelmektedir. Mevsim normalleri gereği olağan bir şekilde meydana gelen ve öngörülebilir doğa olayları olağanüstü durum değişikliği olarak kabul edilmemektedir⁵²⁵.

Bazı kaynaklarda salgın hastalıklar da doğa olayları arasında kabul edilmektedir⁵²⁶. Covid-19 pandemisi ile birlikte yargı kararlarında da salgın hastalığın olağanüstü bir durum değişikliği olduğu kabul edilmeye başlandığı görülmektedir⁵²⁷.

Sosyal felaket olarak nitelendirilen sosyal olaylar, savaş, iç savaş ve grev gibi olaylar olarak sayılabilir⁵²⁸. Sosyal felaket niteliğindeki sosyal olayların ortaya çıkmış olması sadece bu sebeple uyarlamaya sebebiyet vermemekle birlikte, bu olayların sözleşme ilişkisinin tarafları üzerinde büyük etkiler doğurmuş olması gerekir⁵²⁹. Ancak doktrinde ortaya çıkan sosyal olayların borçlunun edim yükümlülüğü üzerinde etki doğurmuş olması gerektiği ve bu nedenle uyarlamayı yalnızca borçlunun talep edebileceği gerekçesiyle eleştirilmektedir⁵³⁰.

Sosyal felaket olarak nitelendirilen durumlardan bir diğeri ekonomik olaylardır. Sosyal felaket niteliğindeki ekonomik olaylara enflasyon ve borsada ciddi düşüşler gibi

---

⁵²³ Gürsoy, s. 106.

⁵²⁴ Arat, s. 97.

⁵²⁵ Arat, s. 97.

⁵²⁶ Arat, s. 97.

⁵²⁷ “(...)Yeni koronavirus (Covid-19) salgını Mart 2020 ayından itibaren ülkemizde görülmeye başlanmış ve bu kapsamda hastalığın yayılmasının kontrol altına alınması amacıyla çeşitli tedbirlere başvurulmuştur. Bu tedbirler kapsamında olmak üzere zaman zaman ve ihtiyaç durumuna göre sokağa çıkma yasağı uygulanması, işyerlerinin kapatılması veya esnek çalışma, evden çalışma gibi değişiklik gösteren tedbirler uygulanmış olup, salgının etkilerinin ve yetkili kurumlarca alınan tedbirlerin halen devam ettiği bilinmektedir.

Bu boyuttaki salgın hastalık, gerek dünyada gerekse ülkemizde şu ana kadar tecrübe edilmemiş sonuçlar doğurmuş, özellikle bazı sektörlerin salgından ve alınan tedbirlerden daha fazla etkilendiği görülmüştür.

(...) Yaşanılan salgın hastalık sürecinin olağanüstü bir durum olduğu ve taraflarca öngörülelemeyeceği açıktır. O halde genel olarak salgın hastalık sürecinin Türk Borçlar Kanunu'nun 138.maddesinde belirtilen olağanüstü durum olarak kabul edilmesi gerekir.” Bursa BAM 4. HD, 28.09.2020 tarihli, 2020/1103 E ve 2020/1008 K sayılı ilamı, Bursa BAM 4. HD, 07.10.2020 tarihli, 2020/1226 E ve 2020/1086 K sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, e.t.: 25.05.2022.

⁵²⁸ Arat, s. 98, Gürsoy, s. 117,

⁵²⁹ Arat, s. 98; Gürsoy, s. 117.

⁵³⁰ Arat, s. 98; Gürsoy, s. 117

durumlar örnek gösterilebilir⁵³¹. Yukarıda bahsettiğimiz gibi⁵³² sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin teorilerin gelişim nedeni ve uyarlanmanın uygulama alanı bulması tarihin birçok döneminde yaşanan büyük ekonomik krizler sayesinde olsa da, geldiğimiz noktada ekonomik krizlerin öngörülebilirliği hususunda tartışmalar mevcuttur⁵³³. Bu noktada asıl önemli olan sosyal felaket niteliğindeki ekonomik olaylar incelenirken olağanüstülük incelemesi ile öngörülebilirlik incelemesinin birbirine karıştırılmaması gerektiğidir. Buna ek olarak doktrinde yalnızca aşırı ifa güçlüğü halinde sözleşmenin uyarlanabileceğini savunan görüşler de mevcuttur. Bu bağlamda ekonomik olayların aşırı ifa güçlüğünden ziyade edimler arası dengenin bozulmasına veya sözleşme ile izlenen amacın boşa düşmesine yol açacağı göz önünde tutulduğunda, sözleşmelerin uyarlanmasının koşulu olarak kabul edilen olağanüstü hallere dayanak gösterilmesi, yalnızca aşırı ifa güçlüğü halinde sözleşmenin uyarlanabileceğini savunan görüşler için çelişkili bir durumdur⁵³⁴.

3.2.1.2.2. Sosyal Felaket Niteliğinin Aranmaması Hâli

Sözleşmenin uyarlanmasının koşulu olarak olağanüstü durum değişikliği hususunda bir başka görüşe göre meydana gelen durum değişikliğinin sosyal felaket niteliğinde olması gerekmektedir⁵³⁵. Geçmişte sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin teoriler sosyal felaket olarak nitelendirilen olaylara paralel şekilde gelişmiş⁵³⁶ olsa da, günümüzde artık toplumun tamamı ya da büyük kesimini etkileyen olaylardan ziyade sözleşmenin taraflarını etkileyen ve yalnızca taraflar için sosyal felaket niteliğini haiz durum değişikliklerinin, olağanüstü durum değişikliği olarak kabul edilip sözleşmenin uyarlanmasına sebebiyet vereceği savunulmaktadır⁵³⁷. Bu bağlamda sosyal felaket niteliğindeki her olayın sözleşmenin taraflarını kendiliğinden etkilemesi mümkün olmadığı gibi, büyük bir kesimi etkilemese de sözleşme taraflarından biri ya da her

⁵³¹ Arat, s. 99; Kaplan, s. 147; Oğuzman / Öz, s. 582; Burcuoğlu, s. 62.

⁵³² Bkz. Bölüm 2, Başlık 2.1.2.

⁵³³ Arat, s. 100; Baysal, Uyarlama, s. 271 vd; Yargıtay'ın da ekonomik krizlerin öngörülebilir nitelikte olduğu gerekçesiyle sözleşmelerin uyarlanmasına imkân vermeyeceği yönünde kararları bulunmaktadır. Yargıtay 13. HD, 12.12.2013 tarihli, 2013/1042 E ve 2013/31247 K sayılı ilamı; Yargıtay 13. HD, 12.12.2014 tarihli, 2013/27326 E ve 2014/39849 K sayılı ilamı; Yargıtay HGK, 15.10.2003 tarihli, 2003/13-599 E ve 2003/599 K sayılı ilamı. Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 08.04.2022.

⁵³⁴ Bu görüşü savunan yazarlar için bkz. Duygu Dincioğlu, **Aşırı İfa Güçlüğü**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2019, s. 15; Canpolat, s. 232 vd.

⁵³⁵ Arat, s. 96; Baysal, Uyarlama, s. 249-250; Gülekli, s. 52; Serozan, İfa, s. 225; Kocayusufpaşaoğlu, İşlem Temeli, s. 512.

⁵³⁶ Bu durumun tek istisnası İngiliz hukukunda geliştirilen *frustration* teorisidir. Bu teorinin çıkış noktası taç giyme davalarıdır.

⁵³⁷ Baysal, Uyarlama, s. 249.

ikisini etkileyen durum değişikliği de sözleşmenin uyarlanmasına sebebiyet verebilir⁵³⁸. Nitekim modern görüşlerin çoğu sözleşmenin taraflarından yalnızca birini etkileyen bir olayın dahi sözleşmenin uyarlanmasına sebebiyet verebileceği yönündedir⁵³⁹.

Doktrinde bu görüşün en önemli temsilcilerinden birine göre temel hatası düzenlemesi ile işlem temelinin çökmesi arasında yalnızca zamansal bir fark bulunduğu için; TBK'nın 32'nci maddesinde yer alan temel hatası düzenlemesinde sosyal felaket niteliğinde olağanüstü olayların meydana gelmesi şartı aranmazken, işlem temelinin çökmesi durumunda da sosyal felaket niteliğinde bir olayın gerçekleşmesi şartının aranmaması gerekir⁵⁴⁰. Bu bağlamda yalnızca zaman faktörünün etkisiyle, sözleşme ilişkisi kurulmadan önce meydana gelen durumlar için sosyal felaket niteliğinin aranmadığı göz önünde tutulduğunda sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra meydana gelen olaylarda sosyal felaket niteliği aranması hakkaniyete uygun bulunmamaktadır⁵⁴¹.

3.2.2. Öngörülemezlik Kavramı ve Ölçütleri

Sözleşmenin uyarlanabilmesi için aranan koşullardan biri de uyarlamaya sebep olan durum değişikliğinin, sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra meydana gelmiş ancak sözleşmenin kuruluş anında taraflarca öngörülemiyor ve beklenmiyor olmasıdır⁵⁴². Nitekim TBK'nın 138'inci maddesinde de "öngörülemeyen ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum" ibaresi ile bu unsura vurgu yapılmıştır. Yargıtay da sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin kararlarında öngörülemezlik unsuruna yer vermiştir⁵⁴³. Öngörülemezlik unsuru Türk hukukunun yanı sıra diğer hukuk sistemlerinde de aranan bir unsurdur⁵⁴⁴.

---

⁵³⁸ Arat, s. 103; Baysal, Uyarlama, s. 249 vd ve s. 255.

⁵³⁹ Kocayusufpaşaoğlu, s. 513-514; Tekinay, Akman, Burcuoğlu, Altop, s. 368; Burcuoğlu, Beklenmeyen Hâl, s. 10; Arat, s. 96; Baysal, Uyarlama, s. 252 ve s. 255.

⁵⁴⁰ Kocayusufpaşaoğlu, s. 511-514.

⁵⁴¹ Kocayusufpaşaoğlu, s. 511-512; Baysal, Uyarlama, s. 255.

⁵⁴² Eren, Borçlar Genel, N. 1507, s. 557; Topuz, Denge Bozulması, s. 259; Arat, s. 104; Baysal, Uyarlama, s. 259 vd.

⁵⁴³ "Değişen hâl ve şartlar taraflar bakımından önceden öngörülebilir, beklenebilir, olağan ve hesaba katılabilen nitelikte olmamalı veya olaylar, öngörülebilir olmakla beraber bunların sözleşmeye etkileri kapsam ve biçim bakımından bu derece tahmin edilmemelidir." Yargıtay HGK, 15.10.2003 tarihli, 2003/13-599 esas ve 2003/599 karar sayılı ilamı; Yargıtay 13. HD, 13.06.2014 tarihli, 2013/16898 esas ve 2014/18895 karar sayılı ilamı; Yargıtay 3. HD, 10.10.2018 tarihli, 2017/4139 esas ve 2018/9876 karar sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 08.04.2022.

⁵⁴⁴ Baysal, Uyarlama, s. 259; Gürsoy, s. 108-109; Feyzioğlu, s. 39; Erman, Beklenilmeyen Hâller, s. 77; Arat, s. 104; Fransız hukukunda geliştirilen *emprevizyon* teorisinin kelime anlamı *önceden görülemezlik* demektir. Bunun yanı sıra PICC'nin 6.2.2'nci hükmü ve PECL'in 6:111'inci hükmünde *önceden görülemezlik* koşuluna açıkça yer verilmiştir.

Sözleşme ilişkisi kurulurken her zaman için geleceğe yönelik riskler söz konusu olmakla birlikte, belirsiz bir riskin sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra gerçekleşmesi hâlinde, bu riske taraflardan hangisinin katlanacağı sorunu gündeme gelir. En nihayetinde işlem temelinin çökmesi teorisi de sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra gerçekleşmiş olan riske, sözleşme taraflarından hangisinin katlanacağına ilişkin bir teoridir⁵⁴⁵. Bu noktada taraflardan hangisinin riske katlanacağı tespit edilirken önemli olan husus, riskin öngörülebilir olup olmadığıdır⁵⁴⁶.

Sözleşme ilişkisi kurulurken, ileride ortaya çıkabilecek ve kurulmuş olan sözleşme üzerinde etkileri olacak durumların gerçekleşme ihtimali öngörülebiliyorsa; tarafların bu duruma yönelik tedbir almaları, eğer almazlarsa da riski bilinçli olarak üstlendikleri ve sözleşme ile aralarında paylaştırdıkları kabul edildiğinden⁵⁴⁷, işlem temelinin çökmesi teorisine başvurulamayacaktır⁵⁴⁸. Bir görüşe göre uyarılmanın şartları ve risk paylaşımı hususundaki bu yakın ilişki nedeniyle, işlem temelinin çökmesi teorisi ve sözleşmenin uyarlanmasının şartlarının değerlendirmesinde, şartların tamamının her koşulda bir arada aranmaması gerekmektedir birlikte, koşullardan birinin yoğunluğunun diğerinin eksikliği ile kapatılabileceğini ifade eder⁵⁴⁹.

Sözleşme ilişkisi kurulurken tarafların geleceğe yönelik her ihtimali düşünüp, her durum için düzenleme yapmaları beklenemeyeceği için; öngörülemezlik unsuruna bir takım ölçütler getirilmiştir⁵⁵⁰. Ancak getirilen bu ölçütler ferî nitelikte olduğu için her somut olay özelinde değerlendirme yapılmalıdır⁵⁵¹.

Öngörülemezlik unsurunun değerlendirilmesinde ilk ölçüt, zamansal ölçüttür. Bu bağlamda meydana gelen durum değişikliğinin öngörülebilir olup olmadığı sözleşmenin kuruluş anındaki koşullar göz önünde tutularak değerlendirilmelidir⁵⁵². Sözleşmenin kuruluş anındaki mevcut konjonktürel durum dikkate alınmalıdır; hatta bu noktada sözleşmenin kuruluş anından önceki döneme ilişkin gelişmeler de⁵⁵³ dikkate alınmalıdır⁵⁵⁴.

---

⁵⁴⁵ Baysal, Uyarılama, s. 262 vd.

⁵⁴⁶ Baysal, Uyarılama, s. 262-263; Sözleşmesel risk ile öngörülemezlik arasındaki fark için bkz. Arat, s. 106 ve Baysal, Uyarılama, s. 263.

⁵⁴⁷ Topuz, Denge Bozulması, s. 260; Kırca, s. 74; Baysal, Uyarılama, s. 263.

⁵⁴⁸ Kulp, s. 110; Baysal, Uyarılama, s. 263.

⁵⁴⁹ Serozan, İfa, s. 226-227; Baysal, Uyarılama, s. 262-263.

⁵⁵⁰ Arat, s. 105; Baysal, Uyarılama, s. 270 vd.

⁵⁵¹ Baysal, Uyarılama, s. 270.

⁵⁵² Baysal, Uyarılama, s. 271; Erman, s. 80; Gürsoy; s. 115; Arat, s. 110.

⁵⁵³ “Devalüasyon ve ekonomik krizlerin bir anda oluşmadığı, belirli ekonomik dar boğazlardan sonra meydana geldiği de bilinen bir gerçektir. Yabancı para karşısında sürekli değer kaybeden Türk Lirası yerine dövizle sözleşme yapan ve borç altına girenlerin ülkedeki geçmişte yaşanan yüksek enflasyon ve

Bu bağlamda öngörülemezlik unsurunun değerlendirilmesinde bir diğer ölçüt, sözleşmenin süresidir⁵⁵⁵. Kısa süreli sözleşmelerde, sözleşmenin kurulmasından sonra meydana gelen durumun öngörülmesi beklenilebilir bir durumdur, hatta bu durumun öngörülememesi taraflara isnat edilebilecek nitelikte kabul edilebilir⁵⁵⁶. Sözleşmenin süresi uzadıkça meydana gelen durumun öngörülme ihtimali azalır ancak, yine de bu ölçüt, kesin bir koşul olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü kısa süreli sözleşmeler süresince de öngörülemeyen durum değişiklikleri meydana gelebilir⁵⁵⁷. Nitekim yargı kararlarında da kısa süreli sözleşmeler süresince de öngörülemeyen durum değişiklikleri ile işlem temelinin çökebileceği ifade edilmiştir⁵⁵⁸. Buna ek olarak uzun süreli sözleşmelerde tarafların riskleri hesaba katma sorumluluğu ne kadar yüksekse, kısa süreli sözleşmelerde bu sorumluluk daha düşüktür⁵⁵⁹.

Öngörülemezliğin değerlendirilmesinde bir diğer ölçüt, sözleşmenin niteliğidir. Spekülatif sözleşmelerde meydana gelecek durum değişikliği göze alınmış olacağından öngörülemezlikten bahsedilemeyecektir⁵⁶⁰. Buna ek olarak niteliği itibariyle riskli sözleşmelerde de öngörülemezlikten bahsedilemeyeceği savunulmaktadır⁵⁶¹.

Öngörülemezliğe ilişkin son ölçüt, sözleşme ilişkisinin tarafları hakkında yapılan değerlendirmedir. Doktrindeki hâkim görüş, sözleşme ilişkisinin taraflarının ilgili profesyonel çevreye uygun olarak mantıklı ve makul bir kişinin⁵⁶², gerekli özeni

---

ekonomik krizler karşısında dövizle borçlanmada bu tür artışların yaşanabileceğini öngörmesi, dövizin seyri karşısında davalının bunu tahmin etmesi gerekir.” Yargıtay 13. HD, 09.06.2005 tarihli, 2005/1874 esas ve 2005/9749 karar tarihli ilamı; “...Devalüasyonların ülkemiz açısından önceden tahmin edilemeyecek bir keyfiyet olmadığı, kur politikalarının her an değişebileceği bir gerçektir.(...) Ülkemizdeki istikrarsız ekonomik durum davacı tarafından tahmin olunabilecek bir keyfiyettir. Somut olayda uyarılmanın koşullarından olan öngörülemezlik unsuru oluşmamıştır.” Yargıtay HGK, 12.11.2014 tarih, 2014/13-1614 esas ve 2014/900 karar sayılı ilamı. Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 09.04.2022.

⁵⁵⁴ Örneğin bir malın sabit fiyattan düzenli olarak teslimini konu sürekli edimli bir sözleşmede, söz konusu malın değerinin sonradan meydana gelen olaylar üzerine artmasının öngörülebilir olup olmadığının değerlendirilmesinde, söz konusu malın sözleşme kurulmadan önceki dönemlerde piyasa fiyatının durgun seyretmesi etkili olacaktır. Baysal, Uyarılama, s. 271-272.

⁵⁵⁵ Baysal, Uyarılama, s. 274.

⁵⁵⁶ Baysal, Uyarılama, s. 274; Erman, s. 80; Arat, s. 110; Gürsoy, s. 114-115.

⁵⁵⁷ Baysal, Uyarılama, s. 274; Gürsoy, s. 115; Burcuoğlu, Beklenmeyen Hâl, s. 39.

⁵⁵⁸ “...Yasalarımızda uyarılama davalarının koşullu olarak açılacağına dair bir sınırlama bulunmadığından, bir yıllık kısa süreli kira sözleşmesine dayanılarak uyarılama davasının açılabilirliğinin kabulü gerekir.” Yargıtay HGK, 30.10.2002 tarihli, 2002/13-852 esas ve 2002/864 karar sayılı ilamı; Yargıtay 3. HD, 17.06.2003 tarihli, 2003/6633 esas ve 2003/7601 karar sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 09.04.2022.

⁵⁵⁹ Baysal, Uyarılama, s. 276.

⁵⁶⁰ Baysal, Uyarılama, s. 281; Gürsoy, s. 116; Burcuoğlu, Beklenmeyen Hâl, s. 13; Arat, s. 110-111; Akyol, Dürüstlük Kuralı, s. 88-89.

⁵⁶¹ Akyol, Dürüstlük Kuralı, s. 91; Baysal, Uyarılama, s. 281-282.

⁵⁶² Taraf hakkında soyut bir nitelendirme yapılması hâli *bonus pater familias* olarak ifade edilebilir. Ancak somut bir değerlendirme yapılacağı zaman kişinin öznel özellikleri dikkate alınmalıdır.

göstererek öngörebileceği bir değişiklik olması hâlinde meydana gelen durumun öngörülebilir olduğu yönündedir⁵⁶³. Tarafların sübjektif durumları değil, söz konusu durum içerisinde mantıklı ve makul bir kişinin gerekli öngöründe bulunup bulunamayacağı dürüstlük kuralı çerçevesinde değerlendirilecektir⁵⁶⁴. Yargıtay da bu hususta nesnel ve soyut bir değerlendirme yaparak özellikle sözleşme ilişkisinde uyarılama talep eden taraf tacir ise TTK'da yer alan *basiretli tacir* kavramına uygun olarak, taraf hakkında öngörülemezlik değerlendirmesi yapmaktadır⁵⁶⁵.

Öngörülemezliğin değerlendirilmesinde dikkat edilmesi gereken bir diğer ölçüt, öngörülemez olması gereken hususun meydana gelen durum değişikliği mi yoksa bu değişikliğin sonuçları mı olduğu sorunsalıdır⁵⁶⁶. Bu noktada önemli olan sözleşmenin kuruluş anında öngörülebilir bazı durum değişikliklerinin sonuçlarının her zaman için öngörülebilir olmaması hâlidir⁵⁶⁷. Bu hususta doktrindeki hâkim görüş, sözleşmenin kuruluş anında sonradan meydana gelebilecek durum değişikliğinin öngörülebilir olmasına rağmen, bu durum değişikliğinin sözleşme ilişkisi üzerinde yaratacağı etkilerin öngörülemez olması hâlinde, öngörülemezlik şartının sağlanmış olacağı yönündedir⁵⁶⁸. Yargıtay da, durum değişikliği öngörülebilir olmasına rağmen sözleşme ilişkisi üzerinde yaratacağı ekinin öngörülemez nitelikte olabileceği görüşündedir⁵⁶⁹.

Pandeminin öngörülemezliğinden bahsedebilmek için öncelikle sözleşmede yer alan kayıtlara bakılabilir; taraflar sözleşmede yer alan kayıtlarda pandemiye yer vermişse bu durumda pandeminin öngörülebilir olduğundan söz edilebilir. Ancak bu noktada önemli olan pandeminin değil, sonuçlarının öngörülebilir olup olmadığıdır. Nitekim 11.03.2020 tarihinde Türkiye'de pandeminin ilan edildiği zamana kadar, pandeminin sonuçlarının öngörülmesi mümkün değilken; bu tarihten sonra kurulan sözleşmeler için

---

Öngörülemezliğin ölçütlerinin nesnel bir değerlendirmeye tabi tutulması gerektiğinden tarafların soyut olarak ele alınması gerekir. Baysal, Uyarılama, s. 283.

⁵⁶³ Arat, s. 107; Baysal, Uyarılama, s. 283-284; Gürsoy, s. 112.

⁵⁶⁴ Arat, s. 107.

⁵⁶⁵ “Ülkemizdeki istikrarsız ekonomik durum tacir olan davacı tarafından tahmin olunabilecek bir keyfiyettir.” Yargıtay HGK, 07.05.2003 tarih, 2003/13-332 esas ve 2003/340 karar sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 10.04.2022.

⁵⁶⁶ Örneğin Rusya ve Ukrayna arasında uzun süredir devam eden gerginlikten savaşın başlayacağı tahmin edilebilirdi ancak, Rusya'nın 2022 yılı şubat ayında Ukrayna'ya müdahalesi sonrasında dünya çapında ciddi boyutlarda ekonomik ve sosyal yaptırımlarla karşılaşması öngörülemezdi.

⁵⁶⁷ Arat, s. 105; Latif Tile, **Uyarılama Sebebi Olarak Aşırı İfa Güçlüğü**, Yetkin Yayınları, 2021, s. 134; Baysal, Uyarılama, s. 260.

⁵⁶⁸ Arat, s. 105; Tile, s. 134-135; Erman, s. 80-81; Baysal, Uyarılama, s. 260.

⁵⁶⁹ “Sözleşmeye müdahale için, değişen hâl ve şartlar taraflar bakımından önceden görülebilir veya beklenebilir nitelikte olmamalıdır veya olaylar öngörülebilir nitelikte olmakla beraber bunların sözleşmeye olan etkilerinin kapsam ve biçim bakımından bu derece tahmin edilmemelidir.” Yargıtay HGK, 11.02.1998 tarih, 1998/13-4 esas ve 1998/87 karar sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 10.04.2022.

durum değişmiştir. Tarafların artık pandemiye göz önünde tutarak gerekli dikkat ve özeni göstermesi ve sözleşmelerini buna göre düzenlemesi gerekmektedir.

3.2.3. Durum Değişikliğinin Uyarlama İsteyen Tarafa İsnat Edilememesi Gereği

TBK'nın 138'inci maddesine göre borçlunun⁵⁷⁰ sözleşmenin uyarlanmasını talep edebilmesi için koşullarda meydana gelen değişikliğin, uyarlama talep eden taraftan kaynaklanmamış olması gerekir⁵⁷¹. Bu bağlamda uyarlama talep eden tarafın meydana gelen değişikliğe yol açmamış olmasının yanı sıra bu durumun oluşmasına yardım da etmemiş olması gereklidir⁵⁷².

Uyarlamaya neden olan, koşullarda meydana gelen değişikliğin, uyarlama talep eden taraftan kaynaklanmış olup olmaması; tarafın durum değişikliğinin meydana gelmesine katkıda bulunmaması ve durum değişikliği meydana geldikten sonra davranışlarına özen göstermesi olarak iki aşamada değerlendirilmelidir⁵⁷³.

Sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra meydana gelen öngörülemez durum değişikliklerinde, söz konusu durum değişikliğinin uyarlama talep eden tarafın kendi hâkimiyet çevresinden ve tavırlarından kaynaklı olmaması gerekir⁵⁷⁴. Bunun yanı sıra uyarlama talep eden tarafın, ortaya çıkan durum değişikliğinin sonuçlarının ağırlaşmasını engellemek için gerekli tedbirleri de alması gerekir⁵⁷⁵. Meydana gelen durum değişikliğinden sonra, bunun karşı tarafa bildirilmesi yükümlülüğü de bu tedbirler kapsamında değerlendirilmelidir⁵⁷⁶. Çünkü durum değişikliği uyarlama talep edenin hâkimiyet alanından doğmasa da, uyarlama talep eden tarafın meydana gelen

---

⁵⁷⁰ Kanun metninde *borçlu* ifadesi yer alsa da, Yargı kararlarında hem borçlunun hem de alacaklının uyarlama talep edebileceği yer almaktadır. "Hâkim, somut olayın verilerine göre alacaklı yararına borçlunun edimini yükseltmeye veya borçlu yararına onun tamamen veya kısmen edim yükümlülüğünden kurtulmasına karar verilebilir ve müdahale ederek sözleşmeyi uyarlar." Yargıtay HGK, 15.10.2003 tarih, 2003/13-599 esas ve 2003/599 karar sayılı ilamı; "İşlemin temelini çöktüğünü kabul eden hâkim duruma göre alacaklı lehine borçlunun edimini yükseltmeye, borçlu lehine onun tamamen veya kısmen edim yükümlülüğünden kurtulmasına karar vermek suretiyle sözleşmeyi değişen şartlara uydurur." Yargıtay HGK, 18.11.1998 tarih, 1998/815 esas ve 1998/835 karar sayılı ilamı; Yargıtay HGK, 27.01.2010 tarih, 2010/14-14 esas ve 2010/15 karar sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 10.04.2022.

⁵⁷¹ Arat, s. 135; Baysal, Uyarlama, s. 288.

⁵⁷² Baysal, Uyarlama, s. 288-289; Topuz, Denge Bozulması, s. 270; Eren, Borçlar Genel, N. 1514, s. 559; Erman, s. 85; Gürsoy, s. 153; Arat, s. 135 vd; Gülekli, s. 51.

⁵⁷³ Baysal, Uyarlama, s. 292.

⁵⁷⁴ Tekinay, Akman, Burcuoğlu, Altop, s. 1007.

⁵⁷⁵ Arat, s. 136; Tile, s. 137 vd.

⁵⁷⁶ Arat, s. 136; Canbolat, s. 225; Baysal Uyarlama, s. 292; Erman, s. 89.

durumun ağırlaşmasını önlemesi gerekir aksi halde durumun ağırlaşması riskine katlanacaktır⁵⁷⁷.

Meydana gelen durum değişikliğinin uyarılama talep eden taraftan kaynaklanmaması konusunda bir diğer husus, temerrüde düşülmemiş olma gerekliliğidir. Doktrindeki baskın görüşe göre, uyarılama talep eden taraf, durum değişikliği gerçekleşmeden önce temerrüde düşmemiş olmalıdır⁵⁷⁸. Bu noktada dikkat edilmesi gereken iki husus bulunmaktadır. İlki, uyarılama talep eden taraf temerrüde düşmüş ise bu, durum değişikliği meydana geldikten sonra olmalıdır; bir başka deyişle uyarılama talep eden taraf, durum değişikliğinden önce temerrüde düşmemiş olmalıdır⁵⁷⁹. Aksi halde uyarılama talep edemeyecek ve temerrüde ilişkin hükümler uygulama alanı bulacaktır⁵⁸⁰. Dikkat edilmesi gereken diğer husus ise, temerrüde düşme durumuna ilişkin değerlendirmelerin, hem borçlu hem de alacaklı temerrüdü için geçerli olduğudur⁵⁸¹. Bu bağlamda uyarılama isteyen tarafın alacaklı ya da borçlu sıfatına haiz olması fark etmeksizin temerrüt halinde bulunmaması gerekir. Ek olarak uyarılama isteyen tarafın temerrüde düşmede bir kusuru bulunmadığı takdirde de uyarılama talep etme hakkı bulunmaktadır⁵⁸².

Durum değişikliğinin uyarılama talep eden tarafa isnat edilememesi gereğinin pandemi bağlamında özel olarak değerlendirilmesi gerekir. Çünkü bu noktada durum değişikliğinin pandemi olduğu ve zaten tarafların pandemiye sebebiyet veremeyeceği gibi yanlış bir algı oluşmaktadır. Ancak bu hususta durum değişikliğinden kasıt pandeminin ortaya çıkması değil, pandemi nedeniyle yaşanabilecek durum değişikliğine sebebiyet vermemek ya da yaşanan durumu ağırlaştırmamaktır.

---

⁵⁷⁷ Baysal, Uyarılama, s. 292.

⁵⁷⁸ Baysal, Uyarılama, s. 292; Topuz, Denge Bozulması, s. 274; Arat, s. 137 vd; Tile, s. 140; Oğuzman, Öz, s. 562; Zehra Betül Kulp, **Aşırı İfa Güçlüğü**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015, s. 135.

⁵⁷⁹ Arat, s. 137; Baysal, Uyarılama, s. 292.

⁵⁸⁰ Baysal, Uyarılama, s. 292. "...Davacının davadan önce muaccel hale gelmiş bir kısım kredi taksitlerini ödemeyerek temerrüde düştüğünü, bu bakımdan uyarılama isteyemeyeceğini savunarak davanın bu yönden reddini istemiştir. (...) BK'nın 102.maddesi hükmü uyarınca temerrüde düşen borçlu, borcun uyarlanması yönünde bir istemde bulunamaz. Bu bakımdan, davanın öncelikle temerrüt nedeniyle reddi gerekirken, yazılı biçimde karar verilmesi doğru görülmediğinden, davalı vekilini bu yöne ilişkin temyiz itirazlarının kabulü gerekmiştir." Yargıtay 11. HD, 03.06.1997 tarih, 1997/2072 esas ve 1997/ 4215 karar sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 12.04.2022.

⁵⁸¹ Baysal, Uyarılama, s. 292-293; Tile, s. 141.

⁵⁸² Baysal, Uyarılama, s. 293.

3.2.4. Katlanılmazlık

TBK'nın 138'inci maddesine göre sözleşmenin uyarlanabilmesinin koşullarından biri de ifanın istenmesinin dürüstlük kurallarına aykırı düşecek ölçüde borçlu aleyhine değişmiş olmasıdır⁵⁸³. Bu durumda meydana gelen durum değişikliği sonucu bozulan işlem temeli ile ahde vefa ilkesine bağlı kalınması ve ifanın beklenmesi, sözleşme taraflarından en az biri için katlanılamaz hâle gelmektedir⁵⁸⁴. Hatta bu durum uyarlama isteyen tarafın o kadar aleyhine olmalıdır ki ifanın istenmesi, dürüstlük kuralına aykırılık teşkil etmelidir⁵⁸⁵. Bu durum; katlanılmazlık⁵⁸⁶, beklenilmezlik⁵⁸⁷ veya çekilmezlik olarak ifade edilebilir⁵⁸⁸.

Katlanılmazlık koşulunun sağlanabilmesi için sözleşmede veya kanunda belirlenen risk sınırlarının büyük ölçüde aşılmasının yanı sıra etkilenen taraf ya da tarafların menfaatlerinin nerdeyse hiç gerçekleşmemesi gerekir. Nitekim Yargıtay da menfaat dengesinin çok büyük ölçüde bozulduğu durumlarda işlem temelini çöktüğünü kabul etmektedir⁵⁸⁹.

Katlanılmazlık koşulu, TBK'nın 138'inci maddesinin sonuçları bakımından da önem arz etmektedir. Sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin koşullar olduğu takdirde, sözleşmenin uyarlanmasına rağmen ifanın beklenmesi dürüstlük kuralına aykırılığı ortadan kaldırmayacaksa, bu durumda sözleşme sona erdirilecektir⁵⁹⁰.

---

⁵⁸³ TBK'nın 138'inci madde hükmü "...kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir..." İlgili madde metninde *borçlu* ifadesi kullanılsa da, uyarlamanın diğer koşullarında olduğu gibi burada da uyarlama talep eden taraf olarak nitelendirmede bulunmak daha doğru olacaktır.

⁵⁸⁴ "Sözleşmenin temelini teşkil eden, kendisi üzerine anlaşmanın dayandığı ve karşılıklı edimlerin tayin olduğu edim ve karşı edim arasındaki dengenin taraflardan biri için artık çekilmez, katlanılamaz biçimde bozulduğu hallerde, işlem temelini çökmesi söz konusu olacaktır." Yargıtay HGK, 12.11.2014 tarih, 2014/13-1614 esas ve 2014/900 karar sayılı ilamı; Yargıtay HGK, 01.10.1997 tarih, 1997/13-493 esas ve 1997/87 karar sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 12.04.2022.

⁵⁸⁵ Baysal, Uyarlama, s. 294.

⁵⁸⁶ Kırca, s. 77.

⁵⁸⁷ Baysal, Aşırı İfa Güçlüğü, s. 133.

⁵⁸⁸ Tekinay, Akman, Burcuoğlu, Altop, s. 1006.

⁵⁸⁹ "Sözleşmenin temelini teşkil eden, kendisi üzerine anlaşmanın dayandığı ve karşılıklı edimlerin tayin olduğu edim ve karşı edim arasındaki dengenin taraflardan biri için artık çekilmez, katlanılamaz biçimde bozulduğu hallerde, işlem temelini çökmesi söz konusu olacaktır." Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 12.11.2014 tarih, 2014/13-1614 esas ve 2014/900 karar sayılı ilamı; "Denge bozukluğunun varlığı için önemli, açık ve aşırı olması şartı aranmaktadır. Bu sebeple her somut olayda objektif bir değerlendirme ile emprevizyon kuramını ileri süren tarafın üstlenmesi gereken azami rizikonun belirlenmesi gerekir." Yargıtay HGK, 12.11.2014 tarih, 2014/13-1614 esas ve 2014/900 karar sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 12.04.2022.

⁵⁹⁰ TBK'nın 138'inci madde hükmü "...borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir. Sürekli edimli sözleşmelerde borçlu, kural olarak dönme hakkının yerine fesih hakkını kullanır." Baysal, Uyarlama, s. 297.

Bu noktada değinilmesi gereken en önemli konulardan biri risk⁵⁹¹ paylaşımıdır. Katlanılmazlık unsuru değerlendirilirken, somut olayın özellikleri ve risk dağılımı göz önünde tutulmalıdır. Bu bağlamda meydana gelen durum değişikliği sonucu riske kimin katlanacağını tespiti önem arz etmektedir. Meydana gelen durum değişiklikleri her zaman için sözleşmenin uyarlanması sonucunu doğurmaz; sözleşme ile veya kanunla, oluşabilecek risklerin paylaşımı yapılmış olabilir⁵⁹². Meydana gelen durum değişikliği sonucu mevcut durumda risk paylaşımı sözleşme ya da kanunda yer alan kurallarla çözülebiliyorsa, uyarlama yoluna gitmekten ziyade, bu şekilde çözüme ulaşılır⁵⁹³. Sözleşmede ya da kanunda risk paylaşımına ilişkin bir kural yoksa dürüstlük kuralı ve hakkaniyete göre değerlendirme yapıp yeni bir risk paylaşımı yapılır⁵⁹⁴. Ancak durum değişikliği neticesinde işlem temelinin çökmesi hâlinde, tarafların durum değişikliğine katılma riski dürüstlük kuralı uyarınca beklenemez hâle gelmişse, sözleşmenin uyarlanması talep edilir⁵⁹⁵. Sözleşmenin uyarlanması sonucunda ise yeniden bir risk paylaşımı kuralı tespit edilir.

3.2.4.1. Risk Dağılımı Kuralları Karşısında İfanın Beklenemezliği

Kanunla veya sözleşme ile risk paylaşımının yapıldığı hâllerde, işlem temelinin çökmesi nedeniyle sözleşmenin uyarlanması yoluna gidilemez. Ancak meydana gelen değişiklik nedeniyle tarafların bu riske katılması, dürüstlük kuralınca beklenemez hâle gelmişse sözleşmenin uyarlanması talep edilebilir.

Sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin geliştirilen çoğu teoride ve çoğu ülke hukukunda, kanundan veya sözleşmeden kaynaklanan risk paylaşımının dikkate alınması, uyarlamanın koşulu olarak ifade edilmektedir⁵⁹⁶. Avrupa hukukunda da, PECL'in 6:111'inci maddesinin c bendinde⁵⁹⁷, PICC'nin 6.2.3'üncü maddesinin e bendinde⁵⁹⁸, DCFR'ın III.-1:110'uncu maddesinde⁵⁹⁹ ve CESL'in 89'uncu maddesinde⁶⁰⁰ de,

---

⁵⁹¹ *Sözleşme riski, risque du contrat.*

⁵⁹² Baysal, Uyarlama, s. 295-297.

⁵⁹³ Baysal, Uyarlama, s. 295-297.

⁵⁹⁴ Baysal, Uyarlama, s. 296.

⁵⁹⁵ Baysal, Uyarlama, s. 295-298.

⁵⁹⁶ Baysal, Uyarlama, s. 298; Erman, , s. 39.

⁵⁹⁷ Madde metni için bkz. Dayınlarlı, s. 356.

⁵⁹⁸ Madde metni için bkz. www.unidroit.org e.t.: 13.04.2022.

⁵⁹⁹ Madde metni için bkz. www.law.kuleuven.be e.t.: 13.04.2022.

⁶⁰⁰ Madde metni için bkz.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011PC0635&from=EN> e.t.: 13.04.2022.

uyarlamanın şartları arasında durum değişikliklerinin meydana getirdiği risklere katlanmak hususunda tarafların sorumluluğunun bulunmaması gerekliliği sayılmıştır.

Kanunla veya sözleşme ile risk paylaşımının yapıldığı hâllerde uyarlama yoluna gidilmeden önce, durum değişikliğine yönelik katlanılması gereken risk⁶⁰¹, bu kurallara göre tespit edilecektir⁶⁰². Sonuca ulaşılamaması hâlinde, sözleşmede veya kanunda uyarlamaya ilişkin bir hüküm bulunuyorsa, bu düzenlemeye göre uyarlama yoluna gidilecektir⁶⁰³. Ancak sözleşme ya da kanunda bulunan uyarlama hükmü de meydana gelen durum değişikliğinin neden olduğu netice sebebiyle uygulanamaz hâle gelmiş ise, bu durumda TBK'nın 138'inci maddesine göre sözleşmenin uyarlanması yoluna gidilip; bu kapsamda sözleşmede uyarlamaya ilişkin bir hüküm varsa, o hükmün de uyarlanması sonucuna ulařılabilir⁶⁰⁴.

3.2.4.1.1. Sözleşmede Yer Alan Risk Dağılımı

Sözleşme ilişkisi kurulduğu sırada meydana geldiği bilinen ya da gelecekte meydana geleceği tahmin edilen olayların sonuçlarına yönelik, durum değişikliği riskini kontrol altına almak amacıyla sözleşmeye kayıt eklenebilir⁶⁰⁵. Uyarlama kayıtları⁶⁰⁶ olarak nitelendirilen bu kayıtlar sayesinde sözleşme risklerine karşı önlem alınmış olur ve işlem temelinin çökmesinin önüne geçilebilir⁶⁰⁷. Bu şekilde hem işlem temeli çökmeyeceği hem de öngörülemezlik koşulu sağlanmayacağı için, hâkimden sözleşmenin uyarlanması talep edilemez.

Uyarlama kayıtları, olumlu ve olumsuz uyarlama kayıtları olarak ikiye ayrılmıřtır⁶⁰⁸. Olumlu uyarlama kayıtları ile sözleşmenin değişen koşullar karşısında uyarlanması kabul edilip düzenlenirken; olumsuz uyarlama kayıtları ile sözleşmenin değişen koşullara rağmen uyarlanmayacağı kararlaştırılabilir.

---

⁶⁰¹ Baysal, Uyarlama, s. 299.

⁶⁰² Bu ilke, *uyarlamanın ikinciliği* olarak ifade edilmiştir. Baysal, Uyarlama, s. 299.

⁶⁰³ Yargıtay 13. HD, 14.12.1990 tarih, 1990/5697 esas ve 1990/8708 karar tarihli ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 13.04.2022.

⁶⁰⁴ Baysal, Uyarlama, s. 300; Burcuoğlu, Beklenmeyen Hâl, s. 12.

⁶⁰⁵ Kaplan, s. 122; Baysal, Uyarlama, s. 301; Topuz, Denge Bozulması, s. 165.

⁶⁰⁶ Uluslararası ticarete, *hardship klozları* olarak ifade edilir.

⁶⁰⁷ Topuz, Denge Bozulması, s. 165.

⁶⁰⁸ Türk-İsviçre hukukunda kabul görmüş bir ayırımdır. Kaplan, s. 122-128; Burcuoğlu, Beklenmeyen Hâl, s. 13; Baysal, Uyarlama, s. 302; Kırca, s. 80.

Olumlu uyarılama kayıtları⁶⁰⁹ ile sözleşmenin değişen koşullar karşısında nasıl uyarlanacağı düzenlenir ve bu kayıtlar, gelecekte meydana gelmesi tahmin edilen bir durum değişikliği hâlinde uygulama alanı bulur⁶¹⁰.

Olumlu uyarılama kayıtları kapsamında sözleşmeye, taraflara müzakere yapma şartı yükleyen yeniden müzakere klozları da eklenebilir⁶¹¹. Yeniden müzakere klozları ile taraflara sadece müzakere yükümlülüğü yüklenebileceği gibi, müzakere sonucu anlaşılmasında hâlinde nasıl bir yol izleneceğine ilişkin düzenlemeler de getirilebilir⁶¹².

Olumsuz uyarılama kayıtları ile de değişen koşullar karşısında sözleşmenin uyarlanmayacağı kararlaştırılabilir⁶¹³. Ancak bu kayıtlara rağmen TBK'nın 138'inci maddesi kapsamında uyarılama mümkün olabilir. Çünkü meydana gelen öngörülemez değişiklik sebebiyle, sözleşmede yer alan uyarılama kayıtlarının da ifası katlanılamaz bir hâl alabilir; hâliyle bu hükümlerin de uyarlanması gereği doğabilir⁶¹⁴. Yargıtay da sözleşmede yer alan uyarılama kayıtlarına rağmen sözleşmenin uyarlanabileceği görüşündedir⁶¹⁵.

3.2.4.1.2. Kanunda Yer Alan Risk Dağılımı

818 sayılı Borçlar Kanunu'nda sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin genel bir hüküm bulunmasa da 6098 sayılı Borçlar Kanunu'nun 138'inci maddesi ile bu eksiklik giderilerek, sözleşmenin uyarlanması düzenlemesi getirilmiştir. Ancak bu genel hükmün yanı sıra bazı sözleşme türleri için özel uyarılama hükümleri de bulunmaktadır⁶¹⁶. Kanunda yer alan bu hükümler olumlu ve olumsuz kanunî uyarılama hükümleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Olumlu kanunî uyarılama hükümleri, sözleşmenin uyarlanması yolunu açarken; olumsuz kanunî uyarılama hükümleri,

---

⁶⁰⁹ Uygulamada genellikle para edimi ile ilişkilendirilip, fiyat endeksi hükümleri şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

⁶¹⁰ Kaplan, s. 123-125.

⁶¹¹ Baysal, Uyarılama, s. 303; Topuz, Denge Bozulması, s. 169.

⁶¹² Topuz, Denge Bozulması, s. 169.

⁶¹³ Baysal, Uyarılama, s. 304; Kırca, s. 81; Bu kayıtlar, rizikoyu üstlenme kayıtları veya sabit fiyat kayıtlı sözleşmeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁶¹⁴ Baysal, Uyarılama, s. 304-305.

⁶¹⁵ "Bazen de sözleşmede olumlu veya olumsuz intibak kaydı bulunmakla beraber, bu kayda dayanılarak sözleşmenin kayıtlarla birlikte aynen uygulanmasını talep etmek MK md. 2/2 hükmü anlamında hakkın kötüye kullanılması manasına gelebilir. Böyle bir durumda sözleşmedeki intibak kaydına rağmen edimler arasında aşırı bir nispetsizlik çıkmışsa uyarılama yine yapılmalıdır." Yargıtay HGK, 15.10.2003 tarih, 2003/13-599 esas ve 2003/ 599 karar sayılı ilamı; Yargıtay 11. HD, 25.01.2002 tarih, 2001/7365 esas ve 2002/477 karar sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 13.04.2022.

⁶¹⁶ Kanunî uyarılama hükümleri, risk dağılımına ilişkin özel hükümler olarak da nitelendirilir.

uyarlamadan ziyade sözleşmeye bağlılığı ve sözleşmenin uyarlanmadan devam ettirilmesini esas alır⁶¹⁷.

Somut bir olaya ilişkin sözleşmede ya da kanunda uyarlamaya ilişkin bir hüküm bulunduğu takdirde, uyarlamanın ikinciliği ilkesi gereği öncelikle bu hükme dayanarak uyarlama yoluna gidilir. Ancak uyarlamaya ilişkin bu özel hükümler de meydana gelen durum değişikliği neticesinde uygulanamaz hâle gelmiş ise, bu durumda TBK'nın 138'inci maddesine göre sözleşmenin uyarlanması yoluna gidilir⁶¹⁸. Bu bağlamda kanunda uyarlamaya ilişkin yer alan özel hükümler ile TBK'nın 138'inci maddesi arasında özel ve genel kural ilişkisi bulunmaktadır.

Bu hususta asıl dikkat edilmesi gereken nokta, somut olaya ilişkin sözleşmede uyarlama hükmü bulunmasının yanı sıra kanunda da uyarlamaya ilişkin özel hüküm bulunması hâlidir. Kanunda yer alan uyarlamaya ilişkin özel hükümler emredici nitelik taşımadığı için, sözleşmede yer verilen uyarlama hükümleri öncelikle uygulama alanı bulur⁶¹⁹. Bu bağlamda sözleşmede uyarlamaya ilişkin hükümlere yer verilmediği takdirde ilk olarak kanunda yer alan özel düzenlemelere başvurulur; kanunda uyarlamaya ilişkin özel bir hüküm bulunmadığı takdirde ise TBK'nın 138'inci maddesine başvurulur⁶²⁰.

3.2.4.2. Katlanılmazlık Unsurunun Pandemi Bağlamında Değerlendirilmesi

Durum değişikliği neticesinde tarafların sözleşmeye bağlı kalıp kalamayacağını değerlendirmesi her somut olay özelinde ayrıca yapılmalıdır. Katlanılmazlık unsurunun tespiti, somut olay özelinde tarafların menfaatleri tespit edilerek yapılmalıdır. Bu bağlamda bir taraf açısından meydana gelen olumsuzluklar değerlendirilirken, diğer taraf için aynı mevcut durumdaki faydalar da göz önünde tutulmalıdır.

Pandemi döneminde getirilen önlemler sonucu çoğu sektörde kazançların düşmesi nedeniyle, devlet birçok yardım olanağı sağlamıştır. Söz konusu yardımlar sözleşme ilişkisi içerisindeki tarafların bazen bir tarafına bazen her iki tarafına da fayda sağlamıştır. Pandemi ve sonuçlarından kaynaklı olarak katlanılmazlık unsurunun tespitinde yapılan bu yardımların göz önünde tutulması gerekir. Bu yardımlar göz önünde tutulurken tek seferlik yardımlardan ziyade sürekli olanların göz önünde

---

⁶¹⁷ Baysal, Uyarlama, s. 316.

⁶¹⁸ Baysal, Uyarlama, s. 300; Burcuoğlu, Beklenmeyen Hâl, s. 12.

⁶¹⁹ Arat, s. 132 vd; Kaplan, s. 150.

⁶²⁰ Arat, s. 132 vd; Kaplan, s. 150.

tutulması gerekir⁶²¹. Buna ek olarak taraflardan biri ya da her ikisinin sigorta korumasından faydalanyor olması da göz önünde tutulmalıdır⁶²². Ayrıca katlanılmazlık unsurunun tespitinde, pandemiden kaynaklı tedbirlerin süresi ve devamlılığına da dikkat edilmelidir. Örneğin pandemi döneminde kapatılan işletmelerin ne kadar süreyle kapatıldığı, bu süreçte *paket-servis* ya da *gel-al* şeklinde çalışıp çalışmadığına göre ayırım yapılmalıdır. Nitekim kısa süre kapatılan ya da kapatıldığı sürede *paket-servis* veya *gel-al* şeklinde çalışarak yeterli ciroya ulaşmış olan işletmelerin taraf oldukları sözleşme ilişkilerinde, pandemi sebebine dayanılarak uyarılama yapılamayacaktır.

Pandemi nedeniyle kapatılan işletmeler açısından katlanılmazlık unsurunun genel olarak gerçekleştiği kabul edilse de⁶²³ uyarılamanın çözüm olarak getirilmesi hususunda çok dikkat etmek gerekir. Çünkü uyarılama ile mağdur tarafın ifa edememe riski sözleşmenin diğer tarafına yükletildiğinde zincirleme yayılma riskiyle karşı karşıya kalınabilir. Örneğin pandemiden kaynaklı nedenlerle işletme sahibi kiracının, kirasını ödeyemediği durumda, kiralayan da kredi borcunu ödemekte güçlük çekecektir. Bu durumda kira sözleşmesinin kiracının mağduriyetini giderecek şekilde uyarlanması, kiralayanın zaten zarar görmüş olan menfaatini daha da çok zedeleyecektir.

3.2.5. Borçlunun Borcunu Henüz İfa Etmemiş veya Haklarını Saklı Tutarak İfa Etmemiş Olması

TBK'nın 138'inci madde hükmünde sayılan şartlar arasında borçlunun borcunu ifa etmemiş olması da yer almaktadır⁶²⁴. Bu husus oldukça tartışmalıdır. Kanun hükmünün lafzı esas alındığında edimin ifa edilmesi hâlinde uyarılama talebinde bulunulamayacağı sonucu çıkmaktadır. Ancak doktrindeki baskın görüş ve Yargıtay'ın görüşü, sözleşmenin uyarlanabilmesi için ifanın henüz gerçekleşmemiş olması gerektiği yönündedir⁶²⁵. Bu görüşe göre uyarılama talep eden taraf, sözleşme ilişkisinden

---

⁶²¹ Kırca, s. 78.

⁶²² Kırca, s. 78.

⁶²³ Kırca, s. 86.

⁶²⁴ TBK'nın 138'inci madde hükmü “...borçlu da borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olursa borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir.” İlgili düzenlemenin ilham alındığı Alman Medeni Kanunu § 313 düzenlemesinde, borçlunun borcunu henüz ifa etmemiş olması veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olması koşulu yer almamaktadır.

⁶²⁵ Akyol, Dürüstlük Kuralı, s. 91; Eren, Borçlar Genel, N. 1516, s. 559; Arat, s. 123-124; “...satım bedelinin ödenmesine yönelik çok büyük bir kısmının yerine getirilmiş olması (...) dolayısıyla olayda uyarılama koşulları mevcut değildir.” Yargıtay 13. HD, 21.04.2003 tarih, 2002/15326 esas ve 2003/4726 karar sayılı ilamı; “...taahhüdün ifa edilmiş olması Borçlar Kanunu'nun 365'inci maddesinin tatbikini

kaynaklanan yükümlülüklerini meydana gelen durum değişikliğine rağmen yerine getirebiliyorsa; edimlerin ifasının güçleşmemiş olduğu ve ifanın taraflardan beklenilebilir olduğu kabul edilir⁶²⁶.

Doktrindeki bir diğer görüşe göre, Türk hukukunda alacaklının da uyarlama talep edebileceği kabul edilmekle birlikte⁶²⁷, borcun ifa edilmiş olması ifanın güçleşmediğini, edimler arası dengenin bozulmadığını ya da kullanım amacının boşa çıkmadığını göstermemektedir⁶²⁸. Nitekim edimin borçlu ya da alacaklı tarafından ifa edilmiş olması onun güçleşmediği anlamına gelmemektedir⁶²⁹.

İsviçre-Türk hukukunda da edimin ifası hâlinde sözleşmenin uyarlanması, ifanın ihtirazı kayıtlı yapılmış olması koşuluna bağlanmıştır⁶³⁰. Nitekim TBK'nın 138'inci madde hükmünde borçlunun edimini ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olması koşulu ile de bu görüş kanuna yansıtılmıştır.

---

engellemez.” Yargıtay'ın uyarlamaya ilişkin vermiş olduğu 02.08.1942 tarihli ilk kararında da edimin ifasının uyarlamaya engel teşkil etmeyeceği belirtilmiştir. Feyzioğlu, s. 25-26.

⁶²⁶ Akyol, Dürüstlük Kuralı, s. 91; Arat, s. 123; Kaplan, s. 153.

⁶²⁷ Burcuoğlu, Beklenmeyen Hâl, s. 13.

⁶²⁸ Baysal, Uyarlama, s. 351; Kırca, Karakaş, s. 90.

⁶²⁹ Örneğin, meydana gelen ekonomik kriz sonucu enflasyonun yükselmesi hâlinde, devam eden kira ilişkisinde kiracının kira borcunu düzenli olarak ifa ediyor olmasına karşın kiraya verenin de kiralananın kullanılması borcunu ifa etmesi, kiraya veren için ifanın güçleşmediği ya da katlanılmaz hâle gelmediği anlamına gelmemektedir.

⁶³⁰ Burcuoğlu, Beklenmeyen Hâl, s. 13; Baysal, Uyarlama, s. 351; Arat, s. 124.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYARLAMANIN SONUÇLARI VE PANDEMİNİN BAZI SÖZLEŞME

TÜRLERİNE ETKİSİ

4.1. Genel Olarak

TBK'nın 138'inci madde hükmünde yer alan uyarlamaya ilişkin koşullar oluştuktan sonra artık sözleşmenin uyarlanmasının ne şekilde yapılacağı gündeme gelir⁶³¹. TBK'nın 138'inci madde hükmünde uyarlamanın, borçlunun hâkimden talep etmesi ile yapılacağı, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir⁶³². Ancak uyarlama hakkının kullanılması oldukça tartışmalı bir konudur.

4.2.Sözleşmenin Uyarlanması Hakkı

TBK'nın 138'inci madde hükmünde yer alan uyarlamaya ilişkin koşullar sağlandıktan sonra sözleşmenin uyarlanması yoluna gidilebilir. Bu bağlamda ilgili düzenlemeye uygun olarak edimler arası dengenin aşırı bozulması, ifa güçlüğü ya da sözleşme ile hedeflenen amacın boşa çıkması hâllerinde sözleşme taraflarından biri, diğer taraftan sözleşmenin uyarlanmasını isteyebilir; ancak diğer tarafın bu talebi karşılama yükümlülüğü ve zorunluluğu bulunmamaktadır⁶³³. Uyarlama isteyen taraf, TBK'nın 138'inci madde hükmünde yer aldığı gibi hâkimden de uyarlama talebinde bulunabilir.

4.2.1.Uyarlama Hakkının Hukukî Niteliği

Sözleşmenin uyarlanması hususunda farklı hukuk sistemlerinde farklı çözüm ve usuller öngörülmüştür. Uyarlamaya ilişkin koşullar sağlandığında uyarlamanın hâkimden talep edilmesi, uyarlamanın kendiliğinden sonuç doğurması⁶³⁴, uyarlama hakkının sözleşme ilişkisinin mağdur tarafına yenilik doğuran hak olarak tanınması ve yeniden müzakere bu konuda kabul edilen çözüm yollarıdır⁶³⁵.

---

⁶³¹ Baysal, Uyarlama, s. 359-360.

⁶³² TBK'nın 138'inci madde hükmü "...borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir."

⁶³³ Topuz, Denge Bozulması, s. 321.

⁶³⁴ *Ipsu iure*.

⁶³⁵ Baysal, Uyarlama, s. 360-361.

Avrupa ülkelerinde uygulanan hukuklara baktığımızda; İngiliz hukukunda hâkimin ya da tarafların sözleşmeyi uyarlaması usulü kabul görmemiş; frustration teorisine göre sözleşme ilişkisini etkileyen öngörülemez durum değişiklikleri hâlinde, sözleşmenin kendiliğinden sona ermesi kabul edilmiştir⁶³⁶. Alman hukukunda ise 1 Ocak 2002 reformu öncesi dönemde uyarlamaya ilişkin kanunda hüküm bulunmazken; başlarda hâkime ve taraflara özel hükümlere tabi durumlar haricinde sözleşmeye müdahale hakkı vermeyen görüş⁶³⁷, bir süre sonra durum değişikliği halinde sözleşmenin sona erdirilmesine, bir süre sonra da hâkimin sözleşmeyi uyarlamasına evirilmiştir⁶³⁸. Hatta İkinci Dünya Savaşı döneminde “Sözleşmelere Yardım Kanunu” ile hâkimin sözleşmeye müdahalesi devletin görevi olarak görülmüştür⁶³⁹. 1 Ocak 2002 reformu ile de kanuna, “Sözleşmelerin Uyarlanması ve Sona Ermesi” hükmü eklenmiştir⁶⁴⁰. Fransız hukukunda uyarlama hususunda hâkimin ya da taraflardan birinin sözleşmeye müdahalesi uygun görülmemiştir ancak, uyarlama koşulları oluştuğunda tarafların ortak iradesiyle sözleşmede değişiklik yapılabileceği kabul edilmiştir⁶⁴¹.

Avrupa hukukuna genel olarak bakıldığında, kabul edilen ortak metinlerde de sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. UNIDROIT İlkeleri olarak da bilinen PICC’nin 6.2.1. ve 6.2.3.’üncü maddelerinde ifa güçlüğü ve bunun sonuçlarına ilişkin hükümler düzenlenmiştir⁶⁴². Bahsi geçen düzenlemelere göre ifa güçlüğü durumunda, tarafların sözleşmeyi yeniden müzakere etmeleri, bunun sonuç vermemesi hâlinde ise mağdur tarafın talebi üzerine mahkeme tarafından sözleşmeye müdahale edilerek sözleşmenin sona erdirilebileceği veya uyarlanabileceği düzenlenmiştir⁶⁴³. PECL metninde ise uyarlama konusu 6:111 hükmünde “*Hal ve Şartların Değişmesi*” başlığı altında düzenlenmiştir. Bu hükümde de durum değişikliği sonucu taraflara yeniden müzakere yükümlülüğü yüklenmiş; sonuç vermemesi hâlinde, hâkimin sözleşmeyi sona erdirmesi veya uyarlamasına imkân tanınmıştır⁶⁴⁴. DCFR

---

⁶³⁶ Baysal, Uyarlama, s. 83; İngiliz hukukunda hâkimin uyarlama yapma yetkisi bulunmamaktadır. Arat, s. 24-25.

⁶³⁷ Gürsoy, s. 47-48.

⁶³⁸ Gürsoy, s. 47-49; Arat, s. 25-26.

⁶³⁹ Dural, İmkânsızlık, s. 39; Arat, s. 26.

⁶⁴⁰ Arat, s. 26-27.

⁶⁴¹ Baysal, Uyarlama, s. 67 vd.

⁶⁴² Kemal Dayınlarlı, Milletlerarası Ticari Sözleşmelere İlişkin Unidroit İlkeleri, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni Gülören Tekinalp’e Armağan**, İstanbul 2003, ss. 203-249, s. 203 vd.

⁶⁴³ Dayınlarlı, Unidroit, s. 203 vd.

⁶⁴⁴ Yeşim Atamer, “İfa Engelleri Hukukunu Yeniden Sistemize Etmeyi Düşünmek: Borca Aykırılık Türleri Yerine Yaptırımları Esas Alan Bir Sistematik” **Prof. Dr. Rona Serozan’a Armağan**, İstanbul 2010, ss. 217-260, s. 229;

düzenlemesinde ise, III.-1 hükmü ile bahsi geçen diğer metinlerde olduğu gibi taraflara yeniden müzakere yükümlülüğü yüklenmiştir⁶⁴⁵. Yeniden müzakerenin sonuçsuz kalması hâlinde mağdur tarafın talebiyle hâkime sözleşmeyi sona erdirmeye ya da uyarılama yetkisi verilmiştir⁶⁴⁶.

Türk hukukunda sözleşmenin uyarlanmasının hukuki niteliği tartışmalı bir konudur. Sözleşmenin dar anlamda uyarlanması usulünde doktrinde tartışmalar olsa da; baskın görüş, uyarılamanın hâkimin müdahalesi ile yapılabileceği yönündedir⁶⁴⁷. TBK'nın 138'inci madde hükmünde de sözleşmenin uyarlanmasının hâkimden talep edileceği ifade edilmiştir. Bu konuda baskın olmayan diğer görüşe göre dar anlamda uyarılama konusunda hâkimin müdahalesi yalnızca tespit niteliğinde olacaktır⁶⁴⁸. Bu bağlamda uyarılama, yenilik doğuran bir hak olarak kabul edilip, tek taraflı irade beyanı ile kullanılabilir⁶⁴⁹.

Türk hukukunda durum değişikliği hâlinde, uyarılamanın koşullarının sağlanmadığı veya uyarılamanın mümkün olmadığı hâllerde tek taraflı irade beyanıyla yenilik doğuran hak olarak sözleşmeden dönme hakkının kullanılabilmesi hususunda tartışma bulunmamaktadır.

4.2.2. Uyarılamanın Hâkimden Talep Edilmesi

TBK'nın 138'inci madde hükmü yürürlüğe girmeden önce uyarılamanın hâkimden talep edilmesi görüşü Türk hukukunda baskın görüştü. TBK'nın 138'inci madde hükmünün yürürlüğe girmesiyle dar anlamda uyarılamanın hâkimden talep edilmesi hususuna kanun kapsamında yer verilmiş oldu.

Doktrinde baskın olan görüşe göre sözleşmenin tarafları hâkimden sözleşmenin uyarlanmasını talep edebilir, bunun üzerine hâkim, sözleşmeyi değişen koşullara uyarlayabilir ya da sona erdirebilir⁶⁵⁰. Yine aynı görüşe göre TBK'nın 138'inci maddesi kapsamında kullanılan sözleşmeden dönme hakkı, tek taraflı irade beyanı ile kullanılabilen, hâkimden talep edilmesine gerek olmayan yenilik doğuran bir haktır.

⁶⁴⁵ www.law.kuleuven.be e.t.: 15.04.2022.

⁶⁴⁶ www.law.kuleuven.be e.t.: 15.04.2022

⁶⁴⁷ Tekinay, Akman, Burcuoğlu, Altop, s. 1005; Gülekli, s. 68; Burcuoğlu, Beklenmeyen Hâl, s. 14; Kaplan, s. 144-145; Oğuzman, Öz, s. 201, s. 569-570; Topuz, Denge Bozulması, s. 331; Tile, s. 229.

⁶⁴⁸ Serozan, Sözleşmeden Dönme, s. 355-356; Arat, s. 173; Gürsoy, s. 176-177; Kulp, s. 148-149.

⁶⁴⁹ Baysal, Uyarılama, s. 377vd.; Arat, s. 173; Serozan, Sözleşmeden Dönme, s. 355-356; Gürsoy, s. 176-177; Kulp, s. 148-149.

⁶⁵⁰ Kaplan, s. 144-145; Eren, Borçlar Genel, N. 1503 vd, s. 555 vd.; Akyol, Dürüstlük Kuralı, s. 92-93; Burcuoğlu, Beklenmeyen Hâl, s. 14-15.

Ancak uyarılama söz konusu olduğunda, taraflara böyle bir hak tanınmamakta yalnızca hâkimin sözleşmeye müdahalesi ile uyarılama yapılması kabul edilmektedir⁶⁵¹.

Meydana gelen durum değişikliği sonucu mağdur olan tarafın, hâkimden sözleşmenin uyarılmasını talep etmesi sonucu; hâkim, TBK'nın 138'inci maddesinde yer alan koşulların mevcut olduğu tespitini yaparak sözleşmeyi uyarlayabilir. Nitekim TBK'nın 138'inci madde hükmünde ve gerekçesinde uyarılamanın hâkimin müdahalesiyle yapılacağı belirtilmiştir⁶⁵².

Sözleşmenin uyarılmasının mümkün olmadığı durumlarda sözleşmeden dönme hakkı, tek taraflı irade beyanı ile kullanılabilir. Türk hukuk doktrininde baskın olan görüş de sözleşmeden dönme hakkının yenilik doğuran bir hak olduğu yönündedir⁶⁵³. Bu nedenle TBK'nın 138'inci madde hükmünde sözleşmeden dönme hakkının kullanılması hâkimin müdahalesi ya da denetimine bırakılmamıştır⁶⁵⁴. Bu nedenle hâkimden sözleşmenin uyarılmasının talep edildiği durumlarda hâkim, uyarılamanın mümkün olmadığı hâllerde sözleşmeden dönülmesine karar veremeyecektir⁶⁵⁵.

Hâkimden uyarılamanın talep edilmesi hususunda belirtilmesi gereken bir diğer nokta hâkimin vereceği kararın hukukî niteliğidir. Bu bağlamda doktrindeki baskın görüş, uyarılama kararının hukukî niteliğinin inşaî karar olduğu yönündeyken⁶⁵⁶, uyarılamanın mümkün olmadığı yönünde verilen karar ise tespit niteliğinde bir karardır⁶⁵⁷. Uyarılamanın mümkün olmadığı yönünde verilen tespit niteliğindeki bu karar akabinde mağdur taraf, sözleşmeden dönme hakkını kullanabilecektir⁶⁵⁸.

---

⁶⁵¹ Baysal, Uyarılama, s. 361.

⁶⁵² TBK'nın 138'inci madde hükmünde borçlunun "...hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarılmasını isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahip..." olduğu ifade edilmektedir. Hükmün gerekçesinde ise "Maddeye göre, uyarılamanın bütün koşulları gerçekleşmişse borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarılmasını isteyebilir. Bunun mümkün olmaması hâlinde borçlu, sözleşmeden dönebilir; sürekli edimli sözleşmelerde ise kural olarak, fesih hakkını kullanır." İfadesi belirtilmiştir. <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss321.pdf> e.t.:15.04.2022

⁶⁵³ Serozan, Sözleşmeden Dönme, s. 43 vd.; Tekinay, Akman, Burcuoğlu, Altop, s. 964; Eren, Borçlar Genel, N. 3502.

⁶⁵⁴ Alman hukukunda hem uyarılama hem de sözleşmeden dönme hakkının kullanımının hâkimden talep edilmesi uygun görülmüştür. Baysal, Uyarılama, s. 362.

⁶⁵⁵ Antalya, s. 280-281; Oğuzman, Öz, s. 201.

⁶⁵⁶ Antalya, s. 280; Topuz, Denge Bozulması, s. 331; Tile, s. 232; Baysal, Uyarılama, s. 363.

⁶⁵⁷ Antalya, s. 281; Tile, s. 232.

⁶⁵⁸ Antalya, s. 281; Tile, s. 232.

4.2.3. Uyarlamamın Yenilik Doğuran Hak Olarak Tanınması

Uyarlamamın hâkimden talep edilmesi görüşünün dışında savunulan bir diğer görüş de sözleşmenin uyarlanmasının yenilik doğuran hak niteliğinde olduğudur⁶⁵⁹. Bu görüşe göre uyarlama hakkı dava yoluna gitmeden kullanılabilir yenilik doğuran bir haktır; bu nedenle dava yoluna gidilse dahi hâkimin kararı tespit kararı niteliğinde olacaktır⁶⁶⁰. Uyarlama hakkının yenilik doğuran hak niteliğinde olması hususunda farklı görüşler ve tartışmalar bulunmaktadır.

Bir görüşe göre, TBK'nın 138'inci maddesi bağlamında taraflara tanınan sözleşmeden dönme hakkı ile dar anlamda uyarlama hakkının ikisi de yenilik doğuran haktır ve kullanılışı bakımından bir fark bulunmamaktadır⁶⁶¹. Bu görüşe göre durum değişikliği neticesinde mağdur olan tarafın, hâkimin kararına gerek duymaksızın tek taraflı irade beyanı ile sözleşmeyi uyarlayabilmesi, problemin en pratik çözümüdür⁶⁶².

Bir diğer görüşe göre, yalnızca sözleşmeden dönme hakkı yenilik doğuran hak niteliğindedir⁶⁶³. Durum değişikliği neticesinde mağdur olan taraf, sözleşmeden dönme hakkını yenilik doğuran hak niteliğinde olduğu için doğrudan kullanabilse de, sözleşmenin uyarlanmasını ancak hâkimden talep edebilecektir⁶⁶⁴.

Bir başka görüşe göre ise, TBK'nın 138'inci maddesi bağlamında sözleşmenin uyarlanması tüm sonuçları bakımından yenilik doğuran hak niteliğindedir⁶⁶⁵.

İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi'nin 29.12.2021 tarihli ilamına konu olayda, taraflar sözleşmenin uyarlanmasını hâkimden talep etse de; yargılama süreci devam ederken sözleşmede uyuşmazlık olan noktada anlaşarak sözleşmeyi uyarlamış, bu bağlamda uyarlama hakkı taraflarca yenilik doğuran bir hak olarak kullanılmıştır⁶⁶⁶.

4.2.4. Uyarlamadan Önce Bildirim ve Yeniden Müzakere

Sonradan meydana gelen öngörülemez durum değişiklikleri sonucu sözleşmenin uyarlanması yoluna gidilebilmesi için, öncelikle uyarlama talep eden mağdur tarafın,

⁶⁵⁹ Gürsoy, s. 184; Arat, s. 173; Serozan, Sözleşmeden Dönme, s. 355-356; Baysal, Uyarlama, s. 377; Baysal, Aşırı İfa Güçlüğü, s. 139.

⁶⁶⁰ Serozan, Sözleşmeden Dönme, s. 355-356; Baysal, Uyarlama, s. 377; Karş. Erman ise hâkimin vereceği kararının yenilik doğuran karar değil, açıklayıcı bir karar olduğu görüşündedir. Erman, Beklenilmeyen Hâller, s. 114-115.

⁶⁶¹ Gürsoy, s. 180.

⁶⁶² Gürsoy, s. 177; Serozan, Sözleşmeden Dönme, s. 355-356.

⁶⁶³ Baysal, Uyarlama, s. 378.

⁶⁶⁴ Baysal, Uyarlama, s. 378.

⁶⁶⁵ Baysal, Uyarlama, s. 378.

⁶⁶⁶ İstanbul BAM, 29.12.2021 tarih, 2021/1915 esas ve 2021/1420 karar sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 20.06.2022.

yerine getirmesi gereken bir takım yükümlülükler bulunmaktadır⁶⁶⁷. Bu yükümlülüklerden ilki durum değişikliğinin karşı tarafa bildirilmesi diğeri ise yeniden müzakere yükümlülüğüdür.

4.2.4.1. Bildirim

Sözleşmenin uyarlanması yoluna gidilebilmesi için öngörülen yükümlülüklerden ilki bildirim yükümlülüğüdür. Ancak bildirim yükümlülüğü, TBK'nın 138'inci maddesinde öngörülmemiş, doktrinde geliştirilmiştir⁶⁶⁸. Meydana gelen durum değişikliği, bu değişiklikten etkilenmeyen taraf için bilinmiyor olabilir⁶⁶⁹. Bu nedenle diğeri tarafın sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini ifa edeceğine güveniyor olabilir. Bu nedenle dürüstlük kuralı gereğince, durum değişikliği ve buna bağlı taleplerden haberdar edilmesi gerekir⁶⁷⁰.

Meydana gelen durum değişikliği sonucu uyarlama isteyen taraf, dürüstlük kuralı gereği bu durumu sözleşmenin diğeri tarafına bildirmekle yükümlüdür⁶⁷¹. Uyarlama isteyen taraf yaptığı bu ihbarla karşı taraf, hem ifanın ağırlaştığını hem de sözleşmenin uyarlanması talebini, aksi halde mahkemeye başvuracağını ya da sözleşmenin sona ereceğini bildirmiş olur⁶⁷². Bildirimin yapıldığı sözleşmenin diğeri tarafı, uyarlama talebini kabul ettiği takdirde; yapılan uyarlama ile eski sözleşmeye devam edilecektir⁶⁷³. Ancak uyarlama talebi reddedilir ise, uyarlama isteyen taraf tek taraflı irade beyanı ile sözleşmeyi sona erdirebilir⁶⁷⁴.

Uyarlama isteyen tarafın yapacağı bildirim herhangi bir şekil şartına bağlı değildir⁶⁷⁵. Bildirim yükümlülüğü için bir süre de öngörülmemiştir ancak, yargı kararlarında bu bildirim makul sürede yapılması gerektiği savunulmaktadır⁶⁷⁶.

---

⁶⁶⁷ Arat, s. 174; Gürsoy, s. 107-169; Baysal, Uyarlama, s. 399-400 vd; Baysal, Yeniden Müzakere Ödevi, s. 197 vd.

⁶⁶⁸ Gürsoy, s. 169; Baysal, Uyarlama, s. 401; Erman, Beklenilmeyen Hâller, s. 89.

⁶⁶⁹ Gürsoy, s. 170; Arat, s. 173 – 174.

⁶⁷⁰ Gürsoy, s. 170-171; Arat, s. 174; Kulp, s. 152.

⁶⁷¹ Gürsoy, s. 170; Arat, s. 174.

⁶⁷² Gürsoy, s. 170; Arat, s. 174.

⁶⁷³ Gürsoy, s. 173; Arat, s. 174.

⁶⁷⁴ Arat, s. 174; Mağdur tarafın söz konusu durumu bildirmesine gerek kalmayan hâllerde; örneğin diğeri tarafın talebi reddedeceği açıksa ve ya talebin yerine getirilmesi durumu düzeltmeyecekse, mağdur taraf tek taraflı irade beyanı ile sözleşmeyi sona erdirebilir. Gürsoy, s. 173.

⁶⁷⁵ Arat, s. 174; Sözleşmenin her iki tarafının da tacir olması hâlinde; tacirler arası temerrüt bildirim için aranan şekil şartının söz konusu durumda aranmamasını, bildirimde bulunulsa dahi muhatabın mütemerrüt olmayacağı yönündeki görüş için bkz. Gürsoy, s. 172.

4.2.4.2. Yeniden Müzakere

TBK'nın 138'inci madde hükmünde ve gerekçesinde yeniden müzakere hususuna yer verilmesi de, doktrinde dürüstlük kuralı gereğince, hâkimden uyarılma talep edilmeden önce tarafların yeniden müzakerede bulunması gereği savunulmuştur⁶⁷⁷. Nitekim TBK'nın 138'inci maddesinin hukukî temelini de dürüstlük kuralından geldiği savunulmaktadır⁶⁷⁸. Buna ek olarak taraflar, sözleşmede yer alan uyarılma kayıtları dâhilinde de yeniden müzakere hususuna yer verebilirler⁶⁷⁹.

Avrupa sözleşme hukukunu düzenleyen ortak metinlerde de sözleşmenin yeniden müzakeresi kabul edilmiş ve düzenlenmiştir⁶⁸⁰. Hâkimden sözleşmenin uyarılmasının talep edilebilmesi için, sözleşmenin yeniden müzakere edilip başarıya ulaşmamış olması gerektiği kabul edilmiştir⁶⁸¹.

Sözleşmenin uyarılması yoluna gidilebilmesi için öngörülen yükümlülüklerden olan bildirim yükümlülüğü yerine getirilirken söz konusu bildirim, sözleşmenin yeniden müzakeresine ilişkin daveti de içermelidir⁶⁸². Akabinde sözleşme müzakerelerine başlandığı takdirde süreç, dürüstlük kuralına uygun bir şekilde sürdürülmelidir⁶⁸³. Müzakere sürecinde gerçekçi çözüme ulaşmak için çalışılmalı ve dürüstlük kuralına aykırı çabalar içine girilmemelidir⁶⁸⁴.

Tarafların yeniden müzakere ile sözleşmeyi birlikte gözden geçirmeleri ve çözüm aramaları, Türk Borçlar Hukukunun genel ilkeleri doğrultusunda en uygun çözüm olmanın⁶⁸⁵ yanı sıra; zaman ve maliyetleri açısından daha yüksek verim alınabilen bir yoldur.

---

⁶⁷⁶ Yargıtay HGK, 30.05.2001 tarih, 2001/15-402 esas ve 2001/459 karar sayılı ilamı; Bildirimin makul sürede yapılmaması halinde uyarılma isteyen tarafın bu hakkından vazgeçtiği yönündeki görüş için bkz. Gürsoy, s. 184.

⁶⁷⁷ Gürsoy, s. 173; Baysal, Uyarılma 397-398; Yeniden müzakerenin bir ödev mi yoksa borç mu olduğu yönünde tartışmalar için bkz. Baysal, Uyarılma, s. 365-376.

⁶⁷⁸ Gürsoy, s. 173-174; Baysal, Uyarılma 397-398; Topuz, Denge Bozulması, s. 335; Arat, s. 274; Baysal, Yeniden Müzakere Ödevi, s. 194 vd; Kulp, s. 153-154; ayrıntılı bilgi için bkz. Nurbanu Akmeşe, Erman Ekingen, "Bir Kanun Boşluğu Örneği; TBK m.138 ve Sözleşmenin Yeniden Müzakeresi", **Sorumluluk Hukuku Seminerleri Ed. Başak Baysal**, İstanbul, 2016, ss. 1-25.

⁶⁷⁹ Kulp, s. 153.

⁶⁸⁰ Unidroit İlkeleri'nin 6.2.3 numaralı hükmü, PECL'in 6:111 numaralı hükmü, DCFR'ın III.-1:110 numaralı hükmü ve CESL'in 89 numaralı hükmünde yeniden müzakere hususuna yer verilmiştir.

⁶⁸¹ Baysal, Uyarılma, s. 397; Baysal, Yeniden Müzakere Ödevi, s. 188 vd; Kulp, s. 154.

⁶⁸² Baysal, Uyarılma, s. 400.

⁶⁸³ Baysal, Uyarılma, s. 400; Baysal, Yeniden Müzakere Ödevi, s. 197 vd.

⁶⁸⁴ Baysal, Uyarılma, s. 400; Baysal, Yeniden Müzakere Ödevi, s. 197 vd.

⁶⁸⁵ Baysal, Uyarılma, s. 401.

4.2.5.Uyarılama Hakkının Sona Ermesi ve Hak Düşürücü Süre

Uyarılama hakkı, yenilik doğuran bir hak olarak usulüne uygun kullanılmasıyla sonuç doğurur ve sona erer⁶⁸⁶. Uyarılama hakkının yenilik doğuran bir hak olarak kullanılması dışında; bildirim ve yeniden müzakere ödevlerinin yerine getirilmesiyle, yeniden müzakerede, taraflarca sözleşmenin uyarlanması hâlinde de uyarılama hakkı sona erer⁶⁸⁷. Buna ek olarak uyarılama hakkından feragat edilmesi ile de hakkın sona ermesi söz konusu olur⁶⁸⁸.

Yenilik doğuran bir hak olarak uyarılama hakkının bir başka sona erme şekli de hak düşürücü sürenin dolması hâlidir⁶⁸⁹. TBK'nın 138'inci maddesinde herhangi bir hak düşürücü süre öngörülmemiştir. Bu sebeple kanundaki bu boşluk doktrin ve yargı kararları ile doldurulmaktadır. Bir görüşe göre taraflar sözleşmede yer alan uyarılama kayıtları dâhilinde, bu hakkın kullanımı için hak düşürücü süre belirleyebilirler⁶⁹⁰. Bunun yanı sıra uyarılama hakkını talep edecek mağdur taraf, bu hakkı kullanmayacağı yönünde karşı tarafta etki bıraktığı takdirde de, bu durum haktan feragat niteliği taşıyacak ve hakkın sona ermesi söz konusu olacaktır⁶⁹¹. Bir başka görüşe göre uyarılama hakkının makul süreyi aşacak uzunlukta bir süre kullanılmaması hâlinde de haktan feragat ettiği kabul edilip, hakkın sona ermesi söz konusu olacaktır⁶⁹². Ancak doktrindeki bir başka görüşe göre uyarılama hakkı, öngörülemez durum değişikliğinin öğrenildiği tarihten başlamak üzere on yıllık zamanaşımına tabidir⁶⁹³. Görülmektedir ki doktrindeki genel görüş, uyarılama hakkının süresiz olarak ileri sürülemeyeceği yönündedir.

Uyarılama hakkına ilişkin Yargıtay da, her ne kadar TBK'nın 138'inci maddesinde hak düşürücü süre öngörülmemiş olsa da, makul sürenin aşılması hâlinde hakkın sona ereceği yönündedir; makul süre somut olay özelinde bir yıl ya da daha uzun süre olabilir⁶⁹⁴.

---

⁶⁸⁶ Vedat Buz, **Medeni Hukukta Yenilik Doğuran Haklar**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005, s. 396 vd.; Baysal, Uyarılama, s. 405-406.

⁶⁸⁷ Baysal, Uyarılama, s. 407.

⁶⁸⁸ Buz, Yenilik Doğuran Haklar, s. 415-416; Baysal, Uyarılama, s. 408.

⁶⁸⁹ Buz, Yenilik Doğuran Haklar, s. 397.

⁶⁹⁰ Buz, Yenilik Doğuran Haklar, s. 407-408.

⁶⁹¹ Buz, Yenilik Doğuran Haklar, s. 408.

⁶⁹² Gürsoy, s. 184.

⁶⁹³ Topuz, Denge Bozulması, 350.

⁶⁹⁴ "...6098 sayılı T.B.K yürürlüğe girmesinden evvel, mevzuatımızda uyarılama kurumuna ilişkin bir düzenleme olmamakla birlikte, 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe giren TBK'nın 138. maddesi ile bu husus yasal bir düzenlemeye de kavuşturulmuştur. (...) Dava konusu olayda; davacının, davalılarla müşterek murisleri olan babasının 1984 yılında ölümünden 30 yıl geçtikten sonra iş bu davanın açılmış olması

4.3. Uyarılama Hakkının Kullanılmasının Sonuçları

Uyarılama hakkının kullanılması için gerekli koşullar sağlanıp, bildirim ve yeniden müzakere usulleri gerçekleştirildikten sonra hâlen çözüme ulaşılamamış ise, uyarılama hakkı kullanılabilir⁶⁹⁵. Uyarılama hakkının kullanılması, TBK'nın 138'inci maddesinde de belirtildiği üzere hâkimden sözleşmenin uyarılmasını talep etme ya da sözleşmenin sona ermesi şeklinde olur⁶⁹⁶.

4.3.1. Dar Anlamda Sözleşmenin Uyarılması

TBK'nın 138'inci madde hükmü gereği sözleşmenin mağdur tarafına, hâkimden sözleşmenin uyarılmasını talep etme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkının tanınmasıyla; sözleşme ilişkisi devam ederken değişen koşullar karşısında nasıl bir çözüm üretileceği hususunda taraflara seçim hakkı tanınmamıştır⁶⁹⁷. Bu bağlamda kanun hükmünde sözleşmenin öncelikle uyarılması, bu mümkün değilse sona erdirilmesi öngörülerek; sözleşmeye bağlılık ve ölçülülük ilkesine bağlı kalınmış ve dar anlamda uyarılmanın önceliği ilkesi⁶⁹⁸ getirilmiştir⁶⁹⁹. Yabancı hukuk sistemlerinde ise başta bu görüş kabul edilmese ve sözleşmenin sona erdirilmesinin daha uygun bir çözüm olduğu savunulsa da; bu görüş günümüzde geçerliliğini yitirmiştir⁷⁰⁰. Günümüzde dar anlamda uyarılmanın ölçülülük ilkesine daha uygun olduğu savunulmakla birlikte, sözleşmenin sona erdirilmesine göre daha öncelikli olduğu kabul edilmektedir⁷⁰¹.

---

nazara alındığında, sözleşmenin davacı tarafından benimsendiğinin kabulü gerektiği, bu nedenle dava konusu olayda TBK'nun 138. maddesinde gösterilen uyarılama koşullarının bulunmadığı anlaşılmaktadır.” Yargıtay 13. HD, 08.02.2016 tarihli, 2014/48624 esas ve 2016/3280 karar sayılı ilamı; “...Bununla birlikte, eldeki davanın, kredi sözleşmesinin üzerinden birkaç yıl geçtikten sonra açılmış olması da nazara alındığında, sözleşmenin davacı tarafından benimsendiğinin kabulü gerektiği bu nedenle yukarıda belirtilen tüm hususlar birlikte değerlendirildiğinde dava konusu olayda uyarılama koşullarının bulunmadığı anlaşılmaktadır.” Yargıtay 13. HD, 16.12.2015 tarihli, 2015/33476 esas ve 2015/36982 karar sayılı ilamı; Yargıtay 13. HD, 28.01.2014 tarihli, 2013/5493 esas ve 2014/2061 karar sayılı ilamı; Yargıtay 13. HD, 28.01.2014 tarihli, 2013/27196 esas ve 2014/2085 karar sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 22.04.2022.

⁶⁹⁵ Baysal, Uyarılama, s. 410; Kırca, s. 91.

⁶⁹⁶ Baysal, Uyarılama, s. 410; Kırca, s. 91; Arat, s. 190.

⁶⁹⁷ Bu hususta tarafların seçimlik yenilik doğuran haklara sahip olduğu yönünde görüşler için bkz. Kaplan, s. 147; Serozan, Dönme, s. 499; Erman, Beklenilmeyen Hâller, s. 114; Buz, Yenilik Doğuran Haklar, s. 199 – 200.

⁶⁹⁸ Burcuoğlu, Beklenilmeyen Hâl, s. 14-15; Erman, Beklenilmeyen Hâller, s. 111; Arat, s. 191; Baysal, Uyarılama, s. 412.

⁶⁹⁹ Baysal, Uyarılama, s. 410-412; Arat, s. 190-191; Kırca, s. 91.

⁷⁰⁰ Baysal, Uyarılama, s. 411.

⁷⁰¹ Baysal, Uyarılama, s. 411.

Sözleşme ilişkisi devam ederken yaşanan öngörülemez durum değişikliklerinde, kural olarak ahde vefa ilkesine bağlı kalınsa da; bu ilkenin istisnai bir yansıması olarak taraflara tanınan çözüm, sözleşmenin uyarlanması ile ilişkinin ayakta tutulmasıdır⁷⁰². Bu bağlamda doktrindeki bir görüşe göre, tarafların uyarlamaya yönelik ortak bir talebi olmasa da hâkim sözleşmeyi uyarlayabilir⁷⁰³. Hâkim, taraflardan her ikisi ya da birinin talebiyle sözleşmeye müdahalede bulunsa da; uyarlama hususunda dürüstlük kuralını esas alır ve objektif ölçütlere dayanarak uyarlama yapar⁷⁰⁴. Bu nedenle taraflardan biri uyarlama istemese de hâkim, hakkaniyet gereği sözleşmeyi uyarlayabilir⁷⁰⁵. Bu hususta tarafların ortak iradesi sözleşmenin uyarlanması yönünde ancak içerik noktasında anlaşamamışlar ise hâkim sözleşmeyi uyarlayabilir⁷⁰⁶.

Doktrindeki bir başka görüşe göre, sözleşmenin her ki tarafının da iradesi uyarlama yönünde ise sözleşme uyarlanabilir⁷⁰⁷. Bu bağlamda sözleşmenin uyarlanması tarafların ortak iradesi değilse, hâkim sözleşmeyi uyarlayamaz⁷⁰⁸. Buna ek olarak sözleşmenin taraflarının ortak iradesi sözleşmenin sona erdirilmesi yönünde ise de hâkim sözleşmenin uyarlanmasına karar veremeyecektir⁷⁰⁹. Ancak bu durumda sözleşmenin uyarlanması subjektif ölçütlerle yapılmış olacak ve çoğu zaman taraflar anlaşamayacağı için uyarlama gerçekleşmeyecektir.

Hâkimden uyarlama talep edildiğinde, hâkim öncelikle sözleşmeye ve kanuna bakacak, eğer burada bir hüküm varsa hükme göre uyarlama yapacaktır⁷¹⁰. Ancak sözleşmede veya kanunda uyarlamaya ilişkin bir hüküm bulunmadığı durumlarda dürüstlük kuralına ve hakkaniyete uygun olarak sözleşmeyi uyarlayacaktır. Bu bağlamda hâkimin sözleşmeyi uyarlaması tali bir yoldur⁷¹¹.

Hâkim sözleşmenin uyarlanması hususunda uyarlamaya ilişkin şartların oluşup oluşmadığını inceledikten sonra, sözleşmenin taraflarının menfaatini değerlendirmelidir⁷¹². Sadece mağdur tarafın zararını değil diğer tarafın da menfaatini

---

⁷⁰² Arat, s. 187.

⁷⁰³ Sözleşmenin uyarlanmasını taraflardan birinin talep etmesi yeterlidir. Ancak iki tarafın da uyarlama istemediği durumlarda uyarlama yapılamaz. Kaplan, s. 158; Arat, s. 192.

⁷⁰⁴ Kaplan, s. 157; Arat, s. 192.

⁷⁰⁵ Kaplan, s. 157; Arat, s. 192.

⁷⁰⁶ Bu noktada taleple bağlılık ilkesi söz konusudur. Kaplan, s. 148; Topuz, Denge Bozulması, s. 324; Kulp, s. 159.

⁷⁰⁷ Gürsoy, s. 195.

⁷⁰⁸ Gürsoy, s. 195.

⁷⁰⁹ Güleki, s. 65; Arat, s. 192; Kulp, s. 158; Erman, Beklenilmeyen Hâller, s. 116; Dural, İmkânsızlık, s. 73.

⁷¹⁰ Arat, s. 188.

⁷¹¹ Arat, s. 188; Kaplan, s. 138.

⁷¹² Kaplan, s. 159; Arat, s. 188; Gürsoy, s. 186-188.

göz önünde tutmalı ve zararı hakkaniyete uygun olarak paylaşılmalıdır⁷¹³. Bu doğrultuda hâkim, ölçülü bir müdahalede bulunmalı; sözleşme ilişkisini edimin ifa edilmesine uygun hâle getirerek bu ölçüleri aşan müdahaleden kaçınmalıdır⁷¹⁴. Buna ek olarak hâkim, sözleşmenin uyarlanması konusunda yöntemi belirlemede serbest olsa da; her iki tarafın da menfaatlerini hesaba katarak, sözleşmenin amacına uygun bir yöntem seçmelidir⁷¹⁵.

Uyarlama, sözleşmedeki asli ya da yan edimlerin değiştirilmesi ve rizikonun adaletli bir şekilde dağıtılması suretiyle yapılabilir⁷¹⁶. Bunun yanı sıra ifa yeri veya zamanının değiştirilmesi suretiyle de uyarlama yapılabilir⁷¹⁷. Ek olarak taraflardan birinin ediminin artırılması veya azaltılması yolu ile de uyarlama yapılabilir⁷¹⁸.

Meydana gelen durum değişikliğinin geçici olduğu hâllerde uyarlama da, durum değişikliğinin ortadan kalkacağı ana kadar geçerli olmak üzere yapılabilir⁷¹⁹. Örneğin pandemi başlamadan önce açılan bir kafenin, pandeminin başlamasıyla işletmelerin geçici olarak kapatılması hâlinde kirasını ödemekte güçlük çekmesi durumunda, kira miktarı bu geçici durumla sınırlı olmak üzere uyarlanabilir. Nitekim Bursa BAM 4. Hukuk Dairesi de 28.09.2020 tarihli, 2020/1103 esas ve 2020/1008 karar sayılı ilamında “Bununla birlikte covid-19 salgını geçici bir dönem olup, uyarlamanın yalnızca bu dönemi kapsar şekilde yapılması ve salgının etkileri tamamen ortadan kalktığında ve kiracının iş durumu salgın öncesi normale döndüğünde kiranın eski hâle gelmesi gerekir.” ifadesi ile sözleşmenin geçici olarak uyarlanabileceğini belirtmiştir⁷²⁰.

Pandemi döneminde sözleşmenin uyarlanması, ifa süresinin ertelenmesi ya da miktarların azaltılması şeklinde yapılabileceği gibi, ifa yerinin değiştirilmesi gibi somut olay özelinde değerlendirilerek yapılabilir. Örneğin pandemi döneminde evden çalışılması da bir tür uyarlamadır. Ancak Pandemiden kaynaklı ekonomik sıkıntılar

---

⁷¹³ Kaplan, s. 159; Arat, s. 188; Gürsoy, s. 186-188.

⁷¹⁴ Tile, s. 228 vd.

⁷¹⁵ Kaplan, s. 157; Arat, s. 192; Gürsoy, s. 195.

⁷¹⁶ Hâkimin taksitle ödemeye veya kısmi ifaya izin vermesi, sözleşme süresinin uzatılması ya da kısaltılması gibi kararlar örnek gösterilebilir. Baysal, Uyarlama, s. 414; Arat, s. 192-193; Gürsoy, s. 200.

⁷¹⁷ Arat, s. 193; Gürsoy, s. 198; Baysal, Uyarlama, s. 414.

⁷¹⁸ Uygulamada en yaygın görülen uyarlama, taraflardan birinin ediminin artırılması veya azaltılması şeklindedir. Baysal, Uyarlama, s. 414.

⁷¹⁹ Baysal, Uyarlama, s. 415.

⁷²⁰ Bursa BAM 4. HD, 28.09.2020 tarihli, 2020/1103 esas ve 2020/1008 karar sayılı ilamı; Aynı yönde diğer bir karar için bkz. Bursa BAM 4. HD, 07.10.2020 tarihli, 2020/1226 E ve 2020/ 1086 K sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 25.05.2022.

nedeniyle çekilen krediler sözleşmenin uyarlanması noktasında dikkate alınmamalıdır⁷²¹.

4.3.2.Sözleşmenin Sona Erdirilmesi

TBK'nın 138'inci maddesinde izah edilen sözleşmenin uyarlanmasının dar anlamda uyarlama dışında bir diğer sonucu, sözleşmenin sona erdirilmesidir⁷²². Esasında sözleşmenin sona erdirilmesi de bir tür uyarlamadır⁷²³. Hatta sözleşmenin uyarlanmasının en ağır şekli olarak da görülmektedir⁷²⁴. Sözleşmenin sona erdirilmesi aslında sözleşme süresinin kısaltılması yolu ile uyarlanması olarak ifade edilebilir⁷²⁵.

Sözleşmenin sona erdirilmesi, uyarlama fikri ile clausula kavramının ilk ortaya çıktığı zamandan bu yana kabul edilen ve uyarlamanın esas sonucu olarak görülen bir uygulamadır⁷²⁶.

TBK'nın 138'inci maddesinde; uyarlamanın mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönülebileceği, sürekli edimli sözleşmelerde ise dönme yerine fesih yapılabileceği ifade edilmiştir⁷²⁷. Madde hükmünden tarafların uyarlama hakkının yanı sıra sözleşmeden dönme ve fesih haklarının bulunduğu anlaşılmaktadır⁷²⁸. Ancak madde lafzından anlaşılmaktadır ki; sözleşmenin uyarlanması mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme ya da fesih söz konusu olacaktır⁷²⁹. Bu bağlamda TBK'nın 138'inci maddesi uyarınca sözleşmenin sona erdirilebilmesi için ilgili maddede yer alan şartların gerçekleşmesinin yanı sıra, sözleşmenin uyarlanmasının da mümkün olmaması gerekmektedir⁷³⁰. Buna ek olarak sözleşmenin taraflarının uyarlamanın aksi yönünde ortak iradeleri bulunduğu durumlarda da sözleşme sona erdirilebilir⁷³¹. Hatta bu

---

⁷²¹ Kırca, s. 93.

⁷²² Gürsoy, s. 202; Arat, s. 194; Baysal, Uyarlama, s. 418.

⁷²³ Kaplan, s. 118; Arat, s. 194.

⁷²⁴ Baysal, Uyarlama, s. 411 ve 419.

⁷²⁵ Kaplan, s. 118; Arat, s. 194.

⁷²⁶ Gürsoy, s. 202; Arat, s. 194.

⁷²⁷ Arat, s. 194; Gürsoy, s. 233; Kaplan, s. 153; Serozan, Dönme, s. 383; Buz, Sözleşmeden Dönme, s. 321.

⁷²⁸ Arat, s. 194; Gürsoy, s. 233; Kaplan, s. 153; Serozan, Dönme, s. 383; Buz, Sözleşmeden Dönme, s. 321; Baysal, Uyarlama, s. 418.

⁷²⁹ Baysal, Uyarlama, s. 419.

⁷³⁰ Baysal, Uyarlama, s. 419.

⁷³¹ Gülekli, s. 65; Dural, İmkânsızlık, s. 73; Baysal, Uyarlama, s. 419; Erman, Beklenilmeyen Hâller, s. 116.

durumda uyarılma mümkün olsa dahi tarafların ortak iradesi ile sözleşme sona erdirilebilir⁷³².

4.3.2.1. Sözleşmeden Dönme

TBK'nın 138'inci maddesinde sayılan şartlar gerçekleşmiş ancak dar anlamda uyarılma mümkün ya da yeterli değilse, bu durumda mağdur tarafın sözleşmeden dönme hakkı bulunmaktadır⁷³³. Sözleşmeden dönme hakkı, TBK'nın 138'inci maddesi bağlamında kullanılan uyarılma hakkının kullanımının en ağır şeklidir⁷³⁴. Bu bağlamda dar anlamda uyarılma ile çözüme ulaşılamıyor ise sözleşmeden dönme, son çare olarak kabul edilip uygulanmalıdır⁷³⁵.

Sözleşmeden dönme hakkı, yenilik doğuran bir hak olması sebebiyle TBK'nın 18'inci maddesi doğrultusunda hâkimden talep edilmesi gereksizdir kullanılmasıyla, kullanıldıktan sonra hüküm ve sonuç doğurur⁷³⁶.

Sözleşmeden dönme hakkının kullanılması ile henüz ifa edilmemiş edim yükümlülükleri sona ererken⁷³⁷, ifa edilmiş edimlerin iadesi hususunda doktrinde tartışmalar mevcuttur. Klasik teoriye göre dönme borç ilişkisini geriye dönük olarak ortadan kaldırmaktadır⁷³⁸. Bu bağlamda bir görüşe göre, ifa edilmiş edimlerin iadesi sözleşmeden kaynaklı olarak iade talebinin sunulmasıyla istenebilir⁷³⁹. Bir diğer görüşe göre, ifa edilmiş edimlerin iadesi sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre istenebilir⁷⁴⁰. Yargıtay 2004 tarihli bir kararında, sözleşmeden dönme hâlinde ifa edilmiş olunan edimlerin sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre talep edilebileceğini belirtmiştir⁷⁴¹. Bu görüşe göre sözleşmeden dönme geçmişe etkili bir işlem olarak kabul edilip ifa edilmiş edimler sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre iade edilmelidir⁷⁴². Klasik teoriden farklı olarak yeni dönme teorisine göre ise sözleşmeden dönme, borcu geriye

---

⁷³² Gülekli, s. 65; Dural, İmkânsızlık, s. 73; Baysal, Uyarılma, s. 419; Erman, Beklenilmeyen Hâller, s. 116.

⁷³³ Baysal, Uyarılma, s. 419.

⁷³⁴ Sözleşmenin sıfıra uyarlanması olarak da ifade edilmiştir. Baysal, Uyarılma, s. 419.

⁷³⁵ Gülekli, s. 66; Dural, İmkânsızlık, s. 72-73.

⁷³⁶ Topuz, Denge Bozulması, s. 339; Baysal, Uyarılma, s. 420.

⁷³⁷ Buz, Sözleşmeden Dönme, s. 145.

⁷³⁸ Tandoğan, s. 504; Aybike Tunç, "İş Sahibinin İfa Zamanından Önce Sözleşmeden Dönme Hakkı" **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.11, S.1, Kayseri, 2016, ss.253-269, s. 255.

⁷³⁹ Serozan, Sözleşmeden Dönme, s. 73; Baysal, Uyarılma, s. 420; Tunç, s. 255.

⁷⁴⁰ Turgut Öz, **Öğreti ve Uygulamada Sebepsiz Zenginleşme – Borçlar Kanunu 61-66. Maddelerine İlişkin İctihatlar ile**, Kazancı, İstanbul, 1990. s. 105; Tunç, s. 255.

⁷⁴¹ Yargıtay 15. Hukuk Dairesi, 09.12.2004 tarih, 2003/7040 esas ve 2004/6389 karar sayılı ilamı. www.kazanci.com.tr e.t.:17.06.2022.

⁷⁴² Öz, s. 105; Tunç, s. 255.

ve ileriye yönelik ortadan kaldırmamakta; yalnızca bir tasfiye sürecine sokmaktadır⁷⁴³. Bu görüşe göre ifa edilmiş edimler, iade borcuna dönüşecektir⁷⁴⁴. Bu bağlamda ifa edilmiş edimlerin iadesi, sözleşmeden doğan borçların iadesine ilişkin hükümlere tabi olacaktır.

4.3.2.2. Sözleşmenin Feshi

TBK'nın 138'inci maddesi gereği, madde hükmünde sayılan şartlar gerçekleşmiş ancak dar anlamda uyarılama mümkün ya da yeterli değilse, sürekli edimli sözleşmelerde sözleşmeden dönme hakkı yerine fesih hakkı tanınır⁷⁴⁵. Bu bağlamda durum değişikliği neticesinde sürekli edimli sözleşmenin uyarlanması mümkün değilse, mağdur tarafın sözleşmeyi feshetme hakkı bulunmaktadır⁷⁴⁶.

Sözleşmenin feshi hakkı da sözleşmeden dönme hakkı gibi yenilik doğuran bir hak olması sebebiyle dava yolu ile kullanılması gerekmemektedir⁷⁴⁷. Bu bağlamda bozucu yenilik doğuran bir hak olması sebebiyle kullanıldıktan sonra hüküm ve sonuç doğurmakla birlikte, karşı tarafın kabulüne gerek yoktur⁷⁴⁸.

Sözleşmenin feshi ileriye etkili bir işlem olması sebebiyle, fesihden önceki dönem bu işleminden etkilenmez⁷⁴⁹. Ancak sözleşmenin fesih anından sonra ifa edilmiş bir edim varsa, bu durumda fesihden etkilenecek ve iadesi talep edilebilecektir⁷⁵⁰.

4.4.Uyarılama Davası

Uyarılama hakkı, yenilik doğuran bir hak olarak dava dışı kullanılabilmesinin yanı sıra, taraflar arasında uyuşmazlık çıktığında ya da doğrudan doğruya dava yolu ile de kullanılabilir⁷⁵¹.

TBK'nın 138'inci maddesinde sayılı koşullar gerçekleştikten sonra mağdur taraf, uyarılama hakkını kullanarak sözleşmeyi uyarlayabilir ve sözleşmenin diğer tarafının da buna uygun davranmasını bekler. Ancak sözleşmenin diğer tarafı her zaman sözleşmenin uyarlanmış hâlini kabul etmeyebilir. İşlem temeli çökmüş ve TBK'nın

⁷⁴³ Serozan, Sözleşmeden Dönme, s. 510-512; Tunç, s. 256.

⁷⁴⁴ Serozan, Sözleşmeden Dönme, s. 545-546; Tunç, s. 257.

⁷⁴⁵ Baysal, Uyarılama, s. 421; Kırca, s. 95.

⁷⁴⁶ Baysal, Uyarılama, s. 421; Kırca, s. 95.

⁷⁴⁷ Topuz, Denge Bozulması, s. 339; Pınar Altınok Ormancı, **Sürekli Borç İlişkilerinin Haklı Sebep Feshi**, Vedat Kitapçılık, Ankara, 2011, s. 172 vd.

⁷⁴⁸ Topuz, Denge Bozulması, s. 339; Altınok Ormancı, Sürekli Borç İlişkileri, s. 172 vd.

⁷⁴⁹ Seliçi, s. 132; Baysal, Uyarılama, s. 421; Kırca, s. 95.

⁷⁵⁰ Seliçi, s. 132; Baysal, Uyarılama, s. 421; Kırca, s. 95.

⁷⁵¹ Baysal, Uyarılama, s. 435 vd.

138'inci maddesinde sayılı koşullar gerçekleşmiş olmasına rağmen sözleşmenin diğer tarafının uyarlanmış hâli ile ifaya karşı çıkması durumunda alacaklının temerrüdü söz konusu olur⁷⁵².

Mağdur taraf, uyarlama hakkını kullanması ile edimlerin sözleşmenin uyarlanmış hâli ile ifa edilmesinin kabul edilmesini ister ancak, diğer taraf bunu kabul etmez ve buna uygun davranmazsa; mağdur taraf uyuşmazlığı dava yolu ile ozmek için mahkemeye taşıyabilir. Ancak uyuşmazlığı mahkemeye taşıma hakkı yalnızca mağdur tarafa ait değildir. Sözleşmenin diğer tarafı da uyarlama hakkının doğmadığı, şartların oluşmadığı veya sonuçları bakımından yerinde kullanılmadığı iddiası ile uyuşmazlığı mahkemeye tařıyabilir⁷⁵³.

Uyarlama hakkının kullanılması sonucu çıkan uyuşmazlığın ozümü için dava yoluna başvurulmasının haricinde doğrudan dava yolu ile de kullanılması mümkündür. Ancak uyarlama hakkının dava yolu ile kullanılması bu hakkın hukukî niteliğini değiştirmedeği için; uyarlama iradesi dava yolu ile bildirildiği takdirde, yenilik doğuran hak olması sebebiyle sonradan davadan feragat edilse dahi sözleşme uyarlanmış olacaktır⁷⁵⁴.

4.5. Pandemi Tedbirlerinden Etkilenen Bazı Sözleşme Türlerinin Uyarlanması

4.5.1. Kira Sözleşmesi

4.5.1.1. İşyeri Kira Sözleşmesi

Pandemi döneminde alınan tedbirler hukukî ve ekonomik açıdan kira sözleşmelerine yansımıştır. Bu dönemde bazı işyerleri faaliyetlerini sürdürememiş, bazıları da oldukça sınırlı faaliyet göstermişlerdir. Sınırlı faaliyet göstermelerinden dolayı çoğu işletme gelir kaybına uğramış ve ödeme güçlüğü çekmeye başlamıştır. Pandemi ve neden olduğu ekonomik sıkıntılar sebebiyle kira sözleşmelerinin kiracı tarafından ifası hususunda da problemler yaşanmaya başlanmıştır.

Kira sözleşmesi, kiraya verenin kiralananı kullanılması veya yararlanılması amacıyla kiracıya bırakması ve bunun karşılığında kiracının da kira bedeli ödediği; karşılıklı iki

---

⁷⁵² Baysal, Uyarlama, s. 436.

⁷⁵³ Baysal, Uyarlama, s. 438-439.

⁷⁵⁴ Baysal, Uyarlama, s. 440.

tarafa borç yükleyen ve sürekli bir borç ilişkisi doğuran bir sözleşmedir⁷⁵⁵. Bu sözleşme ilişkisinde kiraya verenin asli edimi malın teslimiyken, kiracının asli edimi kira bedelinin ödenmesidir⁷⁵⁶.

DSÖ tarafından pandeminin ilan edilmesi ve ülkemizde de ilk vakaların görülmesinin ardından 16.03.2020 tarihli İçişleri Bakanlığı genelgesi ile bazı işyerlerinin faaliyetleri geçici bir süreliğine durdurulmuştur. Devamında vakaların artış hızına bağlı olarak bazı dönemlerde işyerlerinin faaliyetleri normale dönmüş, bazı dönemlerde tekrar sınırlandırılmıştır⁷⁵⁷. Buna ek olarak geçici süreliğine faaliyetleri tamamen yasaklanan işletmeler de olmuştur. Bu nedenle pandemi sürecinde gelir kaybı yaşayan işletmeler kiralarını ödemekte zorlanmış ve temerrüde düşmüştür. Akabinde 26.03.2020 tarih ve 31080 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 7226 Sayılı Kanun’un Geçici 2’nci maddesi ile 01.03.2020 tarihinden 30.06.2020 tarihine kadar kira bedelinin ödenmemesi gerekçesiyle kira sözleşmesinin feshi ve kiracının tahliyesi engellenmiştir. Ancak bu düzenleme ile ödenmeyen kira bedellerinin tahsili ve temerrüt faizine ilişkin düzenleme yapılmadığı gibi, 2480 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile 15.06.2020 tarihine kadar icra takipleri durdurulmuş ve yeni takip talepleri de alınmamıştır. Bu nedenle kira borcunun tahsili için 15.06.2020 tarihine kadar icra takibi yapılamamış, 01.07.2020 tarihine kadar da kira sözleşmelerinin, kira bedelinin ödenmemesi sebebi ile feshi mümkün olmamıştır. Yapılan bu düzenlemeler ve pandemi tedbirlerinin neden olduğu ekonomik sıkıntılar birçok sorunu da beraberinde getirmiştir.

4.5.1.1.1. Kiraya Verenin Ayıptan Sorumluluğu

Kiraya verenin asli edim yükümlülüğü, kiralananı kullanıma hazır şekilde kiracıya bırakmaktır. Kiraya verenin bir diğer yükümlülüğü de ayıbı üstlenmektir⁷⁵⁸. Bu ayıp,

---

⁷⁵⁵ Çiğdem Kırca, Eren Özdemir, “Pandeminin İşyeri Kira Sözleşmelerine Etkisi” **Pandeminin (Covid-19’un) Sözleşmelerin İfasına Etkisi Ed. Çiğdem Kırca, F. Tülay Karakaş**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, ss. 97-136, s. 98; Özkan Özyakışır, **Konut ve Çatılı İşyeri Kira Sözleşmelerinde Kira Bedeli**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2018, s. 9.

⁷⁵⁶ Özyakışır, s. 9.

⁷⁵⁷ Alışveriş merkezlerinin faaliyetleri durdurulmamış olsa da Türkiye Alışveriş Merkezleri ve Yatırımcıları Derneği, 20.03.2020 tarihli tavsiye kararı ile alışveriş merkezlerinin geçici süreyle kapatılması ve bu süreçte kiracılardan kira alınmaması yönündeki tavsiyesini yayımlamış ve bağlayıcı niteliği olmamasına rağmen çoğu alışveriş merkezi yönetimi bu karara uymuştur.

⁷⁵⁸ Emre Cumalıoğlu, “Covid-19 (Yeni Korona Virüs) Pandemisinin Kira Sözleşmelerine Etkileri” **Covid-19 Salgınının Hukukî Boyutu Ed. Muhammet Özekeş**, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 523-532, s. 524; Kırca, Özdemir, s. 104.

ekonomik, hukukî, maddi ya da manevi nitelikte olabilir⁷⁵⁹. İşleri Bakanlığı'nın Genelgesi ile kamu hukukundan kaynaklanan bir nedenle kiralananın, sözleşmenin amacı doğrultusunda kullanılmaması hâlinde hukukî ayıp doğmuş olur⁷⁶⁰. Bunun yanı sıra kiralananın amaca uygun kullanılması ancak vaat edilen müşteri sayısı ya da ciroya ulaşılmaması durumunda da ekonomik ayıp doğmuş olur. Bu bağlamda pandemiden kaynaklanan nedenlerle kira sözleşmesinin ifasının sıkıntıya düştüğü durumlarda hukukî ayıp ya da ekonomik ayıptan söz edilebilir.

Pandemi nedeniyle kira sözleşmelerinin ifası hususunda yaşanan sıkıntılara ilişkin bir görüş, pandemi tedbirleri nedeniyle faaliyetleri yasaklanan ya da sınırlandırılan işyerleri açısından; faaliyetler normale dönene kadar bedelden indirim talep edilebileceği ve ayıp nedeniyle bedelden indirim istenmesi hususunda ayıbın bildirilmesine gerek olmadığı savunulmuştur⁷⁶¹. Aynı nedenlerle fesih hakkının ise söz konusu somut durumun kiracıya ciddi bir zarar vermesi hâlinde kullanılacağı savunulmuştur⁷⁶².

Bir diğer görüş ise, pandemiden kaynaklanan nedenlerle ekonomik sıkıntı çeken işyerlerinin, ekonomik ayıp nedeniyle bedelden indirim talep edebileceği savunulmuştur⁷⁶³.

Ancak konunun kiraya verenin somut durumdan ve bahsedilen ayıplardan sorumlu tutulup tutulamayacağı açısından da değerlendirilmesi gerekir. Pandemi öngörülemez bir durum olduğu ve kiraya verenin pandemiye engellemek için elinden bir şey gelmeyeceği açıktır. Bu nedenle kiraya verenin pandemiden kaynaklanan ayıptan sorumlu olmayacağı ve bu hususta ayıp hükümleri yerine imkânsızlık hükümlerinin uygulanması gerektiği yönünde görüşler de mevcuttur⁷⁶⁴. Bu görüşe göre, sözleşmeye konu kiralananın teslimi pandeminin ilanından sonra gerçekleştiği takdirde, kural olarak kiraya veren ayıptan sorumlu tutulamaz ve kiracı ayıptan kaynaklı tazminat talebinde bulunamaz⁷⁶⁵. Ancak pandemiden kaynaklı nedenlerle kiracının kiralananı kullanması ciddi boyutlarda engellendiği takdirde kiracının indirim talep etme ya da

---

⁷⁵⁹ Cumalıoğlu, Kira, s. 324.

⁷⁶⁰ Kırcı, Özdemir, s. 105.

⁷⁶¹ M. T. Özer, "Kovid-19 Salgınının İşyeri Kiralarında Kiracının Kira Bedelini Ödeme Borcuna Etkisi" www.blog.lexpera.com.tr e.t.: 03.05.2022.

⁷⁶² M. T. Özer, "Kovid-19 Salgınının İşyeri Kiralarında Kiracının Kira Bedelini Ödeme Borcuna Etkisi" www.blog.lexpera.com.tr e.t.: 03.05.2022.

⁷⁶³ E. Daşlı, "Kovid-19 Salgını Bağlamında AVM Kiraları ve Ekonomik Ayıp" www.blog.lexpera.com.tr e.t.: 03.05.2022.

⁷⁶⁴ Cumalıoğlu, Kira, s. 526.

⁷⁶⁵ Cumalıoğlu, Kira, s. 526.

sözleşmeyi feshetme hakkı bulunmaktadır⁷⁶⁶. Buna ek olarak, kiraya verenin kullandırma borcunu ifa etmesi tehlikeye düşmüş ve kiraya veren borcunu ifa edemiyorsa, bu durumda kiracının indirim talep etme hakkı bulunmamaktadır⁷⁶⁷. Bu durum karşısında kiracının bedel ödeme borcu tamamen ya da kısmen son bulacaktır⁷⁶⁸.

4.5.1.1.2. İşyeri Kira Sözleşmesinin Önemli Nedenle Feshi

TBK'nın 331'inci maddesine göre, kira ilişkisinin sürdürülmesi güçleşmiş ve taraflardan biri için çekilmez hâle gelmiş ise yasal bildirim sürelerine uyularak sözleşme feshedilebilir⁷⁶⁹. 26.03.2020 tarih ve 31080 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 7226 Sayılı Kanun'un Geçici 2'nci maddesi ile 01.03.2020 tarihinden 30.06.2020 tarihine kadar kira bedelinin ödenmemesi gerekçesiyle kira sözleşmesinin feshi ve kiracının tahliyesi engellenmiştir. Ancak akabinde bu süre uzatılmamış ve günümüzde de artık geçerliliğini yitirmiştir. Bu nedenle pandemiden kaynaklanan geçerli nedenlerle kira sözleşmesi kendisi için çekilmez hâle gelen taraf, bu nedene dayanarak her zaman sözleşmeyi feshedebilir.

Doktrinde TBK'nın 331'inci maddesi uyarınca kira sözleşmesinin feshi, TBK'nın 138'inci maddesinin özel bir uygulaması olarak kabul edilmektedir⁷⁷⁰.

4.5.1.1.3. Sözleşmeye Konu Amacın Boşa Çıkması

İçişleri Bakanlığı Genelgesi ile faaliyeti durdurulan işyerlerinin kira sözleşmelerinin amacı söz konusu faaliyetin icra edilebilmesi olduğu için, artık amaç boşa çıkmış olacaktır⁷⁷¹. Ancak Türk hukukunda bu konuda boşluk bulunmaktadır⁷⁷². Bir görüşe göre amacın boşa çıkması hâlinde imkânsızlık hükümleri uygulanabilecektir⁷⁷³. Ancak

---

⁷⁶⁶ Cumalıoğlu, Kira, s. 527.

⁷⁶⁷ Cumalıoğlu, Kira, s. 527.

⁷⁶⁸ Cumalıoğlu, Kira, s. 527.

⁷⁶⁹ Fatih Gündoğdu, Nihal Ural, "Koronavirüs (Covid 19) Tedbirlerinin Kira Sözleşmelerine Etkisi" **Covid-19 Salgınının Hukukî Boyutu Ed. Muhammet Özekeş**, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 533-563, s. 553.

⁷⁷⁰ Baysal, Uyarlama, s. 415; İrem Toprakkaya Babalık, "Korona Virüs Salgınının Kira Sözleşmelerine Etkisi" **Covid-19 Salgınının Hukukî Boyutu Ed. Muhammet Özekeş**, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 565-593, s. 588.

⁷⁷¹ Cumalıoğlu, Kira, s. 528; Toprakkaya Babalık, s. 588.

⁷⁷² Toprakkaya Babalık, s. 589; Yargıtay 3. HD, 30.05.2012 tarihli, 2012/8973 esas ve 2012/13817 karar tarihli ilamı, Legalkbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 03.05.2022.

⁷⁷³ Cumalıoğlu, Kira, s. 528.

bir başka görüşe göre sorun hâkimin hukuk yaratması ile çözüleceğinden tarafların talebiyle sözleşme uyarlanabilecektir⁷⁷⁴.

4.5.1.2. Konut Kira Sözleşmesi

Kira sözleşmesi, kiraya verenin kiralananı kullanılması veya yararlanılması amacıyla kiracıya bırakması ve bunun karşılığında kiracının da kira bedeli ödediği; karşılıklı iki tarafa borç yükleyen ve sürekli bir borç ilişkisi doğuran, geçici ve rızaî nitelikte bir sözleşmedir⁷⁷⁵. Konut kira sözleşmesinde yaygın uygulama kiralananın kullanılmasının kiracıya bırakılması iken, yararlanılması amacıyla kiracıya bırakıldığı da görülmektedir.

Pandeminin ilanı ve akabinde ülkemizde de vakaların görülmeye başlanmasının ardından tüm dünya ve ülkemizde ekonomik açıdan bir belirsizlik hâkim olmuş ve hızla bir krize yaklaşmıştır. Bu süreçte çalışanların düzenli maaş alamamaları, maaşlarda kesintiye gidilmesi, düzenli gelir sahibi olmayanların yaşadığı ekonomik sıkıntılar nedeniyle konut kira sözleşmelerine konu kira bedelinin ödenmesi çoğu kiracı açısından güçlük oluşturmuştur. Akabinde pandemi sürecinde barınma konusunda mağduriyet yaşanmaması için 26.03.2020 tarih ve 31080 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 7226 Sayılı Kanun’un Geçici 2’nci maddesi ile 01.03.2020 tarihinden 30.06.2020 tarihine kadar kira bedelinin ödenmemesi gerekçesiyle kira sözleşmesinin feshi ve kiracının tahliyesi engellenmiştir. Akabinde 2480 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile 15.06.2020 tarihine kadar icra takipleri durdurulmuş ve yeni takip talepleri de alınmamıştır. Bu nedenle 01.07.2020 tarihine kadar kira sözleşmelerinin, kira bedelinin ödenmemesi sebebi ile feshi mümkün olmamış, ödenmeyen kira bedelleri için de icra takibi başlatılamamıştır.

4.5.1.3. Konut ve İşyeri Kira Sözleşmesinin Uyarlanması

26.03.2020 tarih ve 31080 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 7226 Sayılı Kanun’un Geçici 2’nci maddesi ile getirilen geçici süreli fesih yasağı ile yalnızca kiraya veren tarafından sözleşmenin feshi engellenmiş, ödeme güçlüğü içerisinde olan kiracı

---

⁷⁷⁴ Toprakkaya Babalık, s. 589; Canpolat, s. 273.

⁷⁷⁵ Kırcı, Eren, s. 98; Özyakışır, s. 9; Ferhat Kayış, “Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Konut ve Çatılı İşyeri Kiralarına Etkileri Üzerine Düşünceler” *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C.7, S.4, 2020, ss. 65-84, s. 66.

tarafından sözleşmenin feshi engellenmemiştir⁷⁷⁶. Ancak ödeme güçlüğü çeken kiracının hâlihazırdaki sözleşmeyi feshedip, taşınma ve kira sözleşmesinin getirdiği yeni masraflara katlanması pandemi döneminde yaşanan ekonomik durumun çözümü olmayacağı için uygulamada çok tercih edilmemektedir. Bu bağlamda pandemi nedeniyle ödeme güçlüğü yaşayan kiracılar için en makul çözüm fesih yerine sözleşmenin uyarlanması yolu olmaktadır.

Pandemiden kaynaklanan nedenlerle kira sözleşmesinin uyarlanıp uyarlanamayacağıın tespiti için öncelikle TBK'nın 138'inci maddesinde yer alan koşulların sağlanıp sağlanmadığının tespiti gerekmektedir⁷⁷⁷.

Kira sözleşmesinin uyarlanabilmesi için öncelikle pandemi tedbirlerinin sözleşmenin ifasını imkânsızlaştırmıyor olması gerekir⁷⁷⁸. Bu durumda kiraya verenin kullandırma edimi hâlen mümkünken, kiracının ödeme borcu da tamamıyla imkânsız hâle gelmemiş olmalıdır.

Bir diğer koşul, esaslı bir durum değişikliğinin meydana gelmiş olması gerekliliğidir. Ek olarak esaslı durum değişikliğinin öngörülemez⁷⁷⁹ ve taraflara atfedilemez nitelikte olması gerekliliğidir. Bu durumda pandemiden kaynaklanan nedenler genel olarak esaslı durum değişikliği olarak kabul edilemez. Pandeminin olağanüstü nitelikte ve öngörülemez bir durum olduğu sabit olsa da esas durum değişikliği olabilmesi için, her somut olayda pandemi ile olay arasında illiyet bağının kurulması gerekir⁷⁸⁰.

Bir diğer koşul ise katlanılmazlık unsurunun gerçekleşmiş olmasıdır. Katlanılmazlık unsurunun tespitinde de her somut olay özelinde değerlendirme yapılarak, tarafların menfaatlerinin tespiti ve tartılması gerekir⁷⁸¹.

Sayılan tüm bu koşulların gerçekleştiği durumlarda kira sözleşmesi taraflardan biri ya da her ikisinin talebiyle uyarlanabilecektir⁷⁸². Ancak uyarlamanın hâkimden talep

⁷⁷⁶ Kayış, Koronavirüs Salgını, s. 76.

⁷⁷⁷ Gündoğdu, Ural, s. 545; Toprakkaya Babalık, s. 581; Kayış, Koronavirüs Salgını, s. 77; Yargıtay 3. HD, 04.06.2021 tarihli, 2021/3452 E ve 2021/6001 K sayılı ilamı, Bursa BAM 4. HD, 07.10.2020 tarihli, 2020/1226 E ve 2020/1086 K sayılı ilamı, Bursa BAM 4. HD, 28.09.2020 tarihli, 2020/1103 esas ve 2020/1008 karar sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 25.05.2022.

⁷⁷⁸ Kırca, Özdemir, s. 123.

⁷⁷⁹ Toprakkaya Babalık, s. 583.

⁷⁸⁰ Kırca, Özdemir, s. 124; Ferhat Kayış, "Kovid-19 (Koronavirüsü) Nedeniyle İşyeri Kira Sözleşmelerinin Yeni Koşullara Uyarlanması" **Yaşar Hukuk Dergisi**, C.2, S.2, İzmir, 2020, ss. 1-9, s. 5 vd.

⁷⁸¹ Kırca, Özdemir, s. 125-126.

⁷⁸² Bursa BAM 4. HD, 29.09.2020 tarihli, 2020/1103 esas ve 2020/1008 karar sayılı ilamı ile korona virüs salgını nedeniyle gelir kaybına uğrayan işletmenin aylık kira bedelinin yarı oranında indirilmesi yönünde ihtiyati tedbir kararı verilmiştir. Toprakkaya Babalık, s. 587; Kayış, İşyeri Kira, s. 4 vd.

edilmesi halinde, genel olarak uyarılama davalarında olduğu gibi geleceğe etkili olarak değil, pandemi dönemiyle sınırlı olarak sözleşmede uyarılama yapılması hakkaniyete uygun olacaktır⁷⁸³.

Kira sözleşmesinin uyarlanmasında uyarlamaya konu unsur kira bedelidir; bir başka deyişle kira sözleşmesinin uyarlanması aslında kira bedelinin uyarlanmasıdır⁷⁸⁴. Kira bedelinin uyarlanması davası genel olarak sözleşmenin her iki tarafınca açılabilceği gibi, konusu bedelin artırılması ya da azaltılması olabilir⁷⁸⁵. Pandemiden kaynaklanan nedenlerle ödeme güçlüğü çeken kiracıların, kira bedelinin uyarlanarak azaltılması talebi ile uyarılama davası açarak sözleşmenin uyarlanmasını istemesi mümkündür.

Kira sözleşmesine konu bedelin yabancı para cinsi üzerinden belirlendiği durumlarda ise her ne kadar TBK'nın 344'üncü maddesinin 4'üncü fıkrasında beş yıl geçmeden bedelin uyarlanamayacağı yer olsa da; TBK'nın 138'inci maddesinde yer alan koşullar sağlandığı takdirde kira bedelinin uyarlanması mümkündür⁷⁸⁶.

4.5.2. Eser Sözleşmesi

TBK'nın 470'inci maddesinde ele alındığı üzere eser sözleşmesi, *yüklenicinin bir eser meydana getirmeyi, iş sahibinin de bunun karşılığında bedel ödemeyi üstlendiği* sözleşmelerdir. İlgili madde hükmüne göre yüklenicinin asli edimi eseri meydana getirmek iken, iş sahibinin asli edimi de üstlendiği bedeli ödemektir.

Pandemiden kaynaklanan nedenlerle yüklenicinin ya da iş sahibinin sözleşmeye konu borcunun ifası güçleşebilir⁷⁸⁷. Ancak TBK'da eser sözleşmesinin uyarlanmasına ilişkin düzenlenmiş hükümler bulunduğu için, aşırı ifa güçlüğüne dayanarak uyarılama TBK'nın 138'inci maddesine göre yapılamayacaktır.

---

⁷⁸³ Gündoğdu, Ural, s. 550-551; Bursa BAM 4. HD, 28.09.2020 tarihli, 2020/1103 esas ve 2020/1008 karar sayılı ilamı; “Bununla birlikte covid-19 salgını geçici bir dönem olup, uyarılamanın yalnızca bu dönemi kapsar şekilde yapılması ve salgının etkileri tamamen ortadan kalktığında ve kiracının iş durumu salgın öncesi normale döndüğünde kiranın eski hâle gelmesi gerekir.” Aynı yönde diğer bir karar için bkz. Bursa BAM 4. HD, 07.10.2020 tarihli, 2020/1226 E ve 2020/ 1086 K sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 25.05.2022.

⁷⁸⁴ Özyakışır, s. 159.

⁷⁸⁵ Özyakışır, s. 159.

⁷⁸⁶ Özyakışır, s. 161; Yargıtay 3. HD, 04.06.2021 tarihli, 2021/3452 E ve 2021/6001 K sayılı ilamı, Bursa BAM 4. HD, 07.10.2020 tarihli, 2020/1226 E ve 2020/1086 K sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 25.05.2022.

⁷⁸⁷ Örneğin inşaat sözleşmelerinde, yükleniciye bağlı çalışma işçiler arasında hastalığın yayılma tehlikesine karşın çalışma şeklinde değişikliğe gidilebilir ya da vakaların işçiler arasında görülmesiyle karantina uygulanabilir. Bu durumda eserin meydana getirilmesi vaat edilenden daha uzun sürebilir. Bunun yanı sıra iş sahibi de pandemiden kaynaklanan nedenlerle ekonomik sıkıntıya düşüp, sözleşmeye konu bedeli ödemede güçlük çekebilir.

4.5.2.1. Pandeminin Eser Sözleşmesine Etkisi

Pandemiden kaynaklı durumlar nedeniyle eser sözleşmesinin gereği gibi ifasında sorunlar yaşanabilmektedir. Örneğin, eserin yapımında kullanılan malzemeler yurtdışından geliyorsa, pandemi tedbirleri nedeniyle tedarik güçleşebilir, hatta imkânsız hâle gelebilir. Bazı işletmelerin faaliyetlerinin geçici olarak durdurulması da eser sözleşmesine konu eserin meydana getirilmesini ya da bunun için çaba harcanmasını zorlaştırabilir. Sözleşmeye konu eserin yapımı için çalışan kalabalık bir kitle varsa, sosyal mesafe ve hijyen kuralları gereği çalışmanın yavaşlamasına neden olunabilir. Pandeminin etkileri nedeniyle sözleşmeye konu taraflardan biri veya taraflardan birinin işçileri hastalanabilir ya da ölebilir. Sayılı nedenler ve daha fazlası sonucu, sözleşmeye konu edimin ifası imkânsızlaşabilir, gecikebilir ya da maliyeti artabilir.

Pandemiden kaynaklı ifa güçlüklerine çözüm üretilebilmesi için, öncelikle bu durumun taraflardan birinin risk alanından kaynaklanıp kaynaklanmadığına bakmak gerekir⁷⁸⁸. Taraflardan birinin risk alanında kalan ifa güçlüklerinden o tarafın sorumlu olması ve ifa güçlüğüne katlanması gerekir⁷⁸⁹.

Eser sözleşmesi kurulurken, taraflar sözleşmede risk dağılımı kurallarını veya uyarılma kayıtlarını belirlemiş olabilirler⁷⁹⁰. Özellikle teslim borcu hakkında belirlenen risk dağılım kuralları, süre uzatma hükümleri niteliğinde olabilir⁷⁹¹. Bu süre uzatma hükümleri genel itibariyle belirlenebileceği gibi, süre uzatımı yapılabilecek durumlar sayılı olarak tespit edilmiş olunabilir⁷⁹². Bu hükümler sayesinde ifa güçlüğüne çözüm üretilebilir.

Sözleşme de risk dağılım kuralları tespit edilmemiş ise TBK'da bu konuya ilişkin genel hükümlere ve eser sözleşmesine ilişkin TBK'nın 470'inci maddesi ve devamı hükümlerine göre çözüm üretilecektir.⁷⁹³.

---

⁷⁸⁸ Can Boyacı, "Pandeminin Eser Sözleşmelerinin İfasına Etkisi ve İdarenin Taraf Olduğu İnşaat Sözleşmelerinde Durum" **Pandeminin (Covid-19'un) Sözleşmelerin İfasına Etkisi Ed. Çiğdem Kırcı, F. Tülay Karakaş**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, ss. 137-170, s. 143.

⁷⁸⁹ Boyacı, s. 143.

⁷⁹⁰ Leyla Müjde Kurt, "Eser Sözleşmelerinde Süre Uzatımı" **BATİDER**, C. 27, S. 1, Ankara, 2011, ss. 157-204, s. 162.

⁷⁹¹ Süre uzatma kayıtları ve genel itibariyle risk dağılım kuralları, somut durum ve sözleşme ilişkisi özelinde uyarılma kayıtları olarak da nitelendirilebilir.

⁷⁹² Kurt, Süre Uzatımı, s. 162.

⁷⁹³ Kurt, Süre Uzatımı, s. 166.

4.5.2.2. Eser Sözleşmesinin Uyarlanması

Eser sözleşmesine pandeminin etkisi genel itibariyle irdelendiğinde, eserin tesliminin geçici ya da sürekli olarak imkânsızlaşması ya da zamanında teslim edilememesi gibi sorunlar karşımıza çıksa da; konumuzun sınırları gereği biz aşırı ifa güçlüğü durumunu inceleyeceğiz.

Pandemiden kaynaklanan nedenlerle eser sözleşmesine konu eserin teslimi güçleşebilir⁷⁹⁴. Karantina sebebiyle ifa süresi uzayabilir ya da ekonomik veya tedarikte yaşanan problemler sebebiyle maliyetler artabilir; bu durumda sözleşme ilişkisi kurulurken belirlenen götürü bedelin somut duruma göre düzenlenmesi gerekebilir⁷⁹⁵.

Eser sözleşmesinde aşırı ifa güçlüğü durumunda TBK'nın 138'inci madde hükmü değil, eser sözleşmesine ilişkin ilgili hükümler uygulama alanı bulacaktır.

TBK'nın 480'inci maddesinde eser sözleşmesinin götürü bedel üzerinden kararlaştırılması hâlinde, yüklenicinin edimini kararlaştırılan bedel üzerinden ifa etmesi gerektiği kararlaştırılmıştır. Kural olarak tarafların sözleşmede bir götürü bedel kararlaştırmaları hâlinde, bu bedel değiştirilmez. Eğer bedel gerçekçi bir şekilde hesaplanamamışsa bu yüksek maliyete hatalı olan tarafın katlanması gerekir⁷⁹⁶. Ancak TBK'nın 480'inci maddesinin ikinci fıkrası ile bu kurala istisna getirilmiştir⁷⁹⁷. Buna göre, sözleşme ilişkisi kurulurken öngörülemeyen veya öngörülebilen nitelikte olup da taraflarca dikkate alınmayan durumlar, sözleşmede belirlenmiş olan götürü bedel üzerinden eserin yapılmasına engel teşkil eder veya ifayı güçleştirirse; yüklenici, hâkimden sözleşmenin uyarlanmasını talep etme hakkına sahiptir. Bu mümkün olmadığı durumlarda ise yüklenici, sözleşmeden dönme veya dürüstlük kuralının gerektirdiği durumlarda sözleşmeyi feshetme hakkına sahiptir.

TBK'nın 480'inci madde hükmü iş sahibine değil, yalnızca yükleniciye uyarlama talep etme hakkı tanımaktadır⁷⁹⁸. Ancak yüklenicinin bu hakkını kullanabilmesi için öncelikle madde hükmünde sayılı koşulların oluşması gerekir⁷⁹⁹.

⁷⁹⁴ Kurt, Süre Uzatımı, s. 193-194.

⁷⁹⁵ Boyacı, s. 154-155.

⁷⁹⁶ Tolga Özer, "Eser Sözleşmelerinde Götürü Bedel ve Bu Bedelin Uyarlanması" **Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.1, S. 2, İstanbul, 2019, ss. 185-212, s. 192.

⁷⁹⁷ Özer, s. 188.

⁷⁹⁸ İş sahibinin, sözleşmenin uyarlanması talebinde bulunmasını engellemek için kanun koyucunun ilgili madde hükmünde bilinçli olarak iş sahibine yer vermediği ve iş sahibinin TBK'nın 138'inci maddesine göre de uyarlama talep edemeyeceği görüşü için bkz. Doruk Gönen, **İnşaat Sözleşmelerinin Uyarlanmasına İlişkin Sorunlar, İnşaat Hukuku ve Uygulaması**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 349-351; İş sahibinin, TBK'nın 138'inci maddesine göre uyarlama talep edebileceği yönündeki görüş için bkz. Özer, s. 193.

⁷⁹⁹ Boyacı, s. 155; Özer, s. 193.

Yüklenicinin sözleşmedeki götürü bedelin uyarlanması talebinde bulunabilmesi için ilk koşul, sözleşme ilişkisi kurulurken taraflarca öngörülemeyen veya öngörülebilmesine rağmen taraflarca dikkate alınmayan bir durumun oluşmasıdır. Bu koşula göre, taraflarca sözleşme ilişkisi kurulurken söz konusu olayın tahmin edilememiş olması ya da tahmin edilmiş olmasına rağmen taraflarca göz önünde tutulmayıp, bu olayın gerçekleşmeyeceğinin kabul edilmiş olması gerekir⁸⁰⁰.

Sözleşme ilişkisi kurulduktan sonra pandeminin ilan edilmesi hâlinde, bu durumun öngörülemeyen bir durum olduğu açıktır. Buna karşılık pandeminin ilanından sonra kurulan sözleşmelerde de, pandeminin neden olacağı durumlar öngörülemez veya öngörülse de sözleşmenin ifasını etkilemeyeceği düşünülebilir. Bu durumlarda TBK'nın 480'inci maddesinin 2'nci fıkrasına göre yüklenici, sözleşmenin uyarlanmasını talep edebilir. Ancak sözleşmenin kurulduğu sırada, pandeminin sözleşme ilişkisini etkileyeceği ve ifa güçlüğüne sebep olacağı açık ve net anlaşılıyor ise yüklenici, sözleşmenin uyarlanmasını talep edemez⁸⁰¹.

TBK'nın 480'inci maddesinin 2'nci fıkrasına göre sözleşmenin uyarlanabilmesi için ikinci koşul; meydana gelen olayın, sözleşmeye konu işin, sözleşmede belirtilmiş olan bedelle yapılmasını engellemesi veya son derece güçleştirmesidir⁸⁰². Bu koşul, sözleşmeye konu ifanın imkânsızlaşmaması, ifanın ekonomik açıdan⁸⁰³ mümkün ama aşırı derecede zorlaşmış olması anlamına gelir. Sözleşmeye konu edimin ifası için masrafların aşırı derecede artmış olması, yüklenici için sözleşme çekilmez hâle gelmiş ve edimler arası ekonomik denge bozulmuş olmalıdır⁸⁰⁴.

Meydana gelen durumun sözleşme ilişkisine etkileri subjektif olarak dikkate alınmalıdır. Nitekim ekonomik olarak imkânları geniş olan yüklenici bakımından sözleşmeye konu edimin ifası, katlanılabilecek nitelikte olabilir⁸⁰⁵.

TBK'nın 480'inci maddesinin 2'nci fıkrasında açıkça yer verilmesine de yüklenicinin uyarlama talebinde bulunabilmesinin bir diğer koşulu; meydana gelen durumun

---

⁸⁰⁰ Gönen, s. 74; Özer, s. 193; Boyacı, s. 155; Meydana gelen olayın olağanüstü nitelikte olması gerektiğine ilişkin görüşler için bkz. Boyacı, s. 155.

⁸⁰¹ Boyacı, s. 156.

⁸⁰² Gönen, s. 85; Özer, s. 196; Boyacı, s. 156.

⁸⁰³ Meydana gelen durumun, edimlerin ifasını ekonomik açıdan değil, hukukî veya fiili açıdan güçleştirmesi hâlinde TBK'nın 480'inci maddesinin 2'nci fıkrası uygulama alanı bulamayacaktır. Söz konusu madde hükmü yüklenicinin ediminin ifası hala mümkün olmasına rağmen, artan maliyetler sebebiyle edimin ifasının aşırı zorlaştırdığı hâllerle sınırlıdır. Gönen, s. 83.

⁸⁰⁴ Gönen, s. 85; Boyacı, s. 156.

⁸⁰⁵ Özer, s. 196.

yüklenicinin etki alanı dışında gerçekleşmiş, bir diğer ifadeyle yüklenicinin fiillerinden kaynaklanmamış olmasıdır⁸⁰⁶.

TBK'nın 472'nci maddesinin 3'üncü fıkrasına göre; yüklenicinin, meydana gelen durumu ivedilikle iş sahibine bildirme yükümlülüğü bulunmaktadır. Aksi hâlde, TBK'nın 480'inci maddesinin 2'nci fıkrasında tanınan uyarılama hakkını talep etme imkânı bulunmamaktadır⁸⁰⁷. Yükleniciye tanınan bu bildirim yükümlülüğü, yüklenicinin, sözleşme ilişkisinden doğan özen borcunun bir görünümüdür⁸⁰⁸.

Belirtilen koşulların gerçekleşmesi hâlinde; yüklenici, hâkimden uyarılama talep edebilir. Yüklenicinin bu hakkı yenilik doğuran bir haktır⁸⁰⁹. Bu talep üzerine hâkim sözleşmeyi uyarlar ya da sona erdirir.

TBK'nın 480'inci maddesinin 2'nci fıkrası, yükleniciye uyarılama hakkı tanımıştır ancak, sözleşme ilişkisi iş sahibi için de çekilmez hâl alabilir. Yaklaşık ücret veya keşif bedeli üzerinden kurulan eser sözleşmelerinde iş sahibinin ediminin ifasının güçleştiği durumlar için TBK'nın 482'inci maddesi getirilmiştir. İlgili hükme göre, sözleşme ilişkisi kurulurken belirlenen yaklaşık bedelin, iş sahibinin kusuru bulunmaksızın aşırı aşılacağına anlaşıldığı durumlarda iş sahibi, sözleşmeye konu eser tamamlanmadan veya tamamlandıktan sonra sözleşmeden dönebilir⁸¹⁰.

TBK'nın 484'üncü maddesine göre ise, iş sahibi, eserin tamamlanmış bölümünün karşılığını ödemek ve yüklenicinin zararlarını gidermek koşuluyla sözleşmeyi feshedebilir. Bu hakkın kullanılabilmesi için iş sahibinin yükleniciye bir neden sunmasına gerek yoktur.

Pandemiden kaynaklanan nedenlerle sözleşmeye konu eserin meydana getirilmesi için biçilen bedelin aşırı ölçüde aşılacağı anlaşılırsa iş sahibi, TBK'nın 482'inci maddesine göre indirim talep edebilir veya sözleşmeden dönebilir; bir başka seçenek olarak da TBK'nın 484'üncü maddesine göre sözleşmeyi feshedebilir⁸¹¹.

4.5.3. Paket Tur Sözleşmesi

Paket tur sözleşmesi, paket tur düzenleyicileri veya aracıları tarafından ulaştırma, konaklama ve diğer turizm hizmetlerinden en az ikisini içeren, yirmi dört saatten uzun

---

⁸⁰⁶ Gönen, s. 83; Özer, s. 197; Boyacı, s. 156.

⁸⁰⁷ Gönen, s. 99-100; Özer, s. 199; Boyacı, s. 157.

⁸⁰⁸ Özer, s. 199; Boyacı, s. 157-158.

⁸⁰⁹ Erman, Beklenilmeyen Hâller, s. 114-115.

⁸¹⁰ Boyacı, s. 159.

⁸¹¹ Boyacı, s. 159.

sürelî ya da gecelik konaklama şeklinde düzenlenen sözleşmedir⁸¹². TBK’da düzenlenmemiş olmakla beraber, TKHK’nın 51’inci maddesinde ve Paket Tur Sözleşmeleri Yönetmeliği’nde düzenlenmiştir⁸¹³.

Paket tur sözleşmesi kapsamında ulaştırma veya konaklama hizmetlerinden birinin mutlaka bulunması ve bu hizmetlere bağlı olmayan başka bir turizm hizmetinin de sözleşme kapsamında yer alması gerekir⁸¹⁴. Sadece taşıma ya da sadece konaklama hizmetinin sunulmuş olması durumunda, söz konusu edim paket tur sözleşmesinin konusunu oluşturamaz⁸¹⁵.

Paket tur sözleşmesine konu turun yirmi dört saatten uzun ya da kısa olsa bile en az bir gece konaklamalı olması gerekir⁸¹⁶. Bu bağlamda; seyahat süresi yirmi dört saatten kısa veya konaklama içermeyen sözleşmeler TKHK kapsamında değil, genel hükümler çerçevesinde değerlendirilecektir⁸¹⁷.

Paket tur sözleşmesinin taraflarından biri katılımcı ya da tüketici olarak ifade edilmekle beraber, diğer tarafı tur düzenleyicisi ya da aracı olarak ifade edilir⁸¹⁸. Sözleşmenin taraflarından biri turu düzenlemekle yükümlüken, tüketici de bir bedel ödemekle yükümlü olduğu için; tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmedir⁸¹⁹.

4.5.3.1. Pandeminin Paket Tur Sözleşmesine Etkisi

Pandeminin ilanı ile birlikte ülkelerin sınırlarını kapatması, seyahat kısıtlamalarının başlaması, işletmelerin geçici süreyle faaliyetlerine ara vermesi ve karantina gibi tedbirler nedeniyle pandemiden en çok etkilenen sözleşmelerden biri de paket tur sözleşmeleri olmuştur⁸²⁰.

TKHK’nın 51’inci maddesinin 6’ncı fıkrasında tüketiciye, kendi etki alanı dışında gerçekleşen durumlar nedeniyle sözleşmenin esaslı unsurlarından birinin değişmesi

⁸¹² Selin Sert Sütçü, “6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Hükümlerine Göre Paket Tur Sözleşmeleri” **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Ankara, 2015, ss. 217-240, s. 221.

Halil Akkanat, M. Ali Çoban, “Covid-19 Salgınının Paket Tur ve Geçici Konaklama Sözleşmelerine Etkisi” **Covid-19 Salgınının Hukukî Boyutu Ed. Muhammet Özekeş**, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 717-746, s. 722; Betül Özlük, “Pandeminin Paket Tur Sözleşmelerine Etkisi” **Pandeminin (Covid-19’un) Sözleşmelerin İfasına Etkisi Ed. Çiğdem, Kırca, F. Tülay Karakaş**, ss. 171-198, s. 172-173.

⁸¹³ Sert Sütçü, s. 219.

⁸¹⁴ Gülşah Vardar Hamamcıoğlu, “Paket Tur Sözleşmesinde Tüketicinin Korunması” **İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 68, S. 1-2, İstanbul, 2010, ss. 275-304, s. 279; Sert Sütçü, s. 222.

⁸¹⁵ Sert Sütçü, s. 222.

⁸¹⁶ Özlük, s. 173; Vardar Hamamcıoğlu, s. 281; Akkanat, Çoban, s. 722.

⁸¹⁷ Sert Sütçü, s. 222.

⁸¹⁸ Özlük, s. 174; Sert Sütçü, s. 227 vd.

⁸¹⁹ Özlük, s. 173; Vardar Hamamcıoğlu, s. 284 vd.

⁸²⁰ Özlük, s. 172; Akkanat, Çoban, s. 722-723.

veya sözleşmeye konu tur başlamadan önce iptal edilmesi durumunda; yapılan bu değişikliği veya paket tur düzenleyicisinin sunduğu alternatif bir turu kabul edebileceği gibi, sözleşmeden dönme hakkı da tanınmıştır. Tüketicinin sözleşmeden dönme hakkını kullanması hâlinde, paket tur düzenleyicisinin, tüketicinin ödemiş olduğu bedeli herhangi bir kesinti yapmaksızın derhâl iade etmesi zorunlu tutulmuştur⁸²¹.

Paket Tur Yönetmeliği'nin 10'uncu maddesinde de paket tur sözleşmesinde meydana gelebilecek esaslı değişiklikler karşısında tüketiciye seçimlik haklar tanınmış, hatta 11'inci maddede turun iptali hâlinde de 10'uncu maddede yer alan seçimlik hakların kullanılabilmesi belirtilmiştir⁸²².

Pandeminin, sözleşmenin esaslı unsurlarına değişikliğe neden olacağı göz önünde tutulursa tüketici, paket tur düzenleyicisi ya da aracısı tarafından sunulan, eşit veya daha yüksek bir değerde başka bir paket tura ek bir bedel ödemeksizin katılma veya fiyat farkının kendisine iade edilmesi şartıyla daha düşük değerde bir paket tura katılma, bu iki seçenek dışında da herhangi bir tazminat ödemeksizin sözleşmeden dönme hakkına sahiptir.

Paket Tur Yönetmeliği'nin 16'ncı maddesinin 2'nci fıkrasına göre ise tüketici, sözleşmeye konu paket turun başlamasından en az otuz gün önce bildirimde bulunarak, herhangi bir kesinti yapılmaksızın ödemiş olduğu bedel kendisine iade edilmek üzere sözleşmeyi feshedebilir⁸²³. Ancak pandeminin, tüketicinin gerekli tüm özeni göstermesine rağmen öngöremediği ve engelleyemediği bir durum olarak kabul edildiği göz önünde tutularak; tüketici, Paket Tur Yönetmeliği'nin 16'ncı maddesinin 4'üncü fıkrasına göre, paket turun başlamasına otuz günden daha az bir süre kala da herhangi bir kesinti yapılmaksızın katılımcının ödemiş olduğu bedel kendisine iade edilmek üzere fesih bildiriminde bulunulabilir⁸²⁴. 15.05.2020 tarihli ve 31128 sayılı Resmi Gazete ile Paket Tur Yönetmeliği'ne eklenen Geçici Madde 1'e göre, 16'ncı madde doğrultusunda yapılan bedel iadelerinin, fesih bildiriminin paket tur düzenleyicisi veya aracısına ulaştığı tarihten itibaren on dört gün içerisinde yapılması esaslı belirtilmiştir⁸²⁵. Ancak, pandemi nedeniyle, 05.02.2020 tarihinden itibaren ifası öngörülebilir ve konusu hava yolu ile ulaşımı içeren sözleşmelere ilişkin bedel iadesi; paket tur düzenleyicisi ya da aracısı tarafından, hava taşıma işletmelerine ödenen uçuş bedeli,

---

⁸²¹ Akkanat, Çoban, s. 723.

⁸²² Akkanat, Çoban, s. 723; Özlük, s. 178-179.

⁸²³ Akkanat, Çoban, s. 724; Özlük, s. 187.

⁸²⁴ Akkanat, Çoban, s. 725; Özlük, s. 189.

⁸²⁵ Özlük, s. 196-197.

uçuş yasağı kalktıktan sonraki altmışıncı günü izleyen on dört gün içerisinde katılımcıya iade edileceği ifade edilmiştir⁸²⁶.

Yargıtay'ın 22.11.2021 tarihli bir ilamında da pandemi sebebiyle paket tur sözleşmesine konu hizmetin ifa edilememesi nedeniyle sözleşmeden dönülmesi hâlinde, tüketici olan davacıya, sözleşmeye konu bedelin iade edilmesine; ancak davacının sözleşmeye olan inancı sebebiyle yaptığı masraflara ilişkin davalının bir yükümlülüğü olmadığına karar verilmiştir⁸²⁷.

4.5.4. Okul Sözleşmesi

Pandemi nedeniyle ülkemizde yüz yüze eğitime bir süre ara verilmiş ve bu durum da yüz yüze eğitimi esas alan özel okul sözleşmelerinin ifası noktasında problemlere neden olmuştur.

Okul sözleşmesi, okul öncesi eğitim, ilkokul, ortaokul, lise gibi farklı öğretim kademelerini içine alacak şekilde ifade edilmektedir. Özel Öğretim Kurumları Kanunu kapsamında özel öğretim kurumlarının çalışma esasları düzenlenmiştir. ÖÖKK'nın 13'üncü maddesinde öğrenim ücreti düzenlenmiştir. İlgili hükümlere göre öğrenim ücreti her yıl kurum tarafından ocak ayından itibaren, en geç mayıs ayında ilân edilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 56'ncı maddesinde ise ücretlerin iadesi düzenlenmiştir. İlgili hükme göre, eğitim-öğretim yılı başladıktan sonra kaydını okuldan alıp sözleşme ilişkisine son verenler, ödenen yıllık ücretin yüzde onu ve öğrenim gördüğü günlere göre hesaplanan kısmı dışındaki ücreti iade alabilirler⁸²⁸. Ancak bu noktada sözleşme ilişkisinin ifa güçlüğü nedeniyle sona ermesi hâlinde yüzde onluk kesintinin yapılıp yapılamayacağı belirsizdir.

Konumuzun sınırları gereği okul sözleşmesi aşırı ifa güçlüğü durumunda değerlendirdiğimizde, öncelikle bu sözleşmenin uyarlanabilir bir sözleşme olup olmadığına bakmak gerekir. Uyarlama, taraflar arasında bozulan dengenin düzeltilmesi amacıyla yapılır⁸²⁹. Okul sözleşmesinde taraflardan birinin yapma edimi bulunurken diğer tarafın para edimi bulunmaktadır⁸³⁰. İki tarafa borç yükleyen bir sözleşme

---

⁸²⁶ Akkanat, Çoban, s. 726; Özlük, s. 197.

⁸²⁷ Yargıtay 3. HD, 22.11.2021 tarihli, 2021/6774 E ve 2021/11815 K sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 20.06.2022.

⁸²⁸ Cüneyt Bellican, Özlem Acar Ünal, "Covid-19'un Okul Sözleşmelerine Etkisi: Olasılıklar Okulu" **Covid-19 Salgınının Hukukî Boyutu Ed. Muhammet ÖZEKEŞ**, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 745-799, s. 752-753.

⁸²⁹ Baysal, Uyarlama, s. 130.

⁸³⁰ Bellican, Acar Ünal, s. 788.

olması⁸³¹ sebebiyle edimler arası dengenin bozulması muhtemel olduğundan uyarlanabilir niteliktedir. Bu bağlamda TBK'nın 138'inci maddesinde yer alan koşulların varlığı hâlinde okul sözleşmesi uyarlanabilir. Buna ek olarak okul sözleşmesinin bir tarafı sözleşmeye konu hizmeti sağlayan okul iken, diğer tarafı sözleşmeye konu hizmetin bedelini ödeme taahhüdünde bulunan velilerdir⁸³². Sözleşmeye konu hizmetin alıcısı ise öğrencilerdir. Bu bağlamda okul sözleşmesi üçüncü kişi lehine yapılan, tüketici hukukunun konusu olan bir sözleşmedir⁸³³. Bu nedenle TKHK'da uyarlamaya ilişkin hüküm bulunmaması nedeniyle TBK hükümlerine göre okul sözleşmelerinin uyarlanması mümkündür⁸³⁴.

Pandemi nedeniyle yüz yüze eğitime ara verilmesi, uzaktan eğitim modelinin uygulanması ve yaşanan ekonomik sıkıntılar sebebiyle; okul sözleşmesinin her iki tarafı da edimini ifada güçlük yaşayabilir. Bu nedenle ifa güçlüğü yaşayan taraf edimler arası dengenin sağlanması amacıyla TBK'nın 138'inci maddesine göre sözleşmenin uyarlanmasını talep edebilir. Nitekim MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü 07.04.2020 tarih ve 6215860 esas sayılı Koronavirüs Tatili ve Özel Kurumların Ücretleri başlıklı görüş yazısı ile usulüne uygun olarak düzenlenmiş sözleşmelerde yer alan karşılıklı taahhütlerin yerine getirilmesinin zorunlu olduğu ve olağanüstü sebeplerle verilemeyen hizmetlerin ileri bir tarihte telafi edilmesi, telafi edilemediği takdirde ücret iadesi yapılması gerektiği yönünde MEB'in görüşünü belirtmiştir. Bu doğrultuda sözleşme ilişkisinin korunması ve edimlerin ifasına yönelik okul sözleşmesinde uyarlama yapılabilir.

MEB'in görüşü doğrultusunda uygulamada telafi eğitiminin şekli hususunda sözleşmenin taraflarının onayı gerekmektedir. Nitekim Kayseri İl Tüketici Hakem Heyeti'nin okul sözleşmelerine ilişkin 09.09.2020 tarih ve 216 karar numaralı kararında belirttiği üzere; taraflar arasında yapılan sözleşmede salgın hastalığa ilişkin mücbir sebep kaydı ve sözleşmenin uyarlanmasına ilişkin bir hüküm bulunmaması hâlinde; tüketicinin uzaktan eğitim yapılmasına ilişkin onayının bulunmamasının yanı sıra ücret ödenmesine ilişkin borcun ifasını peşin olarak yapmış olduğu göz önünde tutularak,

---

⁸³¹ Bellican, Acar Ünal, s. 788.

⁸³² Abdulkadir Bulut, "Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sürecinde Özel Okul Ücret İadesi Probleminin Uzaktan Eğitim ile Şekillenen Güncel Durumu" **Covid-19 Salgınının Hukukî Boyutu Ed. Muhammet ÖZEKEŞ**, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 802-833, s. 804.

⁸³³ Bulut, s. 804-805.

⁸³⁴ Bulut, s. 805.

gelinen noktada uzaktan eğitim yapılan döneme ait ücretin tüketiciye iadesine karar verilmiştir⁸³⁵.

Okul sözleşmesinin uyarlanması sözleşmenin taraflarının ekonomik açıdan güçlü ya da zayıf olması dikkate alınmamalı, esas ölçüt sözleşmeye konu edimler arası denge olmalıdır⁸³⁶. Sözleşmenin tarafı olan okul, ülke çapında birçok şehirde şubesi bulunan ekonomik açıdan güçlü bir okul olabileceği gibi tam tersi de olabilir. Bu bağlamda okulun ekonomik açıdan güçlü olması her zaman için sözleşmenin diğer tarafı olan velilere ücret iadesi yapabileceği anlamına gelmemektedir. Nitekim TBK'nın 138'inci maddesinin ölçütlerinden biri de edimler arası dengenin bozulmuş olmasıdır; Yargıtay da sözleşmeye konu edimler arası dengenin aşırı ölçüde bozulmuş olmasını esas almaktadır⁸³⁷.

4.5.5. Nakit Kredi Sözleşmesi

Nakit kredi sözleşmesi, konusu bir miktar paranın ödünç verilmesi olan sözleşme türüdür⁸³⁸. Kanunda tanımlanmamış olmakla birlikte Bankacılık Kanunu'nun 48'inci maddesinde kredi⁸³⁹ türleri, nakdi ve gayri nakdi krediler olmak üzere sayılmıştır. Kanunda nakit kredi sözleşmesinin tanımı olmasa da, doktrinde hukukî niteliği itibarıyla tüketim ödünçü olarak kabul edilmiş ve isimli sözleşme olarak nitelendirilmiştir⁸⁴⁰. TBK'nın 386'ncı ve devamındaki maddelerinde tüketim ödünçü düzenlenmiştir. Bu sebeple yapılan sözleşmede hüküm bulunmaması hâlinde TBK'nın 386'ncı ve devamındaki maddelerine başvurulabilecektir.

Nakit kredi sözleşmesinde kredi veren tarafından bir miktar paranın mülkiyeti kredi alana, geri ödeme koşuluyla verilmektedir⁸⁴¹. Görüldüğü üzere sözleşme ilişkisinde kredi verenin asli edimi, sözleşmeye konu kredi tutarını kredi alana aktarmak; kredi alanın asli edimi ise kredi tutarının karşılığını ödemektir⁸⁴².

---

⁸³⁵ Kayseri İl Tüketici Hakem Heyeti'nin 09.09.2020 tarih ve 216 karar numaralı kararı. www.deryabaykan.av.tr e.t.: 15.06.2022.

⁸³⁶ Gürsoy, s. 97; Oğuzman, Öz, s. 602; Topuz, Denge Bozulması, s. 249; Arat, s. 114.

⁸³⁷ Yargıtay HGK, 15.10.2003 tarih, 2003/13-599 esas ve 2003/599 karar sayılı ilamı, Legalbank Elektronik Hukuk Bankası e.t.: 03.05.2022

⁸³⁸ Akkanat, Doğan, s. 461.

⁸³⁹ Kredinin tanımını ve ayrıntılı bilgi için bkz. Burak Özen, **Kredi Açma Sözleşmeleri**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2017.

⁸⁴⁰ Akkanat, Doğan, s. 461.

⁸⁴¹ Akkanat, Doğan, s. 461.

⁸⁴² Özen, s. 218.

Pandemiden kaynaklanan nedenlerle tarafların ekonomik sıkıntı yaşaması sonucu nakit kredi sözleşmesinin taraflarından, özellikle kredi alan, ödeme güçlüğü yaşayabilir. Kredi alanın ödeme güçlüğü farklı ifa engelleri açısından değerlendirilebilecek⁸⁴³ olsa da, konumuz gereği biz aşırı ifa güçlüğü ile sınırlı olmak üzere inceleyeceğiz.

Nakit kredi sözleşmesinin taraflarının pandemiden kaynaklı nedenlerle ödeme güçlüğü yaşadığının tespiti ve bu nedenle sözleşmenin uyarlanabilmesi için; öncelikle pandemi tedbirlerinin sözleşme ilişkisini etkileyip etkilemediğinin tespiti gerekir⁸⁴⁴. Ancak alınan tedbirlerin her sektöre ve her sözleşmeye etkisi aynı olmayacağı için, somut olay özelinde tespit yapılmalıdır. Bu tespitten ardından TBK'nın 138'inci maddesinde yer alan koşulların oluşup oluşmadığının tespiti yapılmalıdır. Bu bağlamda işlem temelini çöktüğü her durumda uyarlama sonucuna ulaşamayacak olup, ancak dürüstlük kuralı gereği borçludan borcun ifasının istenemeyeceği durumlarda ifa güçlüğüne mevcut olduğu tespit edilebilecektir⁸⁴⁵. Nakit kredi sözleşmesinin uyarlanmasına ilişkin mevzuatta özel bir hüküm bulunmadığından, somut olay özelinde gerekli tespitler yapıp, koşullar sağlandıktan sonra TBK'nın 138'inci maddesine göre uyarlanabilecektir.

---

⁸⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Akkanat, Doğan, s. 464 vd.

⁸⁴⁴ Akkanat, Doğan, s. 470.

⁸⁴⁵ Baysal, Uyarlama, s. 240 vd.

SONUÇ

Dünyada ilk defa 31 Aralık 2019 tarihinde görülen ve hızla tüm dünyaya yayılan covid-19 virüsü ve bu virüsten korunmak amacıyla getirilen önlemler nedeniyle tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hukuk alanında birçok problem yaşanmıştır. Bu süreçte pandemi ve etkilerinden en çok sözleşme ilişkileri etkilenmiş, etkilenen sözleşme ilişkilerinin ayakta tutabilmek için çeşitli çözümler aranmaya başlanmıştır. Ancak sözleşme ilişkilerinde çıkan problemlere çözüm üretebilmek için öncelikle pandeminin hukukî nitelendirmesinin yapılması ve buna göre mevzuatta ile yargı kararlarında yer verilen çözüm önerilerine başvurulması gerekmiştir.

Pandeminin mücbir sebep, imkânsızlık ya da aşırı ifa güçlüğü olarak nitelendirilmesi durumunda, her bir nitelendirme sonucu sözleşme ilişkisi için farklı bir çözüm üretilecektir. Bu bağlamda pandeminin mücbir sebep olarak nitelendirilebilmesi için; pandeminin sebep olduğu durumlar ile sözleşmeye konu borcun ifası arasında illiyet bağı bulunması gerekir. İliyet bağı bulunmadığı takdirde pandemi tek başına mücbir sebep olarak kabul edilemez. Buna ek olarak pandeminin mücbir sebep olarak kabul edilebilmesi için öngörülemes olması gerekir; bu nedenle Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandeminin ilan edildiği 11 Mart 2020 tarihi öngörülebirlilik açısından belirleyici bir tarihtir. Buna ek olarak; sözleşmede mücbir sebep klostarı arasında pandemiye yer verilmiş olabilir. Mücbir sebep klostarı arasında pandemiye yer verildiğinin tespiti yapıldıktan sonra, somut olay özelinde illiyet bağının kurulduğunun tespiti ile pandeminin mücbir sebep nitelendirmesi yapılabilir.

Pandeminin imkânsızlık olarak nitelendirilebilmesi için somut olay özelinde ele alınması gerekir. Örneğin, planlanmış bir konser etkinliğinin pandemi tedbirleri nedeniyle ifa edilemediği durumlarda ya da insan gücüne ihtiyaç duyulan bir fabrikada işçilerin karantinaya girmesi sebebiyle çalışmaya ara verilmesi hâlinde imkânsızlık söz konusu olabilir. Nitekim bahsi geçen örneklerde sözleşmeye konu konser etkinliğinin ya da fabrikadaki faaliyetlerin tedbirler kalkmadan gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Ancak bu gibi durumlarda sözleşmeye konu edimin ifası geçici olarak imkânsız hâle gelir. Bu noktada mutlak kesin vadeli işlemler açısından farklılık mevcuttur. Mutlak kesin vadeli işlemlerde vade, sözleşmenin esaslı unsuru olduğu için, belirtilen tarihte edimin ifa edilememesi hâlinde sürekli imkânsızlık söz konusu olacaktır.

Pandemi geçici nitelikte bir süreç olduğu için, her durumda mücbir sebep ya da imkânsızlık niteliği taşımamaktadır. Çoğu sözleşme ilişkisinde pandemi, borcun

ifasının gereği gibi yerine getirilmesini engelleyerek aşırı ifa güçlüğü yaratmaktadır. Bu bağlamda pandeminin aşırı ifa güçlüğü olarak nitelendirilmesi sözleşmeye bağlılık ilkesi bakımından en doğru tercih olacaktır. Her ne kadar aşırı ifa güçlüğü'nün şartları gerçekleştiğinde sözleşme içeriğine müdahale gerçekleşse de; sözleşme ilişkisi sona ermeden, uyarılama yapılarak sözleşme ilişkisine devam etme imkânı doğmaktadır. Bu bağlamda sözleşmeye bağlılık ilkesi ile sözleşmenin uyarlanması birbirini tamamlar niteliktedir.

Sözleşmenin uyarlanması konusunda tarih boyunca farklı görüş ve öneriler getirilmiş, çeşitli teoriler üretilmiştir. Kilise hukuku döneminde *clausula rebus sic stantibus* teorisi ortaya çıkmış ve diğer teorilerin de kökenini oluşturmuş; roma hukukunda ise, *pacta sunt servanda* ilkesinin yumuşatılmasıyla kendine yer bulmuştur. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, sözleşme ilişkisi kurulduğu sıradaki mevcut durumun savaş ve getirdiği ekonomik kriz sebebiyle sonradan değişmesi durumuna çözüm ürettiği için oldukça önem kazanmıştır. Bu teori her ne kadar sonra ortaya çıkan teorilerin temelini oluştursa da, günümüzde geçerliliğini yitirmiştir.

Sonradan ortaya çıkan durum değişiklikleri nedeniyle sözleşmenin uyarlanması hususunda Alman hukukunda işlem temelinin çökmesi teorisi, Fransız hukukunda *emprevizyon* teorisi ve İngiliz hukukunda *frustration* teorisi geliştirilmiştir. Türk hukukunda ise 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte, Kanun'un 138'inci maddesine yer alan aşırı ifa güçlüğü kurumu ile sözleşmenin uyarlanmasına netlik kazandırılmıştır.

TBK'nın 138'inci maddesinde aşırı ifa güçlüğü'nün şartları sayılmıştır. İlgili hükme göre; sözleşme kurulduktan sonra ortaya çıkan esaslı bir durum değişikliği meydana gelmelidir. Meydana gelen durum değişikliğinin, öngörülemeyen ve öngörülmesi de beklenemeyen nitelikte olması ve borçludan kaynaklanmıyor olması gerekir. Söz konusu durum değişikliği ile sözleşmenin kurulduğu sıradaki mevcut olgular, ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşürecek ölçüde değiştirmiş olmalıdır. Son olarak borçlunun, borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı derecede güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olması gerekir.

Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020 tarihinde pandeminin ilan edilmiş olması sebebiyle; bu tarihten önce yapılan sözleşmeler için pandemi durumu, sonradan ortaya çıkan olağanüstü durum değişikliği niteliğindedir. Ancak, pandeminin bu niteliği tek başına yeterli değildir; somut olayda pandemi ile illiyet bağının kurulması gerekir.

Aşırı ifa güçlüğü nedeniyle sözleşmenin uyarlanması bir diğer koşulu ise öngörülemezdir. Meydana gelen değişikliğin sözleşmenin kuruluş anında taraflarca öngörülemiyor olması gerekir. Öngörülemezlik unsuru bakımından 11 Mart 2020 tarihi oldukça önemli bir belirleyicidir. Nitekim bu tarihten önce yapılan sözleşmeler için pandemi öngörülemez bir durum iken, bu tarihten itibaren kurulan sözleşmeler için bilinen ve öngörülen bir durumdur. Ancak bu noktada önemli olan bir diğer husus da, sözleşmede yer alan kayıtlarda pandemiye yer verilip verilmediği durumudur. Nitekim sözleşmede yer alan kayıtlarda pandemiye yer verilmiş ise, bunun öngörülebilir bir durum olduğu savunulabilir.

TBK'nın 138'inci maddesinde yer alan bir diğer koşul ise, meydana gelen durum değişikliğinin, uyarlama talep eden taraftan kaynaklanmamış olması gereğidir. Bu şart, meydana gelen durum değişikliğine uyarlama talep eden tarafın neden olmamasını içerdiği gibi, uyarlama talep eden tarafın durumun oluşmasına yardım etmemesi gerektiğini de kapsamaktadır. Bu bağlamda bu koşul; uyarlama talep eden tarafın durum değişikliğine katkıda bulunmaması ve değişiklik meydana geldikten sonra özenli davranması şeklinde iki aşamada incelenmektedir. Sözleşme taraflarının pandemiye sebebiyet vermeyeceği açıktır; ancak bu koşulda dikkat edilmesi gereken, sözleşme taraflarının pandemi nedeniyle yaşanabilecek durumlara sebebiyet vermemesi gerektiğidir. Örneğin işyeri sahibi, pandeminin ilanından sonra, işyerinde pandemi tedbirlerini uygulamazsa, işçiler arasında virüsün yayılmasına ortam hazırlamış olur ve bu durumda karantinaya girilmesi sebebiyle işlerin durmasına katkı sağlamış olacağından, uyarlama talep edemeyecektir.

Sözleşmenin uyarlanması bir diğer koşulu ise katlanılmazlık unsurudur. Bu koşula göre, meydana gelen değişiklik neticesinde sözleşme ilişkisine devam edilmesi, taraflardan biri için katlanılmaz hâle gelmiş olmalıdır. Ancak katlanılmazlık unsuru değerlendirilirken, fayda-zarar dengesi mutlaka gözetilmelidir. Örneğin pandemi döneminde işyerindeki faaliyetleri kısıtlanan ve gelir düzeyinde düşüş yaşayan bir iş sahibinin uyarlama talebi değerlendirilirken; pandemi döneminde devlet tarafından yapılan yardımlar, bu yardımların miktarı ve sürekliliği göz önünde tutularak katlanılmazlık unsuru değerlendirilmelidir. Bu yardımlar ile iş sahibinin zararı ciddi ölçüde karşılanmış olabilir. Buna ek olarak sözleşme taraflarının sigorta korumasından faydalanan olması da katlanılmazlık unsurunun tespiti için oldukça önemlidir.

Aşırı ifa güçlüğü nedeniyle sözleşmenin uyarlanması bir diğer koşulu ise, borçlunun borcunu ifa etmemiş olmasıdır. Çünkü uyarlama talep eden taraf, ifa

yükümlülüğünü durum değişikliklerine rağmen yerine getirebiliyorsa; ifa beklenilebilir nitelikte kabul edilmektedir. Bu durumun istisnası olarak uyarlama talep eden taraf, aşırı ifa güçlüğünden doğan haklarını saklı tutarak ifa yükümlülüğünü yerine getirmiş olabilir. Bu durumda uyarlama talep edebilecektir.

Aşırı ifa güçlüğü nedeniyle sözleşmenin uyarlanmasının koşullarının sağlandığının tespitinden sonra, uyarlama hakkının nasıl kullanılacağı sorunu gündeme gelmektedir. Sözleşmenin uyarlanması, hâkimden talep edilebileceği gibi, kendiliğinden sonuç doğurabilir, yenilik doğran hak olarak kullanılabilir ya da taraflar yeniden müzakere yöntemiyle sözleşmeyi uyarlayabilir.

Sözleşmenin tarafları, hâkimden uyarlama talebinde bulunmadan önce; bildirim ve yeniden müzakere yükümlülüklerini yerine getirmelidir. Bildirim yükümlülüğü TBK'nın 138'inci madde hükmünde yer almasa da, doktrinde gerekliliği savunulmaktadır. Çünkü sözleşmenin değişiklikten etkilenmeyen tarafı, meydana gelen bu değişikliği bilmiyor olabilir. Bu nedenle dürüstlük kuralı gereğince, değişiklikten etkilenen taraf, bu durumu sözleşmenin diğer tarafına makul sürede bildirmekle yükümlüdür. Yine TBK'nın 138'inci madde hükmünde yeniden müzakere yükümlülüğü yer almasa da, doktrinde savunulmaktadır. Bu bağlamda bildirim yükümlülüğü yerine getirilirken bu bildirim, yeniden müzakere davetini de içermelidir. Akabinde taraflara sözleşme müzakerelerine başlayarak, durum değişikliğinin getirdiği sorunları birlikte çözüme ulaştırmak için sonuç aramalıdır. Bu aşamada çözüm bulamadıkları takdirde hâkimden uyarlama talep etme yoluna gitmelidirler. Yeniden müzakere, zaman ve maliyet açısından daha verimli bir yol olduğu için, özellikle pandemi sürecinde işlerliği daha fazla olacak bir çözüm yoludur.

Sözleşme ilişkisinin taraflarından biri ya da her ikisinin talebiyle hâkim, sözleşmeye müdahale edebilir. Hâkim, öncelikle TBK'nın 138'inci maddesinde yer alan koşulların sağlandığını tespit ettikten sonra sözleşmeyi uyarlayabilir. Hâkimin verdiği uyarlama kararı inşaî nitelikte bir karardır. Hâkimin uyarlamanın mümkün olmadığı yönünde karar vermesi durumunda ise karar, tespit niteliğinde olacaktır. Bu tespit üzerine hâkim sözleşmeden dönülmesine karar veremez; ancak taraflar tespit kararının akabinde sözleşmeden dönme haklarını kullanabilirler.

TBK'nın 138'inci maddesinde yer alan aşırı ifa güçlüğü durumunda sözleşmenin uyarlanması hükmü, borçlar hukuku sözleşmeleri için genel hüküm niteliğindedir. Borçlar hukuk sözleşmeleri içerisinde pandemiden en çok etkilenen sözleşmelerden biri kira sözleşmesidir. Pandemi tedbirleri nedeniyle birçok işyeri faaliyetlerine ara vermek

zorunda kalmış, kiracılar kira ödemedeki güçlük yaşamıştır. 01.03.2020 tarihinden 30.06.2020 tarihine kadar kira bedelinin ödenmemesi gerekçesiyle kira sözleşmesinin feshi ve kiralananın tahliyesi engellense de; bu düzenleme ile kiraya verenler mağduriyet yaşamış, sonraki süreçte kiracılar için ekonomik sıkıntılar artmıştır. Açıklanan bu nedenle kira sözleşmelerinin uyarlanması gündeme gelmiştir. TBK'nın 138'inci maddesindeki koşulların gerçekleşmesi ile kira sözleşmesinin uyarlanması yolu ile kira bedelinin uyarlanması mümkündür. Ancak pandemi döneminde getirilen çözümlerin sürecin devamında edimler arası dengenin bozulmasına sebebiyet vermemesi için; yapılan uyarlamanın pandemi dönemiyle sınırlı olması makul bir çözüm olacaktır.

Pandemiden etkilenen bir diğer sözleşme türü de eser sözleşmesidir. Pandemi döneminde bazı işyerlerinin faaliyetlerine ara verilmesi veya karantina uygulamaları nedeniyle, sözleşmelere konu eserin meydana getirilmesinde aksamalar yaşanabilir ve maliyet artabilir. Eser sözleşmesine konu edimin aşırı ifa gücü nedeniyle ifa edilememesi durumunda; TBK'nın 138'inci maddesi değil, TBK'da eser sözleşmesine ilişkin düzenlenen hükümler uygulama alanı bulacaktır. TBK'nın 480'inci maddesinin 2'nci fıkrasında, eser sözleşmesine konu edimin ifasının öngörülemez nedenlerle güçleşmesi durumunda, yüklenicinin, hâkimden sözleşmenin uyarlanmasını talep edebileceği düzenlenmiştir. Ancak dikkat edilmelidir ki, bu hükme dayanarak iş sahibi değil yalnızca yüklenici uyarlama talep edebilir.

Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandeminin ilan edilmesiyle birlikte alınan, ülke sınırlarının kapatılması, şehirlerarası seyahatlere kısıtlamalar getirilmesi, karantina ve bazı işletmelerin faaliyetlerine geçici süreyle ara vermeleri gibi nedenlerle, paket tur sözleşmeleri de pandemiden en çok etkilenen sözleşme türlerinden olmuştur. TKHK'nın 51'inci maddesinin 6'ncı fıkrası ile tüketiciye, kendi etki alanı dışında gerçekleşen durumlar sebebiyle sözleşmenin esaslı unsurlarından birinin değişmesi veya sözleşmeye konu tur başlamadan önce iptal edilmesi durumunda; paket tur düzenleyicisinin sunduğu alternatif bir turu kabul edebilmesi veya sözleşmeden dönme hakkını kullanması imkânı tanınmıştır. Paket Tur Yönetmeliği'nin 16'ncı maddesinin 2'nci fıkrasında ise, tüketiciye, sözleşmeye konu turun başlamasından en az otuz gün önce bildirimde bulunmak koşulu ile herhangi bir kesinti yapılmaksızın ödemiş olduğu bedel kendisine iade edilmek üzere sözleşmeyi feshetme hakkı tanınmıştır. Bu bağlamda TKHK ve Paket Tur Yönetmeliği ile tüketiciye tanınan seçimlik haklar

kullanılarak, pandemiden etkilenen sözleşme ilişkisinin çözüme ulaştırılması mümkündür.

Pandemi nedeniyle yüz yüze eğitime bir süre ara verilmesi nedeniyle okul sözleşmeleri de pandemiden etkilenen sözleşmeler arasında yer almıştır. Okul sözleşmesinin uyarlanması hususunda, üçüncü kişi lehine yapılan tüketici sözleşmesi olması sebebiyle, öncelikle TKHK'da çözüm arayışına girilmelidir. Ancak TKHK'da bu konuda somut bir düzenleme yer almamaktadır. Bu nedenle okul sözleşmesinin, TBK'nın 138'inci madde hükmünde yer alan koşulların varlığına ilişkin tespit yapıldıktan sonra, bu madde hükmüne göre uyarlanması mümkündür.

Pandemi, birçok sözleşme ilişkisini etkilediği gibi bankacılık işlemleri arasında en yaygın türlerden biri olan nakit kredi sözleşmelerini de oldukça etkilemiştir. Bu sözleşme türü bağlamında pandemi döneminde yaşanan en büyük sıkıntı kredi alanın, krediyi ödeme ve faiz ödeme borcunun ifası noktasında yaşadığı problemlerdir. Bu konuya ilişkin TBK'da tüketim ödünçüne ilişkin hükümler arasında özel bir düzenleme bulunmadığı için genel hükümlere göre çözüm üretilmelidir. Bu bağlamda nakit kredi sözleşmelerine ilişkin yaşanan sıkıntılar TBK'nın 138'inci maddesindeki koşulların gerçekleşmesi hâlinde uyarlama yolu ile çözülebilecektir.

KAYNAKÇA

- AKKANAT Halil, ÇOBAN M. Ali, “Covid-19 Salgınının Paket Tur ve Geçici Konaklama Sözleşmelerine Etkisi” **Covid-19 Salgınının Hukukî Boyutu**, Ed. Muhammet Özekeş, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 717-746,
- AKKANAT Halil, DOĞAN Gökçen , “Covid-19’un Nakdi Kredi Sözleşmeleri Bağlamında Olası Etkileri” **COVID-19 Salgınının Hukuki Boyutu, Hukukun Tüm Alanlarında Değerlendirmeler**, Ed. Muhammet Özekeş, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 457-488.
- AKMEŞE Nurbanu, EKİNGEN Erman, “Bir Kanun Boşluğu Örneği; TBK m.138 ve Sözleşmenin Yeniden Müzakeresi”, **Sorumluluk Hukuku Seminerleri**, Ed. Başak Baysal, İstanbul, 2016, ss. 1-25.
- AKYOL Şener, **Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2006. [Dürüstlük Kuralı]
- ATAMER Yeşim, **Uluslararası Satım Sözleşmelerine İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşması (CISG) Uyarınca Satıcının Yükümlülükleri ve Sözleşmeye Aykırılığın Sonuçları**, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2005. [CISG].
- _____ “İfa Engelleri Hukukunu Yeniden Sistemize Etmeyi Düşünmek: Borca Aykırılık Türleri Yerine Yaptırımları Esas Alan Bir Sistematiği”, **Prof. Dr. Rona Serozan’a Armağan**, İstanbul 2010, ss. 217 – 260. [İfa Engelleri]
- ALTINOK ORMANCI Pınar, **İşlem Temelinin Çökmesi ve Temel Hatası Arasındaki İlişki**, Halûk Konuralp Anısına Armağan, Yetkin Yayınları, Ankara 2009, ss. 95-117.
- _____ **Sürekli Borç İlişkilerinin Haklı Sebep Feshi**, Vedat Kitapçılık,

Ankara, 2011. [Sürekli Borç İlişkileri]

ANTALYA Osman Gökhan, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. V/1.3**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2019.

ANTALYA Osman Gökhan, ÇAVDAR Pelin, “İfa Güçsüzlüğüne Genel Bakış ve Onun Kira Sözleşmesindeki Görünümü” **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C.26, S.1, İstanbul, 2020, ss. 219-237.

ARAT Ayşe, **Sözleşmenin Değişen Şartlara Uyarlanması**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.

ARPACIOĞLU Işıl Tüzün, “Türk Borçlar Hukuku’nda Temel Hatası” **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, C.4, S.1, 2012, ss. 149-156.

AYDEMİR Efrail, **Aşkın Zarar Sözleşmenin Uyarlanması Ceza Koşulu**, Seçkin Yayınları, 2013.

BAYGIN Cem, “Türk Borçlar Kanunu’nun Borç İlişkisinin Hükümleri Borçların ve Borç İlişkilerinin Sona Ermesi Konularında Getirdiği Bazı Yenilik ve Değişiklikler”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XIV, S. 3-4, Erzincan, 2010, ss. 119-144.

BAYKAL Murat, “Yabancı Para Borcu Üzerinden Yapılan Banka Kredi Sözleşmelerinde Uyarlama Sorunu ve Yargıtay’ın Yaklaşımı”, **BATİDER**, Ankara, 1998, C.19, S.4, ss. 229-265.

BAYSAL Başak, **Sözleşmenin Uyarlanması**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020. [Uyarlama].

“Yeniden Müzakere Ödevi”, **Prof. Dr. Hasan Erman’a Armağan**, Der Yayınevi, İstanbul, ss. 185-198. [Yeniden Müzakere].

_____ **Zarar Görenin Kusuru (Müterafik Kusur)**, On İki Levha
Yayıncılık, İstanbul, 2012. [Zarar Görenin Kusuru].

_____ “Türk Borçlar Kanunu’nun Yürürlüğü”, **İstanbul Üniversitesi
Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 70, S. 1, İstanbul, 2012, ss. 221-244.
[Yürürlük].

BAYSAL Başak, UYANIK Murat, YAVUZ M. Selim, “Koronavirüs 2019 ve
Sözleşmeler” **COVID-19 Salgınının Hukukî Boyutu**, Ed. Muhammet Özekeş,
On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021.

BELLİCAN Cüneyt, ACAR ÜNAL Özlem, “Covid-19’un Okul Sözleşmelerine
Etkisi: Olasılıklar Okulu” **Covid-19 Salgınının Hukukî Boyutu**, Ed.
Muhammet Özekeş, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 745-799.

BİLSEL Cemil, **Devletlerarasında Andlaşmalar**, İstanbul Üniversitesi Yayınları,
İstanbul, 1936.

BOYACI Can, “Pandeminin Eser Sözleşmelerinin İfasına Etkisi ve İdarenin Taraf
Olduğu İnşaat Sözleşmelerinde Durum” **Pandeminin (Covid-19’un)
Sözleşmelerin İfasına Etkisi**, Ed. Çiğdem Kırca, F. Tülay Karakaş, Yetkin
Yayınları, Ankara, 2021, ss. 137-170.

BULUT Abdulkadir, “Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sürecinde Özel Okul
Ücret İadesi Probleminin Uzaktan Eğitim ile Şekillenen Güncel Durumu”
Covid-19 Salgınının Hukukî Boyutu, Ed. Muhammet Özekeş, On İki Levha
Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 802-833.

BURCUOĞLU Haluk, **Hukukta Beklenmeyen Hal ve Uyarılama**, Filiz Kitabevi,
İstanbul, 1995. [Beklenmeyen Hal]

_____ “Hukukta Uyarılama – Özellikle Taşınmaz Kiralarında ve Dövize

Endeksli Kredi Sözleşmelerinde Uyarılama”, **İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, 1996, ss. 59-91.

BUZ Vedat, “Ödemezlik Def’inin Borçlu Temerrüdüne Etkisi” **BATİDER**, C. 29/4, 2013, ss. 83-111.

_____ **Medeni Hukukta Yenilik Doğuran Haklar**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005. [Yenilik Doğuran Haklar]

CANBOLAT Ferhat, **Sözleşmelerde Amacın Gerçekleşmesi Çökmesi ve Boşa Çıkması**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012.

CUMALIOĞLU Emre, **TBK, CISG ve Karşılaştırmalı Hukukta Öngörülebilir İhlal**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s.124.

_____ “Covid-19 (Yeni Korona Virüs) Pandemisinin Özel Hukuk Sözleşmelerine Etkisinin; İmkânsızlık, Amacın Bozulması, Uyarılama ve Ödemezlik Def’i Bakımından Değerlendirilmesi” **Covid-19 Salgınının Hukukî Boyutu**, Ed. Muhammet ÖZEKEŞ, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, ss. 409-416. [Covid-19]

_____ “Covid-19 (Yeni Korona Virüs) Pandemisinin Kira Sözleşmelerine Etkileri” **Covid-19 Salgınının Hukukî Boyutu**, Ed. Muhammet Özekeş, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 523-532. [Kira]

ÇABRİ Sezer, “Karşılıklı Borç Yükleyen Sözleşmelerde İfa Güçsüzlüğü ve Buna Bağlı Hukuki Sonuçlar” **Prof. Dr. Mustafa Dural’a Armağan**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2013, ss. 414-440.

DAŞLI Engin, “Kovid-19 Salgını Bağlamında AVM Kiraları ve Ekonomik Ayıp” **Lexpera Blog**. www.blog.lexpera.com.tr

DAYINLARLI Kemal, “Avrupa Birliği Ülkelerinde Sözleşme Hukukunu

Yeknesaklaştırma Çalışmaları ve Ole Lando İlkeleri” **Prof. Dr. Fikret Eren’e Armağan**, Yetkin Yayınları, 2006, ss. 327-396. [Ole Lando]

DAYINLARLI Kemal, “Milletlerarası Ticari Sözleşmelere İlişkin Unidroit İlkeleri” **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni Gülören Tekinalp’e Armağan**, İstanbul, 2003, ss. 203-249. [Unidroit]

DİNCİOĞLU Duygu, Aşırı İfa Güçlüğü, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2019.

DOĞAN Vahit, “Mücbir Sebeplerin Akreditife Etkisi” **Public and Private International Law Bulletin**, 41(2), ss.559–579.

DURAL Mustafa, “İmkânsızlık Kavramı ve Türleri” **BATİDER**, C.VII, S1, Ankara, 1973, ss. 11-58. [İmkânsızlık].

_____ **Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık (BK 117)**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1976. [Sonraki İmkânsızlık].

EREN Fikret, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021. [Borçlar Genel]

_____ **Sorumluluk Hukuku Açısından Uygun İlliyet Bağı Teorisi**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları (Sevinç Matbaası), Ankara, 1975. [Sorumluluk]

ERCOŞKUN ŞENOL H. Kübra, **İmkânsızlık ve Kısmi İmkânsızlık**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016.

ERMAN Hasan, **İstisna Sözleşmesinde Beklenilmeyen Haller**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1979. [Beklenilmeyen Haller]

ERİŞGİN Özlem Söğütü, “Roma Hukukunda Sözleşmesel Sorumlulukta Casus ve Vis Maior” **Prof. Dr. Türkan Rado’nun Anısına Armağan**, İstanbul, 2020.

ERZURUMLUOĞLU Erzan, **Türk-İsviçre Borçlar Hukuku Sistemine Göre Borçluya Yüklenemeyen Nedenlerden Dolayı Edimin Yerine Getirilememesi**, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1970.

FEYZİOĞLU Turhan, **İdare Hukukunda Emprevizyon Nazariyesi**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1947.

GÖNEN Doruk, **İnşaat Sözleşmelerinin Uyarlanmasına İlişkin Sorunlar, İnşaat Hukuku ve Uygulaması**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017.

GÖNENSAY Saim, “Mukavelelerin Hâkim Tarafından Tadil veya Feshi” **Cemil Bilsel’e Armağan**, Kenan Basımevi, İstanbul, 1939, ss. 161-171.

GÖZÜBÜYÜK Abdullah Pulat, **Hukuki Mesuliyet Bakımından Mücbir Sebepler ve Beklenmeyen Haller**, Kazancı Yayınevi, Ankara, 1977.

GÜLEKLİ Yeşim, “Aşırı İfa Güçlüğü ve Alacaklının Tasavvurunun Boşa Çıkması Halinde İşlem Temelinin Çökmesi Öğretisi”, **İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 1990, C. 15, S. 18, ss. 43 – 69.

GÜNDOĞDU Fatih, URAL Nihal, “Koronavirüs (Covid 19) Tedbirlerinin Kira Sözleşmelerine Etkisi” **Covid-19 Salgınının Hukukî Boyutu**, Ed. Muhammet Özekeş, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 533-563.

GÜRSOY Kemal Tahir, **Hususi Hukukta Clausula Rebus Sic Stantibus-Emprevizyon Nazariyesi**, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara, 1950.

GÜRZUMAR Osman Berat, “Türk Medeni Kanunu’nun 5.maddesi ve Özel Hukuk Uygulamasındaki Yeri” **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**,

Prof. Dr. Erden Kuntalp'e Armağan, C. 1, ss. 105-161.

GÜNDOĞDU Fatih, **Borca Aykırılık Hallerinden Kusurlu İfa İmkânsızlığı ve Hukukî Sonuçları**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2014.

HATEMİ Hüseyin, GÖKYAYLA Emre, **Borçlar Hukuku Genel Bölüm**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2017.

HELVACI İlhan, **Türkçe-Fransızca-Almanca-İngilizce Medeni Hukuk ve Borçlar Hukuku Terimleri ve Kullanım Örnekleri**, On İki Levha Yayınları, 2021.

KAHRAMAN Zafer, "COVID-19 Salgınının İfa Engelleri Bakımından Değerlendirilmesi" **Covid-19 Küresel Salgınının Hukuktaki Yansımaları**, Ed. Kemal Şenocak, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, ss.11-38.

KAPLAN İbrahim, **Hâkimin Sözleşmeye Müdahalesi**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2007

KARA KILIÇARSLAN Seda, "Sübjektif İmkânsızlık Kavramı ve Benzer Kavramlardan Ayırt Edilmesi" **Terazi Hukuk Dergisi**, C.14, S. 150, 2019, ss.306-320.

KANİTİ Salamon, **Akdin İfa Edilmediği Def'i**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1962.

KAYA Ümmühan, "Sözleşmenin Uyarlanmasında Sonradan Değişen Şartlar Ve Öngörülemezlik İlkesi", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 2016, C. 22, S. 3, s. 1569 – 1593.

KAYIŞ Ferhat, "Kovid-19 (Koronavirüsü) Nedeniyle İşyeri Kira Sözleşmelerinin Yeni Koşullara Uyarlanması" **Yaşar Hukuk Dergisi**, C.2, S.2, İzmir, 2020, ss. 1-9. [İşyeri Kira]

“Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Konut ve Çatılı İşyeri Kiralarına Etkileri Üzerine Düşünceler” **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, C.7, S.4, 2020, ss. 65-84. [Koronavirüs Salgını]

KILIÇOĞLU Ahmet, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2018.

KIRCA Çiğdem, “Pandemi Sebebiyle Sözleşmelerin Uyarlanması” **Pandeminin (COVID-19’un) Sözleşmelerin İfasına Etkisi**, Ed. Çiğdem Kırca, Tülay Karakaş, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, ss. 57-96.

KIRCA Çiğdem, KARAKAŞ F. Tülay, “Mücbir Sebep – İmkânsızlık” **Pandeminin (Covid-19’un) Sözleşmelerin İfasına Etkisi**, Ed. Çiğdem Kırca, F. Tülay Karakaş, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, ss. 1-56.

KIRCA Çiğdem, ÖZDEMİR Eren, “Pandeminin İşyeri Kira Sözleşmelerine Etkisi” **Pandeminin (Covid-19’un) Sözleşmelerin İfasına Etkisi**, Ed. Çiğdem Kırca, F. Tülay Karakaş, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, ss. 97-136.

KOCAÇİMEN Cemre, “Avrupa Sözleşme Hukuku İlkeleri” **Terazi Hukuk Dergisi**, Y. 2 S.15, 2007, ss. 105-117.

KOCAYUSUFPAŞAOĞLU Necip, “İşlem Temelinin Çökmüş Sayılabilmesi İçin Sosyal Felaket Olarak Nitelenebilecek Olağanüstü Bir Olayın Gerçekleşmesi Şart mıdır?” **Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman’ın Anısına Armağan**, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2000, ss. 503-514.

KULP Zehra Betül, Aşırı İfa Güçlüğü, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015.

KURT Leyla Müjde, **Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkânsızlık (TBK**

m.136), Yetkin Yayınevi, Ankara, 2016.

KURT Leyla Müjde, “Eser Sözleşmelerinde Süre Uzatımı” **BATİDER**, C. 27, S. 1, Ankara, 2011, ss. 157-204. [Süre Uzatımı].

KURTULAN Gökçe, “Türk Hukukunda İmkânsızlık ve Aşırı İfa Güçlüğü Kurumlarının Karşılaştırması” **BATİDER**, C.XXXII, S3, ss. 193-248.

LAST John M., **A Dictionary of Epidemiology**, New York 2001, Fourth Edition.

OFTINGER Karl, “Cari Akitlerin Temelinde Buhran İcabı Tahavvül (Clausula Rebus Sic Stantibus Hakkında)” (Çev. Bülent Davran), **İÜHF** 1942, C. 8, S. 3-4, ss. 674-684.

OĞUZMAN Kemal, ve ÖZ Turgut, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 1**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2021.

ÖZ Turgut, **Öğreti ve Uygulamada Sebepsiz Zenginleşme – Borçlar Kanunu 61-66. Maddelerine İlişkin İçtihatlar ile**, Kazancı, İstanbul, 1990.

ÖZÇELİK Şemsi Barış, Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sebeplerle Borcun İfa Edilmemesi ve Mücbir Sebep Kayıtları, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, 2009. [Mücbir Sebep].

_____ “Sözleşmeden Doğan Borçların İfasında Hukuki İmkânsızlık”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.63, S.3, Ankara, 2014, ss. 569-622. [Hukuki İmkânsızlık].

_____ “Covid-19 Salgını Çerçevesinde Alınan Önlemlerin Sözleşme Hukuku ve Mücbir Sebep Kavramı Açısından Değerlendirilmesi” **Covid-19 Salgınının Hukukî Boyutu**, Ed. Muhammet Özekeş, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 395-407. [Covid-19]

ÖZEN Burak, **Kredi Açma Sözleşmeleri**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2017.

ÖZER Tolga, “Kovid-19 Salgınının İşyeri Kiralarında Kiracının Kira Bedelini Ödeme Borcuna Etkisi” **Lexpera Blog** www.blog.lexpera.com.tr

ÖZER Tolga, “Eser Sözleşmelerinde Götürü Bedel ve Bu Bedelin Uyarlanması” **Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.1, S. 2, İstanbul, 2019, ss. 185-212.

ÖZLÜK Betül, “Pandeminin Paket Tur Sözleşmelerine Etkisi” **Pandeminin (Covid-19’un) Sözleşmelerin İfasına Etkisi**, Ed. Çiğdem, Kırca, F. Tülay Karakaş, ss. 171-198.

ÖZYAKIŞIR Özkan, Konut ve Çatılı İşyeri Kira Sözleşmelerinde Kira Bedeli, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, Ankara, 2018.

PAKDİL Hayri, Türk Borçlar Kanunu Madde 138 Çerçevesinde Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması, **İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020.

PARILDAR Hülya, “Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları” **Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi**, S.30, İstanbul, 2020, ss.19-26.

PEKDİNÇER Tamer, TOPRAKKAYA BABALIK İrem, “Koronavirüs Salgınının Sözleşmelere Etkisi, İfa İmkânsızlığı, İfa Güçlüğü ve Uyarılama” **COVID-19 Salgınının Hukuki Boyutu**, Ed. Muhammet Özekeş, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, ss.417-438.

PEKMEZ Cüneyt, **Borcun İfa Edilmediği Def’î (Ödemezlilik Def’î)**, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2019.

ROSLER Hannes, “Alman Ve Uluslararası Sözleşme Hukukunda Değişen Ve Öngörülemeyen Koşullar”, (Çev. Aydın Ünver T.), **İÜHFD** 2008, C.66, S.1, ss. 353-363.

SAMANCI Volkan Murat, “Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri ve Pandemi Süreci” **Konuralp Tıp Dergisi**, S.12/1, 2020, ss.391-393.

SEROZAN Rona, **Borçlar Hukuku Genel Bölüm, C.III., İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2016. [Genel].

_____ “BK Tasarısı’nın Eksiklik ve Aksaklıklarının İfa ve İfa Engelleri Hukuku Alanından Örneklerle Sergilenmesi” **Hukukî Perspektifler Dergisi**, S.6, Mayıs, 2006, ss. 38-51. [İfa].

_____ **Sözleşmeden Dönme**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2007. [Sözleşmeden Dönme].

_____ Yeni Alman İfa Engelleri Hukuku (Türk Hukukunda Bilimsel Kaynak Olarak Yararlanılabilecek Yenilikler), **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, İstanbul, 2000, C. 58, S. 1-2, s. 231-248. [Yeni İfa].

_____ “Karşılıklı Sözleşmelerde Baştan Dayatılmış Veya Sonradan Oluşmuş Edimler Arası Dengesizliğin Uyarlama Yoluyla Düzeltilmesi”, **Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman’ın Anısına Armağan**, Ed.Rona Serozan, İlhan Ulusan, Nami Barlas, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2000, ss. 1013-1030. [Uyarlama]

SERT SÜTÇÜ Selin, “6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Hükümlerine Göre Paket Tur Sözleşmeleri” **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Ankara, 2015, ss. 217-240.

SELİÇİ Özer, **Borçlar Kanununa Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1977.

- ŞEKER Muzaffer, ÖZER Ali, TOSUN Zekeriya, KORKUT Cem, DOĞRUL Mürsel, **TÜBA Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu**, 6. Güncelleme, Ankara, 2020.
- TANDOĞAN Hâluk, **Türk Mes'uliyet Hukuku (Akit Dışı ve Akdî Mes'uliyet)**, İstanbul, 2010.
- TAPISIZ, Ömer Lütfi, ALTINBAŞ KIYKAÇ Şadıman, "Mikroorganizmalar Mavi Gezegende Bizden Çok Önce Vardı: Pandemiler Tarihi" **Türk Kadın Sağlığı ve Neonatoloji Dergisi**, C.2, S.2, 2020, ss.53-69.
- TEKİNAY Selahattin Sulhi, AKMAN Sermet, BURCUOĞLU Haluk, ALTOP Atilla, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, İstanbul, 1993.
- TEZCAN Mehmet, Clausula Rebus Sic Stantibus İlkesi ve Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- THILO Emile, "“Laesio Enormis” ve “Clausula Rebus Sic Stantibus” ile Bir Para Borcunda Mücbir Sebep Hakkında Not" (Çev. Bülent Esen), **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 1935, C. 1, S. 3, ss. 344-351.
- TİLE Latif, **Uyarılama Sebebi Olarak Aşırı İfa Güçlüğü**, Yetkin Yayınları, 2021.
- TOPRAKKAYA BABALIK İrem, "Korona Virüs Salgınının Kira Sözleşmelerine Etkisi" **Covid-19 Salgınının Hukukî Boyutu**, Ed. Muhammet ÖZEKEŞ, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 565-593.
- TOPUZ Seçkin, **Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda Denge Bozulması ve İfa Güçlüğü Durumlarında Sözleşmeye Müdahale**, Yetkin Yayınları, 2009. [Denge Bozulması]

_____ “Sözleşmenin İçeriğine Müdahalenin Sözleşmeye Bağlılık İlkesine Aykırılık Oluşturup Oluşturmadığı Sorunu” **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.19, S.2, 2011, ss. 283-295. [Sözleşme İçeriğine Müdahale]

TOPUZ Seçkin, CANBOLAT Ferhat, “Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda İmkânsızlığın Düzenlenişi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2008, C. 57, S. 3, ss. 673-718. [İmkânsızlık]

TUNÇ Aybike, “İş Sahibinin İfa Zamanından Önce Sözleşmeden Dönme Hakkı” **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.11, S.1, Kayseri, 2016, ss.253-269.

TUNÇOMAĞ Kenan, “Borcun İfasında Aşırı Güçlük ve Alman Yargıtayı” **İstanbul Üniversitesi Mukyeseli Hukuk Araştırma Dergisi**, İstanbul, 1967, ss. 86-108. [Alman Yargıtayı]

_____ “Alman Hukukunda Borcun İfasında Aşırı Güçlük (Muamelenin Temeli) ile İlgili Objektif Görüşler”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 32, S. 2-4, 1966, s. 884-905. [Aşırı Güçlük]

UZUN USLU Pınar, “Pandemi ve İnsomni” **Eskisehir Med J.** C:1 S:1, Eskişehir, 2020, ss.5-9.

VARDAR HAMAMCIOĞLU Gülşah, “Paket Tur Sözleşmesinde Tüketicinin Korunması” **İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 68, S. 1-2, İstanbul, 2010, ss. 275-304.

YAĞCIOĞLU Ali Haydar, **Model Bir Kanun Tasarısı Niteliğindeki İsviçre Borçlar Kanununun Genel Hükümleri Hakkındaki 2020 Tasarısı (Or 2020) Hükümlerine İlişkin Açıklamalar**, Adalet Yayınevi, 2021.

YAŞAR Tanju Oktay, Enflasyonun İstisna Sözleşmesi Üzerindeki Etkisi ve Clausula Rebus Sic Stantibus İlkesi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1989.

YILMAZ Süleyman, “Dövizle Endeksli Tüketici Kredilerinde Uyarlama Sorunu ve Yargıtay’ın Bakışı”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2010, C. 59, S. 1, ss. 131-174.

VERİ TABANLARI VE İNTERNET SİTELERİ

www.resmigazete.gov.tr

www.tuba.gov.tr

www.legalbank.net

www.blog.lexpera.com.tr

www.kazanci.com.tr

www.mevzuat.gov.tr

www.sozluk.gov.tr

www.euro.who.int

www.ecdc.europa.eu

www.iccwbo.org

www.iccwbo.org

www.unidroit.org

www.swisslex.ch

www.eur-lex.europa.eu

www.tbmm.gov.tr

www.trans-lex.org

www.law.kuleuven.be

www.kazanci.com.tr

www.deryabaykan.av.tr

EKLER

Ek 1. Tez Etik İzin İstek Formu

T.C	
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU	
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
T.C. NOSU	
ADI VE SOYADI	TANSU CEREN ÖZÇELİK
ÖĞRENCİ NO	2020005010
TEL. NO.	
E - MAİL ADRESLERİ	
ANA BİLİM DALI	ÖZEL HUKUK
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	TEZ
İSTEKDE BULUNDUĞU DÖNEME AİT DÖNEMLİK KAYDININ YAPILIP- YAPILMADIĞI	2021 / 2022 - BAHAR DÖNEMİ KAYDINI YENİLEDİM.
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
TEZİN KONUSU	Pandemiden Kaynaklanan Nedenlerle Sözleşmenin Uyarlanması
TEZİN AMACI	11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından ilan edilen pandeminin, özel hukuk sözleşmelerine etkisi ve yaşanan problemlerin sözleşmenin uyarlanması yolu ile çözümünün izah edilmesidir.
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi ülkemizde de çeşitli alanlarda etkilerini göstermiştir. Hayatın her alanında olduğu gibi hukuk alanında da olağanüstü durumlara sebebiyet vermiştir. 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından covid-19'un pandemi kategorisine alınması, öngörülemez durum ve güçlüklerle neden olmuş, birçok
ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER/ KURUMLARIN ADLARI	Konumuz gereği sektör ya da kurum üzerinden araştırma yapılmamıştır.
İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI- ŞUBESİ/ MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇESİ)	Çalışmamız kapsamında izin alınması gerekir bir kurum bulunmamaktadır.

YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNE/ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ KONULARDA/ HANGİ GRUBA/ KİMLERE/ NE UYGULANACAĞI GİBİ AYRINTILI BİLGİLER	Çalışmamız kapsamında izin alınması gerekir bir kurum bulunmamaktadır.		
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AİT ANKETLERİN/ ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - ÖLÇELERİN UYGULANACAĞI	Çalışmamızda anket ve ölçek kullanılmamıştır.		
EKLER (ANKETLER, ÖLÇEKLER, FORMLAR, ... V.B. GİBİ EVRAKLARIN İŞİMLERİYLE BİRLİKTE KAÇ ADET/SAYFA OLDUKLARINA AİT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)	Çalışmamızda anket ve ölçek kullanılmamıştır.		
ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI:Tansu Ceren ÖZÇELİK	ÖĞRENCİNİN İMZASI: TARİH: 31/05/2022		
TEZ / ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU			
1. Seçilen konu Bilim ve İş Dünyasına katkı sağlayabilecektir.			
2. Anılan konu Özel Hukuk faaliyet alanı içerisine girmektedir.			
1.TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2.TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	ANA BİLİM DALI BAŞKANININ ONAYI	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜNÜN ONAYI

Adı - Soyadı: Orhan ÇETİN	Adı - Soyadı:	Adı - Soyadı: Faruk ANDAÇ	Adı - Soyadı: Murat KOÇ			
Unvanı: Dr. Öğr. Üyesi	Unvanı:	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.			
İmzası: (Enstitü Müdürlüğü'nde evrak aslı imzalıdır.)	İmzası:	İmzası: (Enstitü Müdürlüğü'nde evrak aslı imzalıdır.)	İmzası: (Enstitü Müdürlüğü'nde evrak aslı imzalıdır.)			
5/31/2022	..... / ..... / 20....	..... / ..... / 20.....	..... / ..... / 20...			
ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AİT BİLGİLER						
Adı - Soyadı: Şehnaz ŞAHİNKARAKAŞ	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN	Adı - Soyadı: Deniz Aynur GÜLER	Adı - Soyadı: Mustafa BAŞARAN	Adı - Soyadı: Mustafa Tevfik ODMAN	Adı - Soyadı: Hüseyin Mahir FISUNOĞLU	Adı - Soyadı: Jülide İNÖZÜ
Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.
Müdürlüğü'nde evrak aslı imzalıdır.)	Müdürlüğü'nde evrak aslı	Müdürlüğü'nde evrak aslı	Müdürlüğü'nde evrak aslı imzalıdır.)	Müdürlüğü'nde evrak aslı	Müdürlüğü'nde evrak aslı	Müdürlüğü'nde evrak aslı
..... / ..... / 20.....	..... / ..... / 20.....	..... / ..... / 20.....	..... / ..... / 20.....	..... / ..... / 20.....	..... / ..... / 20.....	..... / ..... / 20.....
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asıl Üye	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
OY BİRLİĞİ İLE	☐	Çalışma yapılacak olan tez için uygulayacak olduğu Anketleri/Formları/Ölçekleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asıl Jüri Üyelerince İncelenmiş olup, ... / ..... / 20..... - ..... / ..... / 20..... tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli iznin verilmesi tarafımızca uygundur.				
OY ÇOKLUĞU İLE	☐					
AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ SEKRETERLİĞİNE ONAYLAR ALINMAK ÜZERE TESLİM EDİLECEKTİR. AYRICA FORMDAKİ YAZI ON İKİ PUNTO OLACAK ŞEKİLDE YAZILACAKTIR.						

Ek 2. Tez Etik İzin İstek Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayı : E-23867972-050.01.04-2200004089
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurulu Kararı Alınması Hk.

02.06.2022

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi: 09.03.2021 tarih ve E-81570533-050.01.01-2100001828 sayılı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu konulu yazınız.

İlgi tarihli yazınız kapsamında Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesindeki Lisansüstü Programlarda halen tez aşamasında kayıtlı olan **Tansu Ceren Özçelik, Latife Başak Harp, Havvanur Karlaelç** isimli öğrencilerimize ait tez evraklarının "Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Onayları" alınmak üzere Ek'te sunulmuş olduğunu arz ederim.

Prof. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ek :

- 1 - havvanur karlaelç tez etik evrakları-2.
- 2 - havvanur karlaelç tez etik evrakları-3.
- 3 - havvanur karlaelç tez etik evrakları-1.
- 4 - Tansu Ceren ÖZÇELİK tez etik evrakları-2.
- 5 - Tansu Ceren ÖZÇELİK tez etik evrakları-1.
- 6 - Latife Başak HARP tez etik evrakları-1.
- 7 - Latife Başak HARP tez etik evrakları-2.

Ek 3. Tez Etik İzin Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : E-81570533-044-2200004346

10.06.2022

Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurul İzni Hk.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

- İlgi : a) 02.06.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200004106 sayılı yazınız
b) 02.06.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200004089 sayılı yazınız
c) 27.05.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200003993 sayılı yazınız
ç) 27.05.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200003990 sayılı yazınız
d) 27.05.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200003992 sayılı yazınız
e) 27.05.2022 tarih ve E-23867972-050.01.04- 2200003991 sayılı yazınız
f) 26.05.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200003948 sayılı yazınız

İlgi yazılarda söz konusu edilen **Bahar Naz Alkan,Hatice Bozkurt Çanak,Umut İpek,Veli Sefil,Şafak Uçmaz,Tansu Ceren Özçelik,Latife Başak Harp,Havvanur Karlaeç ve İrem Şekerci** isimli öğrencilerimizin tez evrakları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunda incelenerek uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Ünal AY
Rektör